

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

**ÖZGÜR
OLDUKLARINI
SANIYORLARDI**

ALMANLAR: 1933-45

MILTON MAYER

Türkçesi: Murat Demirekin

**ÖZGÜR
OLDUKLARINI
SANIYORLARDI**

ALMANLAR: 1933-45

MILTON MAYER

ÖZGÜR OLDUKLARINI SANIYORLARDI - Almanlar: 1933-45

Kitabın özgün adı: They Thought They Were Free: The Germans 1933-45
(With a New Afterword by Richard J. Evans)

© Milton Mayer 1955, 2017

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Ali Atıf Bir

Yayın Koordinatörü: Gözde Döneli

Çevirmen: Murat Demirekin

Editör: Ecem Aycan Öztöpler

Son Okuma: Nimet Kirşan

Sayfa Tasarımı: Ceyda Çakıcı Baş

Kapak Tasarımı: Şükrü Karakoç

© 2021, bu kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla
The University of Chicago Press'ten alınmış olup Aabir A. Ş'ye aittir.

1. Baskı: The Kitap, Ekim 2021

ISBN: 978-625-7816-28-1

Sertifika no: 47690

Optimum Basım Yayın San. ve Tic. A. Ş.

Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 Küçükçekmece İstanbul

Sertifika no: 41707

info@optimumbasim.com

Aabir A. Ş.

Masaldan İş Merkezi F-4 Üsküdar/İstanbul

T: 0216 521 60 12

www.thekitapyayinlari.com | iletisim@thekitapyayinlari.com

Satış ve pazarlama talepleri için:

siparis@thekitapyayinlari.com | T: 0216 521 60 12

The Kitap, Aabir A. Ş. yayın markasıdır.

ÖZGÜR OLDUKLARINI SANIYORLARDI

ALMANLAR: 1933-45

MILTON MAYER

Türkçesi: Murat Demirekin

Yazar Hakkında

Milton Stanford Mayer 24 Ağustos 1908 yılında Chicago'da dünyaya gelmiştir. Yahudi kökenlidir. Chicago Üniversitesi'nde lisans eğitimine başlamış ancak eğitimini yarım bırakmıştır. Sonraları *Associated Press*, *Chicago Evening Post* ve *Chicago American*'da muhabir olarak görev almıştır. *The Progressive* dergisinde uzun süre yer almış olan köşesi meşhurdur. Chicago Üniversitesi, Massachusetts Üniversitesi, Hampshire College ve Louisville Üniversitesi gibi yerlerde dersler vermiştir. *What Can a Man Do?* ve Mortimer Adler ile birlikte kaleme aldığı *The Revolution in Education* gibi kitapları vardır. İki defa evlenmiş ve ilk evliliğinden iki kız çocuğu sahibi olmuştur. 1986 yılında California'da hayata veda etmiştir.

Çevirmen Hakkında

Dr. Murat Demirekin on sekiz yıl boyunca özel okullar, kurslar kamu ve özel devlet okullarında İngilizce öğretmeni olarak görev yaptı. Üniversitelerde "çeviribilim ve dil öğretim metodolojisi" üzerine dersler verdi. Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi programında "anlamlandırma ve dil öğrenim stratejileri" üzerine doktorasını tamamladı. Uzun yıllar boyunca çeviri ve yabancı dil öğretimi üzerine çeşitli uluslararası konferanslarda bildiriler sundu. Çeşitli kurumlarda AB projelerini değerlendirmek üzere dış uzmanlık yaptı. Profesyonel olarak mütercimlik de yapan çevirmenin sekiz adet kitap çevirisi bulunmaktadır.

BU KİTAP, ON NAZİ ARKADAŞIMA ADANMIŞTIR:

Karl-Heinz Schwenke, terzi
Gustav Schwenke, işsiz terzi çırağı
Carl Klingelhöfer, marangoz
Heinrich Damm, işsiz satıcı
Horstmar Rupprecht, lise öğrencisi
Heinrich Wedekind, fırıncı
Hans Simon, fatura tahsildarı
Johann Kessler, işsiz banka memuru
Heinrich Hildebrandt, öğretmen
Willy Hofmeister, polis

Riyakâr Farisi ayağa kalktı ve kendi kendine şöyle dua etti:

*“Tanrım, sana şükrediyorum,
diğer insanlar gibi olmadığım için.”*

İçindekiler

Önsöz

13

I. KISIM: ON ADAM

KRONENBERG	19
9 KASIM 1638	19
9 KASIM 1938	27
1. ON ADAM	33
2. ADAMLARIN YAŞAMLARI	58
3. HİTLER VE BEN	77
4. “SİZ OLSANIZ NE YAPARDINIZ?”	85
5. ÜYELERİ	98
6. KOMÜNİZMİ DURDURMANIN YOLU	109
7. “KANIMIZLA DÜŞÜNÜYORUZ”	117
8. ANTİSEMİTİK DALAVERE	127
9. “HERKES BİLİYORDU.” “KİMSE BİLMİYORDU.”	138
10. “BİZ HİRİSTİYANLARIN GÖREVİYDİ”	148
11. KAYBEDENLERİN SUÇLARI	156
12. “BİZ BÖYLEYİZ”	164
13. AMA ARTIK İŞ İŞTEN GEÇMİŞTİ	177
14. TOPLU UTANÇ	185
15. ÖFKELİLER: HEINRICH HILDEBRANDT	197
16. ÖFKELİLER: JOHANN KESSLER	218
17. ÖFKELİLER: <i>FUROR TEUTONICUS</i> (ALMAN HİDDETİ)	234

II. KISIM: ALMANLAR

SICAK HAVA DALGASI	245
18. YOK ÖYLE BİR ŞEY	247
19. DÜDÜKLÜ TENCERE	253
20. “PEORIA HER ŞEYİN ÜSTÜNDEDİR”	261
21. MAHALLEDEKİ YENİ ÇOCUK	265
22. MAHALLEDEKİ İKİ YENİ ÇOCUK	271
23. “FRANSA'DAKİ TANRI GİBİ”	280
24. AMA İNSANIN İNANDIĞI BİR ŞEY OLMALI	284
25. BASMA-DÜĞMELİ PANİK	288

III. KISIM DAVALARI VE ÇIKIŞ YOLLARI

MAHKEME	293
9 KASIM 1948	293
26. KIRIK TUĞLALAR	299
27. KURTARICILAR	303
28. YENİ EĞİTMENLERİN YENİDEN EĞİTİLMESİ	308
29. İSTEKSİZ ANKA	315
30. DÜNKÜ ÇOCUKLAR	320
31. BARIŞ MÜCADELESİ	323
32. “RUSLARLA AYNI MIYIZ?”	328
33. MARX, MİCHEL İLE KONUŞUYOR	330
34. HESAPLANMAMIŞ RİSK	337
KATKILAR VE TEŞEKKÜRLER	345
SONSÖZ (2017): RICHARD J. EVANS	347

Önsöz

Bir Amerikalı olarak, Almanya'da nasyonal sosyalizmin yükselişinden rahatsız olmuştum. Alman asıllı bir Amerikalı olarak utanmıştım. Bir Yahudi olarak yüreğim sızlamıştı. Bir gazeteci olarak ise büyülenmiştim.

Bir gazeteci açısından baskın –ya da en azından yaygın– olan algıma göre, Nazizm ile ilgili her analiz beni şahsen rahatsız etmiştir. Nazi denen bu korkunç canavar ruhlu adamı hep görmek istedim. Onunla konuşmak ve onu dinlemek istedim. Onu anlamaya çalışmak istedim. İkimiz de insandık neticede. Nazi'nin ırk üstünlüğü doktrinini reddetsem de, Nazi görüşüne yürekten bağlı o adam gibi ben de aynı fikirlere sahip olabileceğimi kabul etmeliydim; onun izlediği yola onu yönlendiren şey beni de aynı yola sürükleyebilirdi aslında.

Erasmus, insanın örnek bir ekole saplanıp kalmayı öğrendiğini ve başka türden fikirlere kendisini kapattığını söyler. Nazi'nin ne demek olduğunu ve nasıl bu kadar popüler hale geldiğini öğrenebilseydim ve ayrıca örnek Nazi vatandaşlarının önünde propagandalarını dinleyip tartışmalarını pür dikkat izleyebilseydim, böyle bir ortam, benim için de kitlesel devrimci diktatörlük çağında bir şeyler öğrenme vesilesi olabilirdi.

1935'te Adolf Hitler'in bizzat kendisiyle bir dizi toplantı yapmayı umarak Berlin'de bir ay vakit geçirdim. O zamanlar Amerika'nın Almanya büyükelçisi olan arkadaşım ve öğretmenim William E. Dodd bana yardım etmek için elinden geleni yaptı ancak başarılı olamadı. Sonra bir Amerikan dergisi için Nazi Almanyası'na gittim. Çocukken Almanya'yı ziyaret ettiğimde tanıdığım

Alman halkını bizzat gördüm ve ilk kez Nazizmin bir kitle hareketi olduğunu ve aslında çaresiz milyonların üzerindeki şeytani bir azınlığın tiranlığının söz konusu olmadığını anladım. Sonra da Adolf Hitler'in gerçekten o görmek istediğim Nazi olup olmadığını merak ettim. Savaş bittiğinde tipik Nazi destekçisi bir adamın nasıl biri olduğunu tanımlamıştım: Sıradan bir Almandı işte.

Yeniden Almanya'ya gitmek, benim gibi yurttaşlarımın muhatap olmadığı (veya en azından henüz tanışmadığı) bir tip gibi algılanan bu okuryazar, burjuva, "Batılı" tarzdaki adamı tanımak istedim. Ben gitmeden önce savaşın üzerinden yedi yıl geçmişti. Bir Alman Nazi ile Nazi olmayan bir Amerikalının konuşabilmesi için yeterince zaman geçmişti; bununla birlikte 1933-1945 olayları ve özellikle bu olaylara katılanların duygularının açığa çıkması adına, aradığım o adamın olanları unutmaması için henüz yeterince zaman geçmemişti.

O ortalama Almanı hiç bulamadım çünkü ortalama Alman diye bir şey yoktu. Ama arka plandaki yaşantısı, karakteri, zekâsı ve mizacı bakımından diğerlerinden yeterince farklı on tane Alman buldum; milyonlarca hatta on milyonlarca Almanı temsil edebilecek ve birbirlerine epeyce benzeyen bu adamlar eskiden Nazi olan tiplerdi. Onları bulmak hiç kolay olmamıştı, onları tanımak da öyle. Yanımda tek bir kıymetli şey getirmiştım: onları gerçekten tanıma isteğimi. Diğer kıymetli unsur ise Amerikan Dostluk Hizmet Komitesi ile olan uzun süreli ilişkimde kazanılan bir şeydi: Adamların her birinde "Tanrı'ya has bir mühür" olduğuna gerçekten inanıyordum.

On tane Nazi arkadaşımın ruhlarında Tanrı'nın mührünü bulduğuma inanıyordum. Gazetecilik eğitimimle de onlardaki başka bir şeyi keşfettim. Her biri iyi ve kötü dürtülerin muhteşem bir karışımından oluşuyordu, hayatları da iyi ve kötü eylemlerin muhteşem bir karışımından ibaretti. Onları çok sevmiştim. Bu durum kendiliğinden olmuştu. Tekrar ve tekrar, on arkadaşımın biriyle ya da diğeriyle birlikte otururken veya yürürken, yıllar önce

Chicago'daki gazete haberciliğimde karşıma çıkan aynı duyguya kapılmıştım yine. Al Capone'u da sevmiştim. Annesine davranış şeklini beğeniyordum. O annesine benim anneme davrandığımdan daha iyi davranıyordu.

Bulmuştum onları, o Nazi arkadaşlarımı yargılamakta hâlâ zorlanıyordum. Ama itiraf etmeliyim ki kendimden ziyade onları yargılamayı tercih ederdim aslında. Benim durumumda, kötü davranışlarımı mazur gören ya da en azından açıklayan provokasyonların ve engellerin her zaman bilincindeydim. İyi niyetlerimin, kötü şeyler yapmak için iyi gerekçelerimin her zaman farkındaydım. Bu gece ölmeyi falan istememeliyim çünkü bugün yapmak zorunda olduğum ve benim iyiliğime olmayacak gibi görünen bazı şeyleri, bugünün kötü davranışını yarın telafi etmek için yapmak zorundaydım. Ama Nazi arkadaşlarım bu gece öldü; Nazi hayatlarının kitabı, yapmak isteyip de yapamayacakları iyiliği, yaptıkları kötülüğü silebilecek iyiliği yapamamış olmalarına rağmen kapandı.

Dolayısıyla, Amerikalılardan ziyade Almanları yargılamayı tercih ederim. Artık Nazizmin Almanya'yı, dışarıdan saldırarak ya da içeriden yıkarak değil, bir çığlık ve haykırıyla nasıl alt edebildiğini biraz daha iyi görüyorum. Almanların çoğunun istediği de buydu zaten ya da üzerlerine çöken toptan gerçeklik ve yanılsamanın baskısı altında öyle istemeye başlamışlardı. Öyle istedikler, sevdiler ve neticede bu hoşlarına gitmeye başladı.

Ülkem için biraz korkarak ve bu üzerime çöken gerçeklik ile yanılsamanın baskısı altında bu rejimin insanlardan ne isteyebileceğinden, ne elde edebileceğinden ve nelerin hoşuna gideceğinden de korkarak eve döndüm. Tanıştığım kişinin bir Almandan ziyade insan olduğunu hissettim ve hâlâ da öyle hissediyorum. Belli koşullar altında Almanya'da bulunmuş olabilirdi. Belli koşullar altında burada da olabilir. Belli koşullar altında onun yerinde ben de olabilirdim.

Ben ve hemşerilerim bir gün bu koşullar dizisine boyun eğerssek hiçbir anayasa, hiçbir yasa, hiçbir polis ve hiçbir ordu asla bizim zarar görmemizi engelleyemez. Çünkü bir insanın kendine veremeyeceği zararı bir başkası ona veremez, kendisinin isteyip de yapamayacağı hiçbir iyiliği bir başkası ona yapamaz. Ve uzun zaman önce söylenen o söz doğrudur: Milletler meşe ve kaya ile değil, insanlarla inşa edilir, insanlar nasılsa milletler de öyledir.

Almanya'ya gitme ve orada, küçük bir şehirde, eşim ve çocuklarımla birlikte yaşama dürtüm, eşi Gundi ile birlikte 1948-1949'da Chicago Üniversitesi'nde fizik bölümünde misafir profesör olarak görev yaptığı sırada evimde yaşayan Göttingen Üniversitesi'nden Carl Friedrich von Weizsäcker tarafından teşvik edildi. ABD'deki Almanya İşgali Yüksek Komisyonu'nda eğitim ve kültürel ilişkiler şefi olarak görev yapan eski bir arkadaşım James M. Read ile de bu konuda yazıştım. Çok kıymetli Read ve Weizsäcker, Frankfurt Üniversitesi'nin sosyal araştırmalar enstitüsünün dekanı Max Horkheimer ile bir araya geldi ve randevum ayarlandı. Oraya gittikten sonra (ve döndükten sonra) yaptıklarım kendi sorumluluğumdaydı ama üç değerli dostumun sayesinde gidebilmiştim. Beni Almanlara olabildiğince yakın, fetheden "Ami" de denen Amerika'dan mümkün olduğunca uzakta, Kronenberg adını verdiğim bu kasabada bir yıl boyunca yaşamam için gönderen de onlardı.

MILTON MAYER
CARMEL, KALİFORNİYA
25 Aralık 1954

I. KISIM

On Adam

Kronenberg

9 Kasım 1638:

“DİNLEYİN EY ŞEHİR HALKI, EY DÜRÜST İNSANLAR!”

Gece saat on civarındaydı. Katherine Kilisesi’nin muhteşem “mi” notası tonundaki çanı saat başında vurmaya başlamıştı. Yedinci ve sekizinci vuruşları arasında bölge kilisesi çanı da çalmaya başlar. Bölge kilisesi zangocunun Katherine Kilisesi çanı ile uyandırıldığını, küçük düşmemek için (tören bitmeden önce orada olmak için bir düğüne gömleksiz ve ayakkabısız koşan bir adam gibi) yataktan fırlayarak tam zamanında çanın ipine asıldığını hayal edebilirsiniz. Ama muhtemelen yanılıyorsunuz çünkü her gece, Kronenberg’de iki çan çalınmaya başladığından beri, bölge kilisesinin ilk çınlaması Katherine Kilisesi’nin yedinci vuruşundan sonra geliyordu; belki de kadim Katherine Kilisesi bir zamanlar (bir asır önceki Reform’a kadar) bir katedral olduğu içindi geç ses çıkarması.

Şimdilerde Kronenberg kasabası, iki kilise çanı ve iki kilisenin yanı sıra altı bin kişilik nüfustan oluşuyor; ilahiyat fakültesi ve yüze yakın öğrencisi olan bir üniversitesi mevcut; ayrıca üzerine sıkışık, yarım daire şeklindeki şehrin inşa edildiği tepeyi taçlandıran bir kale var (bazı evlerin sadece en üst katından girilebilecek kadar dik bir tepe) ve tepenin eteğinde bir nehir olan Werne akıyor öylece. Werne, Ren Nehri’nin bulunduğu yerden, yukarıdan seyredilemez ancak çiçekli tepenin etrafından geçen yol tepedeki kalenin, kale yolunun oralardaki ahşap eski evlerin yığma duvarları birleşir ve Kronenberg’i tıpkı resimli kitaplarda olduğu gibi yeşillikler içinde, resimli bir kitap şehri yaparcasına şehrin girişini birbirine girmiş çemberler gibi çevreleyen Arnavut kaldırımli sokaklar sıralanmıştır.

Her kasabada olduğu gibi burada da çok sıkıntılar yaşanmıştır, sıkıntı yaşamayan var mıdır zaten? Burası geçen altı asırda on iki kez el değiştirdi. Taarruza uğradı, işgal edildi, özgürlüğünü kazandı, yeniden taarruza uğradı ve tekrar işgal edildi. Ama asla yakılmamıştı; şirinliği (çok küçük olduğu için güzel değil ancak şirin olabilirdi) pek çok eski küçük şehri yerle bir eden meşaleleri uzak tutmuştu; şimdi ise 1638’de, Kronenberg her zamanki gibi “kadim Kronenberg”, antik bir yer olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa’nın Birinci Dünya Savaşı yirmi yaşında, hatta belki her şey bitmiş de olabilir. Hessen Prensi, Protestan İşvelileri Viyana’da-ki Katolik imparatora boyun eğmeden Katolik imparatorluğundan çıkarmak için Prag Bariş Antlaşması’na katılmaya karar verdi. Evet doğru, Katolik Fransa Katolik İşpanya’ya saldırdı ve Protestan İşve’le ittifak halinde imparatora savaş ilan etti. Ancak Kronenberg bu harika olayları yalnızca dolaylı olarak duydu ve bunların ne anlama geldiğini nasıl bilebilirdi? “Kral savaş ilan eder ve halk ölür”; bu, Kronenberg’de çok eski bir sözdür.

Son yıllar – her yerde olduğu gibi – Kronenberg’de de çok zor zamanlardı; vergiler ve geçiş ücretleri hep yüksek olmuştu; ordu için normalden daha fazla insan, hayvan ve tahıl alınmıştı. Ancak kuzeyden güneye, güneyden kuzeye ve tekrar kuzeyden güneye hareket eden savaş, Protestan orduları tarafından püskürtölen kuşatma haricinde bu şehri es geçmişti. Sonuç olarak, Kronenberg’de yaşayanlar hallerinden şikâyetçi olamazlardı. şikâyet etmiyorlardı da zaten.

Kronenberg’de ölümcöl hastalıklar ve kıtlıklar da olmuştur hep, nerede olmuyor ki? Yahudilerin olduğu yerde, beklenebilecek bir şey değil midir bunlar? 1348’deki kara veba salgınından sonra, Kronenberg’de ortaçağ ve yeniçağda halk ağzında Judenschule denen sinagoglar yakıldı ve Yahudiler sürgün edildi. (Herkes Avrupa’nın her yerinde Yahudilerin kuyulara zehir attığı kanaatindeydi.) Birkaç yıl sonra Hessen Prensi’nin mali durumu o kadar

kötüleşti ki Kronenberg'i Frankfurt'taki Yahudilere rehin vermek zorunda kaldı ancak 1396'da İyi Kral Wenceslaus insanların, İsa Mesih'in katillerine olan tüm borçlarını geçersiz ilan etti. Ama burada da bitmedi çünkü prensler Hristiyanların kanunen yasakladığı Hristiyanlığa aykırı bankacılık işini ifa etmek üzere Yahudileri geri çağırdılar. Bu durum Kronenberg belediye başkanı, Yahudileri tekrar kovması için Prens'e yalvarana, yani 1525 yılına kadar devam etti. "Çalıntı eşyalar satın alıyorlar," dedi. "Eğer gitmiş olsalardı, hırsızlık olmazdı," diye sitem etti. Bu yüzden Prens onları tekrar kovdu ama Prens V. Kar'ın fermanıyla kasabadaki belirli sayıdaki Yahudi, Schutzgeld, yani bir tür koruma vergisi ödemeleri koşuluyla burada kalıp kendilerine tanınan imparatorluk ayrıcalığından faydalanabilecekti. Vergilerini ödemezlerse Prens tarafından tesis edilen koruma altına olma durumları da ortadan kalkmış olacaktı.

Avrupa'daki Birinci Dünya Savaşı öncesindeki o günler, güzel zamanlardı. Zaman artık daha kötü ama belki de Kronenberg'de yaşananlardan daha kötü zamanlar da olmuştur (neredeyse her yerde olabilir) ancak bu gece kasaba sakinleri ile onların erkek ve kadın hizmetçileri rahat yataklarında uyuyor ya da kendileriyle birlikte hizmetçileri de yaşadıkları hayattan makul şeyler bekleyebilecek kadar hallerinden memnunar. Yazdan besili sığırlar ve çayırıldaki koyunlar (kasım ayı başlarında henüz hava soğuk değildir), evin arkasındaki ahırda bulunan domuzlar, tavuklar, kazlar ve ördekler; hepsi, saat onda uykuya dalar.

Bölge kilisesinin "la bemol" çanı ile Katherine Kilisesi'nin "mi" tonu çalarken birbirlerine karşı uyumsuzdur; Katherine çanı üç ya da dört asır önce inşa edildiğinde işçilik o kadar önemli değildi. Ancak Kronenberg halkını uyandırmak için çanların uyumsuz tonlarda çalmasından daha da fazlası gerekiyor. Hatta insanları uyandırmak için belediye binasının tepesindeki horozdan da daha fazlası gerekir.

Belediye binası horozu harika bir horozdur. Kanatlarını cırpar ve kahramanca böbürlenerek öter; her on beş dakikada bir, yarım saatte iki kez, kırk beş dakikada üç kez ve neticede saatte dört kez son gücüyle bağırır durur. Katherine Kilisesi'nin çanı durduğunda ve bölge kilisesi çanı altıncı vuruşunu yaptığında horozun ötüşü başlarsa buradaki ahenksizliğin kusuru horozda aranamaz çünkü çanlar insanlar tarafından çalınır ve tam vakti tutturamayabilirler ancak horoz bunu kendiliğinden yapar. Horozun yanlış vakitte öttüğünü söylemek, kasabanın saat kulesinin yanlış olduğunu söylemek olur ve bunu da kimse söyleyemez herhalde.

Dolayısıyla iki çanın uyumsuzluğu, horozun kakofonisi ve bölge kilisesi çanının son dört vuruşuyla hepsinin ayrı telden çalması hiçbir şey ifade etmiyor çünkü Kronenberg sakinleri hâlâ uyuyor. Belediye binasının tepesindeki ötüşlere kendi evlerindeki dipdiri horozları da cevap verene kadar uyurlar öylece. İlk tepki, doğal olarak, horozların ötüşleriyle yakınlardaki ahırlarda ve avlularda başlar ve tüm Kronenberg tepesinden aşağıya doğru inerek dalga dalga yayılır. Horozlar ördekleri ve kazları, sonra domuzları ve koyunları uyandırır; sonra sığırlar kıpırdanmaya başlar. En son haber alanlar evlerdeki köpeklerdir ancak havlamaya başladıklarında, ses dalgalanmasına noktayı onlar koyarlar.

Tüm Kronenberg halkı kocaman kuştüyü yataklarında bir sağa bir sola döner. İnsanların yarısı bu uyumsuz senfoni nedeniyle yavaşça uyanır, sesler bitene kadar yarı uyanık kalır ve sonra tembel tembel yatakta öbür tarafa dönerler ama tümüyle de uykuya dalmazlar. Kronenberg'li akşam saat onda da ninni mahiyetindeki bir sese maruz kalırlar: Bu ses atalarından yadigâr kalan, gece bekçisinin her saat başında çaldığı, "Stundenrufe" denen düdüğün çınlamasıdır.

Her akşam, gece bekçisi çanların tın tın vurması ve hayvanların horultuları bitene kadar pazar yerinde bekler; resmi giysisi içindeki yaşlı ve emekli olan bu adamın, uzun yeşil bir paltosu ve yüksek

taçlı yeşil bir şapkası vardır, düdüğü sırtından aşağı sallanır ve bir elinde fener, diğerinde de ucu demirli bastonu bulunur. Bastonu, feneri ve düdüğü bugünlerde daha da cafsaflıdır. Her saat başı devriye gezerken ihtiyatlı, cimri Kronenberg'li arasında nadir görülen gece ateş yakanları ve yine seyrek olan ahırından ağır ağır kaçan domuzları gözetler durur.

Her ne kadar artık sembolik bir konumu olsa da saygı gösterilen biriydi; toplumun kontrolü ve sorumluluğu onun omuzlarındaydı ama buna rağmen horozlar ve kazlarla rekabet etmezdi. Ortalık-taki son sesler dindiğinde düdüğünü dudaklarına dayayıp on kez üfler ve sonra kasabanın tepesinden aşağı doğru yürümeye başlar, kaldırım taşlarının üzerinde ağır botlarıyla ilerlerken de Kronenberg sakinlerini şu nağmelerle uykuya davet eder:

Hört, ihr Herrn, und lasst euch sa - gen
(Dinleyin, Ey şehir halkı, dürüst insanlar,)

Uns - re Glock hat zehn ge - schla - gen
(Dinleyin, saatimiz az önce onu vurdu.)

Elbette bu zamana kadar, belediye binası horozu 10.15'teki o uzun ötüşünü yapmıştı.

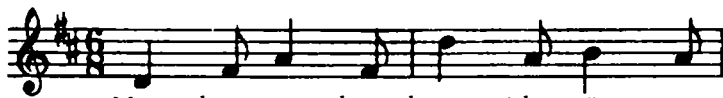
Zehn Ge - bo - te setzt' Gott ein

(Tanrı onlara on emir göndermiştir,)

Gib, dass wir ge - hor - sam sein

(Bunlara uyanların günahları affedilir.)

Men - schen - wa - chen kann nichts nüt - zen

(Bekçilerin gözcülüğü artık bir işe yaramaz.)

Gott muss wa - chen, Gott muss schüt - zen

(Tanrı bizi gözetсин, Tanrı korusun,)

Herr durch dei - ne Güt und Macht,

(Rabb'im kudretiyle hep yanımızda olsun,)

Gib uns ei - ne gu - te Nacht.

(Hepimize huzurlu bir gece ihsan eylesin.)

Almanya'daki her kasabanın sokaklarından geçen diğer meslektaşları gibi, fenerini havada tutan gece bekçisi, saat ondan itibaren bu ninniyi söylerdi.

Saat on bire birkaç dakika kala (ya da daha sonra; kim bilir?) tepedeki pazar yerine geri döner ve saat on bir devriyesi bittiğinde düdüğünü çalar ve tekrar bir tur daha atardı. Bu sefer "Zehn Gebote setzt' Gott ein" şarkısını söylemek yerine "Elf der Jünger bleiben treu, Hilf dass wir im Tod ohn' Reu" ("Mesih'in on bir havarisi ona dosdoğru hizmet etti, O'nun çilesine üzülmeyen ölebilir miyiz hiç?") şarkısını söylerdi; saat on ikide "Zwölf, das ist das Ziel der Zeit; Mensch, bedenke die Ewigkeit" ("On yüce havari insanoğlunu özgür kılıyor; sonsuzluğu düşünün") şarkısını ve gece saat bir olduğunda ise "Eins ist allein der ewige Gott, Der uns trägt aus aller Not" ("İnsan her zaman oradadır, O Mesih bizi dünya meşgalesinden göğe kaldırır") şarkısını söylerdi.

Gece bekçisi saat birden, sabah şafak sökünceye dek bir daha şarkı söylemezdi. Şarkısındaki sözlerinde ne daha fazla dize ne de artık onu dinleyen kalırdı zaten. Her saat başı, çanların ve hayvanların seslerinin kesilmesinin ardından son kez düdüğünü çalıp son devriyesini de atardı; Kronenberg sakinleri uykuya dalmıştı artık. İçlerinden biri uyanıp da dışarıda bir ışık görürse, ışığı kimin yakıldığını hemen anlar ve tekrar uykuya daldı. Kasaba, şafak sökünce yeniden uyanacaktır zaten ama o saatte zifiri karanlık olmuş ve gün bitmiştir. Şafak sökünce herkes işe koyulacak, kimse kitap okumayacaktır; kışlık don yağı çıkarmakla uğraşacaktı ve sadece büyükbaş hayvanları beslemek ve koşum takımlarını veya çorapları onarmak için üniversite, hastane ve kalede meşale ışıkları bir-iki saat boyunca yakılacaktı.

Werne boyunca ücretli karayolunun Frankfurt Kapısı'ndan şehre girildiği kasaba duvarının hemen dışında, Frankfurt Meydanı adındaki bu meydanın etrafında inşa edilen yarım düzine kadar ev bulunuyordu. Kasaba, onu çevreleyen bir sur halindeki iki yüzyıl önceki duvarı aşarak uzanmaktadır. Şehrin saldırılardan korunmak için

kaleye bel bağladığı o günler sona ermişti; artık tarihler, Hristiyanlığın 17. yüzyılının ortasını gösteriyor ve insanlar surların dışında çok fazla tehlike olmadan yaşayabiliyordu.

Frankfurt Meydanı'nın köşesinde, duvarın dışında batıya uzanan geniş, Arnavut kaldırımlı bir yol yer alıyordu, Mauer Sokağı olarak bilinen isimsiz bu yolun köşesinde yeni bir han olan Jägerhof, yani avcılar hanı olarak bilinen istirahat yeri vardı. Üst katında ferah bir yatakhane, altında umumi bir salon ve özel bir oda (veya kulüp odası) ve arkadaki hancının kendi aile odasının bulunduğu iki katlı güzel bir mekândı burası.

Bu gece avcılar hanı umumi salonunda ışıklar geç saatlere kadar yanıyordu. Home Reserve şirketi bünyesindeki askerler, anavatanın Viyana prangalarından kurtuluşunun on beşinci yıldönümünü bir veya iki bardak birayla kutluyorlardı. Home Reserve şirketi tabii ki de vatansever paralı askerlerden müteşekkildi ama neticede onlar Kronenberg sakiniydi, dolayısıyla on beş yıl önce bu gece onların sayesinde Kronenberg kuşatması kaldırılmıştı. Eski askerler için harika bir olay ve harika bir yıldönümüydü bu gece.

Gece yarısından sonra, içlerinde iki, üç veya dört bardak bira içmiş olarak avcılar hanını terk ettiklerinde, bazı daha vatansever yaşlı beyler kutlamaya devam etmeye kararlıydı. Hancı, eski askerlerle veya otoriter yetkililerle başını derde sokmak istemiyordu ve askerler gittiği anda arka taraftan gelip yanan ışıkları söndürdükten sonra gidip yatağına yattı.

Kasım 1938:

“DİNLEYİN EY ŞEHİR HALKI, EY DÜRÜST İNSANLAR!”

Frankfurt Meydanı ve Mauer Sokağı'nın köşesindeki avcılar hanı umumi salonunun ışıkları, bu gece alev alev yanıyordu ve içeri-si, Versay Antlaşması'nın zincirlerinden vatanın kurtuluşunun on beşinci yıldönümünü kutlayan bir grup eski askerle doluydu. Führer'in, yani Hitler'in yakalanıp hapsedildiği Münih'teki “Kan-lı Geçit Töreni”nin yıldönümüydü. Eski askerler taarruz bölüğü anlamına gelen ve kısaltması SA olan Nazi Sturmabteilung'un Vatan Takviye Birliği'ndendi ve avcılar hanı onların düzenli bu-luşma yeri idi.

Normal toplantı geceleri cuma günüydü aslında ve bugün çarşambaydı. Ancak 9 Kasım, haftanın hangi günü olursa olsun, Nasyonal Sosyalist Parti kutlamalarının en gösterişli olanıydı. 30 Ocak (Führer'in iktidara geldiği gün) ve 20 Nisan (Führer'in doğum günü) ulusal bayramlardı. 9 Kasım ise Parti'nin kuruluş günüydü.

Resmi törenler 07.30'da belediye tiyatrosunda gerçekleşmişti. Her zamanki gibi çok fazla konuşma yapılmıştı ve Parti'nin şair-lerinden biri olan Siegfried Ruppel, Parti şiirlerinin çoğunu oku-muştu. Daha sonra SA askerleri ile Kronenberg'in dört birliği üniformalı olarak düzenli buluşma yerlerine uygun adım yürüdü; her zaman olduğu gibi Takviye Birliği askerleri 9 Kasım'da avcılar hanının üst katındaki odaya gitti, burada herkese kutlama için ik-ramlıklar sunuldu, daha sonra birlik, Saldırı Önderi Schwenke'nin ev sahipliğindeki ziyafetin ardından biralarını yudumladı Saat ar-tık on olmuştu.

“DİNLEYİN, SAATİMİZ AZ ÖNCE ONU VURDU”

Saat tam on ise ve saatinizi ayarlamak istediğinizde, telefonda altıyı tuşlayarak ulusal radyodaki her saat başı bip sesini veya başlangıç meridyeni saatinin otuz saniyelik sinyalinı alabilirdiniz. Mekanik olarak çalışan bölge kilisesinin çanı yine, mekanik olarak çalışan Katherine Kilisesi çanının yedinci vuruşundan sonra çalmaya başlardı. Bölge kilisesi çanının altıncı vuruşu sona erdiğinde, horoz da kendiliğinden belediye binasının tepesinden ötünce kasabadaki pek çok horoz da koroya katılırdı, bunun üzerine birkaç köpek havlar, uzak bir tarlada bir öküz yere çöker ve şehir artık sessizliğe bürünürdü. Âdet olduğu üzere, iki çan ve belediye binası horozu yüz yıllardır hep ayrı telden çalardı.

Saat on olmuştu. Gece devriyesi polisi köşedeki telefon kulübesinden “Schmidt konuşuyor. Her şey yolunda,” der ve nöbetçi başçavuş, “Anlaşıldı, tamam,” diye karşılık verirdi. Sinemalar, hanlar ve oteller, üniversite atölyeleri, öğrenci odaları ve profesörlerin çalışma odaları dışındaki yerlerin ışıkları söner; tramvaylarda, tren istasyonlarında ve cadde başlarında yükseğe asılı sokak lambalarının ışıkları loş hale gelirdi.

Kronenberg yirmi iki bin kişilik sessiz, küçük bir üniversite kasabasıydı; üniversite şehrin kendisi sayılırdı aslında; tüm Avrupa üniversiteleri gibi, burada da üniversite yekpare bir kampus yerine şehrin birçok yerine dağılmış durumdaydı.

Kronenberg’de hayat hep sessiz ve sakin olmuştu. Nasyonal sosyalizmin hâkim olduğu yıllarda ara sıra sokak kavgası yaşanırdı ve Nazilerin veya sosyal demokratların bir veya iki toplantısında hadise çıkmıştı. (Komünistler toplantılar organize edemeyecek kadar zayıf durumdaydı.) 1930’da Parti üniformaları yasaklandığında Parti beyaz gömleklerle sessizce geçit töreni yapmış, Führer 1932’de Kronenberg’de konuşurken kırk bin kişi sessizce kasaba çayırındaki, büyük sirk çadırında pür dikkat onu izlemişti. (O zamanlar Nazilerin açık hava toplantıları yasaktı.) O gün, kalede

göndere Gamalı Haç bayrağı çekilmişti; İngiltere veya Fransa'da üniversiteli bir genç için bu dalga geçme konusu olabilirdi ancak Kronenberg'de bu konuda suçunu gururla ikrar eden bir suçlu, yüklü bir para cezasına çarptırılırdı.

Kronenberg gitgide Nazi bir kasabası haline geldi, belki de aslında hep öyleydi. Mart 1933 seçimlerinde NSDAP, yani Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi üçte iki çoğunluğa sahipti, dolayısıyla sosyal demokratlar makamlarından ayrılmıştı. Yalnızca üniversite (üniversitenin tamamı değil) ve sosyal demokratların son derece onlara bağlı taraftarları sonuna kadar direnmişti; bir endüstri kenti olmayan Kronenberg'de sosyal demokratların kitle tabanını elinde tutacak hiçbir sendika da yoktu. Kronenberg 1938'de, Almanya'daki herhangi bir kasaba gibi iliklerine kadar bir Nazi kasabasıydı artık.

Elbette Kronenberg Almanya'nın tamamı gibi değildi. Öncelikle, Hessen eyaleti içinde bulunuyordu; Hessen bölgesi muhafazakâr ve – tabiri caizse – “geri kalmış” bir bölgeydi; başka yerlerdeki şehir insanları bir adama aptal demek istediklerinde, ona yobaz Hessenli manasında, “blinder Hesse” derlerdi. Ayrıca ana yollar ile otobanın ötesindeki eski ve mutaassıp Kronenberg, Hessen'den bile daha muhafazakâr bir yerdi. Ama Nazi partisinin devamlılığını, bir gün evvel çığırtkan komünistlerken, sonraki gün çığırtkanın Nazilerin olduğu ve yarın kimin çığırtkan olacağını kimsenin bilmediği şehir radikalizmi değil, buradaki gibi muhafazakârlık garanti altına alabilirdi. Neticede sesini çıkarmayan bir şehir en iyisiydi.

“TANRI'NIN GÖNDERDİĞİ ON EMİR”

Avcılar hanının umumi salonundaki konuşma (eski askerlerden beklenileceği gibi) eski zamanlara dairdi ve Saldırı Önderi Schwenke de etrafına Taarruz Birliği askerlerini toplamış her zamanki gibi konuşmaktan daha fazlasını yapıyordu. Ama öncelikle böyle bir sohbet imkânını ona verilmeliydi, ardından nasıl hikâyeye anlatılacağını

görüp izleyebildiniz; hikâyedeki bir karakter sinirden bağırdığında Schwenke de tıpkı onun bağırdığı gibi ses çıkarırdı. Kronenberg'in on beş yıl önce 9 Kasım'da SA askerinin toplanarak darbe emri haberinin gelişini nasıl beklediğini anlatıyordu. Schwenke'nin anlattığına göre 185 kişi vardı ve kamyonların onları Frankfurt'a götürmesini bekliyorlardı. Bütün gün beklemişlerdi. Ama emir hiç gelmemiş, kamyonlar da hiç yerinden kıpırdamamıştı.

Schwenke, "Çok da hayal kırıklığına uğramadım," diye ifade etti olanları. "Henüz vakit erkendi. Hem daha şartlar olgunlaşmadı, dedim kendi kendime. Zirvedeki adamların sorunu da bu zaten; onlar Führer ile benim gibi insanları ve koşulları bilen adamlar arasındadır ikili oynarlar hep. N'ja! (Hessen bölgesi diyalektinde, "aynen" ya da "öyle" anlamına gelir), Führer hapisten çıkıp Parti'yi yeniden düzenlediğinde ve yalnızca kendisine sadık olduğunu bildiği kişiler Parti'ye kabul ettiğinde, ilkeli hareket ediyordu aslında. Bu ilke doğrultusunda en iyiler seçildiği için bizi hiçbir şey durduramazdı."

Konuşma, başka bir tarihe, yani, 9 Kasım 1918'e döndü sonra ve burada yine Saldırı Önderi Schwenke konuşmasına şöyle devam etti: "O gece Erfurt'ta görevdeydim, sivil giysili bir Bolşevik geldi ve askerlerle konuşmak istedi. Diğer askerler onları temsil etmem için beni seçti. Bolşevik subay kasaba halkına katılmamız, işçi ve askerler konseyi oluşturmamız gerektiğini söyledi. Kızıl Ordu mensupları olmadan kendi konseylerimizi oluşturacağımızı ifade ettim. Oradaki merkezde üç top birliğini eğittiklerini söyledi ve ben de, 'Onların üzerlerinden deneyeceğimiz iki makineli tüfeğimiz var ve bu riske gireceğiz,' dedim. Ne onların topları vardı ne de bizim makineli tüfeğimiz ama onu epey bir azarladım." O sırada Schwenke'yi dinleyen ve başka bir birlikten gelen genç SA askerlerinden biri, "Eminim yapmışsındır!" deyiverdi.

Bu üslupta konuşma o akşam boyunca devam etti. Fakat o sırada bir şeyler oluyordu, ama kimse ne olduğunu bilmiyordu.

İki gün önce, Paris'teki Alman Büyükelçiliği Konseyi'nin üyesi olan vom Rath, Polonyalı bir Yahudi tarafından vurulmuştu. Hemen

Alman ulusal radyosunda Yahudilere karşı yoğun bir karalama kampanyası başladı. Yahudi katiller bunu Almanlara yaparken dünyanın her yerinde ödle gibi oturacaklar mıydı? Führer'in temsilcileri, Yahudi domuzlar tarafından vurulurken Alman halkı çaresiz mi kalacaktı? O piçlerin bu yaptıkları yanlarına mı kalacaktı? Alman halkının, İsraili pisliklere karşı gazabı hâlâ engellenecek miydi? "Şayet vom Rath ölürse Almanya Yahudilere yarın değil, hemen o gün Alman halkıyla karşılık verir. Alman halkı parazit suikastçılardan yeterince uzun süre acı çekti zaten."

Bu, çoğu insanın nefret ettiği ve kimsenin sevmediği Dr. Goebbels'in eseri idi aslında; propaganda ve kamu bilgilendirme bakanı olan Jupp der Stelzfuss, Schwenke'nin sadık çevresinde bile, sesli bir şekilde dillendirmeden elbette, Topal Joey olarak tanınırdı. Üniversitedekiler bu tür bir yayını dinlemezler ya da dinlediklerinde korkuyla dinlerlerdi. Kasaba halkına gelince, onlar sadece dinlerlerdi. Sanki bir kampanya başlamış gibi kulak kesilirlerdi. Vom Rath'ın vaziyeti her geçen gün daha da kötüleşmişti. Öleceği kesindi ve nihayet 9 Kasım'da, Alman halkının tarihinin en büyük gününün yıldönümünde, yani anavatanın kurtarıcılarının on beş yıl önce Münih'te özgürlük için kanlarını döktükleri gün ölmüştü.

Tüm öğleden sonra ve akşam boyunca bu haber radyoda döndü durdu ve artık Kronenberg gazetesi de haber sarmalına katıldı. Her yerde söylentiler vardı. "Bir şeyler olacak." Ama, ne?

O akşamın erken saatlerinde belediye tiyatrosundaki törende, vom Rath veya Yahudiler hakkında hiçbir şey söylenmemişti, bu çok tuhaftı. Psikolojik baskı ve bu olayı bastırma duygusu salgın halinde yayıldı; Normalde SA askerlerinin (özellikle SA birliklerindeki) Yahudilerin ahlaksızlığına ve SA'nın Judenkauf'taki, yani Yahudi savaşındaki liderliğine dair hikâyeler anlattıkları avcılar hanında o akşam Yahudiler, hatta Paris'teki cinayet hakkında tek bir kelime edilmiyordu. Kimse bunun nedenini bilmiyordu. "Bir şeyler olacağı kesindi." Ama ne olacağını hiç kimse kestiremiyordu.

“ONLARA TABİ OLAN, BEDELİNİ ÖDER”

Avcılar hanının kapısı açıldı ve üzerinde üniforma bulunan Kronenberg SA Birliği'nin komutanı Alay Önderi Kühling üzerinde içeri girdi.

“Dikkaaat!” diye bağırdı Saldırı Önderi Schwenke.

SA askerleri hemen ayağa kalktı.

Schwenke, “Heil Hitler!” dedi, baş selamı vererek.

“Heil. Oturun,” dedi alay önderi, selamlarına karşılık bile vermeden.

SA askerleri de oturdular.

Alay önderi, “Bir dakika buraya gelin, Saldırı Önderi Schwenke,” dedi. Schwenke hemen yerinden kalktı ve yanına geldi.

Alay önderi, “Bu gece sinagog yakılacak,” dedi.

Neredeyse gece yarısı olmuştu.

1. BÖLÜM

On Adam

1. Karl-Heinz Schwenke, saldırı önderi, hademe (eski terzi), 54 yaşında

9 Kasım 1938'in neredeyse gece yarısıydı; SA Kronenberg askeri bölüğünden Alay Önderi Kühling, avcılar hanına girdi ve Frankfurt Meydanı ile Mauer Sokağı surlarının köşesinde durarak, "Sinagog bu gece yakılacak," dedi. Oradaki sahne olayın asıl kahramanları ve tanıklar tarafından on beş yıl sonra da hatırlanacağı gibi, hanın umumi odasında SA Takviye Birliği'nden yirmi-yirmi beş asker vardı, diğer SA birliklerinden de beş-on kadar askerin uğramıştı. Handa başka müşteri yoktu ve hanın sahibine sorulduğunda kendisi, 1948'de o akşam umumi odaya "girip çıktığını" ve hiçbir konuşma duymadığını, orada kimin olduğunu hatırlamadığını söyleyecekti.

Alay Önderi Kühling konuştuğundan sonra Saldırı Önderi Schwenke umumi odadaki adamlara döndü ve şunları söyledi:

"Alay önderinin ne dediğini duydunuz. Yardım etmek isteyenler benimle özel odaya gelsin."

Alay önderi ise, "Tekrar geleceğim," dedi ve handan ayrıldı.

Verilen ifadelere göre, orada bulunan askerlerin yaklaşık yarısı Schwenke'yi takip ederek özel odaya girdi ve kapıyı kapattı. Schwenke kapıyı içeriden tekrar açtı, "Artık içki falan yok," dedi ve tekrar kapattı. Umumi odada kalanlar birkaç dakika hiçbir şey söylemeden oturdu ve sonra alçak sesle konuşmaya başladı. Daha

sonra oradaki tanıklar odadaki konuşmayı duyabildiklerini, ancak ne söylendiğini anlamadıklarını beyan edeceklerdi.

Yirmi dakika sonra alay önderi avcılar hanına yeniden girdi. Bir düzine kadar asker umumi odaya bırakılan tereyağlı ekmekten yiyor ve kahve içiyor, Skat oynuyor, gazete okuyor ya da öylece oturuyordu. Ayağa kalktılar ve “Heil Hitler,” dediler.

“Hâlâ oradalar mı?” diye sordu alay önderi.

“Evet, efendim.”

Alay önderi, özel odanın kapısını açtı ve içerideki konuşma durdu. İçerideki bir düzine asker hemen ayağa kalktı ve “Heil Hitler,” dedi.

“Hadi gidelim, gidelim,” dedi alay önderi kapıda dururken. “Saldırı önderi,” diye seslendi.

Schwenke, “Evet, sayın alay önderim,” dedi. “Keşif için iki adam göndermeyi düşünüyorum.”

“Siz de onlardan biri olun, saldırı önderi.”

“Tabii ki, alay önderim. Kramer, sen benimle gel. Diğerleriniz, emir alana kadar olduğunuz yerde kalın.”

“Tekrar geleceğim,” dedi alay önderi ve oradan ayrıldı.

Schwenke ve Kramer Mauer Sokağı surlarından batıya doğru yürüdüler. Yarım blok aşağıda, Cafe Schuchardt’ın önünde durdular ve karanlık kafenin girişinde beklemeye başladılar. Kramer bir aşağı bir yukarı baktı. “Polis yok,” dedi Schwenke, “Herhangi bir hareket de yok.”

Sokağı geçip sinagoga doğru ilerlediler, demir çitli kapıyı itip binanın etrafından dolaşarak yan ve arka kapıları açmaya çalıştılar. Kalorifer dairesinin kapı kilidi açıktı ve içeri girdiler. Birkaç dakika sonra tekrar dışarı çıktılar. Avcılar hanının özel odasına tekrar girdiklerinde, askerler ayağa kalktı ve “Heil,” dediler.

“Pechmann,” diye seslendi Schwenke, “Seni ve Heinecke’yi istiyorum, gidip bir bakalım. Dowe, sen yukarı çık, çabuk ol.”

Diğerlerine bakarak şöyle dedi: “Siz burada kalın. Duydunuz değil mi dediklerimi?”

Aralarında Kramer'in de bulunduğu beşli SA toplantı odasına çıktı. Birkaç dakika sonra da aşağı indiler.

“Umurumda değil,” diyordu Schwenke, “Bunu kullanabiliriz. Bir şeyler bulmalıyız.”

“Ama o zemin yağı,” dedi Pechmann, “ve tiyatroya ait gazyağı o.”

“Umurumda değil,” dedi Schwenke, “Neticede yanıcı bir yağ. Bu görev yapılacak. Alay önderini duydun değil mi Pechmann?”

“Evet, saldırı önderim,” dedi Pechmann.

Pechmann, Heinecke ve Dowe, avcılar hanının batısındaki bina olan tiyatroya yöneldi, Schwenke ile Kramer de sinagogun ısınma odasına geri döndü. Birkaç dakika içinde, diğer üç SA askeri, ellerinde dört galonluk teneke kutularla ısınma odasına girdiler. Sinagogda yukarıda da ayak sesleri vardı.

“Şimdi gidebilir miyim?” dedi Pechmann, Schwenke'ye fısıldayarak. “Sabah altıda görevim var.”

Schwenke, “Git tamam be, seni pislik!” dedi.

“Teşekkür ederim, saldırı önderim,” dedi Pechmann. Heinecke ve Dowe, izin bile istemeden onunla birlikte çıkıp gittiler.

Schwenke kendi başına kalmıştı, “Pislikler,” dedi.

Pechmann savaştan sonra Schwenke aleyhinde ifade verecekti ancak kalorifer dairesinde oldukları sırada yukarıdan ayak sesleri duyulduğuna dair Schwenke'nin iddiasını da destekleyecekti. Öte yandan Schwenke, tiyatrodan çalınan zemin yağıyla bir ilgisi olduğunu ise reddedecekti; sadece keşif için oraya gittiklerini söyleyecekti. O dört teneke kutu asla bulunamayacaktı.

Schwenke ve Kramer, gece saat 00.50'de avcılar hanına geri döndü. Saldırı önderi, salonun köşesindeki bir masaya oturdu. On dakika geçmişti. Odada kimse konuşmuyordu; diğer özel odadaki askerler ise hâlâ fısıltıyla konuşuyorlardı. İki kilise çanı da gece birde çaldı ve belediye binasının tepesindeki horozun ötüşü duyuldu. Sonra ortalık yine sessizleşti. Schwenke, Kramer'e bir şeyler söyledi ve Kramer handan ayrıldı. Özel odadaki adamlardan hiçbirisi başını bile kaldırmadı. Sonra Kramer geri döndü ve

Schwenke'ye bir şeyler söyledi. Bunun üzerine Schwenke handan ayrıldı ve hemen geri döndü.

Schwenke, "SA askerleri!" diye bağırdı. "Sinagog yanıyor! Herkes dışarı çıksın! Sokağı kordon altına alıp kapatın! Tehlikeli şeyler olabilir!"

Birisi, "İtfaiyeyi arayalım mı?" diye sordu.

"Emir komuta bende!" diye yanıtladı Schwenke. "Sokağı kapatın! Tehlike var! Çabuk, acele edin!" Sonra dönüp gitti, ardından handaki bütün SA askerleri de çıktı.

Son asker kapıdan çıktığında, avcılar hanının sahibi barın arkasındaki döner kapıdan salona girdi. Sokak tarafındaki dış kapıyı kapattı, kilitledi, ışıkları söndürdü ve doğruca yatağına gitti.

2. *Gustav Schwenke, asker (eskiden işsiz olan terzi çırağı), 26 yaşında*

Neuhausen, Güney Avusturya'nın Mariasee kentindeki küçük bir tatil yeridir; eski maden ve tekstil kasabası Lich'ten gelen *Scenic* buharlı treniyle iki saat (yirmi iki sent daha pahalı), otobüsle bir saat mesafededir. 9 Kasım 1938 gecesı Goldener Engel Pansiyonu'nun, Alman Askeri İnzibat Birliği'nden Er Gustav Schwenke ve onun bir aylık karısı dışında hiçbir konuğı yoktu. Onlar da balayındaydılar.

Aslında bir ay önce evlendikleri Kronenberg'de geçirdikleri üç korkunç günden beri ilk kez bir araya gelmişlerdi. Gustav son dakikada cimrilik yapıp *Scenic* buharlı trenine binmek yerine, otobüsle Lich'ten ayrılmaya karar vermemiş olsaydı, Goldener Engel'de çok güzel bir oda tutmuş olması hayranlık uyandırıcı olabilirdi. Burada askeri personel olarak mevsimlik (gelin dışarıda beklerken pansiyon sahibiyle sıkı pazarlık yapmıştı) ve üç günlük özel indirim (Gustav'ın Lich'teki görevindeki izin süresi boyunca, yani sadece iki gün orada olacak olsalar da) almıştı.

Ekim ayındaki düğünden sonra, Kronenberg'deki o üç korkunç gün boyunca damadın babası, annesi, küçük kız kardeşi ve

en küçük erkek kardeşiyle birlikte damadın evinde kalmışlardı. Damadın babası SA Saldırı Önderi Schwenke, gelinin babası Parti üyesi bile olmadığı için bu evliliğe karşıydı ve gelin (Saldırı Önderi Schwenke'nin tüm bu düşüncelerinin bildiği halde hiçbir şey söylememiştir) *Gegner*, yani mevcut rejime muhalif bile olabilirdi. Bayan Schwenke de ilk andan itibaren gelininden nefret etmişti ve kızın ailesinin “sıkıntılı bir geçmişi” olduğunu söylüyordu. Gelin düğünden sonra, Kronenberg'deki o üç gün boyunca hep ağlamıştı (Gustav da kızın bu ağlamaklı halinden nefret ediyordu). Bayan Schwenke, “Kendini tutamıyor işte, zavallı kız; ailesinden gelen ırsi bir davranış bu,” deyip duruyordu.

Saldırı Önderi Schwenke en büyük oğlunun çok güçlü bir Parti mensubu kadınla, hatta herhangi bir güçlü Parti üyesi kadınla evlenmesini istemişti. Oğlan, antisemitist duyguları dışında Parti tutkunu sayılmazdı. Babası ona SA inzibatındaki işi ayarladığında otuz iki yaşındaydı ve Parti'ye katılmaya istekliydi.

Ama bu sadece işe girmek içindi. Bir işe, herhangi bir işe girmek tek umursadığı şeydi. İyi bir evlattı ama babasının ruhuna sahip değildi.

Bunda şaşılacak bir şey yoktu. Şaşırtıcı olan şey herhangi bir ruha sahip olmasıydı.

Gustav Schwenke yirmi iki yaşına kadar yatağını ıslatmıştı.

En sevdiği konuşma konusu hastalıklar olan annesi (kendisinde de bol miktarda hastalık vardı ancak kocası savaş yaraları dışında “hayatında bir gün bile hasta olmamıştı”) Kronenberg'deki herkese problem çocuk Gustav'la yaşadığı sıkıntıyı anlatıyordu. Kronenberg'deki herkes Gustav Schwenke'nin yatağını ıslattığını biliyordu; Gustav da onların bunu zaten bildiklerini ve nasıl öğrendiklerini biliyordu.

On iki yaşından çok öncesinde bile annesinden nefret ediyordu. Babası bir ıslık çalınca hemen onun yanına giderdi; annesi bin kere bile ıslık çalsa, hemen gidip bir yerlere saklanırdı. On iki yaşındayken annesi kardeşine hamileydi. Annesi ona, “Ya

küçük bir erkek kardeşin olursa?” demişti. “Geceleri ağlarsa boğazını keserim,” diye yanıt vermişti. Küçük Robert, doğduğunda her gece ağlamış ve o ağladığında da Gustav yatağını ıslatmıştı. Küçük Robert de kendi yatağını ıslatmıştı tabii. “Bu yüzden ağlıyor,” dedi annesi Gustav’a, “yatağını ıslatmaktan utandığı için ağlıyor.” Gustav ise hiç ağlamamıştı.

Gustav okuldan sonra çocuk arabasında küçük kardeşini gezdirmek zorundaydı, diğer çocuklar yanında ona *Bettnässer*, yani sidikli diye alay etmenin yanında bir de onu *Kindermädchen*, yani mürebbiye diye seslenir olmuşlardı. Gustav bir gün, oynayabilmek için içinde küçük Robert’le birlikte, pazar yerinden aşağı inen yolda taş basamakların tepesinde çocuk arabasını bırakıverdi, araba merdivenlerden aşağı hızla inerken bir adam yarı yolda çocuk arabasını durdurdu, Robert yere düştü ve ağladı. Robert yaralanmamıştı ama Gustav eve gidince hayatının en kötü dayacağını yiyecekti.

Gustav on beş yaşındayken ve babasının terzi çırağıyken, Schwenke Terzi Dükkânı kapandı ve bütün aile işsiz kaldı. O zaman Gustav, babasının terzilik işinden ziyade siyasetle ilgilendiğini ve üniforma dikmek veya Münih, Weimar ya da Nürnberg’deki Nazi Parti Günü’ne gitmek için ailesini aç ve ekmeğe muhtaç bıraktığını keşfetti. Babası savurgandı ve ailesi açtı. Gustav ise aksine hep cimriydi, yiyecekten tasarruf etmeye çalışır, kumaş artıkları ve iğne iplik gibi şeylere bile kafayı takardı, şimdi ise gerçek bir cimriydi; ne yazık ki gençken tasarruf edecek tek şeyi yiyecek, kumaş parçaları ve iğne iplik olan bir cimriydi ve artık tasarruf edecek hiçbir şeyi olmayan bir cimri olarak hayatını sürdürüyordu.

Mariasee’deki Goldener Engel Pansiyonu’ndaki oda güzel ama pahalıydı. Ama ne de olsa insan her gün evlenmiyordu. Ve Gustav, Kronenberg’den uzaktayken para harcama konusunda o kadar da kötü hissetmiyordu. Her şeyi kafasına takmıyordu. Kronenberg’den uzaktayken yeni gelin karısı hiç ağlamıyor, annesi dır

dır etmiyor, babası da ha bire kendine üniforma almıyor, kendisi yatağını ıslatmıyor ve bebek arabası merdivenlerden aşağı inmiyordu; belki bir daha asla Kronenberg'e geri dönmeyecekti ve bu gece orada veya başka bir yerde birilerinin ne yaptıkları da hiç umurunda değildi. Er Gustav Schwenke, Kronenberg'deki yanan sinagogdan beş yüz kilometre uzaklıktaki Goldener Engel Pansiyonunda, gece saat birden sonra karısının hemen yanında uyu-yakalmıştı.

3. Carl Klingelhöfer, marangoz (ve Kronenberg gönüllü itfaiye şefi), 36 yaşında

Klingelhöferler'in Kronenberg'deki Alt Caddesi'ndeki evlerinin yanından bir zil sesi işitildi; duvardaki yangın alarmı değil, yatağın yanındaki telefonda çalan. Arayan kişi, kocası Mauer Sokağı'ndaki Cafe Schuchardt'ın sahibi olan ve marangozun kız kardeşi Bayan Schuchardt idi. Korkmuş bir ses tonuyla fısıldıyordu: "Carl, sinagogun içi cayır cayır yanıyor. Bu çok kötü." O sırada saat 01.25'ti.

Klingelhöfer hemen elbiselerini, çizmelerini ve ceketini giyip bisikletine atladı. Gece nöbetçisine telefon edebilirdi veya Mauer Sokağı'nda, Katherine Kilisesi'nin önündeki alarmı çalıştırabilirdi ama yapmadı. Arnavut kaldırımlı Alt Caddesi'nde yavaşça pedal çevirmek zorunda kaldı ancak sonra, asfalt kaplı Hermann-Görring Caddesi ve Werne Sokağı'nda Frankfurt Meydanı'na doğru hızla ilerledi; her zaman egzersiz yapmış, yaşlı bir yürüyüş kulübü üyesi (flüt çalmanın ve resim yapmanın yanı sıra) ve otuz altısında olan Klingelhöfer, bir genç delikanlının hızıyla pedal çeviriyor, rüzgâr gibi ilerliyordu.

Olay yerinde hiç polis yoktu; Mauer Sokağı bölgesi SA askerleri tarafından kapatılmıştı. Ancak yangın mahallindeki Alman itfaiyeciler otomatik olarak üniformalı polis statüsündeydi, böylece Klingelhöfer SA kordonundan ve sinagog kapısından içeri

geçti. Kırık pencerelerden koyu ve siyah bir duman çıkmaya başlamıştı. “Benzin,” dedi itfaiyeci daha kokusunu bile almadan. Dumanı uzak taraftan fenerini binaya doğru tuttu. Profesyonel olarak dikkatini çeken şey alevlerin birkaç ayrı noktada birden yanıyor olmasıydı: Belli ki kundaklamaydı.

Saldırı Önderi Schwenke, kayınbiraderinin cadde üzerindeki kafesine doğru koşarken ve kapıya vururken onu görmezden gelmişti; Fritz Schuchardt uykulu bir şekilde (veya görünüşe göre gerçekten de öyle) kapıyı açtığı anda, Klingelhöfer hemen içeri koştu ve nöbetçi alarm görevlisini aradı. “Zaten ihbar aldık,” dedi nöbetçi itfaiyeci. “Evdeki alarm saati 01:38’de çaldı,” dedi. Sokaktaki yangın zillerini duyan Klingelhöfer telefonu kapatmıştı.

İnsanlar yataklarından kalkıp çıktıkları sırada muazzam bir gürültü olmuştu; sinagog kubbesindeki gül şeklindeki pencereler yukarı ulaşan alevler nedeniyle kırılmıştı ve gökyüzünde kıvılcımlar yükseliyordu.

Ahşap kubbenin tepesi, sinagogun arkasındaki eski şehir duvarının kalıntıları üzerine inşa edilmiş bir cadde olan Adolf Hitler Caddesi’ndeki (eski adıyla Hoch Caddesi) ahşap eski evlerin ahşap kiremitli çatıları kadar yüksekti. Yukarıdaki evler de alev alırsa yangın tüm şehre yayılırdı. İtfaiye eri Klingelhöfer, itfaiye şefine üç Kronenberg birliğinden ikisini Hitler Caddesi’ne göndermesini tavsiye etti (heyecan içinde caddenin eski adı Hoch Caddesi ağzından çıkıvermişti) ve “On beş kilometre ötedeki Kummerfeld ve Rickling köylerindeki ekipleri sinagoga takviye olarak buraya çağırırsanız iyi olur,” dedi. Şef teklifi kabul etti ve Klingelhöfer bir fener aldı ve yanan binanın ön kapılarını kırıp içeri girdi. Oturma bankları ve ibadet taburelerinin tümü, tepedeki yangının en şiddetli olduğu ibadet salonunun merkezindeki ahşap sahne üzerine ve etrafına yığılmıştı. Kubbe, sahnenin köşelerinden çıkan dört ahşap sütunla destekleniyordu. Dört sütunun alınlıkları alevde görünmüyordu, yukarıdaki süslemeler ise kapkara olmuştu.

İtfaiyeci biraz sersemlemiş halde, zeminin kenarından biraz daha küçük bir odaya, vestiyerlere girdi. Bir sandık vardı. İçini açtı ve içindekileri, özel sunak bezlerini ve işlemeli asma takımlarını aldı. İbadet salonundan dışarı çıktı. Çimlere açılan kapının önünde şimdi bir polis duruyordu (sadece bir polis vardı) ve Klingelhöfer eşyaları ona teslim etti. O sırada gece saat üçtü.

Artık gökyüzüne kadar uzanan alevler bitmişti, şimdi kubbenin kendisi cayır cayır yanıyordu. Ardından kubbenin bir bölümü büyük bir patırtıyla yere düştü; havada dev bir ateş demeti yukarı yükseldi. Sütunlar çökebileceği için artık ibadet salonuna girmek tehlikeli olurdu. Klingelhöfer dikkatlice tekrar içeri girdi. Şimdi kubbe kısmen yok olduğuna göre, yukarı doğru hava akımı daha güçlüydü ve iki ön sütunun alt bölümleri görülebiliyordu. Sütunlardan biri, yaklaşık iki metre yükseklikteydi, bir metrelik bir çapı yanmıştı; diğeri, aynı şiddette yanmasına rağmen sağlam gibi görünüyordu. Ancak arkadaki iki sütun görülemiyordu.

Duman şimdi daha hızlı dağılıyordu ve Klingelhöfer, el feneriyle ibadet salonunun doğu duvarında, çekmecedен çıkardıklarına benzer altın işlemeli birkaç tane eser gördü. Kömürleşmişlerdi. Arkalarındaki duvarda gizli bir şeylerin olduğunu fark etti. Yıllar sonra onun ne olduğunu bilip bilmediğini sorduğumda, “Hayır,” dedi ve ona bunun Ahit Sandığı (Yahudilikte on emri içeren iki tabletin saklandığı kutsal sandık) olduğunu söyleyince, “Ahit Sandığı... Bak sen, bak sen!” diyecekti. Kendisi de bölge kilisesinin komisyon üyesiydi.

4. Heinrich Damm, Parti genel merkezi ofis müdürü (eskiden işsiz satıcı), 28 yaşında

Heinrich Damm taşralı bir çocuktü ancak on yıldır şehirde yaşıyordu; o, saat 09.15'te Parti yıldönümü kutlaması esnasında evdeydi ve saat 09.30'da Kronenberg'in Parti merkezi olan Kreisleitung'un, bölge komitesinin çatı katındaki dairesinde,

yatağında uyuyordu. Ama o gece derin uykuda değildi; şehirdeki konuşmaları duymuştu ve Kreisleitung'un bodrumundaki SA karargâhından şehir dışından gelen ziyaretçiler ve olağandışı faaliyetler olduğuna dair söylentiler vardı. Bir ses duydu ve aşağı indi. Parti'nin ilçe başkanı Kreisleiter oradaydı.

“Sizi buraya getiren nedir başkanım?” dedi Damm. (Tüm taşra insanları gibi o da Bay Kreisleiter gibi yeni unvanları kullanmakta zorlanıyordu ama kimse Damm'ın durumunu umursamadı; o da Parti örgütündeki hiç kimsenin yapamayacağı şekilde, taşra insanlarıyla iyi ilişkiler kurabiliyordu.)

Kreisleiter başını bile kaldırmadan, “Halletmem gereken bazı işler var,” dedi.

Damm yatağına geri döndü.

Bir patırtı sesi onu uyandırdığında sabah saat üçtü. Hitler Caddesi yönünde bir parıltı vardı ve kıvılcımlar yükseliyordu. Derin uykuda olan taşralı karısını uyandırmadan, on dakika içinde sinagoga ulaşmıştı. SA askerleri ve itfaiyeciler her yerdeydi. Bir polis, çimenlik tarafındaki kapının önünde duruyordu. Birkaç seyirci (böylesine büyük bir yangına göre oldukça az sayıdaydı) SA kordonunun dışında bekliyordu. Damm, “Saçma,” diye mırıldandı ve eve geri döndü. Karısını uyandırdı ve ona olanları anlattı.

“Ne düşünüyorsun Heinrich?” diye sordu karısı. Heinrich'e her zaman olanlar hakkında ne düşündüğünü sorardı.

“*Blödsinn*,” dedi. “Saçma. Karargâhlarımızı yakarak bizi durdurabildiler mi sanki?”

Telefonu çaldığında elbiselerini çıkarıyordu. Kreisleiter evinden arıyordu. “Arabayı getirir misin, Heinrich? Şehir dışına doğru gitmemiz lazım.” Babası profesör olan Kreisleiter, her zaman Heinrich Damm'ı taşraya doğru gitmesi gerektiğinde yanına alırdı.

Bir sonraki büyük kasaba olan Spelle'ye giderken hiçbir şey konuşmadılar. Spelle'ye girdiklerinde Kreisleiter, “Ne düşünüyorsun Heinrich?” diye soruverdi.

“Siz ne düşünüyorsunuz başkan?”

Kreisleiter, “Eskiden de bölge binası Kreisleitung’u yakarak bizi durdurmaya çalışmışlardı,” dedi.

“Aman be başkan, haklısınız,” dedi Damm. “Bunu o şekilde düşünmemiştim. Saçmalık.”

Kreisleiter, Spelle’de Kreisleitung’a yaklaştıklarında, “İlçemizi korumalıyız,” dedi. “Gauleiter’nin emir subayı aradı. Reich mareşali Göring’den emir gelmiş. Her yerde, Almanya’nın her yerinde. Bir an önce durdurulmalı. *Volksgut*’a, yani kamu malına zarar veren herkes durdurulup cezalandırılmalıdır.” Kreisleiter, “Alman halkına ait olan *Volksgut*,” dediğinde Damm ona baktı ve hiçbir şey söylemedi.

Kronenberg’e döndüklerinde neredeyse şafak söküyordu.

“Nereye başkan?” dedi Damm.

“Eve,” dedi Kreisleiter.

Yatağına geri döndüğünde, Damm’ın karısı ona, “Ne düşünüyorsun Heinrich?” diye sordu yine.

1933’te Parti’ye akın eden mart menekşelerinden biri olan Damm, “*Blödsinn*,” diye hayıflandı. “Sanki eski günlerde Kreisleitung’u yakarak bizi durdurmuşlardı da.”

5. Horstmar Rupprecht, lise öğrencisi, 14 yaşında

Heinrich Damm’ı uyandıran sinagog kubbесinin çöküş sesi, yangından üç blok ötede, Kling Çıkmaзı’ndaki Rupprecht ailesini de uyandırmıştı. Evlerinin ikinci kat penceresinden kıvılcımları görüp çatıya açılan kapağını açarak yukarı çıkmışlardı. Oradan, alev almış yarım kubbeyi görebiliyorlardı. Horst’un annesi elini tuttu; elinin tutulmasından nefret ediyordu.

“Baba,” dedi annesi babasına, “bu sinagog.”

Babası hiçbir şey söylemedi.

“Tabii ki sinagog bu,” dedi heyecanla Horst. “*Juda verrecke*. Gebersin Yahudiler!”

“Aşağı inelim,” dedi babası.

“Aman ha, henüz değil baba!”

Babası kapağı açtı.

“Yangın yerine gidebilir miyim baba? Herkes oradadır şimdi. İzin verirsen...”

Horst ailenin tek çocuğuydu, babasının ve annesinin ailesinde ticaret okulu yerine liseye giden tek üyesiydi. Tavan arasından indi. Hava zifiri karanlıktı ve annesinin hâlâ elini tuttuğu Horst, o sırada babasının merdivenlerin kapısını açmak yerine, olduğu yerde durduğunu fark etti.

“Herkes orada olacak baba. Gidebilir miyim?”

“Herkes orada olmayacak, Horstmar. Sen de gitmeyeceksin.”

Bu Emil Rupprecht için uzun bir konuşmaydı. Bu uzun konuşma daha uzun bir konuşmanın geleceği anlamına geliyordu. O sırada Horst elini annesinin elinden kurtarmayı başarmıştı.

“‘Yahudiler gebersin’ demeyi nerede öğrendin?” diye sordu babası.

Horst, “*Ha-Jot*’ta, Hitler Gençliği’nde,” dedi.

“Hitler Gençliği’nde demek,” dedi babası.

“Öğretmiyorlar baba, sadece orada duyuyorsun. Diğer çocuklar söylüyor. Herkes öyle söylüyor.”

“‘Herkes’ orada olacak dediğindeki ‘herkes’ mi?” dedi babası.

“Duydun işte baba, anlamıyor musun?”

“Hayır.”

Baba, anne ve oğul öylece orada durdu. On dört yaşındaki Horst, büyüdüğünde babasının *Schweigsamkeit* dediği şeye, yani sükûnetine, daha sonra annesinin *Kadavergehorsam*, yani ölü itaati dediği şeye ve kocasına karşı direnmeyen itaatkâr tavrına artık tahammül edemeyecekti. Horst, her şeye itiraz eden on dört yaşındaki çocuklardan biriydi. Ve o artık *Ha-Jot*, yani Hitler Gençliği mensubuydu.

“Horstmar,” dedi babası (ona asla “Horst” demezdi ve Horst buna da sinir oluyordu), “sinagogun ne olduğunu biliyor musun sen?”

“Elbette,” dedi Horst.

Babası sessiz kaldı bir süre.

Hem kocasından hem de oğlundan korkan Bayan Rupprecht, “Söyle babana, oğlum,” dedi.

Horst, “Yahudilerin... Yahudilerin kilisesi,” dedi.

“Yani bir nevi bir kilise öyle mi?” diye sordu babası. “Kilise nedir, Horstmar?”

“Tanrı’nın evi, işte baba.”

“İşte baba’ kısmı olmadan, Tanrı’nın evi yani, değil mi?” dedi babası.

“Evet, baba, Tanrı’nın evi.”

“Tanrı’nın evi mi?” dedi babası.

“Evet, baba.”

“Ve sen Horstmar, gidip Tanrı’nın evini nasıl yaktıklarını mı görmek istiyorsun?”

“Hayır baba ya! Anlamıyorsun. Anlamıyorsun işte... Yahudileri mi destekliyorsun sen baba?”

Baba, anne ve oğul orada öylece ayakta durdu.

Kocasından, oğlundan, Tanrı’dan ve Hitler’den korkan Bayan Rupprecht, “Hayır, elbette hayır, oğlum, elbette öyle değil,” dedi.

Emil Rupprecht çatı katının kapısını açtı ve aile aşağı inip yatağına döndü. Ancak Horst huzursuz ve heyecanlıydı. Bir bakıma babası için daha önce hiç hissetmediği bir şekilde üzülmüyordu: Hayatı boyunca ayda yüz kırk dört dolar kazanan bir lokomotif mühendisi, küçük bir işe sahip nüfuzsuz, ufak tefek bir karısı ve küçük bir evi olan bu adam hiçbir şey söylemiyordu çünkü gerçek şu ki siyaset ve dış dünya hakkında hiçbir şey bilmeyen ve Nazi olduğunu iddia eden bir adamdı o aslında. Babası 1932 sonbaharında Parti’ye katıldığında Horst daha sekiz yaşındaydı; şimdi ise babasının taklitçi biri olduğunu biliyordu.

“Gidip Tanrı’nın evini nasıl yaktıklarını görmek istiyorsun, öyle mi?” Koca koca adamlar geceleyin evleri ateşe veriyor. Tanrı’nın evini. Horst’un evi, babasının evi. Horst uyurken yuvarlanıp

uyandı, korkuyordu. Horst geceleri ne zaman korksa orada olup olmadıklarını görmek için ebeveyninin odasına bakardı. O gün de yavaşça yürüyerek kapıya gitti ve açtı. Yangının ışığı her yeri sarmıştı. Annesi yataktaydı ama babası pencere önündeki sallanan sandalyede oturuyordu. Saat sabah 05.15 olmuştu.

6. Heinrich Wedekind, fırıncı, 51 yaşında

Saat 05.15'te, kahvaltıda yenen mini ekmekler olan *Brötchen*, altıdan önce dışarı çıkacak oğulları için fırında pişip hazır olmalıydı. Hitler Caddesi'nin en batı ucundaki dükkânın arkasında duran Fırıncı Wedekind terliği, pantolonu ve önlüğü (kirliydi, değiştirilmesi gerekiyordu), pantolon askısı, önlüğünün sıyırdığı kolları ve içinde kalın gri iç çamaşırıyla çalışıyordu. Mini ekmekleri dükkânın içine aldı ve kapıyı açmak, dışarıdan sızan ışığa bir göz atmak ve purosunu içmek için dükkânın önüne çıktı. Şehrin kenarındaki bahçe arsasına inmeyi ve hava daha soğumadan ekmekleri çevirmeyi düşünüyordu ama şafak yağmur gibi görünüyordu. Yarın giderdi artık.

Orada ayakta dururken tanıdığı iki adam Frankfurt Meydanı yönünden çıkageldi. "Hayırdır, bu saatte?" dedi. Sinagogun gece yandığını söylediler. "Yani," dedi ve mini ekmeklerinin başına geri döndü. Sinagog işte.

1933'te fırıncı Wedekind kendi blokunun Parti yöneticisiydi ve kendisinin de belirttiği gibi o bir tutkulu SA adamı, Fırtına Birliği'nin havalı bir mensubuydu. Bir gün biri Yahudi Mannheimer'nın ayakkabı dükkânının penceresine bir taş attığında, Felsenkeller'da oturmuş bira içiyordu. Wedekind dükkâna koşup sadece korumak amaçlı kasadaki parayı almıştı ve ardından da polis gelmişti. Ertesi gün sivil kıyafetli ihtiyar Hofmeister onu aradı ve paranın bir kısmının eksik olduğunu söyledi. Bu durum Parti tarafından örtbas edildi ancak şehirde sosyal demokrat ve Bolşevik olan Baumert'in kasanın önünde duran fırıncıyı elleri para dolu

olarak gördüğüne dair bir söylenti vardı. Elbette bu sadece bir söylentiydi ancak Wedekind, iyi bir mazeret bulur bulmaz SA'dan ayrılmıştı, Kronenberg'de Parti El Sanatları ve Ticaret Ofisi açılmış ve ona nankörce bir tavırla arabuluculuk işi teklif edilmişti.

Fırıncı Wedekind fırından mini ekmekleri alırken o Yahudi kilisesinin yanıp kül olduğunu görmek istediğini aklından geçirdi ancak ikinci kez düşününce bahçeye gidip çalışmak onun için daha iyi olacaktı. Belaya bulaşmaya gerek yoktu; ayakkabı dükkânı meselesi yeterince başını ağrıtmıştı zaten. Yarın uğrar, Frankfurt Meydanı'na giderken yanından geçer ve iyice bakardı. Bu meseleyi böyle hallederdi.

Böylece mini ekmekleri pişirdi; kendisi kadar cüsseli ve güçlü olan ve Parti için sosyal hizmetlerde çalışmış karısıyla kahvaltı etmek için yukarı çıktı. Karısıyla ve oğluyla hiç konuşmadı; gelin hanım kocası fırında düşük ücretle çalıştığı için bozuk atıyordu; kızıyla da hiç konuşmadı sofrada, onun da başı sürekli beladaydı ve kurtulamıyordu. Gerçek şu ki Fırıncı Wedekind hiç de gösterişli bir adam değildi. Fırıncıydı ve ekmek pişirirdi sadece. Gazetede her ay, o ayın "usta fırıncısı" haberine bakardı. Her gün *Daily Kronenberger* gazetesinin manşetlerini okurdu. Elinde Hitler'in *Kavgam* kitabı vardı (kimde yoktu ki?) ama kapağını bile hiç açmamıştı (açıp bakan var mıydı acaba?).

Fırıncı Wedekind derin düşünebilen bir adam olsaydı, kahvaltısını ederken kendi kendine şöyle diyebilirdi: Bu hayat çalışmaktan ibaret. Bir sonraki hayat ki bunun kesin olarak var olduğunu bilseydi, her şey farklı olabilirdi. Bu hayatta kötü zamanlarda hiç ödül beklemeden çalışılır. İyi zamanlarda ödül için çalışılır. Ama zaman iyi ya da kötü olsa da hep çalışılır. Bugünler ise güzel zamanlar. Rejim mi? *Rejim halka ekmek sözü vermişti ve ben ekmeği pişiriyorum*, diye düşünüyordu. Bin yıllık imparatorluk mu? Bin yıl sürerse iyiydi; yüz yıl, iyi; on yıl sürse yine iyiydi, ona göre.

Saat 06.15'ti.

Yağmur başlıyordu. Fırıncı Wedekind yine de bahçeye indi.

Hans Simon her zaman olduğu gibi saat 06.15'te kalktı, tıraş oldu, bıyığını parlattı, kahvaltısını yaptı ve bu sırada karısı, oğlu ve kızı onu dinlerken her zaman yaptığı gibi dış dünyada olanları gözden geçirdi; belediye elektrik işlerine dair sabah çağrılarını almak için (kapıyı arkasından çarparak) yola çıktı. Düzgün bir şekilde bisiklet sürüyordu, asla yoldan çıkmazdı, kafasında ise dünyada olup bitenler dönüyordu.

Aslında daha iyisi olmaya hakkı vardı. Hücre Lideri Simon –hücre liderliği Parti'deki en alt kademeydi– Almanya'daki ve Kronenberg'deki ilk Nazilerden biriydi. İflas etmiş bir terzi olan Saldırı Önderi Schwenke hep kendisinin oradaki birinci isim olduğunu iddia ederdi. Hep “biz Eski Parti savaşçıları” diye kendisinden bahsederdi ama hiç kimse ona Parti rütbesi vermemiş ve kimse o terzinin yakasında altın Parti rozeti falan görmemişti. Simon rozetini herkesin göreceği şekilde ceketinin üzerine taktı ve ayın on üçünde öylece merdiven altından yürüdü ve şöyle dedi: “On üç rakamı benim için şanssız bir şey değil. Parti numaram 5813, Parti'ye katılan beş bin sekiz yüz on üçüncü Alman benim ve benim için şanslı rakam budur. Ondan önce, Münih'teki Kanlı Geçit Töreni'nden önce Führer'in *Freiheitsbewegung*'unun, yani özgürlük hareketinin bir üyesiydim.”

Hans Simon bu düşünceler kafasındaiken Werne Köprüsü'nden geçip Frankfurt Meydanı'na giderken, Mauer Sokağı'nda yarım blok aşağıda bir itfaiye aracı ve SA askerlerinin şerit çektiği küçük bir kalabalık gördü. Yağmur çiseliyordu ama yine de tahsildar Simon oradaki kalabalığa doğru pedal çevirmeye karar verdi; orada çok önemli bir şey gerçekleşiyor olabilirdi.

Bina tamamen çökmüştü. Dış duvarlar ve ahşap kubbenin dumanlı kısmı kalmıştı sadece. Çimlerin etrafındaki demir çitin kapısının önünde bir polis vardı. Sıska, yaşlı bir kadın yanındakilere titrek bir ses tonuyla konuşuyor, “Bir kilise, kilise, kilise,”

diyordu. SA askerleri ona cevap veriyordu; başka hiç kimse bir şey söyleyemiyordu.

Bir SA askeri, “O bir Yahudi kilisesi,” dedi.

“Kilise bile değil,” dedi bir başkası.

“Neden sen de onlara katılmıyorsun ki teyze?”

“Haydi, sen de bir Yahudi kadını ol o zaman.”

“Ama orası bir kilise, bir kilise, bir kilise,” diye söyleniyordu yaşlı kadın.

Parti Numarası 5813 olan, altın Parti rozeti sahibi tahsildar Simon, sabahki ibraz çağrılarını yapmak için yağmurda yol alırken dünyanın durumu üzerine kafa yoruyordu. O sırada saat sabah 07.30’du.

8. *Johann Kessler, İşçi Cephesi müfettişi (eskiden işsiz banka memuru), 46 yaşında*

Müfettiş Kessler, 07.30’da Kummerfeld’den gelen yerel trenden indi ve Hermann Göring Caddesi’ndeki İşçi Cephesi binası içindeki ofisine yürüdü. Oraya sekize yirmi kala vardı (sekize kadar gelmesi normaldi) ve oradaki çalışanlardan biri olan Picht içeri girdi ve “Duydun mu? Dün gece, burada ve her yerde sinagogları yaktılar,” dedi.

O ve Picht, çıkarken Euler’i de yanlarına aldı ve üç adam, Werne Sokağı’ndan Frankfurt Meydanı’na ve Mauer Sokağı’na doğru çiseleyen yağmurda yürüdü. Yanan bina oradaydı, hâlâ dumanlar çıkıyordu.

Ofise geri dönerken Werne Sokağı’na varana kadar hiçbiri konuşmadı. Ardından Nazi inanç hareketinde “vaaz veren” bir Katolik olan Kessler şunları söyledi:

“Bu bir değişim. Büyük bir değişim.”

“Bir özel mülkü yakmak,” dedi ve devam etti Picht başını sallayarak, “ister kilise olsun ister başka bir şeyi yakmak...”

“Bu eylem yurtdışındaki insanların bizi sevmelerini sağlamaz,” dedi Euler.

Picht, “Bizi şimdilerde seviyorlar mı zaten?” diye sordu. Euler cevap vermedi.

“Büyük bir değişim,” dedi Kessler, “bir devrim.” Kessler, süslü bir dil kullanmayı severdi.

Önlerinde duran ve her zaman siyasetin dışında kalan yaşlı bir adam olan Katherine Kilisesi rahibi Tresckow, yangın mahalinden yavaşça uzaklaşıyordu. “Papaz da o manzaraya baktı,” dedi Euler. Tam o sırada arkalarında bir bağırış duyuldu:

“*Nächtesmal die Katherinenkirche!* Sıradaki Katherine Kilisesi!”

Picht ve Euler gözlerini birbirlerine dikti ama din değiştiren eski Katolik Kessler aniden durup arkalarına baktı. İnsanlar cad-denin iki yanında, bazıları şemsiyelerin altında işe koyulmak için acele ediyorlardı. Kessler dışında kimse durmamış veya gözlerini kaldırıp bakmamıştı. Rahip Tresckow ise yavaşça yürüyordu.

9. Heinrich Hildebrandt, lise öğretmeni, 34 yaşında

“Hocam! Hocam!” Öğretmen Hildebrandt, Pfeffermann onu yakalayana kadar bekledi. Pfeffermann o sırada bir üniversite bir öğrencisiydi ancak Hildebrandt’ın lisedeki eski öğrencilerinden biriydi. Pfeffermann, öğretmeni Hildebrandt’ı hep çok sevmiş ve takdir etmişti. Hildebrandt bir Nazi ve gösterişli biri olmasına rağmen edebiyatı, müziği ve Avrupa kıtasını gerçekten iyi bilen çok kültürlü bir adamdı. Hatta Kronenberg’e gelmeden önce bir zamanlar Nazi karşıtı olduğunu ve hayatta kalmasını eskiden ordu da albay olan babasının kişisel etkisine borçlu olduğunu hiç kimse tam olarak bilmiyordu, söylentiler vardı. Hildebrandt’ın kafası karışmış ve bir Mischling idi (yani melezdi, yani babası annesiyle evlendiğinde Yahudi idi, bu da durumu daha da kötüleştiriyordu) Pfeffermann’la konuşmak için ne kadar endişeli olduğu görülüyordu; öğretmen kesinlikle bu öğrencisini sevse de bu mesele başka türlüydü.

“Duydunuz mu, sayın hocam? Onlar şey yapmışlar... Sinagog yakılmış.”

“Sinagog mu?”

“Evet.”

“Orada mıydın?”

“Hayır. Oraya gitmek için vaktiniz var mı?”

Bay Hildebrandt’ın bu sabah vakti vardı aslında; edebiyat dersi sınavları yapılıyordu ve her zaman öğrencilere güvendiğini göstermek için sınav günlerinde geç gelmeye özen gösterirdi. Bir an tereddüt etti, yüzü kızarmaya başladı ve sonra, “Evet, zamanım var,” dedi.

Oraya vardıklarında saat 08.45 civarındaydı. Yangın neredeyse bitmişti ama binanın yarısı yıkılmıştı, kubbesinden hâlâ duman tütüyordu. Biri Mauer Sokağı’nda, biri yukarıda Hitler Caddesi’nde bulunan itfaiye araçları artık su pompalamıyordu. Yağmur çiseliyordu zaten.

“Sinagog,” dedi Pfeffermann başını sallayarak.

Yüzü iyice kızaran Hildebrandt hiçbir şey söylemedi. Kronenberg Üniversitesi’nde okuyan (çok da çalışkan olmayan) ve Pfeffermann aracılığıyla daha önce Hildebrandt’la tanışmış, neşeli bir genç adam olan Amerikalı Henderson onların yanına geldi; el sıkışmadan birbirlerine günaydın deyip (Amerikan modası diye bakılıyordu) Almanca, “Ne olmuş, hocam?” diye sordu. Hildebrandt hiç cevap vermeden başını salladı. Yüzünün kızardığını hissetti, bunun üzerine yüzü daha da kızardı.

Geri dönüp sınıfa girerken sınıf, günaydın diyene ve masasına oturuncaya kadar sınav durmuştu. Evrak çantasını açtı ve sınıf sınavına devam ederken okumak için *Suç ve Ceza* kitabının Fransızca çevirisini düz ambalaj kâğıdından çıkardı.

Hep ateş, daima ateş. Reichstag yangını. Königsberg’deki Parade Meydanı’nda kitap yakma. O zamanlar 33 yaşında, *Baselei Nachrichtei* ve *Le Temps*’ı her gün, hatta arada bir de *Times of London*’ı (İngilizcesi zayıf olduğu için büyük güçlkle) okuyan bir Nazi karşıtıydı. Şimdi bir Nazi olarak, *Suç ve Ceza* romanını

Fransızca okuyordu, kitabın üzerinde düz bir ambalaj kâğıdı vardı. Artık o bir Nazi'ydi ve Naziler de sinagogları yakıyordu.

Öğlen zili çaldı. Öğrenciler sınav kâğıtlarını masaya getirdiler ve her biri, "Günaydın, sayın hocam," dedi ancak öğretmenleri elindeki ambalaj kâğıdı kaplanmış kapaklı kitabını okuyordu hâlâ ve başını bile kaldırmamıştı.

10. Willy Hofmeister, polis memuru, 57 yaşında

Öğle vaktiydi ve Kronenberg karakolunun sivil giyimli müfettişi Hofmeister işe giderken Werne Köprüsü üzerinde pedal çeviriyordu. Perşembe günü sabahı onun için resim çizme saatiydi ama yağmurda resim yapılmazdı. Hofmeister kronik kurşun zehirlenmesi geçirmiş, haftada bir kez dışarıda resim yapmasına izin verilmişti. Yağlı boya tabloları, marangoz Klingelhöfer'inki gibi, konu, ruh hali ve teknik açısından bir eleştirmenin "takvim sanatı" dediği şeydi ancak kendi türlerinde de yetenekli ve hassaslardı.

Willy Hofmeister, yirmi sekiz yaşındayken manzara ressamlığı mesleğinden vazgeçmek zorunda kalmıştı. 1908'de Kronenberg'de önce trafik polisi olarak, sonra da asayiş biriminde polis olarak çalışmıştı. Kötü bir hayat olmamıştı onunki. Otuz yıl içinde Kronenberg'de sadece üç cinayet olmuştu, bunlardan sadece biri cinayetti aslında (diğer ikisi cinsel sapkınlık vakalarıydı). Üç yıl sonra emekli maaşı alarak emekli olacaktı. Fena değildi hayatı ama Willy Hofmeister hep resim yapmak istemişti.

Karısı (perşembe günleri geç vakte kadar yatıp dinlenmesini sağlardı normalde) ona Frankfurt Meydanı yakınlarında duman çıktığını söylediğinde, Hofmeister bunun ne olduğunu hemen anlamıştı. Önceki sabah, eski banka müdürü Oskar Rosenthal ofisine gelmiş, elleri yanında hazır ol pozisyonunda durmuş ve Nazi protokolü gereği, "Ben bir Yahudiyim, Oskar Israel Rosen," demişti.

Hofmeister eski banka müdürüne, "Lütfen, lütfen, sayın direktör," demişti, "oturun, lütfen!" Kronenberg sinagogunun yönetim

kurulu başkanı Rosenthal, bir önceki gece pencere camının kırıldığını ve temizlik görevlisinin benzin kokusu aldığını söylediğinde, Hofmeister yaşlı adama şunları söyledi:

“Bir adamımız hemen konuyu araştıracaktır, sayın direktör, özellikle de benzin kokusu meselesini. Pencereler... bu tür şeyler zordur, bilirsiniz bu gibi şeyleri. Bir de dün Paris'teki vurulma olayını da göz önüne alınca...”

Rosenthal, “Anlıyorum, sayın müfettişim,” dedi.

“Öyleyse,” dedi Müfettiş Hofmeister ayağa kalkarak, “bana bir dakika izin verirseniz, stenografla tutanak tutacağım, siz de benzin kokusu ve pencereler hakkında bir tutanak tutturun, sonra şikâyeti kayıt altına alalım.”

“Hayır, hayır, sayın müfettiş,” dedi Rosenthal, “tutanak tutturulmamasını tercih ederim, zaten hiç şikâyet de yok.”

“Ama,” dedi Hofmeister, “bir tutanak hazırlanması gerek.”

“Hayır, gerçekten,” dedi Rosenthal, ayağa kalkarak, “bizim açımızdan, yani bana göre hiç de gerekli değil. Bir tutanak tutulmamasını tercih ederim.”

“Ama bir tutanak olmalı, sayın direktör,” dedi Hofmeister.

Rosenthal, “Sadece eğer ısrar ediyorsanız, sayın müfettiş,” dedi.

Yaşlı müfettiş kocaman beyaz bıyığını büktü ve “İncelemeyi yaptıktan sonra tutanağı kendim halledeceğim sayın direktör. Mümkün olan tüm adımlar atılacaktır,” dedi. Elini eski banka müdürüne uzattı ve “Teşekkürler, efendim” dedi.

Yaşlı Yahudi uzatılan eli sıktı ve “Ben teşekkür ederim, sayın müfettiş,” dedi ve gitti.

Hofmeister, soruşturma için sinagoga bir polis göndermişti ve günün sonunda kendisi eve gitmeden önce raporunu yazdı ve ara sokakta tamamen yanmış halde bulunan Kronenberg dosyalarına polis el koymuştu. Amerikan birlikleri yedi yıl sonra Kronenberg'e girdiğinde karakolun arkasında bunları bulacaktı. 9 Kasım 1938 tarihli rapor şu şekildeydi:

Sinagog, Mauer Sokağı, Kırık Camlar Raporu vs.

Olay yerinde yapılan soruşturma, 8 Kasım gecesi Mauer Sokağı'ndaki sinagogdaki yedi pencere camının bilinmeyen kişiler tarafından atılan taşlarla kırıldığı gerçeğini ortaya koyuyor. Taşların bir kısmı ibadethanede, bir kısmı çimler üzerinde duruyordu. Binanın güneydoğu cephesinde, kazan dairesine açılan pencerenin hemen dışında ki bu pencerenin de kırık olduğu anlaşıyordu, iki şarap şişesinin kalıntıları vardı. Bu şişeler belli ki bir sıvı ile doldurulmuştu, benzine benzer koku, cam parçacıkları üzerinde ve yakın çevresinde hâlâ mevcuttu; kâğıt ve ahşap parçalarıyla içi doldurulmuş ve tutuşturulmuştu. Göstergeler küçük çaplı, yani sınırlı etkiye sahip bir kundaklamaya işaret ediyordu. Dumandan dolayı kararına haricinde, binada başka hasar emaresi yoktu.”

Kriminolojik açıdan değerli ipuçları mevcut değil.

Saat 17.20 itibariyle faillerin kim olduğu belli değil.

Çıkarları zedelenenler tarafından da soruşturma talebi veya şikâyet yok.

Bu öğleden sonra yaşanmıştı, öncesinde ise Werne Köprüsü'nü bisikletiyle geçerken Müfettiş Hofmeister endişeliydi. Tutanak, saat altıdan önce hem trafik hem de asayiş polisi şeflerine iletilmişti ve Hofmeister, gece boyunca binayı koruyan üniformalı polisin orada olması gerektiğinden emindi. Ama SA –tabii ki de SA askeriydi bunu yapan– onlar polisi sevmez ve önemsemezdi. Yani bir sıkıntı yaşanmış olmalıydı. Hofmeister o an sinagoga gitmeye karar verdi.

Her yerde SA askerleri vardı ve sinagog kapısının önünde yalnızca bir üniformalı polis memuru, trafik bölümünden Baumann vardı. Hofmeister onunla konuştu, Baumann sorularını cevapladı, Hofmeister ona bir şey sorunca cevap verirken Baumann omuzlarını silkip duruyordu. Sonra Hofmeister oradan uzaklaştı.

“Heil Hitler, sayın müfettiş!”

Gelen Saldırı Önderi Schwenke'di. Hofmeister bisikletine binerken Saldırı Önderi Schwenke, "Günaydın," dedi ona. 1931'de Hofmeister SA tarafından yasadışı silah bulundurma kanıtı için Schwenke'nin dairesini aramaya gönderilmişti ve Schwenke, "Posta kutumda hiçbir şey bulamadınız sayın müfettiş, dairemde bir şey bulacağınızı mı düşünüyorsunuz?" demişti bir Nazi olan Schwenke. Şimdi ise hem Schwenke hem Hofmeister birer Nazi idi. Eski polisin emekli olmaya üç yılı vardı ve ardından emekli maaşını alacaktı. Doktoru, çalışmayı bırakırsa artık resim yapabileceğini söylemişti.

Ofiste Hofmeister'a polis şefine rapor vermesi söylendi.

"Sayın müfettiş," dedi genç polis, "burada bir infaz emri var. Size okuyacağım, sonra sizden okuyup imzalamanızı isteyeceğim."

"İmzalayacak mıyım, şefim?" dedi Hofmeister.

"Evet imzalayın, sayın müfettiş."

Polis tutanağında, Kronenberg'deki on sekiz ile altmış beş yaşları arasındaki tüm erkek Yahudilerin derhal koruma amaçlı gözaltına alınacağını söyleniyordu. Karar, 10 Kasım 1938 gece yarısından önce asayiş polisi (Almanya'da her zaman bir emir olmaksızın tutuklayabilen kişilerdi bunlar) tarafından yerine getirilecekti. Müfettiş Hofmeister, adı F'den M'ye kadar olan listede adı olan kişileri, gözaltı mahallerinin yetersizliği nedeniyle belediye binası depolarına koruma amaçlı tutuklayıp teslim edecekti.

"Anlaşıldı mı, sayın müfettiş?"

"Evet, şefim."

"Listenizdeki tüm kişiler gözaltına alınana kadar görevde kalacaksınız ve sonra fazla mesainiz bitecek."

"Tamam, şefim."

Polis memuru Hofmeister listesini aldı ve bisikleti olmadan devriye atmaya başladı. Silah taşımıyordu.

Uzun bir öğleden sonra olacaktı. Listedeki hiç kimseyi evinde bulamasaydı daha da uzun olabilirdi; önceki geceden beri Kronenberg'deki hiçbir Yahudi evinden çıkmamıştı. Yine de uzun bir

öğleden sonraydı ve Müfettiş Hofmeister, Salo Marowitz'ın terzi dükkânının önünde kapıyı çaldığında saat dokuza geliyordu.

Marowitz kapıyı açtı ve "Girin, sayın müfettiş," dedi.

"Teşekkür ederim, Bay Marowitz."

Salondaki masanın üzerinde, yeşil camdan lale şeklindeki avizenin altında kapalı bir bavul duruyordu. Kanepede de bir erkek paltosu ve şapka vardı.

"Bay Marowitz."

"Oturmaz mısınız, sayın müfettiş?"

"Ben... Teşekkür ederim, bir dakika, Bay Marowitz."

"Beni almak için mi geldiniz, sayın müfettiş?"

"Evet, Bay Marowitz. Sadece kendi güvenliğiniz için."

"Anlıyorum, sayın müfettiş. Gidelim mi?"

"Evet, sakıncası yoksa... Sayın Marowitz, battaniyeleriniz, yiyecekleriniz ve biraz da paranız olup olmadığını sorabilir miyim?"

"Param var ama çok battaniyem yok. Gerekirse de karım bana yiyecek getirecek."

"Sadece bir battaniye, belki biraz ekmek ve sosis veya başka bir şey alsanız iyi olur aslında, tamam mı Bay Marowitz? Anlıyorsunuzdur, ben şey yapmak istemem..."

"Teşekkür ederim, sayın müfettiş... Anne, içeri gel ve Müfettiş Hofmeister'ya iyi akşamlar de."

Diğer odadan, "Hayır," sesi duyuldu.

"Kusura bakmayın, sayın müfettiş. Annem bu akşam pek iyi değil. Ben battaniye ve yiyeceği getireyim."

Hofmeister odada tek başına oturdu ve apartman kapısının kilidi dışarıdan açıldı. Terzinin on yedi yaşındaki *Mischling* oğlu Samuel içeri girdi.

"Merhaba, bay müfettiş. Bu öğleden sonra, sinagogda Georg'u gördüm. Güvenlik önlemi olarak orayı patlatmışlar."

"Biliyorum," dedi Hofmeister. Georg müfettişin en küçük oğluydu.

"Her gün böyle bir şey görmüyorsunuzdur," dedi Samuel.

“Hayır, pek olmaz öyle şeyler, Samuel,” dedi Hofmeister.

“Ve Georg, benim hava kuvvetlerine asker olarak girebileceğimden emin olduğunu söylüyor, yarı Yahudileri alıyorlarmış. Benim için konuşacakmış birileriyle. Aaa! Merhaba baba, battaniye ne için, nereye gidiyorsun?”

“Merhaba Samuel. Geceyi dışarıda geçireceğim.”

“Nerede?”

“Belediye binasında. Bay Hofmeister da benimle geliyor.”

“Aaa!” Genç adam öylece durdu kaldı. “Ben de gidebilir miyim?”

“Şey...”

“Ah, evet,” dedi Hofmeister, “yarı yola kadar, hep birlikte yürüelim.”

“Pekâlâ,” dedi Marowitz, “bir kadeh şarap alır mısınız, sayın müfettiş?”

“Hayır, teşekkürler, Bay Marowitz, görevdeyken almıyoruz, biliyorsunuz. Belki sadece küçük bir... Hayır. Yine de çok teşekkürler.”

Oğlu babasının çantasını taşıyıp iki ihtiyar adam arasında yürüyordu; bu üç adam belediye binasının bulunduğu pazar yerine gitmek için sokakları geçiyordu, köşeleri dönüyordu, merdivenleri tırmanıyordu.

“Salyangoz hızıyla ilerliyoruz,” dedi oğlan.

“Bay Hofmeister ve ben senden daha yaşlıyız oğlum, değil mi, sayın müfettiş?”

“Evet, Bay Marowitz,” dedi Hofmeister, “evet, öyleyiz.” Sonra durdu ve “Biraz nefesim kesildi, eğer sakıncası yoksa, Bay Marowitz. Bu gece yorgunum. Siz ve Samuel ilerlemek isterseniz, ben size yetişirim,” dedi.

2. BÖLÜM

Adamların Yaşamları

Bu on adamın hepsi “küçük adamlar”dı; yalnızca öğretmen olan Bay Hildebrandt toplumda önemli bir statüye sahipti. Ve “küçük adamlar” dediğimde, sadece kitle iletişim araçlarının ve Parti propoganda konuşmalarının her yerde hitap ettiği adamları değil, özellikle Almanya gibi keskin sınıflara ayrılmış toplumlarda kendilerini bu şekilde tanımlayan adamları kastediyorum. Hildebrandt dahil her on Nazi arkadaşımın biri “*wir kleine Leute*, biz küçük adamlar” konusundaki tartışmalarımız sırasında tekrar tekrar bu konudan bahsetti.

Bu öz farkındalık denen şey Amerika’da ya hiç yoktur ya da bastırılmış durumdadır. Kültürümüzdeki Avrupalı öğrencilerin hepsi bizim eşitlik anlayışımızı, kendi seçim çevresinden ayırt edilemeyen ulusal liderliği bir tür yapmacık tavır ve pahalı bir şey olarak aktarırlar. Herkes küçükse, hiç kimse küçük olmaz. Ancak nasyonal sosyalizmin yükselişi hem elitist hem de köleliğe dair dürtüleri içeriyordu. Hindenburg, Neurath, Schacht, hatta Hohenzollern gibi “büyük adamlar” Nazizmi kabul ettiklerinde, küçük adamların da bu akımı kabul etmek için iyi ve yeterli gerekçeleri vardı artık. “Onlar için yeterince iyi olan,” dedi tahsildar Bay Simon, “bizim için de kesinlikle yeterince iyiydi.”

Genç Schwenke, “Nasyonal Sosyalist Parti”den bahseden ya-bancılara önemli bir noktayı gözden kaçırdığını söyledi; bu, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi’ydi, “benim gibi küçük adamların partisi yani. Diğeri ise tek başına komünistti.” Hem İmparator hem de Führer, Almanlardaki küçüklük algısını kullanmıştı ancak

Führer, büyüklüğü aşağıya çekerek küçüklüğü ortadan kaldırmıştı. Demokratik ve çocukları kucağına alıp sever görünen siyasetçiler ile bol keseden savuran pohpohçu siyasiler aynı şeyi yapar ancak mutlak bir iktidar kudreti olan devlet başkanı bunları yaptığında daha etkili olur. Arkadaşlarım küçük adamlardı, tıpkı Führer'in kendisi gibi.

Bu on adam seçkin insanlar değildi. Onlar nüfuz sahibi de değillerdi. Kanaat önderi hiç değillerdi. Hiç kimse onları önemseyip de bir ürünün satışını artıracakğı gerekçesiyle onlara herhangi bir şeyin ücretsiz bir numunesini vermezdi. Onların önemi, Lincoln'un sıradan insanlar için söylediğı gibi, Tanrı'nın bu kadar çok insan yaratmış olması gerçeğinde yatıyordu. Yetmiş milyonluk bir ülkede, altmış dokuz milyon artı kadardılar. Onlar Nazi'ydi, kimilerine göre de küçük adamlardı; kendi sosyal çevrelerinin dışında kendi görüşlerini dile getirirlerse daha büyük adamlar, onlardan detay istemeden sadece kibarca dinliyormuş gibi yaparlardı.

Yemekte "bir kadeh şarap" veya daha da önemlisi bir fincan kahve, karşılıklı aile ziyaretleri (çocuklar dahil) ve uzun, rahat akşamlar; cumartesi öğleden sonralarını kapsayan resmi olmayan koşullar altında kendi dillerinde gündem hakkında konuşmaları ya da pazar yürüyüşleri gibi şeyler on arkadaşımından birinin bile bir Amerikalıyla yapmalarının mümkün olmadığını düşündüğü şeylerdi. Hiçbirinin resmi Amerikan bağlantıları dışında başkalarıyla teması yoktu. Fransa'da çok zaman geçiren öğretmen dışında hiçbirisi sivil olarak Amerika'ya, İngiltere'ye gitmemiş veya Almanya dışına çıkmamıştı. Hiçbiri İngilizce de bilmiyordu.

Onlarla ilişkilerim, her anlamda, onları benim iyi niyetli olduğuma ikna edebilecek üçüncü (dördüncü veya beşinci) bir kişinin hatırı aracılığıyla zor bir şekilde kurulmuştu. Ve Fırıncı Wedekind biraz direktse bile, on tanesi de er ya da geç oradaki görevimle ilgili açıklamamı kabul etmiş görünüyordu: Görevim, Almanya'ya Alman asıllı sivil bir kişi olarak onların hayat hikayesini Amerika'ya aktarmak için gelmiş olmamdan ibaretti. Bu

insanlar nasyonal sosyalizm rejimi altındaydılar ve nihayetinde kendi hemşerileri arasında Almanya'yı daha iyi anlayabilmek için buradaydım. Bu durum gerçektir ve benim bir Alman akademisyen olmam onlara güven tesis etmişti. Ama benim en büyük cevherim, (Fransızca konuşan) öğretmen dışında herhangi birinin konuşabildiği tek dil olan Almanca konusundaki bilgisizliğimdi. Onlar benim öğretmenim oluyordu. Eski terzi Schwenke karısına "Mushi" diye seslenirdi, "Profesörün güle güle derkenki 'Auf wiedersehen!' telaffuzunu duymalısın!" Arkadaşlarımla, yavaş öğrenen ama iyi niyetli sayın profesöre karşı pedagoji bilgilerini ve sabırlarını göstermek için geniş olanakları vardı.

Bu on adama iki hususta yalan söylemiştim: Alman meslektaşlarımla ve arkadaşlarımla tavsiyesi üzerine onlara Yahudi olduğumdan bahsetmedim; bir de onlara kendileriyle yaptığım özel görüşmeler haricinde başka bilgi kaynaklarına erişimim olduğunu da söylemedim.

Fırını haricinde hepsine arkadaşlarım diyebileceğimi düşünüyorum. Bu on kişiden dördünün, Terzi Schwenke, oğlu Gustav, banka memuru Kessler ve öğretmen Hildebrandt (ve muhtemelen Müfettiş Hofmeister) bana kendi hikâyelerini içlerinden geldiği gibi eksiksiz anlattıklarını düşünüyorum. Onlar öğretmen, öğrenci ve banka memuru dışında hiçbir şey değildiler; mizaçları değişken veya sinirli değildi ancak muhtemelen fırını Wedekind ve terzi Schwenke dışında on kişiden hiçbirisi bana (bence) bilinçli olarak yalan söylememiştir; terzi ise sadece sinagogun kundaklamasındaki rolü üzerine net konuşmamıştır. Aylarca süren konuşmalarımız boyunca bireysel açıklamalarında ciddi bir tutarsızlık veya çelişkiye rastlamadım; net hatırlayamadıklarının yanı sıra, normal çekingenlik ve her şeyin ötesinde, gözlemlediğim küçük tutarsızlıkları ve çelişkileri açıklarken –bana kalırsa– sadece bu tür dehşet verici deneyimlerin doğasında bulunan kafa karışıklığı ve duygularını bastırma psikolojisi içindeydiler. Hiçbir hususta onları tuzağa düşürmeye de çalışmadım.

On Nazi arkadaşımдан yalnızca biri Nazizmi, sizin bizim gördüğümüz bakış açısıyla değerlendiriyordu. Bu kişi öğretmen Hildebrandt idi. Ve o zamanlarda, hatta şimdilerde bile, bu rejimin programının ve uygulamasının nispeten “demokratik unsurlar”dan teşekkül ettiğine inanıyordu. Terbiyeli, çalışkan, normalde zeki ve dürüst olan diğer dokuz adam, 1933’ten önce Nazizmin kötü olduğunu bilmiyordu. 1933 ile 1945 arasında da bu rejimin o kadar kötü bir şey olduğunun farkında değildiler. Şimdilerde de tam olarak bilmiyorlar aslında. Bu adamlardan hiç-biri Nazizmi bizim eskiden ve bugünlerde bildiğimiz şekliyle bilmiyordu; bu rejimin hegemonyasında yaşamışlar, ona hizmet etmişler ve gerçekten de işlerini düzgün yaptıklarına inanmışlardı.

Nazizm bildiğimiz üzere, destekçilerini aşağılayan, muhaliflerini ve yandaşlarını alenen köleleştiren tam anlamıyla bir tiranlıktı; günlük yaşamda özel ve kamusal çapta terörizmdi, terör rejimiydi; her yönüyle kişisel ve kalabalık gruplar halinde kaba kuvvet ve vahşetle yönetmişlerdi ülkeyi. Tanrı’ya yan cepheden dolaylı bir saldırı, insanlık değerlerine ve bu değerlerin beraberinde getirdiği haklara ise doğrudan ön cepheden saldırı yapıyorlardı. Bu dokuz sıradan Alman vatandaşı ise tüm bunların aksini biliyordu ve hâlâ da öyle biliyorlar. Nasyonal sosyalizm hakkındaki görüşümüz daha net düzeyde olsa da onların zihnindekiler aslında hiç de öyle değildi. Otokrasi rejimi miydi? Evet, elbette. Otokrasi, ebeveynlerimizin iyi bildiği “altın zaman” diye aktarılan efsanevi ve hayali günlerdeki gibi bir rejimdi. Ama Amerikalıların ve başka milletlerin kullandığı şekliyle bir tiranlık mıydı? Saçmalık.

Fıncı Bay Wedekind’e neden nasyonal sosyalizme inandığını sorduğumda, “Çünkü işsizlik sorununu çözmeyi vaat ediyordu. Ve çözdüler de. Ama bunun başka nelere yol açacağını asla hayal edemedim. Kimsenin aklına gelmedi zaten böylesi,” dedi.

Tam bamtellerine dokunduğumu düşünerek sordum: “Neye yol açacağı,” diyerek ne demek istiyorsunuz, Bay Wedekind?”

“Savaş,” dedi. “Hiç kimse bunun savaşa yol açacağını hayal bile edemedi.”

Nasyonal sosyalizmin karanlık yüzü 1 Eylül 1939’da açığa çıkmıştı ve o da fırıncı arkadaşına aitti.

Şunları aklınızdan çıkarmayın: Bu dokuz Almandan hiçbiri yurtdışına çıkmamıştı (savaş hariç); hiçbiri bir yabancıyla tanışmamış, konuşmamış veya yabancı basında yazanları da okumamıştı; hiçbiri yasal olduğu zamanlarda yabancı radyoyu dinlemek istememişti, ayrıca (garip bir şekilde polis dışında) yasadışı olduğu zamanlarda dinlemişlerdi. Dış dünyaya, Fransa’daki ya da Amerika’daki çağdaşlarına karşı ilgisizlerdi. Hiçbiri yürekten inandıkları Nazi rejimi hakkında Almanya’nın düşmanlarından kötü bir şey duymamıştı, Almanya’nın düşmanlarının kötülükleri hakkında da Nazi rejimi ne anlattıysa onu biliyorlardı. Marangoz Klingelhöfer, “Ruslar ve Amerikalılar bizim hakkımızda ne söyledilerse, şimdi hepsini birbirleri hakkında söylüyorlar,” diyordu bu konuda.

İnsanlar önce yaşadıkları hayatları ve gördükleri şeyleri düşünürler ve gördükleri şeylerden, (olağanüstü manzaralardan değil), günlük serüvenlerinde karşılaştıkları manzaralardan etkilenirler. Dokuz arkadaşımın, hatta onuncu arkadaşımın hayatlarını, bildiklerini aydınlatan ve şekillendiren nasyonal sosyalizm olmuştu. Ve şimdi geriye dönüp baktıklarında –kesinlikle dokuz tanesi– hayatlarının en iyi zamanı olarak bu dönemi zikrediyordu hâlâ; insan başka ne için yaşırdı ki? İş ve işlerinin sağlamlığı, çocuklar için yaz kampları ve onları sokaklardan uzak tutmak için de Hitler Gençliği vardı. Bir anne başka neden emin olmak isterdi? Çocuklarının nerede, kiminle olduğunu ve ne yaptıklarını bilmek isterdi. O günlerdeki tipik bir anne de çocuğunun ne öğrendiğini ya da yaptığını biliyordu zaten; ne fark ederdi? Yani evdeki durumlar daha iyiye gidiyordu; evde ve işte durumlar daha iyi olduğunda bir koca ve baba da daha başka ne isterdi?

Hayatlarının en iyi zamanıydı. Yurtiçi ve yurtdışında gerçek bir tatil gezisini hayal bile etmemiş insanlar için, “Sevinçle Güçlenme” programı kapsamında aileler için, yazın Norveç’e ve kışın İspanya’ya on dolarlık harika tatil gezileri vardı. Ve Kronenberg’de “kimse” (arkadaşlarımın bildiği kadarıyla hiç kimse) aç ve açıkta değildi, kimse hastalanmıyor ve bakımsız kalmıyordu. İnsan etrafındaki başkaları adına daha ne isterdi? Kendi mahallelerinden, kendi istasyonlarından ve mesleklerinden, kendi siyasal (veya siyasi olmayan) görüşlerinden, kendi din ve ırklarından insanları tanıyorlardı. Her yerde ilan edilen Yeni Düzen’in nimetleri “herkese” ulaşmıştı.

Korkuları da vardı ama bunlar hiçbir yerde açığa çıkarılmıyor, “kimseye” aktarılmıyordu. Arada bir (çok nadiren) Amerika’daki tek başına haçlı savaşı ya da sansasyon çığırtaçkanlığı yapan bir gazete, yerel vilayetin insanlık dışı koşullarını ifşa ediyordu ama arkadaşlarımdan hiçbiri Almanya’da o zamanlar böyle bir gazete varken (ABD’de olduğundan çok daha az) bunu hiç okumamıştı bile ve şimdilerde de zaten öyle bir gazete yoktu. On arkadaşımın günlük yaşamlarına etki eden dehşet dolu deneyimlerin hiçbiri ne dikkatleri çekilmiyordu. Birkaç kez arkadaşlarımdan biri geçerken Kronenberg sokaklarında “bir tür sorun” olduğuna şahit olmuşlardı ancak polis kalabalığı dağıtmış ve yerel gazetede bu olaylara dair hiçbir şey çıkmamıştı. Siz, ben ya da herkes “sokaklarda yaşanan bir tür bela” hadiseleri polisin inisiyatifine bırakırız; Kronenberg’deki arkadaşlarım da öyle yapıyordu.

Gerçek insanların gerçek bir toplulukta yaşadıkları gerçek hayatların Hitler ve Roosevelt’le ya da Hitler ve Roosevelt’in yaptıklarıyla hiçbir ilgisi yoktur. İnsan bu on kişi gibilerin vaziyetini pek bilemiyor. Sinagogların kundaklanması’nın ertesi günü, 10 Kasım 1938’de bir Amerikan haber ajansı, Berlin’in bir banliyösünde önemsiz bir olay yaşandığını bildirmişti. Bir grup çocuk, Yahudilere ait bir şekerçi dükkânının kırılmış vitrininden büyük çuvalar taşıırken, aralarında çocukların ebeveynlerinin de bulunduğu

bir yetişkin kalabalığı (kahverengi gömlek içinde üniformalı SA askerlerinden oluşan bir grup da dahil) olanları izliyordu sadece. Yaşlı bir adam, bir “Aryan” yukarı doğru yürüyordu. Olanları izleyip sonra ebeveynlere dönerek onlara şöyle demişti: “Yahudileri zarar verdiğinizi düşünüyorsunuz. Ama ne yaptığınızı bilmiyorsunuz. Çocuklarınıza çalmayı öğretiyorsunuz sadece.” Ve yaşlı adam yürüyüp gittikten sonra ebeveynler kalabalığın içinden birer birer çıkarak çocuklarının elindeki şekerleri yere attırdılar, çocuklar sızlanıp ağlarken kollarından sürükleyip eve götürdüler. İnsan, ebeveynlerin bu hareketleriyle SA formundaki devlet olgusuyla tanışmış oluyordu aslında. Ama bunu anlayıp anlamadığı da şüpheliydi; ne de olsa SA askerleri müdahale etmeden orada duruyordu.

Kronenberger Zeitung gazetesi, 11 Kasım 1938 tarihli sayısında dördüncü sayfanın alt kısmında *Schutzhaft*, yani “Koruyucu Gözaltı” başlıklı çok küçük bir başlıkta şu haberi yayımladı: “Kendi güvenlikleri için bazı erkek Yahudi vatandaşları dün gözaltına alındı. Bu sabah da şehirden uzaklaştırıldılar.” On arkadaşımın her birine de bu haberi gösterdim. Öğretmen de dahil hiçbirisi, o haberi ne görmüş ne de ona benzer bir haber duymuştu.

1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939 –1 Eylül’e kadar, hükümetin başındaki zatın onlara Polonya’nın kendi ülkelerine saldırdığını söylediğinde– arkadaşlarımla o küçük hayatları daha önce olduğu üzere nasyonal sosyalizm rejimi altında devam edip gitmişti. Yeni Düzen onlara her yerde ekmek, tereyağı, barınma, sağlık ve umut adına daha iyisi ve her zaman daha iyisi için değişimi vaat etmişti. Yabancı radyoyu dinlediği ama aslında Yahudileri sakladığından dolayı (teknik olarak yasadışı değildi) 1943’te hapse atılan Nazi karşıtı bir kadın, “Almanya dışında kimse bu durumu anlamıyor gibi görünüyor,” demişti. Ayrıca şunları da eklemişti: “1938’de bir Nazi festivali sırasında Stuttgart’ta bir sokak köşesinde durduğumu ve bunca yıllık umutsuzluğun ardından yeni inancın, coşkunun ve iyi bir yaşama dair yeni bir umudun, yıllarca

süren hayal kırıklığından sonra neredeyse benim de ayaklarımı yerden kestiğini hatırlıyorum. Almanya'da o zamanların nasıl olduğunu size anlatmaya çalışayım: Bir Yahudi arkadaşım ve on üç yaşındaki kızıyla sinemada oturuyorduk; Nazi geçit töreni ekran-da geçerken kız annesinin kolundan tutarak şöyle fısıldamıştı, 'Ah, anne, anne, Yahudi olmasaydım sanırım bir Nazi olurum!' Dışarıdan kimse bunun nasıl bir propaganda olduğunu anlayamazdı."

Her dilde olduğu gibi Alman dili de çevrilemeyen bazı muhtemem yakıştırmalara sahiptir ve wildgewordene Spießbürger ifadesi de bunlardan biridir. Kabaca "kafayı sıyırmış dar kafalı adamlar" anlamına gelir. Bu tür adamlar belki de başka dillerden ödünç alınmış ve Almancalaştırılmış bir kelime olan *Fanatiker* terimini kullanırlardı. *Fanatiker* ifadesi, *Spitzbuben* yani üçkâğıtçı veya *Bluthunde* yani kabaca eşkiya anlamındaki yakıştırmalarla karıştırılmamalıdır. Üçüncü Reich denilen Nazi yönetimi esnasında (Nazilere ve Nazi karşıtlarından) kaç tane gerçek *Fanatiker* olduğunu, kaç dar kafalı adamın kafayı sıyırdığını sorduğumda bu rakamın hiçbir zaman bir milyonu bile geçmediği söylenmişti. Özellikle Rusya'daki komünizm ve İtalya'daki faşizm rejimlerine kıyasla nas- yonal sosyalist hareketin çok erken sona erdiği unutulmamalıdır, yani tümüyle kendi kuşağını yetiştirme şansı hiç olmadı.

Peki ya yetmiş milyon Almanın geri kalanı? Geri kalanların hiçbirisi olumlu anlamda, totaliter makinenin çarkları bile değildi. Bu tür sistemleri, yalnızca söylentilerle veya kurbanlarının ya da muhaliflerinin anlattıklarıyla öğrenen bizim gibi insanlar, tiranlık altındaki insan ile devlet arasındaki gerçek ilişkiyi abartma eğilimindedir. Kanunlar onlardan nefret edenler için nefret doludur ama onlardan kim nefret ederdi? Nazi Almanyası'nda komünist toplantılara gitmek veya *Manchester Guardian*'ı okumak tehlike- liydi ama kim komünist toplantılara gitmek veya *Manchester Gu- ardian*'ı okumak isterdi? Var mıydı öyle birileri?

1950'lerin Amerikası'nda bir yandan ülkenin güvensizlik, şüphe ve dehşetle çalkalandığı duyulurdu, diğer yandan ise

kimsenin korkmadığı, kimsenin itibarını yitirmediği, hiç kimsenin karalamayla yok olmadığı anlatılırdı. Gerçek durum nasıldı peki? Nazi Almanyası'ndaki hakikat neredeydi? Kripto demokrat Hildebrandt dışında on Nazi arkadaşından hiçbiri kendi hayatında veya birlikte yaşadığı ve çalıştığı kişiler arasında herhangi bir güvensizlik, şüphe ya da korku duyulduğunu bilmiyordu; hiçbiri karalanmamış veya yok edilmemişti. Onların dünyası, nasional sosyalizm dünyasıydı; Nazi topluluğunun içinde yalnızca iyi dostlukları ve sıradan yaşamın sıradan meselelerine tanıklık etmişlerdi. Bolşeviklerden korkuyorlardı ancak birbirlerinden korkmuyorlardı, dolayısıyla endişeleri, başka türlü mutlu olan Almanya coğrafyasına has tüm Nazi toplumunun, kabul edilmiş korkularından ibaretti. Bu topluluğun dışına hiç çıkmamış, başka bir yer görmemiş, başka bir şey duymamışlardı; buna hiç fırsatları olmamıştı.

Almanya'da Nazizmin güvensizlik, şüphe, korku, iftira ve yıkım anlamına geldiğini bize haber verenlerden öğrendik, yani dünyası Nazi topluluğunun dışında olan kurbanlarından ve muhaliflerinden ve kendileri de Nazi olmayan veya Nazi karşıtı gazetecilerden ve entelektüellerden; doğal olarak kurbanlara ve muhaliflere sempati duyan Naziler hakkında bir şeyler öğrendik hep. Bu insanlar Almanya'da yaşamı Nazi olmayan boyutlarıyla görmüştü. İki tane gerçek vardı ve bunlar birbiriyle çelişmiyordu: Nazi destekçilerinin mutlu olduğu gerçeği ve Nazi karşıtlarının ise mutsuz olduğu gerçeği. Ve 1950'lerin Amerikası'nda da benzer iki durumun paralel ya da çok zayıf bir şekilde karşılaştırılabilir olduğunu ileri sürmek istemiyorum, muhaliflere muhalefet etmeyen veya onlarla ilişki kurmayanlar, toplumun büyük kesiminin muhaliflere olan güvensizliği ve şüphesinin ötesinde hiçbir güvensizlik veya şüphe görmezken, muhalefet edenler veya muhalefet hakkına inananlar güvensizlik ve şüpheden başka bir şey görmedikleri gibi, sadece bu hakların yok edildiğini hissettiler. İki ayrı Amerika olduğu için çok daha keskin çizgilerle çizilmiş

iki Almanya da vardı. Ve tıpkı bir adamın polisten korkması ama bir başkasının polise rahatça, “Merhaba,” diyebilmesi gibi, her ülke içinde iki ayrı ülke daha vardı aslında.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Rus komünizmi hükmü altındaki Doğu Almanya’da bir devlet fabrikasında çalışan bir işçi, “beyin yıkama” ya da “telkin etme” olarak adlandırmamız gereken amaçlarla haftada iki saatlik bir toplantıya katılmak zorundaydı. Komünistler bu sürece “eğitim” diyordu. Bunun ötesinde sadece vergilerini ödemek ve başka hiçbir şey yapmamak durumundaydılar; bir işçi kardeşimiz askerlik hizmetini, gizli polisi ve karneli derecelendirmeyi kesin olarak kabullenmiş durumdaydı (kabullenmeyen var mıydı?). Tabii ki sokak posterlerinden, gazetelerden, radyodan ve genel hoparlör ses sistemlerinden borazan gibi propagandalara da maruz kalırdı (öyle ya da böyle bir amaç için bunlara maruz kalmayan var mıdır?), Ama işçi kardeşimiz kendi dünyasında yalnızdır yine.

Almanların çoğu, hatta neredeyse tamamı, on iki yıllık Nazi rejiminden sonra bu miktardaki propaganda bombardımanında anormal hiçbir şey görmüyor artık. Nazizm hâkimiyeti altında bile (savaştan önce), Parti üyelerinin cuma akşamlarını ve pazar sabahlarını Parti’ye veya kamu görevine ayırmaları gerekiyordu. Bu noktanın ötesinde de zorbalık propagandası, doğal olarak, hırslı ve politik açıdan kafasında şüphe olanlar için özellikle tavsiye edilirdi ancak *Singverein* veya *Turnverein* denilen şarkı ve jimnastik kulüplerinde bir kariyer hevesi olan bir iş, bir ev, bir aile ve onurlu bir mekân edinmek isteyen bir adam için gerekli değildi bu türlü şeyler. Kronenberg’de Parti’ye hiç katılmamış ve bu tür şeylere kafa yormamış birkaç memurla karşılaşmıştım; onlar hiçbir şeye katılmayan türdendiler ve hiç kimse de onlardan bir şey beklemiyordu. Tabii ki bunlar hiç terfi almayan tiplerdi; ayrıca üyelik otomatik hale gelene kadar çocuklarının Hitler Gençliği’ne ve Alman Kızlar Birliği’ne katılmasına izin vermemesine rağmen hiç zulüm görmemiş bir rahiple de tanışmıştım.

Kamu otoritesinin bireye uygulanmasını sağlayan totalitarizm yönetiminde bile yerel koşullar dikkate alınır. Başka yerlerde çok farklı olan bu koşulların geçerli kılındığı, nasyonal sosyalizm yönetiminde mümkün olduğunu sandığımdan çok daha fazla çeşitlilik vardı ve neredeyse her zaman merkezi kontrolleri gevşetme eğilimi olabiliyordu (yerel mahkemelerin her yerde yasal ilkeleri gevşetme eğilimi göstermesi gibi) ancak yerel idarecinin *Fanatik* olduğu durumlar sıra dışı şeylerdi elbette. Ve bu son örnekler istisnalar; yerel idarecilerin etkili bir şekilde çalışabilmesi için yerel olarak popüler olmaları da gerekirdi.

Aşağı Saksonya'daki Petzen köyündeki rahip Wilhelm Mensching, Nazilerin Almanya'da iktidarda olduğu on iki yıl boyunca küçük çaptaki bir grup insana Nazizm karşıtlığı içeren vaazlar vermişti. Her pazar sabahı minberine çıkıp, "Eski Parti Savaşçısı" Bürgermeister'nın, yani belediye başkanının her cumartesi gecesi meydanda yaptığı konuşmaya cevaplar verirdi. Rahip Mensching'e asla dokunulmadı; Gestapo onu tutuklamak üzere Hannover'den köyüne geldiğinde belediye başkanı da tutuklanmasına engel olmak için Gauleiter'e gitmişti ve neticesinde tutuklama da olmamıştı. Wilhelm Mensching "her zaman" Petzen'in sınırları içindeki bir rahip olmuştu ve ona dokunmak, köyün yapısına tahammül edilemez bir rahatsızlık vermek olurdu. Ve bu durumu hem Mensching'in kendisi hem de belediye başkanı iyi biliyordu.

Almanya'da yeterince sayıda, yani binlerce Mensching yoktu maalesef; çünkü bu tür insanlar her gün doğmazlar ve Almanya'daki kilise de (başka yerlerde olduğu gibi) böyle kişilerin sayılarının çoğalmalarını desteklemez. Ama bunun gibi taşı gedğine oturtan düzinelerce insan da vardı. Kuşkusuz, nasyonal sosyalizmin büyük *Gleichschaltung*'una, yani senkronizasyonla insanın devlete entegre edilmesini sağlamak için yalnızca birkaç yılı vardı; sonraki altı yıl temponun önemli ölçüde arttığı ve yükseldiği savaş yılları olacaktı. Ancak modern tiranların hepsi siyasetin en tepesinde duruyor ve bu gibi ortamlar yaratarak hepsi de güya

usta siyasetçiler olduklarını gösteriyorlardı. Floransalı kuramcılar okumak zorunda kalmadan, politikacılardan nefret edilmeyi göze alamayacaklarını da biliyorlardı. Mesela Niemöller, tiranlık riski ne olursa olsun susturulmalıydı; Alman papazların en tanınmış olan bu adam, “Tanrı benim Führerimdir,” demişti. Ulusal ve uluslararası bir meydan okumaydı bu adamın ki ve zor yoldan halledilmesi gerekiyordu. Ancak düzinelerce Mensching’in etkinliğini kendi ayrı köyleriyle sınırlandırmanın kolay yolları da vardı (en kolayı onu görmezden gelmekti), iyi bir köylüyü topuklarından sallayıp bamteline basmadan adımlar atarak ve onun, “Hayır, bu değil, bu değil,” demesini sağlamadan risklerin kontrol edilmesi gerekiyordu.

Sıradan insanlar ve sıradan Almanlar içindeki mağdurlar; halkın, ulusun, ırkın, dinin düşmanı olarak başarılı bir şekilde damgalanmadıkça sıradan ahlak anlayışını çileden çıkaran faaliyetlere tolerans göstermeleri beklenemez. Ya da düşman değilse bile (daha sonra gelecek), topluluk içinde bir şekilde ortak bağa dışsal bir unsur, ayrıştırılmış bir tahrik unsuruyla (saçlarını aynı tipte ayırma veya kravatlarını bağlama yoluyla) yönetilerek tekdüzelik içinde olmalıdırlar. Bu hamle her yerde ortak sessizliğin koşuludur. Almanların Hitlerizmden önceki dönemde sosyal antisemitizmi zararsız ve masum olarak kabullenmesi ve bu yaklaşımın uygulanması, gelecekteki damgalamaya ve zulme karşı sıradan saygılı tavırlarını bir kenara koyarak direniş de baltalanmış oluyordu aslında.

New England’ın hoş tatil kasabalarındaki Amerikalılar “seçkin müşteri” veya “kısıtlanmış” yazan tabelalar görmüşlerdir. Bu tür tabelalar görmeye alışmışlardı, o kadar çok alışmışlardı ki Kafkasyalı veya “Aryan” ten rengindeki Amerikalı olmadıkça bu tür tabelaları dikkate almıyorlar ve hiç farkına varmadan kabul ediyorlardı. Aşağı coğrafyalardaki Güney Amerikalıların çok daha az hoş olan pamuk tohumu yağı üretilen kasabalarında “beyaz” ve “renkli”den, “Hey zenci, güneşin burada üzerine batmasına

izin vermeyin"e kadar her şeyin yazıldığı tabelalar görmeye de alıştılar. Kafkasyalı değillerdir veya belki de Kuzey Amerikalılardır ve onları hiç dikkate de almıyorlardır. Nazi öncesi Almanya'da bu türden yeterince tabela işaretleri (kelimenin tam anlamıyla ve mecazi olarak) vardı ve bunlara karşı yeterince direniş yoktu; öyle ki 1933'te kırsal alanda "*Juden hier unerwünscht*" ("burada Yahudiler istenmiyor") yazan tabelalar ortaya çıktığında Almanlar bu yazıları hiç dikkate bile almadı. Bu yüzden bireysel temelde olduğu gibi kitlesel olarak da daha hafif düzeydeki ayrımcı hoşgörüsüzlüklere karşı direniş göstermemek, ölümcül hale gelen hoşgörüsüzlüklere de dirençsizliğe giden yolu da açmış oldu.

Zalim tiranları asıl endişelendiren, tiranlığın karanlık işini yapmak için gereken birkaç elin eksikliği değil gerçek bir direniştir. Nazilerin ölçüp tartmak zorunda olduğu şey, yapılan zulmün toplum bazında ahlaki alışkanlıkların bilincine varmak üzere uyandıracığı noktaydı. Ulusal acil durum veya soğuk savaş şiddetini artırdıkça ve sıcak savaşta daha da şiddetli hale geldikçe bu nokta daha da ileriye götürülebilir. Ancak bu, tiranın her zaman yaklaşması ve asla geçmemesi gereken tahammül noktası olarak kalır. Yapılan izahlar halkın öfkesinin çok gerisindeyse, bir saray darbesiyle karşı karşıya kalacağı aşikârdır; çok ileride bir noktada ise, popüler bir devrim kaçınılmazdır.

En azından bu hususta tartışmasız olarak Almanlar bir bütün olarak suçluydu: İzin vermedikleri şey yapılmamış veya o tür bir şeye teşebbüs edilmemişti. İki istisna ise artık uygulanmayan ötenazi ve Alfred Rosenberg'in yasaklanan pagan "inanç hareketi" idi.

Yerel kabadayılar komünistleri veya sosyal demokratları hırpalardı, Yahudi mezarlıklarına saygısızlık eder veya geceleri Yahudilerin camlarını kırardı; Gestapo tarafından denetlenen yerel polis, saldırıya ilişkin rutin ve illaki sonuçsuz kalan bir soruşturma yapardı elbette, bununla sıradan ve nezih ahlak talepleri karşılanırdı sadece. Kronenbergililer nezih bir halk olarak, belki de yataklarında bir kez dönüp sonra uykuya dalarlardı.

Bir sinagogun yakılması farklı bir olaydı; topluluğu tetikleyebilecek bir hadiseye yavaş yavaş ve neredeyse tehlikeli bir şekilde yaklaşılmıştı. Kutsala saygısızlığın da ötesinde, her şeyden önce değerli malların kanunsuz bir şekilde yok edilmesi, Alman mülkiyet anlayışına (ABD'den çok daha derin) ve aynı şekilde, kanunu korumakla yetkili olanların sorumluluk alanına (ABD'den çok daha sert) bir hakaretti. Kronenberg'deki o sinagog yakıldığında, yerel SA görevlileri (arkadaşım terzi Schwenke dahil) bu işte tesadüfen kullanılmıştı ama kundaklama, yetmiş kilometre ötedeki büyük bir şehirde başkaları tarafından planlanmış ve yönetilmişti aslında. Amerikan gangsterliğin New York'tan Chicago'ya ya da tam tersine katil ithal edildiği bu modelde yerel yetkililer de çaresizdi ve aynı psikoloji içindeki yerel toplulukların da eli kolu bağlıydı zaten.

Nazizmin tüm mekanizmasını yürüten milyonlarca Alman dışında kalan yetmiş milyon Almanın pasif kalmaktan başka yapacak bir şeyi yoktu. Onlardan olduğu gibi hayatlarına devam etmeleri, vergilerini ödemeleri, yerel gazetelerini okumaları ve radyo dinlemeleri dışında hiçbir şey beklenmiyordu. Herkes ulusal kutlamaların yereldeki kutlamalarına katılıyordu; Kayzer'in doğum günü için okullar ve mağazalar her zaman kapalı değil miydi zaten? Tatil yaparak siz de katılmış oluyordunuz böylece bu doğum gününe. Herkes değerli amaçlar uğruna para ve zaman olarak katkıda bulunmuştu, siz de yapmış oluyordunuz. Amerika'da eşiniz insanlardan kıyafet toplayıp haftada bir gün öğleden sonra bunları Kızıl Haç'a, yetimhaneye veya hastaneye teslim eder; Almanya'da Nazi Kadınlar Derneği olan *Frauenbund*'da aynı şeyi, aynı nedenlerle yapıyordu. Kızıl Haç kadar Nazi Kadınlar Derneği de vatansever ve insancıldı; karınız Kızıl Haç'a "siyahi" için olan plazmanın "beyaz" olandan ayrı olup olmadığını sorar mıydı zaten?

Başlarında bir diktatör olsun ya da olmasın, Almanya'da insanlar kendi işleriyle meşgul olurdu. Amerikalıları her türden

mesai sonrası geçici, eğlenceli veya tahripkâr yollara sürükleyen ve rastgele harcanan boş zaman kavramı, çoğu Alman için mevcut değildi. Bir insan izin gününde, alışılmışın dışına çıkmadıysa “bela arıyordur” anlayışı burada pek geçerli değildir. Almanların, uyumsuz ve muhalif kişi veya kuruluşlarla ilişki kurmasına pek müsaade edilmiyordu artık. ABD’de olduğu gibi hükümete muhalefet etme de pek yoktu burada. Çok az Amerikalı hükümete “hayır” derken, çok daha az Alman aynısını söylüyordu. On arkadaşımdan hiçbiri Nazi hükümetine “hayır” dememişti zaten; sadece biri, öğretmen Hildebrandt “hayır” demeyi düşünmüştü.

Hükümete “hayır” diyecek olan adamlar, çoğunlukla –tek tip olarak değil– politik olarak bilinçli bir dürtüye sahip olanlardır. Ancak Hitler Almanyası’nda bu tür adamlar ya Nazilerdi ya da Nazi karşıtıydı. Naziler olsaydı, gönüllü olarak “evet” derdiler zaten. Nazi karşıtı iseler öğretmeninki gibi geçmiş sicilleri başlarına bela olurdu. Protesto etmek bir yana, bunlar sayı olarak protesto etmiş olabilecek tek Alman kesimi, uyum sağlamak için de en büyük motivasyonu olanlardır. McCarthy’nin baskın olduğu Amerika’daki gençliklerinde komünist olan, geçmişlerinin güvenli bir şekilde tarihe gömüldüğünü ümit edenlerin yegâne endişesi, o günün Amerikan karşıtı faaliyetlerdeki ifadelerde adlarının ifşa edilip edilmemesiydi. Tüm Amerikalılar arasında, protesto veya muhalefete katılma olasılığı en düşük olanlar da bu kesimdekiler olurdu herhalde. Bay Hildebrandt, “Hayatta kaldığıma şaşırmaktan hiç kendimi alamadım,” diyordu. “Başkasına bir şey olduğunda, bana olmadığı için mutlu olmaktan kendimi alamadım. Daha sonraları ise bir bomba başka bir şehre veya sizin evinizden başka bir eve düştüğünde de bana dokunmayan yılan bin yaşasın havasıydık; halinize şükrediyordunuz hep böyle işte.”

“Başkalarına üzüldüğünüzden daha çok kendi durumunuz için minnettar mısınız?”

“Evet. Gerçek şu ki evet. Sizin durumunuzda farklı olabilir, sayın profesör ama bununla yüzleşene kadar bunu bilebileceğimden hiç emin olamadım.”

Kendilerini tanıtmak zorunda kalan Yahudilere, ismine “İsrail” eklenen her erkeğe, her tür resmi ortamda yaka etiketinde “Sarah” yazan her kadına üzülmüşsünüzdür; daha sonra işlerini ve evlerini kaybettikleri ve kendilerini polise ihbar etmek zorunda kaldıkları için daha da üzülmüşsünüzdür; anavatanlarını terk etmek zorunda kalmalarından, toplama kamplarına götürölmelerine, köleleştirilip öldürölmelerine de hâlâ çok üzülyöyoruz. Ama bir Yahudi olmadığınız sevinmediniz mi hiç peki? Binlerce, yüz binlerce Yahudi olmayan kişinin hissettiği gibi siz de üzüldünüz ve daha çok korkunuz muhtemelen. Ama Yahudi olmayan biri olarak tüm bunların sizin başınıza gelmediğine sevinmez miydiniz siz de? Çok asil bir mutluluk türü olmayabilir bu hissettikleriniz ama vicdanınızı kendinize saklayıp adımlarınızı hiç olmadığı kadar dikkatli atarak olanları sessizce izlediniz herhalde bu ortamda.

İlk yıllarda Buchenwald’daki cezaevinden tahliye olanların söz vermesinde olduğu gibi –her Alman hapishanesindeki her mahkûmun içerideyken söz verişinde de olduğu üzere– hapishanede yaşananlardan bahsedilmeyecektir. Verilen sözü tutmanız gerekirdi. Ama çevrenizdeki yurttaşlara olanları alenen söylemeliydiniz de; muhtemel yaşanacaklar tamamen sizin aleyhinize olsa bile bunu yaparak ülkenizi kurtarabilirdiniz. Ama yapmadınız. Eşinize ya da babanıza anlattınız ancak onlardan kimseye söylememe sözü aldınız. Ve böylece, milyonlarca kişi tahmin etmesine rağmen sadece binlerce kişi bunu biliyordu. Buchenwald’daki cezaevine geri dönmek ve bu sefer daha kötü muamele görmek ister miydiniz? Orada ardınızda kalanlar için üzülmeyiniz mi? Dışarı çıktığınız sevinmediniz mi yoksa?

“İşte olanlar böyleydi.” Topluluğun içinde hissettiği ve düşündüğü yer ya da en azından konuştuğu ve hareket ettiği mekân hemen hemen tek bir şekilde bir şeyler söylemek ya da yapmak, çoğu insanın yasal bir ceza söz konusu olmasa bile geri çekilmeyi cazip bulmadığı bir tür iç sürgün anlamına gelir. Vay be, eğer ömür boyu muhalif veya radikal ya da bilinen bir suçlu olsaydınız

o kadar da kötü olmazdı aslında; alıştırdınız yani. Ama siz ve ben, herkese, “Merhaba,” demeye ve herkesin size, “Merhaba,” demesine alışkınsınızdır. Her insanın gözlerine bakarsınız ve gözleriniz boş bakıyor gibi görünse de içlerindeki mana berraktır. Toplum içinde saygı görürsünüz. Neden? Çünkü tutumlarınız topluluğun tavrıyla aynıdır. Ancak topluluğun tutumları saygın mıdır? Asıl mesele o değildir zaten.

Biz –siz ve ben– topluluğun toplum bazında onayını isteriz. Suçluların onayını istemeyiz ancak neyin suç unsuru olup olmadığına toplum karar verir. Tuzak tam olarak buradadır işte. Siz, ben ve on Nazi arkadaşım aynı tuzağa düşüyoruz. Bunun doğrudan kişinin kendisinin veya ailesinin güvenliği, işi ya da mal mülk korkusuyla hiçbir ilgisi yoktur. Bunların hepsine muhatap olabilirim, hiçbirini kaybetmesem bile yine de sürgünde olabilirim. Topluluğun herhangi bir yerinde (kim ya da neden olduğu önemli değildir) bir başkasına benim hakkımda konuşurken yalancı, dolandırıcı ya da “kızıl renkte” olduğumu söylüyordur. Yarın olunca hiç samimiyet kurmamış olmam gereken biri, hiç sevmediğim, kendisine asla saygı duymadığım o kişi bana, “Merhaba,” demeden yanımdan öylece geçip gidecektir. Evde sürgün durumunda, tecrit edilmişimdir. Bir muhalif, münzevi veya züppe olmaya alışkın olmadıkça güvenliğim sadece niceliklerle ilgilidir; yarın yanımdan geçecek olan ve bana hep, “merhaba” demesine rağmen benim için asla parmağını kıpırdatmayacak olan bu adam, ertesi gün güvenliğimi bir nebze daha azaltarak beni bir kafese doğru itecektir aslında.

Sizin ve benim hayatın nimetleri olarak adlandırdığımız konuda, belirleyici özellikleri olmayan topluluğun tamamının eleştiri yapmadan kabul etmesi de dahil olmak üzere, bir zamanlar kendi dükkânı olan ve şimdi bir okulda temizlik görevlisi olan terzi Schwenke hariç on arkadaşımın her biri, daha önce hiç olmadığı kadar iyi durumdaydılar, sadece onlar ve aileleri değil, tüm arkadaşları, “bütün” topluluk, dullar ve yetimler, yaşlılar, hastalar

ve yoksullar da öyleydi. Prusyalı aristokrat anlamına gelen Junker denen Bismarck, sosyal demokrasiyi engellemek için sosyal yasa-yı çıkardığından beri Almanya, birçok Amerikalının refah devleti olarak adlandıracağı şeye dönüşmüştü. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan çöküşte ve yine 1920'lerin sonundaki çöküşe kadar Almanya'nın eski ismi olan Weimar Cumhuriyeti sosyal hizmet faaliyetlerini sürdüremiyordu. Nazizm, sosyal hizmetleri sadece yenilemekle kalmamış, aynı zamanda genişletmişti de; daha önce hiç olmadıkları kadar geniş konuyu içerecek hale gelen bu tür hizmetler, elbette eskiye kıyasla çok daha kapsamlıydı. Reformlar Parti üyeleriyle de sınırlı değildi; herkes az çok bu sosyal hizmetlerden istifade ederken sadece rejimin "düşman"ları bu imkânlardan mahrum bırakılmıştı.

Savaş zordu ancak bombalama genel olarak her yere yayılınca dek, Alman hükümetinin ablukayı tahmin etmediği ve sivil halkın açlıktan meşe palamudu yediği Birinci Dünya Savaşı'nın aksine bu kez fethedilen ülkeler aç kalmıştı ve Almanlar artık tıka basa toktu. Ama arkadaşlarım "Nazi zamanları" derken 1939-1945 yılları arasını kastetmiyorlardı. Bahsettikleri 1933-1939 arası yıllardı. Ve geçmişe bakıldığında, insanın hayatının en iyi zamanları, 1945'ten sonraki Almanya'daki yaşamdı ancak bunun böyle olacağı o zamanlarda pek öngörülemezdi herhalde.

Hayatlarının en iyi zamanıydı.

"Evet," dedi marangoz Klingelhöfer, "en iyi zamanlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman aileleri sadece iki çocuk sahibi olmaya başladı. Bu, aile, evlilik, ev ve millet adına kötü bir şeydi. Almanya'nın tükenişi bu anlayışa dayanıyordu ve Hitler'in bizi inandırdığı türden bir güçtü; hep aile konusu üzerinde dururdu. 1933'ten sonra daha çok sayıda çocuğumuz vardı. Bir adam geleceği görmüştü. Zengin ile fakir arasındaki fark azalmış ve bu her yerde fark ediliyordu. Adamın şansı vardı. 1935'te babamın dükkanını devralırken iki bin dolarlık devlet kredisi de alabilmiştim. Böyle bir şey hiç görülmemiş, duyulmamıştı!

“Ekonomik kalkınma durumlarının demokrasi veya diktatör-lük rejimi altında olup olmamızla hiçbir alakası yoktu. Hükümet biçiminin de bununla hiçbir ilgisi yoktu. Bir adamın biraz parası, biraz da şansı olunca sistemin içindeki herhangi bir çatlağı umur-samazdı, sadece sistemin sunduklarına ve faydalarına odaklanırdı. Öte yandan sistemin sunduğu bu nimetlerden yararlanmadığınız zamanlarda ise muhtemelen sadece hataları görürsünüz. Sanırım durum artık Rusya’da da böyleydi. Her yerde böyle, her zaman, değil mi? ‘Bütün bunlar için Führerimize müteşekkirim,’ derdi okulda çocuklar, işgal zamanında da, ‘Bütün bunlar için Ameri-kalılara müteşekkirim,’ derlerdi. Komünizm gelseydi, ‘Bunun için Stalin’e müteşekkirim,’ diyeceklerdi. İnsanlar böyledir. Bunu kendi kendime yapamazdım,” diye anlatıyordu Bay Klingelhöfer.

Ama o yapmıştı.

Bay Klingelhöfer şükrettiği şeyleri bir bir saydı. Kim yapmazdı böyle bir şeyi?

Sanırım bu Nazi yanlısı bir propagandaydı. İnsanların tavırları, hakikatler ve belirleyici gerçekler olduğu kadar yaşanan şeyler gerçek olarak da algılanır. Hiçbir işgal, bu on arkadaşımı Nazilere düşman etmemişti, şimdi de Nazi karşıtı değildiler. Nasyonal sosyalizm altında geçirilen hayatlarının o dönemini reddetmek için gözlerinin önündeki kanıtlar tümüyle yetersizdi. Ve herhangi bir Alman hükümeti yönetimi altında, herhangi bir öngörülebilir gelecekte (herhangi bir işgal altında daha az olasılıkla) herhangi bir “iyileşme”nin bu yeterlilik algısını nasıl yeterli hale getireceğini görmek de zordu. En iyi ihtimalle insanlar (ya da en azından bu adamlar) değerlerinin temelini değiştirene kadar, “bir şeyler” ancak bir gün Hitler döneminde olduğu kadar “iyi” olabilirdi. Özgürlük dediğimiz şey, bizim sahip olduğumuz tüm özgürlüğe sahip olsalar bile, arkadaşlarımla kanaatine göre sahip oldukları ve kaybettikleri her şeyin yerine konulabilecek yeterli nitelikte değildi. Esir olduklarını bilmeyen adamlar özgür bırakıldıklarını anlamazdı.

3. BÖLÜM

Hitler ve Ben

Bu dokuz sıradan Almanın hiçbiri (hatta onuncu Bay Hildebrandt bile bu konuda tam olarak net değildir) o zamanlar kendileri de dâhil olmak üzere insan haklarının ihlal edildiğini ya da bazı nedenlerden ötürü hafifçe engellendiğini düşünmemiştir, hâlâ da bir ihlal olduğunu da düşünmüyorlar zaten. Neticede Hitler'in şansölye olarak göreve gelmesinden dört hafta sonra ulusal çapta olağanüstü hal ilan edişinin nedenlerini kabul ediyorlardı (ve hâlâ da makul buluyorlar bunu). On kişiden yalnızca ikisi (bunlar tabii ki de Hildebrandt ve tahsildar Simon'du) sistemi nispeten baskıcı bir yönetim olarak görüyordu. Bay Simon Almanya'da Parti'nin en eski üyelerinden biri olmasına rağmen partinin yalnızca en alt kademesi olan hücre liderliğine yükseldiği halde bu durumun partideki "demokratik" eğilimden kaynaklandığını düşünüyordu. Ama bugün hâlâ "küçük Hitlerler" in kendi ilkelerinin yerel sapkınlıkları olarak gördüğü şeylerden dolayı, Parti'ye ya da lidere yönelik inancından asla uzaklaşmamıştı.

"Küçük Hitler" ifadesi, arkadaşlarımla yaptığım sohbetlerimde tekrar tekrar zikrediliyordu. Bu ifade Hitler'i küçümsemiyordu, aksine yüceltiyordu. "Küçük Hitler" denilenler yerel veya taşra memurları, dolayısıyla da tanıdığınız veya diğer arkadaşların hakkında konuştuğunu duyduğunuz arkadaşlarıydı. Onların sizden daha büyük veya daha iyi olmadığını biliyordunuz (veya böyle olduğuna inanmak için bir gerekçeniz vardı); Führer'i taklit etmelerinden, her şeyden önce onun kesinliğinden ve kati, yani

sert halinden doğan mutlakıyet halinin başkalarına yansımāsından da tiksiniyordunuz elbette. Ancak Parti genelinde konulan eski askeri komuta ilkesi nedeniyle, bu konuda hiçbir şey yapamazdınız ancak bir gece Küçük Hitler Schmidt'in herkesin önünde başarısız olduğunu ve onun yerine alkışlarla seçildiğini hayal edebilirsiniz.

Bugün bile on arkadaşımın hiçbirisi Hitler'in ahlaki olarak kötü olduğunu dile getirmiyor, ancak çoğunluğu Hitler'in o zamanlar kendilerinin bile yapmış olabileceği ölümcül stratejik hatalar yaptığını düşünüyor sadece. En büyük hatası danışmanlarını seçmesiydi; liderin güven ve sadakat erdemlerine, kötülük bilgisine karşı masumiyetine inceden bir övgü örneği görmek isteyenler Franklin D. Roosevelt'e bakabilir. Onun veya Ike'in işlerin ters gitmesini nasıl açıkladığını bilenler, bu konuya tümüyle aşinadır.

Bir baba figürüne ya da gerçek bir babaya, bir anneye veya bir eşe karşı bir inanç duyduktan sonra onun affedilemez görünen bir hatası gerçekten affedilemez mi? (Ve bir babanın, bir annenin, bir eşin hangi hatası affedilemezdir?) Bu inanç tamamen yok olana kadar aradaki bağı sabit tutmak durumunda kalırız. Bu tablo kendi halimizi de çok iyi temsil etmektedir; özdeşleştirme yoluyla olmak istediğimiz şey budur aslında. Bunu mazur görülemez bir hatanın ezikliğinden daha az bir şey için terk etmek kendi kendini de suçlamaktır; neticede bu durum kişinin en yüksek düzeyde kendi özünün farkına varmadığı halidir. Bu şekilde Hitler astlarının yanı sıra Küçük Naziler tarafından da ihanete uğramıştı. Bormann ve Goebbels'ten nefret edebilirler; Bormann en sonunda iktidara geldiğinde onları utandırdığı için nefret hissetmişlerdir muhtemelen; Goebbels ise "Yahudi kafa yapısı"na, yani onlarınkine benzemeyen ince ve kurnaz bir zihne sahip olduğu için nefret edilecek biridir. Her şeyi bir kenara bırakıp *Bluthund Himmler*'dan da nefret edebilirler çünkü o soğukkanlılıkla insanları öldürtmüştür ve bu onların bile yapacağı bir şey değildir. Ancak Hitler'den veya kendilerinden nefret etmeyebilirler.

“Görüyorsunuz,” dedi on küçük adamlarımın en küçüğü terzi Schwenke, “rejimde Hitler’e karşı her zaman gizli bir savaş vardı. Onunla haksız araç ve yollarla savaştılar. Himmler’den nefret ederdim. Goebbels’ten de. Hitler’e doğrular söylenmiş olsaydı işler farklı olurdu. ‘Hitler’ için ise sadece ‘ben’ vardı.”

“Yahudilerin öldürülmesi mi?” dedi “demokratik” tahsildar olan savaş gazisi Simon. “Evet, savaş zamanında vatana ihanet etmedikleri sürece bu yanlıştı. Ve tabii bunu yaptılar. Yahudi olsaydım, kendimi kontrol ederdim. Yine de yanlıştı ama bazıları bunların yaşandığını, bazıları ise yaşanmadığını söylüyor. Bana kafataslarının veya ayakkabıların resimlerini gösterebilirsiniz ama onlar bile bunun gerçekten olduğunu ispatlamaz. Ama size şunu söyleyeceğim: Tüm bunları yapan Himmler’di. Hitler’in bununla hiçbir ilgisi yoktu.”

“Hitler bu olanları biliyor muydu sizce?”

“Bilmiyorum. Bugün bile asla bilemeyiz bunu.”

Hitler, arkadaşımın bizzat kendisini kurtarmak için ölmüş gibiydi sanki.

Kısmen ve gizlice Nazi karşıtı olan öğretmenın yanı sıra, yalnızca banka memuru olan, ilçede resmi bir Parti sözcüsü haline gelen, doğal olarak iyi belagatli küçük adam Kessler’in, Hitler’in kişisel veya kamusal açıdan iyi biri olduğuna dair bir şüphesi varmış gibi görünüyordu, hatta bunlar kendi gözlemlerinin de yansıması olabilirdi ve şöyle demişti: “Hitler bir büyücüydü, doğal bir hatıpti. Bence gerçeklerden koparak kendi tutkusıyla hakikatlerden uzaklaşmıştı. Ama öyle olsa bile her zaman inandırarak konuşurdu.” Kronenberg’deki Parti ofisi yöneticisi Salesman Damm, “Entrikacılar, Himmler, Goebbels, Rosenberg, Bormann idi; onu bir dava adamı haline getirdiler,” diyordu. “Bunu o kadar ustaca yaptılar ki sonunda kendisi de inandı. O andan itibaren bir hayal dünyasında yaşadı. Olanlar aslında iyi ve büyük bir adama oldu.” Benim de başıma gelebilirdi bu, Heinrich Damm.

Söz konusu bu inanan (kesinlikle yürekten sevmiştiler onu) kişiler, ABD'deki F. D. Roosevelt veya Ike'a inananlardan daha çok bağlanmış gibi görünmüyorlardı aslında. Hitler sizin benim gibi küçük bir adamdı, yaptıkları ise Amerikalıların bahsettiği demokrasinin, yani biz küçük insanların büyük olma ve tüm dünyayı yönetme yeteneğinin bir kanıtıydı. Bizim gibi küçük bir adamdı. Böyle bir adam, Platon'un kalabalık demokrasisi savında "halk dostu" olan demagogjik tiranın modern yansımasıydı. Bu demagogjik tiran olan yeni Hitler, Stalin ve Mussolinilerin daha yaygınlaşmaya başladığı noktaydı; yarı okuryazar Hitlervari tipler, yani bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olanlar ise en yaygın tiplerdi.

Krallar ve kayzerler Tanrı'nın lütfuyla, Hitler gibiler kimse-ler ise kendi başlarına ülkelerini yönetir. Tanrı sözümona lütufta bulunarak, onların çıkarları doğrultusunda yönetmesi için kendi evlatlarının üzerine bir baba tayin etmiştir. Bu baba figürü tartışılmaz bir şekilde işlevine uygun bilgelige sahiptir ve kayzerin tacı gibi bastonu (ya da peçete halkası veya sallanan sandalyesi) onu evlatlarından tamamen ayırır. Ama Hitlerler trençkot giyyordu. Bunlar gerçekten de baba figürleri miydi? Yoksa lider ve baba figürleri iki ayrı bilinçaltı varlığı mıydı?

Psikanalitik jargondaki en yeni kurnazlıklardan biri de "karizmatik lider" algısıdır. Görünüşe göre karizmatik lider (eğer "karizmatik" Yunanca kökeniyle aynı anlamda ise) halkına bakıp ilgilenmek için tayin edilen kişidir. Hem kayzer (imparator) hem de Hitler, Alman halkıyla yakından "ilgilenmişti" ancak kayzerlik makamı güya Tanrı tarafından bahşedilmişti. Yüce kayzer bebekleri öpmek zorunda değildi, hatta hiçbir şey yapması gerekmiyordu. Babaların en mükemmeli olarak çok uzakta, Potsdam'da yaşırdı; onu hayatınızda bir veya iki kez, büyük bir geçit töreninde uzaktan görürdünüz veya hiç görmeyebilirdiniz. Kendi biyolojik babanızın aksine sizi asla küçük şeyler için ya da haksız yere cezalandırmayan biridir. Biyolojik babanızın aksine size şiddet uygulamadan veya sevgisini geri çekmeden kişisel yaşamınızda

“kötü” olmanıza, karınızı dövmenize, sarhoş olmanıza veya kötü işler yapmanıza izin verebilirdi.

Arkadaşlarımdan yedi tanesinin (en yaşlı yedisi) mükemmel babaları Potsdam’da ve kusurlu babaları da evde, istikrarlı bir toplumda büyümüşlerdi. Yedi kişiden biri, banka memuru Bay Kessler erkenden öksüz kalmış ve annesi tarafından büyütülmüştü. Diğer altı kişiden en az dördü ise babalarından (veya annelerinden de) korkmuş ya da onlardan nefret etmişti, bununla birlikte yalnızca Hildebrandt’ın anne babasından ne korktuğunu ne de ondan nefret ettiğini kesin olarak söyleyebilirim.

Yaşlı terzi Schwenke yakın bir köyde doksan üç yaşında ve hayatta olan babasından hâlâ nefret ediyor; Schwenke onu yıllardır görmemiş. Ondan her zaman nefret etmiş; “Çok fazla içiyordu, mübarek bir kadın olan anneme karşı acımasızdı,” diyor ve sonunda ona kötü davranan usta bir terzi olan babasının hizmetinde kalmak yerine evden orduya kaçarak ondan açıkça nefret ettiğini göstermek istemiş. Taşralı bir çocuk olarak Heinrich Damm, hırslı ve paragöz bir çiftçi olmasının yanı sıra köyde hancı olan ve tarlalarda yorucu bir günün ardından, gece vakti hanın kapatmasını engellemeye çalışan yarım düzine ayyaş adamla muhatap olmaktan korkuyordu. Damm, babasının hamile annesini o haliyle yere düşene kadar taş yığmaya zorladığını anımsıyordu; annesi birkaç yıl sonra öldüğünde babası, “Sanırım onu fazla çalıştırdım,” demişti. Ama oğlu babasını yatıştırmak istese de onun gazabından hep çok korkmuş (ve hâlâ da korkuyor).

Öte yandan, şu anda çocukları olan ya da çocukları ergenlik çağına yaklaşan beş arkadaşım kendi çocuklarının küstahlığına, özgür tavırlarına hayret ediyor. Ve bu “hayret” tepkisi, tutumlarını “onaylamama” veya “kızgınlık”tan daha iyi tanımlıyor ruh hallerini. Genç Schwenke, “Yaşlı bir terzi olan babam oğlumun benimle konuştuğu gibi onunla konuşsaydım beni öldürürdü,” dedi ve başını salladı. Marangoz Klingelhöfer, “Şimdi her şey çok

farklı” diyordu. “Ben çocukken sadece bana bir şey sorulduğunda konuşurdum, aksi takdirde asla ağzımı açmazdım. Şimdi çocuklarım benimle her şey hakkında tartışıyorlar ve ben bir şey yapamıyorum. Evin patronu karımdır,” diyerek gülüyor. Değişimin ipucu (ve öyle görünüyor ki radikal bir değişimdi bu), Alman kadınının ve özellikle Nazizmin üstesinden gelmeye çalıştığı eşin özgürleşmesi olabilirdi. Dün olduğu gibi bugün de Alman çocukları neredeyse tamamen annenin bakımına bırakılmış görünüyor; Nazi olmayan arkadaşlarım arasında bile baba ile çocuk arasındaki ilişki bizimkinden çok daha uzaktı. Ancak anne bir zamanlar babanın iradesini çocuğa uygularken, şimdi kendi otoritesiyle isteğini yerine getiriyor gibi görünüyor.

Arkadaşlarım gibi gençler, elbette sadece kayzerin değil biyolojik babalarının da yerlerinden edildiği parçalanmış bir toplumda büyütülüyor. Arkadaşlarım işlerini, evlerini, statülerini veya güvenliklerini kaybetti ve çocukları da bunu biliyor. Ve kayzer, tarihteki imparator ataları gibi yalnızca bir karakterdir, neticede imparatorluğun geri döneceğine dair herhangi bir varsayım olmaksızın bu sistem ortadan kalkmıştır.

Gerçek baba figürü ideal bir özün temsilidir, gerçek bir figürdür. II. Wilhelm’in bir yönetici ya da bir insan olarak iyi ya da kötü olmasının onun statüsüyle alakası yoktu. Birisinin biyolojik babasının başarısızlıkları kişinin tavrını etkileyemezdi ancak gerçek baba figürünün başarısızlıkları, imparatorun o “Kral Çıplak” masalındaki yeni kıyafetleri gibi, tebaasının çıplak gözle göreceğinin çok ötesindeydi. Almanya’da Birinci Dünya Savaşı’ndan önce kayzerin politikalarını eleştiren cesur aydınlar varmış ama arkadaşlarım o zamanlarda cüretkâr entelektüeller değilmiş.

Kişi gerçek baba figürünü yargılamaya cüret etmez. Biyolojik babasını yargılamaya korksa da bunu yapmaktan kendini alamaz. Ancak kendisi gibi bir adamı kendi başarı ve başarısızlık kriterlerine göre yargılar. Hitler, 1943 veya 1944’e kadar bir başarı hikâyesiydi. Stalingrad’a kadar, tüm dünya tarihinde yalnızca bir

düzine adamın sahip olduğu dehayı ve mevcut farklı şartlara rağmen halkla ilişkilerde sürekli başarı kaydederek bu dehayı ortaya koymuştu. Her askerin bir askeri uzman ve her Almanın asker doğduğu algısından hareketle, arkadaşlarımdan hiçbiri Polonya'yı işgal etmekte (ne zaman veya nasıl yaptığına dair) ya da belki Rusya'ya saldırmakta Hitler'in hatalı olduğunu söylemekten de çekinmiyor. Neticede çok zekice bir hamleyle Rusya'yı etkisiz hale getirmiş, İtalya ile ittifak kurmak suretiyle bu kadar kısa sürede dünyayı ele geçirmek için harekete geçmişti. Ancak bu yanlışlar aslında stratejik hatalardı. Arkadaşlarımdan ifadesine göre bunları ben ya da başkası da yapabilirdi. Zamanında Napolyon da böyle şeyler yapmıştı.

Arkadaşlarım, dehası kültürel harabe haline gelmiş olan kendi ulusal liderlerimizin yasını tuttuğumuz kadar bile Hitler'in yasını tutmuyor artık; bu tür dâhiler, bir sonraki kampanyada ellerinde salt kemikler bulan siyasi parti korsanlarının alaycı destekleriyle kendi mezarlarını kazmak durumunda kalmışlardır. Nazi arkadaşlarım Hitler'i tanrılaştırmıyor ya da (ayrım yapılabilirse) onu yüceltmiyorlar. Onun sahip olduğu mutlak hakkı veya mutlak gücü elinde bulundurarak uyguladığı mutlakıyet yönetimini de hiç sorgulamamışlar. Ancak onu Führer, yani bir önder olarak da düşünmüyorlar ve hiçbir zaman da öyle algılamamış gibi görünüyorlar, böyle algılamalarının nedeni de Amerikan işgali sonrası yeni eğitimlerin bu kelimenin kullanımı için baskı yapmalarından da kaynaklanmıyor. Onu Hitler olarak görüyorlar ve o günleri yeniden yaşamayı hayal edebilmelerine rağmen, Hitlerizmin yeniden gelmesini hayal edemiyorlar.

Romantikler ama Hitlerizmi hayal edecek ölçüde de romantik değiller. Onun ismini unutmaya çalışmıyorlar, onunla ilgili konu açıldığında her fırsatta rahatça konuşuyorlar. Ancak bunu yapmak için çok az fırsatları oluyor. Almanya'daki eski askerlerin bugünlerde sobaya tükürmek ve hikâyeleri anlatmaktan başka yapacak bir şeyleri var: sobalar artık soğuk ve yanmıyor.

Amerikalıların hâlâ Hitler'in Arjantin'de ya da İspanya'da veya Almanya'da manevi şahsının canlanmasına dair spekülasyonlar arkadaşlarımı çok şaşırtıyor. Onlara göre Hitler yaşadı, bir şeyler başardı, başarısız oldu, öldü ve şu an o ölü biri.

Arkadaşlarımın kanaatine göre Adolf Hitler, kişiden kişiye stratejisine ilişkin değerlendirmelere bağlı olarak 1943, 1941 veya 1939'a kadar Almanya için iyi bir adamdı. Ondan sonraki dönemlerde ise Almanya açısından kötü biri olduğunu görmek için sadece Almanya'ya, yani "bize bakmanız yeterli, sayın profesör" diyorlar. Hitler o dönemde kalmıştır; arkasında bıraktığı harabelerde sürünenler ise arkadaşlarım olmuş. Uzak gelecekte onun manevi şahsı canlandırılabilir belki ama bence pek mümkün değil bu; nitekim uzak gelecekte muhtemelen Almanya onun bıraktığı gibi de olmayacaktır.

4. BÖLÜM

“Siz Olsanız Ne Yapardınız?”

On arkadaşımın hiçbirisi, sınır dışı etme sistemi veya toplama kamplarının işleyişiyle bağlantılı biriyle hiç karşılaşmamıştı. Hiçbiri kişisel olarak *Gestapo*, *Sicherheitsdienst* (Güvenlik Servisi) veya *Einsatzgruppen* (Yahudilerin toplu katliamını gerçekleştirmek için Alman ordularını doğuya doğru takip eden işgal müfrezeleri) ile bağlantılı herhangi bir kimseyi tanımıyordu. Hiçbiri bu vahşet organizasyonu ile ilişkisi olan birilerini tanıyan kişilerle bile karşılaşmamıştı. Yahudileri “koruma amaçlı gözetim” veya “yeniden yerleştirme” gerekçesiyle tutuklamak zorunda kalan ve “Yahudilere para yerine beden gücüyle çalışmayı öğrenebilecekleri toprakları verme”de yanlış bir şey görmeyen Müfettiş Hofmeister bile bu gaddarlıktan utanç duyan birini tanımamıştı. Belki öyle kişilerle yüz yüze gelse, bu duruma karşı utancı ya da utanmazlığı olan birini kınayabilirdi. Kronenberg emniyet müdürünün ona Yahudileri tutuklama emirlerini imzalatarak, aslında müdürün kendisinin “daha yukarıdakiler”le başını belaya sokmaktan kurtarmaya çalıştığı aşikârdı.

Savaşın sona ermesinden altmış gün önce öğretmen Hildebrandt, dağılmakta olan bir ordu karakolunun komutanlarından birinin üstegmeni iken Hitlerizm ile ilk kopuşunu yaşamıştı. Posta askeri, doğuda görevine bağlı bir SS subayının Yahudileri vurma anları yüzünden çıldırdığı haberini getirmişti. Nasyonal sosyalizmin sistematik katliamına en yakından tanıklık eden arkadaşımın bildiği şeydi bu.

Bu on adamın hiçbirinin bu zalimlikleri doğrudan bilmediğini ifade edebilirim; yetmiş milyon Almandan çok azı biliyordu ve bu, hemen hemen hiç kimsenin olanlardan haberi yok demektir. Kronenberg'deki onda sıfır olan oran kuşkusuz, daha zeki ya da daha duyarlı veya sofistike insanlar arasında, örneğin Kronenberg Üniversitesi'nde ya da insanların daha geniş çapta dolaştığı ve bir şeyler duyduğu büyük şehirlerde daha yüksek miktarda olacaktır. Ama "bilmek" ile ne demek istediğimi de söylemeliyim.

Bilmek derken; bilgi parçacıklarını, birbiriyle ilintilendirerek ulaşılan bilgi olgusunu kastediyorum. Demokratik bir ortama kıyasla, diktatörlükte protesto edecek veya daha güçlü eylem biçimlerinde yer alacak insanlar, hadiselerin tam olarak gerçekleştiğinden iyice emin olmak ister. Emin olduklarında bile herhangi bir eylemde bulunmayabilirler (on arkadaşım da olanları bilseler bile böyle bir şey yapmazlardı sanırım) ama bu başka bir mesele. İkinci veya üçüncü elden bireysel örnekler hakkında duyduklarınız, yarım düzine örneği bir araya getirdikten sonra genel koşullarla ilgili tahmin ettiğiniz şeyler, birinin size söylediği şeyin gerçekten de olduğuna inanılır hale gelmesini sağlar; bunlar hep birlikte değerlendirilince ikna edici olabilir. Kendi zihninizde "ahlaki açıdan emin" olabilirsiniz. Ancak ahlaki kesinlik ve zihinsel tatmin, daha az bağlayıcılık ve ilintililik içerir. Sizin ve komşularınızın bilmeyi beklemediğiniz şey hakkında komşularınız harekete geçmenizi beklemes, siz de aynı şekilde eylemde bulunmaya kalkışmazsınız.

Bu dehşet ve vahşet sisteminin işleyişine katılan adamlar eşlerine bunu söylerler mi, söylemezler mi? Kendimizin de eşlerimize karşı sessiz kalma ihtimalindeki gibi, Almanya'da da erkeklerin karılarına olanları anlatmaktan imtina etme ihtimali söz konusudur. Dayanamayıp söyleseler bile eşleri korkarak başkalarına söylemeyecektir; kendileri zaten hiçbir şey söylemeyecektir, yaptıkları işler en hafif tabirle gizli bir niteliğe sahipti. Böyle bir işte insanlar konuşurlarsa ellerindeki işlerini kaybederler. Nazizm rejimi altında ise işlerinden fazlasını kaybetmişlerdir. İlk elden

bilgiye sahip olan söz konusu adamların, sisteme herhangi bir dereceye kadar karşı çıktıklarını ve hatta bilmiyormuş gibi rol yapmaktan hoşlanmadıklarını da söyleyemiyorum. Marangoz Klingelhöfer'in sözleriyle bunu aktarmam gerekirse: Erkekler böyledir, gönüllü veya gönülsüz olarak meşgul oldukları iş ne kadar ayıp bir şey diye kınanırsa o kadar çok o işin içine batarlar.

Bu konuyu, Buchenwald cezaevinden sağ dönen tek Yahudi olan Kronenberg'deki terzi Marowitz'e sordum. 1939'da serbest bırakıldığında, yaşadıklarından bahsetmesi yasaklanmış ve düşüncesizce bir şeyler yapmasın diye her gün polise rapor vermek (yani adli kontrolle beyanda bulunmak) zorunda kalmış. Peki ama Buchenwald deneyiminden kimlere bahsetmişti? Karısı ve "en yakın arkadaşlarımdan birkaçına, tabii ki onlar da Yahudiydiler."

"Savaşın sonunda Kronenberg'de her şey ne kadar yaygın olarak biliniyordu?"

"Söylentileri mi kastediyorsunuz?"

"Hayır, olan her şey veya herhangi bir şey ne kadar yaygın olarak biliniyordu?"

"Yaygın olarak, çok yaygın."

"Nasıl?"

"Ah, olanlar bir şekilde hep sessizce ve dolaylı olarak sızardı. Bu yüzden insanlar yarım yarım söylentiler duyardı, eksik parçaları da kendileri tahmin edebildiler. Elbette çoğu insan Yahudilerin veya rejimin diğer muhaliflerinin hikâyelerine inanmazdı. Bu tür kişiler olanları hep abartırdı."

Söylentiler, bir insanın bilmeyi ya da en azından inanmayı çok isteyip istemediğini ve her zaman abarttığından "doğal olarak" şüphelenilecek kişilerin de olabildiğini öğrenmesi için yeterli şeylerdir. Goebbels'in propaganda bakanlığındaki radyodan sorumlu başyardımcısı, Yahudilerin gaz odalarına alındığını bildiğini Nürnberg'de itiraf ederek elinde bir raporla birlikte Goebbels'in yanına gittiğini beyan eder. Goebbels bunun yanlış olduğunu, "düşman propagandası" olduğunu ve bu konuyu kapatmasını

söyler. Nürnberg mahkemesi bu adamın ifadesini kabul eder ve onu beraat ettirir. Kronenberg'deki on arkadaşından hiçbiri ve Kronenberg'deki hiç kimse bir bakanın başyardımcısı değildi. Naziler kadar Nazi karşıtları da söylentilerin yayılmasına izin vermezdi, olanları reddetmeseler bile kesinlikle kabul etmezlerdi; bu söylentiler ya düşman propagandası ya da dış güçlerin oyunu gibi lanse edilirdi, neticede insanların yaşamı için savaşıırken insanların cesur oğulları ve kardeşleri savaşta ölürken kim bu tür şeyler duymak isterdi? Böyle söylentilerin etrafta kısıtlanmaması ve sık sık tekrar edilmesi bile bunların düşman propagandası olduğunun göstergesi değil miydi zaten?

Bu tür haberleri kim araştırmak isterdi? Kim başına “bela almaya” cüret edebilirdi? Bir muktedir diktatörlüğü altında hükümetin yanlış yaptığı şeylerin izini sürmek, kargaşa ve savaş zamanlarında, gerçek ya da rivayet edilen kötülüklerle meşgul olmak için ilk adım atabilir (ve bu adımı nasıl üstlenir) kendi yaşamını, kendi çevresini ve her şeyden önce kendi gücünü bir kenara itebilir mi insan? Sonuçta, ya biri ne yaptığını öğrenirse?

Farz edin ki hayali bir Amerikan toplumunda bir adamın bir polis tarafından taciz edildiği veya işkence gördüğü bir olayı ikinci elden veya hatta ilk elden duymuşsunuz. Arkadaşınızı polisin de kokuştugu hakkında ikna etmeye çalışarak olanları anlatırsınız. Size inanmayacaktır. İlk elden veya ikinci elden buna şahitlik eden biri en azından ikinci elden bir tanıklık ister. Yalnızca size olan mutlak güveni nedeniyle hikâyeyi size ilk defa anlatan orijinal kaynağınıza gidersiniz. Şimdi güvenmediğiniz bir adamdan, yani polisin bir arkadaşından olanları anlatmasını istiyorsunuz. O reddediyor. Ve hikâyenizde, olayı esas aktaran kişi olarak onun ismini kullanırsanız dediklerini inkâr edeceği konusunda sizi uyarıyor. O zaman da polise karşı yalan beyanda bulunmaktan şüpheleri kendi üzerinize çekeceksinizdir. Ve kaçınılmaz olarak, bu farazi Amerikan toplumundaki polislerle dair kokuşmuşluk yaygarası dönüp dolaşıp bir şekilde sizi “bulacaktır”.

Peki ya Nazi Almanyası'nda (ki burası farazi bir Amerikan topluluğu değildi) böyle bir şey ortaya çıktıysa? Ya biri bunu öğrenmeye kalkarsa? Sonra ne olur?

“Nichts dagegen zu machen.” Yani: “Yapacak bir şey yoktur.” Her bir arkadaşım la tekrar tekrar tartışmalarım bu noktayla, öyle ya da böyle bu ifadeyle bitiyor. Bu soruyu tekrar tekrar benim gibi deneyimsizlere, hep suçluyu karakterize eden saf bir masumiyetle sordular: “Siz olsanız ne yapardınız?”

Stockholm, Ankara, El Paso'da devrimci kahramanların, azizlerin ve şehitlerin, hatta ortalığı karıştıran kişilerin oranı nedir? Amerika'da biz, özel protestoların bile tehlikeli olduğu, gizli bilgilerin bile gasp edilebileceği gibi bir Alman deneyimine sahip değiliz ama iyi bir Minneapolis ya da Charlotte vatandaşının; savaşın ortasında, alenen ve resmi olarak, Amerika'nın batı kıyısındaki Japon soyundan gelen 112.000 Amerikalının herhangi bir emir olmaksızın gözaltına alınıp ve yasal işlem yapılmadan başka yerleşim merkezlerine gönderildiği kendisine söylenirse ne yapmasını beklerdiniz? Buna karşı yapılacak hiçbir şey yoktu; yapılan işlemin ordunun yetkisi dahilinde olduğuna karar veren ABD Yüksek Mahkemesi açısından bile, Minneapolis veya Charlotte'un iyi vatandaşlarının bir şekilde kendilerine göre sorunları vardı.

Bana kalırsa kendi sorunları veya başlarında bela vardı. Arkadaşlarımın “hiçbir şey yapmama”, hatta bir şey bilmeme konusundaki sıkıntılarının izahı da böyleydi. Bir adam ancak belli miktardaki sorumluluğu taşıyabilir. Daha fazlasını taşımaya çalışırsa çöker, bu yüzden kendini çöküşten kurtarmak için kapasitesini aşan sorumluluğu reddeder. Her halükârda taşınması gereken sorumluluklar vardır ve bunlar normal şartlar altında yeterince ağırdır; kötü zamanlarda da olsa iyi günlerde de olsa büyük değişim belli zamanlarda yoğunlaşır, hatta çoğalır. Arkadaşlarım normal sorumluluklarını yeterince iyi ifa etmişler; onların her biri iyi bir aile babasıydı ve terzi Schwenke haricindekilerin iyi

birer işi de vardı. Ancak kamu sorumluluğunu üstlenmeye pek alışkın değillerdi.

Nazizmin kendilerine dayattığı kamusal sorumlulukları yerine getirirkenki üstlenmeyi seçtikleri sorumlulukları Nazi olmak değildi ama yüklendikleri bu sorumluluklar kendi kapasitelerini aşmıştı. Başlangıçta bildikleri bir şeylerden dolayı suçluluk ya da vicdan azabı duymaları gerekeceğini de bilmiyorlardı ya da düşünmüyorlardı. Her türden Nazizm karşıtlığı, düşüncede veya hissetmede (eylem olmasa bile) izole bireyler olarak, alışkın olduklarından çok daha ağır bir yük altında olan bu tür bireylerin, sınırlarının ötesinde yük taşımayı seçmelerini gerektirecekti. Ve bence bu, en iyi ihtimalle ertelenmiş bir ödül ve en kötüsü de yakın bir zamanda ceza tehdidi içeren, gönüllülük niteliğindeki kamusal sorumluluklar itibariyle Almanya'da, Amerika'da, her yerde her zaman böyle olabilirdi.

Bir Amerikalı, gönüllü bir insanın sorumluluklarına bir Almandan çok daha fazla alışmış durumdadır ancak yük limiti daha büyük olmasına rağmen, reddetme ilkesi Amerika Birleşik Devletleri'nde de geçerlidir. Özel ve zaruri kamusal sorumluluğun toplam yükü ne kadar büyükse, gönüllü kamu sorumluluğunu alma dürtüm o kadar zayıf olacaktır; yeni bir ev inşa ederken sivil savunmaya kaydolmak zorunda kalırsam, gönüllülük esaslı çocuklar kulübündeki çalışmalarım zarar görür. Ve bir Nazi diktatörlüğünde Nazizm karşıtlığı, çocuklar kulübü gibi bir şey de değildi.

Sorumluluk sahibi insanlar asla sorumluluktan kaçmazlar, bu yüzden bir şeyi reddetmeleri gerektiğinde reddederler. Kapıyı kapatırlar. Kendilerini, baş etmeleri gereken kötülük düşüncesinden tamamen koparırlar ancak bu duyguyla pek başa çıkamazlar. İnkâr etmeleri kopuşlarını beraberinde getirir. Önemli bir görevde trene yetişmek için koşan iyi bir adam, hatta iyi bir Amerikalı, sokakta bir köpeğin dövülmesini pas geçip trene yetişmeye konsantre olmak zorundadır ve bir kez trene bindiğinde elinden

bir şey gelmeyen, hırpalanan o zavallı köpek yerine, yapması gereken görevi düşünmek durumundadır. Yeterince hızlı koşuyorsa ve görevi hayati derecede önemliyse, yanından geçerken köpeğin dövüldüğünü bile fark etmeyecektir.

Federal Soruşturma Bürosu olan FBI bünyesinde sayıları gittikçe artan, yasalara saygılı olan ve yasalara aykırı davranan Amerikalıların merkezi sicillerinin çok hızlı tutulması, Amerika'da yeni bir şeydir. Ancak Almanya'da çok eskiye dayanır ve bu tür bir fişleme, Nazi hükümetinin herhangi bir Almanın tüm geçmiş yaşantısını afişe etmek ve izini sürmesini kolaylaştırmak dışında nasyonal sosyalizmle hiçbir ilgisi yoktur. Alman sisteminin, Fransa da dahil olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde emsali vardır, Alman olması nedeniyle olağanüstü etkilidir. Amerikalı turistler Continental Otel masalarında polis kimlik kartlarıyla gelenlerin formalite belgeler doldurulmasına aşınadır. Yerleşik vatandaşlar bir Alman şehrinde yaşamaya geldiklerinde veya oradan ayrıldıklarında form doldurmazlar, polis için bir hal tercümesi doldururlar.

Polis memuru Hofmeister bana coşkuyla, kimlik sisteminin Almanya'da, Nazizm öncesinde, Nazizm döneminde ve Nazizmden beri nasıl bütünüyle birbirine geçtiğini anlattı. Her şehirde, orada doğan (şu anda nerede yaşıyor olursa olsun) "başı belada" olan herkesin kaydını her zaman güncel tutan bir sabıka kaydı vardır. Buna ek olarak bu sicil defterleri, nerede doğmuş olursa olsun, şehirde bir suç işlemiş (veya tutuklanmış) herhangi bir kişinin tüm kaydını içerir. "Bir düşünün," dedi hevesli bir Nazi olan polis memuru Hofmeister. "Almanya'da herhangi birinin kaçması veya izini kaybettirmesi neredeyse imkânsızdı, böyle bir şey her zaman imkânsız olmuştur. Böyle bir ülkede kanun ve düzen her zaman hüküm sürer."

Bir adam polisle çatışmaya girdikten sonra kaçması neredeyse mümkün değildir. Daha iyisi, eğer onlarla daha önce çatışmaya girdiyseniz (veya onların sizden şüphelendiğinden kaygılıysanız) onların safına girmek üzere temasa geçmektir; en iyisi ise onlarla

asla temasa geçmemenizdir. Bu demek oluyor ki sokakta bir adamın köpeğini ya da karısını dövmesini veya bir Yahudiyi dövmesini, hatta başka bir şeyleri görmemelisinizdir. Kendi dertleriniz size yetecektir zaten.

Her yerde herkesin kendi dertleri vardır. Kronenberg'den üç yüz kilometre uzakta, Tesch & Stabinow'un büyük kimya fabrikası vardı. 1942'de yönetici olan -arkadaşlarım gibi "küçük bir adam" olmayan, bir müdür- hükümetten ilk siparişini böcek ilacı olarak kullanılabilecek ancak muhtemelen öyle olmayacak (sipariş "çok gizli" tutulduğundan dolayı) olan Zyklon-B gazı siparişi olarak almıştı. Tesch & Stabinow, ordunun kimyasal savaş birimi için zehirli gazlar ürettiyordu ve bu fabrika bünyesinde danışman olarak da bir mühendis albay çalıştırılmaktaydı. Ancak verilen bu sipariş ordu için değildi ve bu alım için kendisine de danışılmamıştı. Yönetici, "Yahudi sorununun meşhur nihai çözümünün" gazla toplu ölüm olduğunu belki de duymuş veya tahmin etmiş de olabilirdi; Zyklon-B, bu sınırlı amaç için en uygun hazırlık olacaktı. Nürnberg'de tüm imha programının basit emirler olmadan yönetildiğini öğrenmiştik zaten, bu ise başlı başına dikkate değer bir gerçektir ama yine de işi hükümet için zehirli gaz temini olan üst düzeyde bir adam da bu durumu duymuş ya da tahmin etmiş olabilir. Belki de müdür, "küçük" bir adam olmayan o albaya verilen siparişi göstermiştir bile.

Tanıdığım o Naziler gibi küçük adam olmayan bu iki büyük adam, o anda önlerindeki masanın üzerinde duran resmi hükümet siparişiyle ilgili ne yapmıştır acaba?

Ne söylemişlerdir?

Neyi söylememişlerdir?

Nürnberg'de tespit edemediğimiz şey buydu. Nürnberg'de asla tespit edemeyeceğimiz şey de buydu elbette. Ancak tahayyül etmemiz gereken buydu. Peki, ama bunu nasıl tahayyül edeceğiz? Biz önümüzdeki masada bir hükümet emrinin durduğu bir albay, fabrika müdürü ya da Nazi değiliz, değil mi?

Ama herkesin kendine göre dertleri vardır.

On Nazi arkadaşımın hepsi de insanlığa karşı yapılan bu büyük devlet suçlarından habersizdi; bunu iyi bildiğim için söylüyorum. Muhtemelen SA askeri saldırı önderi ve terzi Schwenke hariç hiçbiri (öyle inanıyorum ki) bizim tedbir diyebileceğimiz şeylerin haricinde herhangi bir şey de yapmamıştır. Ne de olsa bu adamlar bizim gibi saygın insanlardı. 1938'deki sinagog kundaklamasından bir gün önce eski banka memuru Kessler, Yahudi arkadaşı, eski banka müdürü Rosenthal'a şöyle demişti: "Parti'de benim gibi adamlarla, ahlaki ve dini duygulara sahip adamlarla her şey çok güzel olacak, göreceksiniz." Ve öğretmen Hildebrandt ise Almanya'da Nazizmden hemen önceki mevcut koşullar altında hareketin proleter ve radikal olacağını, liderlik pozisyonlarında aptallar ve kötü adamlar olacağını, ama gittikçe daha saygın insanların Parti'de olması gerektiğini düşünüyordu. "Bu tür vatandaşlar katıldıkça da kesinlikle Parti daha iyiye doğru evirilecek ve bu süreç burjuva tarzında bir gelişme olacak. Sonuçta, Fransız Devrimi'nin Jakoben Robespierreleri vardı, değil mi?"

Arkadaşlarımın ağızlarından çıkan şeyi gerçekten kastediyorlardı; hesaplamaları yanlıştı ama söyledikleri bunlardı. Ahlaklı ve dindar banka kâtabi, bu ölümcül yanlış hesaplama dayanarak en barbar paganizmi vaaz ediyordu. Ve saygın burjuva öğretmen, Nazi okul yönetim kurulu tarafından sağlanan Nazi ders kitaplarından "Nazi edebiyatı" öğretecekti. Üçüncü Reich'in ilk yıllarında öğretmenler onlara öğretmeleri ya da yapmamaları söylenenleri öğretirdi; bu da kamu yararına bir vazifeyi alenen bırakmaları anlamına gelirdi, emirlerin aksi yöndeki bir tavır işsizlik demektir; daha sonra ise Nazi karşıtı bir siyasi geçmişinizin olması, soluğu toplama kampında almanız anlamına geliyordu. Fırıncı Wedekind, "Bir kez Parti'ye girdiğinizde," dedi, "ayrılmanız söylenmediği sürece, kolayca çıkamazdınız." Politik olmayan bir insan her zaman "okulu bırakmakta" hürdü; politik bir adam ise şayet vatandaşlığın politik sorumluluğunu üstlenmişse asla

bunu yapamazdı. 1908'den beri Kronenberg'de görev yapan polis Hofmeister, 1938'de Yahudileri sırf Yahudi olduğu için tutuklaması emredildiğinde görevini yerine getirmişti. Tutukladığı kişilerden biri olan terzi Marowitz ise onu "düzgün bir adam" olarak tanımlıyordu.

Bütün bunlar hiçbir şekilde Nazi kötülüklerinin sayısını ve korkunçluğunu azaltmıyor; Nazizm adına yapılan tüm kamu hizmetleri, kötülük yapanların sayısını ve korkunçluğunun azalması olabilirdi ancak. Devlet memurlarının verimliliği ve sadakati ile ünlü bir ülkede bunların hepsini idare etmek çok az zaman almıştı. Polis memuru Hofmeister, 1933'te Kronenberg belediye binasında toplu sadakat yemini töreninde Führer'e sadakat yemini etmişti ve Mareşal Göring'in mesajını bizzat kendisinden dinlemişti: "Führer her devlet memurunun yeminine sadık olduğunu biliyor." Ve böylece Almanlar (özgür insanlardan daha düşük vicdanlara sahip insanlar) öyle ölesiye kutsal yemine bağlıydılar ki 20 Temmuz 1944'te patlak veren Hitler'e karşı toptan direniş, daha başlamadan Nazi karşıtı yeminlerini çiğnemekten başka her şeyi yapacak olan ordu subayları tarafından bozguna uğratılmıştı. Direniş komplosunun Hitler'i tutuklamak ve mahkûm etmek yerine, onu öldürme amaçlı suikast düzenlenmesi kararı tam da bu nedenle verilmişti; Führer'e yeminli sadakat, o ölünceye kadar yüz binlerce kişinin elini kolunu bağlamıştı.

Kamu hizmeti ve ordu güvenli bir şekilde "sadık" iken, Nazi zulmünün tüm programını yürütmek, idari düzeyde çok az miktardaki, yani en fazla bir milyonluk bir ekibe kalmıştı; neticede yetmiş milyonluk bir nüfusu bir milyon sadık insan kontrol altında tutuyordu; bir milyon eski hükümlü, müstakbel hükümlüler, havuzda çalışan serseriler, her büyük ülkede yer alabilecek bir milyona yakın hayal kırıklığına uğramış genç işsiz bu kitleye dahildi. Ve Almanya, özellikle kuzeyde ve doğuda, Doğu Avrupa ve Asya'da başka yerlerden daha çok tanınan, acımasızca yetiştirilmiş gençlerden oluşan Bauernknechte Birlikleri denilen, Birinci

Dünya Savaşı'nın sonuna kadar toprak sahiplerinin neredeyse mutlak feodal yargı yetkisine sahip yarı serf tarım işçilerinden oluşuyordu.

Tartışmalı olarak “demokratik” tahsildar Bay Simon, 1942’de Japon soyundan gelen Amerikalıların batı kıyılardan toplu olarak sürülmesine büyük bir ilgi duymuştu. Bundan daha önce haberdar olmamıştı ve ona söylediğimde batı sahili ordu komutanının, “Japon Japon’dur,” ifadesinden sonra yumruğuyla masaya vurdu ve “Haklısınız. Bir Japon Japondur, Yahudi de Yahudidir,” dedi. Ben de, “Bir Alman da Almandır,” dedim. “Tabii ki,” dedi bu Alman dostum kasılarak. “Bu bir kan meselesi neticede.”

Bana batı kıyısı sürgünüyle bağlantılı birini tanıyıp tanımadığımı sordu. “Hayır,” dediğimde, bana bu konuda ne yaptığımı sordu. Muzaffer bir tavırla, “Hiç,” diye yanıtladığımda şöyle dedi: “Bütün bunları hükümetiniz ve basın aracılığıyla açık bir şekilde öğrenmişsiniz. Biz bizimkilerden hiç bir şey öğrenemedik. Sizin durumunuzda olduğu gibi, bizden de hiçbir şey istenmedi; bizden bildiklerimizi anlatmamızı bile talep etmediler. Yanlış olduğunu düşündüğümüz şeyler vardı; bunların yanlış olduğunu biliyordunuz, değil mi bay profesör?”

“Evet.”

“İşte. Hiçbir şey yapmadınız. Biz de bir şeyler *duyduk* veya olanları *tahmin ettik* ve hiçbir şey yapmadık. Yani her yerde böyle durumlar bu şekilde ilerliyor.” Ancak Japon kökenli Amerikalılara Almanyadaki Yahudiler gibi davranılmadığını söyleyerek itiraz ettiğimde, “Şayet öyle olduysa bile o zaman ne olacak ki? Bir şeyler yapma ya da hiçbir şey yapmama fikrinin her iki durumda da aynı olduğunu görmüyor musunuz?”

“Çok önceleri,” diye konuşmasına devam etti, “1933 ilkbaharında, SA liderlerimizden biri iyi ve gerçekten politikayla alakasız bir sosyal demokrat olan Oberbürgermeister’nın görevden alınmasına itiraz etmişti. O SA lideri tutuklandı ve kaçırıldı. Ve bu, dikkat edin, SA’nın rejimde hâlâ büyük bir güce sahip olduğu

zamanlarda oldu. Asla geri dönmedi. Ailesi hâlâ burada. Hapse atıldığını duyduk ama nedenini hiç öğrenemedik. Devlet düşmanları için açık bir yargılama yapılmazdı. Gerekli olmadığı söylenirdi; neticede haklarını kaybetmişlerdi.”

“Peki siz ne düşünüyorsunuz?”

“Bu yasalarla ilgili bir durum. Mahkemeler öyle diyorsa, öyledir, değil mi? ‘Gell?’ deriz biz burada. ‘Öyle değil mi?’ demektir. Hessen diyalekti konuşan halk bu ifadeyi kullanmayı sever.”

Tepedeki planlama yapan ve her şeyi yönlendiren birkaç yüz kişi, her düzeyde denetlemek ve sistemi kontrol etmek için (politikada muhalif ses olmadan) birkaç bin kişiyi yönetir; hizmet etmeye hevesli veya en azından işinden atılmaktan korkan veya isyan etmeye isteksiz birkaç bin uzman (öğretmenler, avukatlar, gazeteciler, bilim insanları, sanatçılar, aktörler, sporcular ve sosyal hizmet uzmanları) yukarıdaki birkaç yüz kişiye boyun eğerek; “avam” görünen ve “aylaklık” eden bir milyon *Pöbel*, yani alt tabakadan insan, cinayet, işkence, soygun ve kundaklamaya kadar çarkın dişlilerinde kirli işler dediğimiz şeyleri yapmak için hazır durumdadır. Muhtemelen Nazi tarihinde çok daha fazla Almanı insanlık dışı bir şekilde istihdam eden, Nisan 1933 boykotunda Yahudi dükkânlarının ve bürolarının önünde “nöbetçi” olarak bekleyecekti.

Peki ya diğer kalan milyonlarca insan?

Sadece oldukları gibi hayatlarına devam etmeleri ve beladan uzak durmaları gerekiyordu. Bundan daha kolay ne olabilirdi? Bay Simon, “Sadece komünistlerin başı beladaydı,” dedi.

“Ve Rusya’da da,” dedim ve devam ettim, “sadece antikomünistler öyle.”

Bay Simon, “Olacağı budur,” dedi.

“Ama,” dedim, “komünistlerin yanı sıra, sosyalistler ile Yahudiler ve rejimin dini muhalifleri de. Onların da başı beladaydı, değil mi?”

“Ah, evet,” dedi Bay Simon samimi bir şekilde, “ama bu daha sonra geldi; yani ilk etapta demek istedim.”

Sadece komünistlerin başı beladaydı. Peki ya diğer milyonlarca Alman? SA ve Hitler Gençliği ile Alman Kızlar Birliği, böyle bir devlette ve özellikle Almanya’da devlet meselelerinde sık görülen şekliyle önce tepelere çıkıp sonra aşağıya doğru yürüdüler. Tıpkı Washington’daki hükümet işçilerine başkentin etrafını çevreleyen kalabalığı şişirmek (veya daha doğrusu oluşturmak) için Türkiye Cumhurbaşkanı’nı veya Etiyopya İmparatoru’nu karşılamak üzere yarım günlük bir tatil verildiği gibi, devlet işveren-işçi kurumu olan *Arbeitsfront*, SA yürüyüşünü izlemek üzere işçilere paydos verdi. Nazi Almanyası’nda kalabalığın şişirilmesi zorunluydu. Üniformalı olanlar pazar günleri kasılarak uygun adım yürürlerdi ve cuma gecesini Fırtına Birliği toplantısından eve gelip eşlerine sokakta Yahudi bir tanıdıklarının yanından geçerken sadece baş selamı verdiklerini anlatırlardı. Ve eşleri de rutin olarak, Almancada “iyi” anlamına gelebilecek ama “evet” anlamında da kullanılan “*gut*” diyerek karşılık verirlerdi.

5. BÖLÜM

Üyeleri

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) üyeliği aslında hiçbir şey ifade etmiyordu. Birçok kuruluşa üyelikte olduğu gibi, şartlar nedeniyle üye olmayanların iştahını daha da kabartmak amacıyla üyelik sayısı kısıtlanmıştı. Bu her emlakçı tarafından uygulanmış olan eski bir yöntemdir. Aralık 1924'te Hitler haptenden çıktığında, önceki destekçilerinin yalnızca %35'ini partiye kabul edeceğini söylemişti ama bu da %100'ü dize getirmek için uygulanan bir taktikti.

Mart 1933'te seçimlerde muzaffer olmuş NSDAP üyelik başvuruları açıldığında milyonlar Parti'ye katıldı. Hem eski Naziler hem de eski Nazi karşıtları tarafından bir kesimi aşağılamak için kullanılan "mart menekşeleri" (Nazi Almanyası'nda partiye sonradan, çıkarıcı bir yaklaşımla ya da korkudan katılan ya da yaşananlar için kullanılan bir ifade) güruhu da yürüyüş bandolarında yerini alıyordu. Hitler onlara asla güvenmezdi ve çok azı yüksek rütbeye getirilmişti. Hitler bu konuda haklıydı; "mart menekşeleri" iyi bahanelerle, kötü bahanelerle, Nazi bahaneleriyle, Nazi harici bahanelerle ve hatta Nazi karşıtı gerekçelerle partiye katılmıştı ve hiçbir sebep yokken X miktardaki sayıları vardı, yani "herkes" yalakalık yaptığı için onlar da yapıyordu.

Parti üyeliğinin Amerika'da vakıflara yardım amaçlı düzenlenen *tag day* adı verilen etiket dağıtma günüyle (etiket satın almakla aynı olduğunu söylemiyorum) hiçbir benzerliği de yoktu. Nazi blok yöneticisi sistemi de Amerika'daki sivil savunma örgütüyle aynı

değildi ama tamamen kıyaslanamaz da değildi. Kronenberg'deki birlik yöneticilerinin oldukça küçük bir azınlığını oluşturan aşırı hevesli kişiler, hâkimiyetleri altındaki herkesi (ve fazlasını da) sürü gibi yönlendiriyorlardı; onlara küstahça davranıyor, zorbalık yapıyor, ayrımcılık yapıyor, ifşa etmekle tehdit ediyor ve bazen de ihbar ediyorlardı. Ancak çoğu yönetici, toplantı bildirilerini sunuyor veya katkı toplamak için propagandalar yapıyordu fakat suçluların fişleme amaçlı resmi kaydını tutmuyorlardı. Amerikan işgali altındaki Kronenberg'de, savaştan sonra, Amerikan destekli projelerin en hevesli müdavimlerinden bazıları, Nazi destekli projelerin de en hevesli müdavimleri arasındaydı. Bu insanlardan bazıları geçmişteki yanlışları veya hataları örtbas etmeye çalışıyordu ancak çoğu herhangi birinin projesinde coşkulu organizatör olarak görev alıyordu.

İnsanlar, bir iş bulmak, bir işi sürdürmek, daha iyi bir iş bulmak veya kendilerini daha kötü bir iş bulmaktan kurtarmak, bir sözleşme imzalatmak veya bir sözleşme, müşteri ya da müvekkil sahibi olmak için Parti'ye katıldılar. Zamanla her üç kişiden biri devlet için çalışır hale geldi. Weimar Cumhuriyeti'ndeki siyasete uzak kalan, partisiz memur (her zaman itibarlı bir muhafazakâr) şeklindeki Alman geleneği yıkıldı; sosyal demokratların başlattığı hükümet işçilerinin siyasallaşması sürecini Naziler tamamlamıştı.

Devlet memurlarının yarısının Parti'ye katılmak zorunda kaldığını, aksi takdirde işlerini kaybedeceklerini dile getirmek pervasızlık olmayacaktır. Diğer yarısına da aynısını yapması tavsiye edilmişti ve neredeyse herkes de öyle yaptı. Merkezi ve taşra yönetimlerindeki ve belediye binalarında kariyer düşkününü kimseler, sadece emekli maaşları için yaşayan kişiler ABD'deki Tammany (1800'lerin sonu ve 1900'lerin başında New York'ta Demokrat Parti'nin içinde yer alan politik topluluk) parti meclislerindeki gibi Parti üyeliğine (eğer böyle yapmayı düşünmüşlerse) ve olası rüşvetlere karşı daha fazla direnemezlerdi. Amerika Birleşik Devletleri'nde, onurlu olmasa da eski olan bir uygulamaya göre devlet

memurlarının, yıllık maaşlarının %1'i hatta %2'siyle iktidardaki partiyi desteklemeye zorlanması halk arasında "topuzu sallamak" olarak bilinirdi. 1954'te Pennsylvania valisi, bu sistemin orada da işlediğini kabul ederek oradaki uygulamanın "topuz sallamak" olmadığını söylüyordu; yapılan katkıların gönüllülük esaslı olduğunu ve hiçbir devlet çalışanının katkıda bulunmamasından dolayı işinden kovulmayacağını ifade ediyordu.

Pittsburgh Post gazetesi başyazısında, "Vali, beyanında 'gönüllü' kelimesini kullanırken o kadar saf ve naif değildir," diye yazmıştı. "Siyasi liderleriniz, size kamuda iş ayarlayan adamlar, partinin refahı için sizden katkıda bulunmanızı istediklerinde bunda 'gönüllülük' pek yoktur. Parti'ye katılmak zorunda değilsiniz, bu doğru ama dönen çarka biraz kafanız basıyorsa veya hırslarınız varsa onlar için daha iyidir. Siyasi liderlerle iş birliği yapmamak yükselmek ya da görevlerinizde kayırılmanız açısından iyi bir yöntem değildir." Avrupa'nın her yerinde olduğu gibi, Parti üyeliğinin resmi olduğu ve partinin normal aidatlarla desteklendiği Almanya'da da eğer bir devlet çalışanıysanız Nasyonal Sosyalist Parti'ye katılmak zorunda değilsiniz ancak biraz kafanız çalışıyorsa veya hırslınız varsa bunu yapmak sizin iyiliğinize olurdu.

Yarım düzine sansasyonel vakada Adenauer rejimindeki Nazizmin gerçek nüfuzu ortaya çıkmasına rağmen, savaş sonrası Batı Almanya Dışişleri Bakanlığı'nda yüzlerce eski Nazi'nin ifşa edilmesi geri kalanlarının, Nazizm öncesinde, esnasında veya sonrasında bakanlıkta yüksek memur, stenograf veya haberci olup olmadıkları hakkında bilgi vermiyordu ya da bunların kaçının (varsa) Nazizm karşıtlıklarını örtmek, insanlık dışı politikaların uygulanmasını hafifletmek veya hâlâ beklenen (veya sadece hayal edilen) bir isyana ya da darbeye içeriden destek vermek amacıyla NSDAP'ye katıldıkları bilinmiyordu.

Nazi dönemi dışişleri bakanı Ribbentrop tarafından 1934'te, bakanlık mertebesinde İsviçre'ye dışişleri bakanı olarak terfi ettirilen merhum Ernst von Weizsäcker'i ele alalım. Sadece bir Nazi

değildi; siyah gömlekli Nazi SS birliğinde tuğgeneral rütbesini kabul etmişti. Ribbentrop'un dışişleri bakanı olarak, binlerce Yahudinin köleliğe ve ölüme gönderildiği belgeleri imzaladı. Nürnberg'deki Amerikan savcısı onu "şeytanın devlet bakanı" ve "cina-yet şirketinin icra memuru" olarak nitelendirmişti. Bir Amerikan mahkemesi de onu insanlığa karşı suçlardan mahkûm etti.

Orada kesinlikle bir Nazi de vardı. Ancak duruşmasında, tüm Müttefik Devletler'in diplomatları (Amerika Birleşik Devletleri dahil) Nazizm nefretine tanıklık etti; Almanya'daki Nazi karşıtı direnişin hayatta kalan tüm liderleri, onun desteğine ve cesaretlendirilmesine şahit oldular; seçkin Müttefik Devletler'in kilise papazları, akademisyenleri, bilim insanları ve Uluslararası Kızıl Haç yöneticileri onun, Nazi direktiflerini hafifletme veya engelleme çabalarının acımasızlığına tanıklık ettiler; Nazi işgali altındaki ülkelerdeki Alman Yahudiler ve Yahudi alayı da onun yasadışı yardım ve yataklık etmelerinin hayatlarını nasıl kurtardığına tanıklık etti. Norveç direnişinin lideri ve Dünya Kiliseler Konseyi'nin başkanı, Piskopos Primat Berggrav, "Von Weizsäcker bir Nazi değildi; o bir Nazi karşıtıydı. Bu adamı ruhunun derinliklerine kadar tanıyorum. Onun sıkıntı çektiğini ama yine de hizmet ettiğini gördüm. O mahkûm edilirse, hepimiz mahkûm oluruz," diyecekti.

"Nazi öğretmeni", "Nazi aktörü", "Nazi gazetecisi", "Nazi avukatı", hatta "Nazi papazı" gibi ifadeler, "şeytanın devlet bakanı" kadar anlamsızdır. Çoğu öğretmen, her yerde tüm rejimler altında bu üç meslek grubu odaklı faillerin gölgesinde öğretim yapar. Çoğu aktör her yerde iş arar. Çoğu dergi, yangınlar veya kazalardan haberler aktarır (çoğu avukat da bunların peşinde koşar) ve yönetimde kim olursa olsun onun istediği şey yazılır. Almanya'daki çoğu rahip, Mesih'in her gün çarmıha gerildiğini ve gözleri kapalı (kim o anda gözlerini açar ki?) bir halde çarmıha gerildiğini vaaz etmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan Barolar Birliği'nin (ABB) politikalarına ve tüzük programına şiddetle karşı çıkan birçok avukat vardır ancak eğer hukuku uygulamak istiyorlarsa, ABD'nin kurucu heyetlerinde olmaları gerekir. Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan Tabipler Birliği'nin politikalarına pek de katılmayan çok daha fazla doktor vardır, fakat tıp sektöründe iş yapmak istiyorlarsa Amerikan Tabipler Birliği'nin kurucu heyetlerine mensup olmaları kendileri için iyi olacaktır. Bu üyelikte sadece aidat öderler ve bunu da gönülsüzce yaparlar ama kayıt bilgileri üye olduklarını gösterir. Örgütün kendi adına demeçte bulunduğu politikalarından dolayı onlar da resmen "suçlu" ilan edilir. Nazi Almanyası'nda da mesleki derneklerin hepsi nasyonal sosyalist örgüt yaftasıyla "örtbas edilmiştir".

Almanya'daki tüm Nazi arkadaşlarım (ve hepsi Nazi değil, çoğu Nazi karşıtıydı) ve tanıdıklarımın hepsi, "Evet öyleydi," dedi hep bir ağızdan ve içlerini çekerek, "İnanmıyorsunuz, değil mi?" diye de sitemde bulundular.

Bir demiryolu işçisinin Nazi karşıtı oğlu bana babasının hikâyesini anlattı. 1931'de Alman devlet demiryolları, depresyon hastalığı nedeniyle insanları işten çıkarıyormuş. Siyasetle ilgilenmeyen, yerel patronunun Nasyonal Sosyalist Parti'ye katıldığını öğrenen Bay Schäfer, işine devam etme umuduyla bizzat partiyle katılmış. Savaştan çok sonra, patronunun partiye işine devam etme umuduyla katılan bir Nazi karşıtı olduğunu çünkü bölüm şefi olan patronunun ateşli bir Nazi olduğunu öğrenmiş. Ve o işyeri patronu, Schäfer'in Parti'ye suçluluğunu örtbas etmek için katıldığını varsayarak onu gizlice kovdurmaya çalışmış ancak başarısız olmuş çünkü bölüm şefi Nazileri koruyan biriymiş. "Evet, öyleydi," bir durumda; Kroneberg'de, belki birden fazla yerde vardı; sadece Kronenberg'de olan bir şey değildi.

Şayet muhalefet etmek yönetimdekilerden hazzetmemekten daha fazlasıysa bunların hiçbiri Almanya'da nasyonal sosyalizme karşı her yerde kitlesel bir muhalefet olduğu anlamına gelmiyordu.

Bu tür hadiselerin gerçek boyutunu tespit etmek için hiçbir girişimde bulunulmadı. Belki de hiçbir girişim başarılı olmayacaktı. Ancak 1939'dan önce Almanya dışında nasyonal sosyalizme karşı ne kadar az kitlesel muhalefet olduğunu biliyoruz; nitekim orada muhalefet, ülke içindekinden daha az tehlikeli olurdu herhalde. Marangoz Klingelhöfer'in dediği gibi, sistemin dışında yaşayanlar ve çıkarları olmayanlar, Nazilerin kötülüklerini daha iyi görebiliyorlardı. Dışarıdaki ülkelerden kaçanları görmüş veya gördüklerinde de seslerini yükselterek kendi hükümetlerinin bu kurbanlara kucak açmasını talep etmişti? En azından birkaç milyon Alman, muhalefetlerini cesaretlendirmek için yabancı kanallardaki sesleri dinliyordu: Amerika'dan bu feryatlardan birkaçı duyuldu; Almanların daha yakından sözlerini dinlediği İngiltere ve Fransa'da ise bu çığlıklar çok daha az dillendirildi. Almanya dışında etik tepkiler serbestti ancak çok azdı.

Partiye üye olmamak da üyelikten farklı bir şey değildi. Bazı adamlar iyi ya da kötü gerekçelerle ya da sebepsiz olarak katılırken, bazıları ise iyi ya da kötü gerekçelerle veya hiç neden yokken bile partiye katılmadılar. "Savaşın sonra," dedi öğretmen Bay Hildebrandt, "Parti'nin üyesi olmayan herkes, Nazi karşıtı kahraman oluverdi. Bu kahramanlardan bazıları, ayda altmış sentlik aidatlardan ve başka bir yoktan gerekçeden ötürü Nazi olmamıştı."

"Muhalefet?" dedi tartışmayı seven tahsildar Bay Simon. "Muhalefet' ne anlama geliyor? İşverenler, partiye maaşları yükselttiği, kapitalistler kazançları kesildiği, boş gezen tembeller zorla işe yerleştirildikleri için muhalefet ettiler ama şimdi hepsi ne diyor? 'Zavallı Yahudiler,' diyorlar. Parti'ye katılmayan tüm suçlular 'polisten kaçan tüm firariler', 'Nazi karşıtı mazlumlar' oluvermişti."

"Ben bir tütün satıcısıydım," dedi, Kronenberg'deki Parti genel merkezinin ofis müdürlüğüne Bay Damm, "ancak 1930'da eyalet tütün vergisi %100 artırıldığında işten çıkarıldım. İstihdam kurumuna durumu bildirdim. Kurum hemen hemen her iş için başvurularda bulundu ancak hiçbir işe giremedim. İlk başta işsizlik

tazminatı alıyordum ama daha sonra bekâr olduğum için köye geri dönüp babamın çiftliğinde hayatımı idame ettirebileceğim söylendi, babam öldüğünde ise en büyük ağabeyim ihtiyaçlarımı karşılayacaktı. Kronenberg'den nasyonal sosyalistlerin köydeki birahane de bir askere alma gecesi düzenlediği 1932 baharında durum böyleydi. Her hane halkından yalnızca bir kişinin kaydolmasına izin verildi ve ailem de o kişinin benim olmamı istedi. Ben de kabul ettim. Neden olmasındı? Ve bu arada, bay profesör, herkesin hatırlayabildiği kadarıyla köyümüzde bir askere alma toplantısı düzenleyen tek siyasi parti onlardı.”

Marangoz Klingelhöfer, “bir gün bana da bir şey olmasın diye” Parti’ye katılmak istemeyen ancak partinin gidişatı iyiyken Nazi olmayı en içten savunan pohpohçulardan bahsederken çok aşağılayıcı ifadeler kullanıyordu. “Benim kendi kayınbiraderim Schuchardt’ın, Mauer Sokağı’nda kafeteryası vardı. Onunla sık sık tartıştım; tartışma konumuz genelde Parti’ye katılmaktan ziyade bir çıkar elde etmek için partiye karşı çıkmak ya da destekleme hakkında olurdu. Her zaman ‘işlerim bozulmasın’ kaygısıyla destek olduğunu ifade ederdi. Siyasetle pek alakası olmadığı ama bu gerekçeyle gönlünün Parti’den yana olduğunu söylerdi. Bu yüzden kış yardımına büyük katkılarda bulundu, her zaman parti bayrağını astı, günde bin defa ‘Heil Hitler’ derdi. Sonra Amerikalılar geldiğinde ise o artık bir Nazi değildi, güya hiç partiye katılmamıştı, böyle adamlar her zaman iki taraflı oynarlar. Onlara, onların kurnazlıklarına hayranlık duyulur ama onlar gibi olmak istenmez, değil mi?”

Ben de “Hayır,” dedim.

Bay Klingelhöfer’le görüşmelerimiz sırasında ya da hemen sonrasında aldığım notlarda, ondan bahsederken hep, “Gönüllü İtfaiye Departmanı her şeyin üzerindedir!” ve “Gönüllü İtfaiye Teşkilatı için canım feda!” ifadeleri olurdu. Kendi aldığım notlarıma pek inanamıyordum; bu ciddi ve orta yaşlı Alman marangoz bir çocuk kadar itfaiye delisiydi. Kronenberg şehri yüz binin

altındaki tüm Alman şehirleri gibi gönüllü bir itfaiyeye ekibine sahipti. 1927’de itfaiye şefi, arkadaşım Klingelhöfer’in de ekibe katılmasını istemiş çünkü departmanda bir trompetçi eksikmiş. O günlerde her blokta bir yangın trompetçisi varmış. Trompetçinin yatak odasında bir alarmı varmış ve alarm çaldığında trompetini pencereden dışarı üfleyerek diğer itfaiyecileri ve çevredekileri (diğer herkesi) uyandırırılmış. Böylece o günlerde trompetle ilgilenip de yangınla mücadeleyle pek işi olmayan Klingelhöfer de ekibe katılmış. “Ben böyleyim. Her zaman her şeye katılırdım.”

Klingelhöfer 1932’de cumhuriyet döneminden başlayarak, masrafları kendisine ait olmak üzere, itfaiyeciler için resmi eğitim kursuna katılmak için her yaz dükkânından iki hafta izin almış. 1933’te Naziler iktidara geldikten sonra, bazı “arkadaşlar” Parti üyelerinin departmanda terfi tercihi alacağını söylediğinde, gönüllü itfaiyeciler arasında takım lideriymiş. “Görüyorsunuz,” diyordu, “Hitler zamanından önce itfaiyeciler kendi liderlerini seçerlerdi ancak 1933’ten sonra terfiler şefler tarafından önerilmeye başladı; bu terfinin bir de belediye başkanı tarafından onaylanması gerekiyordu. Elbette belediye başkanı da bir Nazi’ydi ve 1934’te eski şef istifa ettiğinde, onun yerine geçen yeni şef de bir Nazi idi. Ben de Parti’ye katıldım. Çünkü Parti üyeliğinin terfiler açısından iyi bir şey olduğunu düşünüyordum.”

“İtfaiye için gerekli olmasaydı katılır mıydınız peki?”

“O zaman katılmazdım. Daha sonra muhtemelen; evet, kesinlikle. Ama o zaman değil.”

“Neden o zaman olmazdı peki?”

“Çünkü ben tek partili bir devlete karşıydım. Bu, nedenlerden biriydi. Ve ben öyle çok hevesli bir milliyetçi değildim; tıpkı bir Fransız gibiyim. Bu da bir diğer nedendi. Ve ırk politikası mantıklı değildi, artık Ari ırk diye bir şey yok ve aynı soy içinde çiftleşmek zaten kötü bir şey; bunu bitkilerden ve hayvanlardan ve herkesin herkesle akraba olduğu köylerdeki akıl hastalıkları ve fiziksel rahatsızlıklardan biliyoruz. Bu da başka bir nedendi. Tüm

bunları konuştuk. Gençken ülkede yürüyüş yaparak ve doğayla bütünleşerek sanayileşmeyi protesto eden gençlik gruplarından biri olan *Wandervogel*'de meselelerden kopup sınırları aşarak hem Fransa hem de İsviçre'ye yürüyüşlere çıkardım.”

“Pekâlâ,” dedim, “bana Nazi olmamak için üç iyi neden sıraladınız.”

“Ama ben yine de Parti'ye üyeydim!” dedi ve coşkuyla güldü ve ben de ona eşlik ettim.

Partiye girdikten sonra SA'ya katılması ve birlik yöneticisi olması istenmiş. “Buna ‘hayır’ dedim. Gönüllü İtfaiye Ekibi daha önemliydi ve ben de öyle dedim. SA bundan hoşlanmadı ve onlar da öyle dediler.” Yine güldü. “Ama Röhm tasfiyesinden sonraki yeniden yapılanmada, 1934'e kadar güya bağımsızdık. Sonra tüm itfaiye teşkilatlarının SA'nın teknik birlikleri veya polisin bir alt şubesi olacağını duyduk. O yaz itfaiyeci eğitim okulunda bize hangisini tercih ettiğimiz soruldu. Hessen eyaletindeki her şehirden birer tane eğitim gören elli adam vardı. Elli kişi de aynı şeyi söyledi; ikisini de istemediler, bağımsız kalmak istediler.

“Biz de öyle dedik, evet ve bu fiyasko ile polisin kontrolü altına alındık ve adımız *Feuerlösch-Polizei*, yani itfaiye polisi olarak değiştirildi. Bu nasıl bir isim, sayın profesör?” dedi ve yine güldü.

“Korkunç,” dedim ben de gülerek.

“İşte böyle oldu. En azından SA bünyesinde değildik. Yeni şefin emir subaylığına terfi ettim. 1938'in sonunda Kronenberg gibi şehirlerdeki polisler SS'in emri altına alındık. Gönüllüler ekibi itfaiyesi olarak, biz de Nazi SS'in bir parçası olmuştuk! Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz, sayın profesör?”

“Siz ne düşündünüz bu konuda?”

“Bu olanlar en çok da insanların cebine dokundu.” Artık gülmüyordu, ben de gülmüyordum. Sonra yüzü parladı ve gülümsemedi. “Ancak gönüllü itfaiye her şeyin üzerindedir,” dedi yine.

“Muhalefet mi?” dedi Bay Klingelhöfer, “Onların durumu da bambaşkaydı. Kim bilir nasıldı? Birilerinin neye karşı çıktığını

veya karşı çıkmadığını nasıl bilebilirsiniz ki? Bir adamın karşı çıktığını veya karşı çıkmadığını söylemesi koşullara, nerede, ne zaman, kime ve nasıl söylediğine bağlıdır. Sonra da o dediklerini neden söylediğini yine de tahmin etmelisiniz. Yani eylem halindeyken bile öyleydi. 1944'te Hitler'i öldürmeye ve hükümeti ele geçirmeye çalışan birkaç kişi, kesinlikle 'muhalefet' yaparak karşı çıkmışlardı ama neden? Bazıları nasyonal sosyalizm diktatörlüğünden, bazıları nasyonal sosyalizmin sözde demokrasisinden nefret ediyordu, bazıları kişisel olarak hırslı ya da kıskançtı, bazıları ordunun ülkeyi kontrol etmesini istiyordu ve belki bazıları suçları için cezadan ancak hükümet değişikliği sayesinde kurtulabilirdi. Eminim bazıları da saf ve asil kişilerdi. Ama hepsi rol yapıyordu."

"Peki, burada, Kronenberg'de nasıldı durum?"

"Burada, Kronenberg'de mi? Hımm, yirmi bin insanımız vardı. Bu yirmi bin kişiden kaç muhalifti? Nasıl bilebilirsiniz ki? Ben nasıl bilebilirim? Kaçının gizli muhalefet içinde bir şeyler *yaptığını* sorarsanız, böyle bir şey onlar için büyük bir risk almak olduğu için, sanırım yirmi kişi ancak vardı diyebilirim. Ve kaç kişi böyle bir şeyi açıkça ve sadece iyi niyetlerle yapmıştır? Belki beş, belki iki kişidir. İnsanoğlunun fitratı böyle."

"Hep, 'İnsanoğlu böyledir,' diyorsunuz, Bay Klingelhöfer," dedim. "İnsanların tamamının böyle olduğuna emin misin?"

"Buradaki adamlar böyle," dedi. "Amerika'da farklılar mı?"

Mazeret, mazeret, mazeret, Almanlar için mazeret; eski zamanlarda bir Almanın kendisine adaletsizlik yapmayı mı, yoksa acı çekmeyi mi tercih edeceği sorulduğunda, "Ben ikisini de tercih etmezdim," diye cevapları. Her Almanın yapmak zorunda olduğu hayati seçim -bunu yapsın veya yapmasın- Amerikalıların asla yüzleşmek zorunda kalmadığı bir seçimdir. Ancak kişisel ve mesleki yaşam, bizi her gün elbette daha az hayati olan aynı türden bir seçimle karşı karşıya getirir. Ve bunun bir basmakalıp olması gerçeği, bütünüyle bu hadiseyi Sokrates'e hayran olmaktan

bizi alıkoymaz; özellikle bulutlu pazar günleri, haç taşımayı çok sevmek gibi bir şey bu. Berlin’de savaştan itibaren yasaklanmış bir aktör olan genç bir adam bana şöyle demişti: “Hitler için kendi vatanımda oyunculuk yapma ya da onun için Rusya’da ölme seçimim vardı. Onun için ölmeyi tercih etmedim; Nazi karşıtı olduğum için değil (değildim zaten), kahraman olmadığım için böyle yaptım. Hitler veya kendi ülkem için ölmek isteseydim –ve bilirsiniz ki bu ikisi de savaş ortamında aynı şeylerdi– askere alınmayı beklemezdim. Bir vatansever gibi gidip askere yazılırdım. Siz söyleyin, sayın profesör,” *kendi şartlarımda benim* ne yapacağımı sormayacak kadar kibardı, “siz benim yerimde olsanız ne yapardınız?”

6. BÖLÜM

Komünizmi Durdurmanın Yolu

“Münih’te başladı her şey,” demişti Güney Almanya’daki Bavyera’nın komşu eyaleti Württemberg’de yaşayan, bir zamanlar Katolik olan arkadaşım Bay Kessler ve şöyle devam etmişti: “Almanya’nın en sanatsever, kültürlü, Katolik, resim ve şarkıyla dolu aşk şehri ve Almanya’da tüm yabancı turistlerin her zaman ziyaret etmekte ısrar ettiği tek şehirdi. Orada hiçbir *Weltanschauung*, yani dünya görüşü olmayan, tamamen yerel bir mesele olarak bir başlangıç yaşandı. Dışarıdan hiç kimse bu meseleye aldırış etmedi. Ancak yayıldıktan ve kök saldıktan sonra Bavyeralılar, ‘Hitler kim? Süslü bir isme sahip olan Parti nedir? Arkasında kimler var?’ diye sormaya başladı.

“Hitler diğer milyonlarca insan gibi basit ve sıradan bir askerd; diğerlerinden farklı olarak, kitlelere yönelik duygulu ve tutkulu konuşmalar yapabiliyordu. İnsanlar partisinin programına pek dikkat etmediler. Sadece yeni bir şey, herhangi yeni bir şey duymak için toplantılara gittiler. Ekonomik durum konusunda çaresizdiler, “Yeni Bir Almanya” sloganı onların hoşuna gidiyordu ama bu yeni görüşe derin ya da geniş bir bakış açısıyla hiç bakmadılar. Hitler her zaman hükümet aleyhinde konuşuyordu; kaybedilen savaş aleyhinde, barış antlaşmasının aleyhinde, işsizlik aleyhinde... İnsanların hoşuna giden de buydu aslında. O zamanlar aydınlar, “Ne anlatıyor bunlar?” diye sorunca halk arasında sağlam temelleri oluşmuştu: *Arbeiter Sozialist Partei*, sosyal düzeni kontrol eden işçi partisiydi onlar, yani entelektüellere göre değildi.

“Almanya’daki durum gittikçe kötüleşti. İnsanların günlük hayatlarındaki o önemli unsur, kök yok olup gitmişti. İntiharlara bakın, ahlaksızlığa bakın. İnsanlar radikal bir şey istiyordu artık, gerçek bir değişim elzemdi. Bu istek daha farklı biçime dönüştü ve daha ziyade komünizm talebi, özellikle orta Almanya’da, sanayi bölgesinde ve kuzeydeki şehirlerde dillendirilmeye başladı. Bu rejim Hitler’in icadı *değildi* ama *gerçektir*. Amerika gibi ülkelerde komünizm yoktur çünkü radikal bir değişim arzusu da yoktur.

“Hitlerizm, komünizme de radikal bir şekilde yanıt vermek zorundaydı. Komünizm her zaman kuvvet ve zorbalık kullanmıştı; Hitlerizm de buna zorbalıkla yanıt verdi. Komünizmin her zaman açık, halkın zihninde her zaman güçlü olan gerçek mutlak düşmanı, komünizme yanıt veren tek düşman da nasyonal sosyalizm olacaktı. Almanya’yı komünizmden kurtarmak istiyorsanız –bunu yaptığınızdan emin olmak için– nasyonal sosyalizme tabi olmak durumundaydınız. 1932’deki Nazi sloganı, ‘Ülkenizin Bolşevik olmasını istiyorsanız, komünistlere oy verin; özgür Almanlar olarak kalmak istiyorsanız, Nazilere oy verin,’ idi.

“İki değirmen taşı arasındaki merkez partiler, iki radikal görüş arasında hiçbir rol oynamadılar. Yandaşları temelde burjuvalar, olaylara parlamento usulüyle karar veren ‘iyi’ insanlar ve siyasi olarak hadiselerle kayıtsız kalanlar; son olarak mevcut durumlarını korumak ya da en kötü ihtimalle sadece statükoyu değiştirmek isteyenler vardı.

“Amerikan burjuvaya, orta sınıf insana sormak şunu sormak isterdim: Ülkeniz böyle durumdayken ne yapardınız? Bolşevizm tarafından gelen bir diktatörlük mü, yıkım mı? Bolşevizm, esaret ve ruhların ölümü gibi görülüyordu. Nazizmden yana olmanızın da pek bir önemi yoktu. Nazizm sadece savunmayı vaat ediyor gibi görünüyordu. O şartlarda seçiminiz de bu olurdu mecburen.”

“Ben ikisini de tercih etmezdim,” dedim.

“Tabii ki, sayın profesör. Siz bir burjuvasınız. Ben de bir zamanlar öyleydim. Banka memuruydum, unutmayın.”

On arkadaşımın sadece ikisi, terzi Schwenke ve tahsildar Simon, iki eski savaşçı, Nazilerden yana olmak istiyordu. Her ikisinin de Nazizme yaklaşımı pozitif, hâlâ da öyle. Nasyonal sosyalizm Almanya'nın kendi rejimi idi ve bu nedenle de komünizmden kurtuluşun reçetesi idi ki banka memuru bu hususta çok daha duyarlı gibiydi, neticede her ikisi de, "Bolşevizm ruhun ölümü," diyorlardı. "Bolşevizm" dışarıdan, Rusya'nın barbar dünyasından gelecekti; Nazizm de Bolşevizmin düşmanıydı, Almandı, kendilerinden birileriydi yani, bu yüzden Nazizmin tercih edilmesi mantıklıydı.

Komünizmin, Bolşevizmin ne olduğunu biliyorlar mıydı? Hayır, arkadaşlarım bilmiyordu. Bay Kessler, Hildebrandt ve genç Horstmar Rupprecht (1941'de üniversiteye girdikten sonra) dışındakiler, kendi hayal dünyalarında Bolşevizmi, sadece komünistleri değil, sosyal demokratları da korkunç bir hayalet olarak görüyorlardı. Buna sendikalar ve tabii ki Yahudiler, Çingene-ler, onları ısıran yandaki komşunun köpeği de dahildi; bu rejimi tüm geçmişlerinin, şimdiki anlarının ve olası sıkıntılarının toplu temel nedeni gibi görüyorlardı. 1930 veya 1931'den önce terzi Schwenke ve tahsildar Simon dışında on arkadaşımın hiçbiri tanıdığı herhangi bir komünistten (endüstriyel bir kent olmayan küçük Kronenberg'de sayıları çok azdı) nefret etmemişti veya onu korkunç bir hayaletle özdeşleştirmemişti; neticede bu komşular etten kemikten insanlardı, evinize zorla girip etrafı yıkıp yıkmazlardı. 1933 veya 1934'ten sonra onlara göre, aynı bu komşuların "ne oldukları" aşikâr olmuştu, hayaletin masum bir şekilde kılık değiştirmiş uşaklarıydı onlar. Bolşevik hayalet, malı mülkü olmayan arkadaşlarım dışındaki tüm dostlarımdan mülkiyet duygusunu, mevkiini kaybetmiş burjuvacı sınıf duygusunu, eski imparatorun o çaresiz tebaasının siyaset anlayışını, bu *pro forma*, usulen kiliseye gidenlerin dini anlayışını, bu istisnai olmayan karakterlerin ahlaki anlayışını öfkeli kıldırdı. "Ruhun ölümü" aslında buydu.

Sorun, kötüleşen koşulların devam etmesiyle birlikte komünizmin ülkeyi tehdit edip etmediği değildi, kesinlikle tehdit ediyordu ya da tehdit edecekti; asıl sorun Almanların buna ikna olup olmadıklarıydı. İkna olmuşlardı. 1933 *Reichstag* yangını gibi vesilelerle, Naziler nihayetinde anti-komünizmi, sorgulamadan muaf ve yalnızca tanım gereği savunulabilir bir din olarak kurgulandığında ikna olmuşlardı. 1937’de Papa nasyonal sosyalizmin “hata”larını eleştirdiğinde Nazi hükümetinin kendi politikalarını savunması da Papa’yı, “Bolşevizmin dünya tehdidine karşı savunma cephesine tehlikeli bir darbe vurmakla” suçlayan bir ifadeden ibaret olmuştu.

Bolşevizmi durdurmak için her şey olan, her şeyi yapan, her şeye katılan Almanlar sonunda Nazi olmak zorunda kalmışlardı. Ve Nazizm Bolşevizmi durdurmuştu. Bolşevizmin ne anlama geldiği ve ne pahasına nasıl durdurulduğu önemli değildi, onlar için en azından yabancılaştırılarak düşman haline getirilmesi yeterliydi. Hafif ya da berbat hiçbir kusur, küçük ya da devasa çelişkilerinin hiçbiri onları etkilemedi. Onlara göre o zamanlarda da ve şimdi de Nazizm sözünü tutmuştu.

On arkadaşımдан üçü, banka memuru Kessler, satıcı Damm ve terzi çırağı Bay Schwenke’nin oğlu Gustav partiye katıldıklarında işsizdi; ilk ikisi orta yaşlı aile babasıydı. Üçü de kendi durumlarından ötürü partiye katılmışlardı çünkü işsizlerdi, nitekim katılmasalardı bu, en azından katılmayacaklarını alenen söylemek anlamına gelmiyordu. İki eski savaş gazisi, terzi Schwenke ve tahsildar Simon, 1925’te Parti’ye katıldıklarında, her ikisi de iş sahibi oldu (terzi zaten kendi hesabına çalışıyordu) ancak enflasyon onları (ve neredeyse tüm diğer küçük burjuva Almanları) açlığa daha da yakın hale getirecekti.

Eski polis memuru Willy Hofmeister, 1937’de Parti’ye katılmıştı çünkü yeni polis şefi herkesin katılması gerektiğini söylemişti. Ona bu talimatı reddedip reddedemeyeceğini sorduğumda, “Milyoner değildim neticede,” diye yanıtladı. (Beş üyesinden biri

Kronenberg'de olan *Sicherheitspolizei* ya da polislik birimi, daha sonra Gönüllü İtfaiye Departmanı'nın SS'in emir altına verilmesi gibi, zoraki olarak Gestapo'ya bağlanmıştı.) Öğrenci Horstmar Rupprecht, sekiz yaşından beri Hitler Gençliği'nin "yavru" örgütü *Jungvolk*'ta aktif olan bir Nazi idi; tutkusu (daha sonra bunu gerçekleştirecekti) bir Hitler Gençliği lideri olmaktı; Amerika'da olsa kesinlikle bir izci oymakbaşı olurdu.

On kişi içinde en aktif iki kilise müdavimi, marangoz Bay Klingelhöfer ve fırıncı Bay Wedekind, ikisi de bölge kilisesinin komisyon üyeleri idi, bugün (ve sanırım dün de) "Herkes öyle yapıyordu" konusu üzerine en çok vurgu yapan iki kişiydi onlar. (İkisi de "mart menekşesi" idi aslında.) On kişi içinde iki esnaf olarak da şüphesiz, bu dürtüye karşı duyarlılıkları artmıştı (*mitschwimmen*, yani "aynı sularda yüzmek", her birinin kullandığı terimdi) çünkü onlar için Parti de kilise gibi bir şeydi; marangoz, kilisedeki eylemlerinin tabut yapımına "zarar vermediğini" özgürce itiraf ediyordu ancak ne o ne de ben, onun bir kilisenin müdavimi olduğundan dolayı iyi bir işi olduğunu muhtemelen alenen söylemezdik.

Ne Klingelhöfer ne de Wedekind, Parti programının o tarihi yirmi beş maddesini katılmadan önce ya da üye olurken veya daha sonra okumuştı. (On kişi içinde sadece öğretmen okumuştı.) Ama onlar en mütedeyyin kilise müdavimleri gibi, bu hareketin ilk yıllarındaki programın talep ettikleri içinde, duydukları şu maddeden çok etkilenmişlerdi: Almanya için "pozitif Hristiyanlık". Fırıncı 1937'de, Kilise-Parti mücadelesinin yoğunlaştığı sırada kilise yönetim kurulundan ayrılmıştı. "İyi bir Nazi" olarak kendi isteğiyle ayrıldığını söylüyordu çünkü Parti sadakatinin, yönetim kurulundaki konumunu tehlikeye attığını düşünüyordu; kilisenin rahibi de onun iddiasını doğrulamıştı. Ama kiliseyi hiç bırakmamıştı. Bay Klingelhöfer, "Her zaman her şeye katıldım," diyerek sonuna kadar bir fahri üye olarak kurulda kalmıştı.

Gayet bilgili bir şahıs olan Hildebrandt da dâhil olmak üzere on arkadaşımın tümü de Almanların *Bewegung*, yani hareket dedikleri şeyden insan çalkantısının kabarması, partiler üstü ve politika üstü bir şey olarak, aynı zamanda o sırada analizi çağrıştırmayan bir dalgalanma duygusundan etkilenmişti. Bu adamlar elbette “Bolşevik” hastalığının kurbanlarıydı. Onlar aynı derecede ekonomik haklardan ve daha da kötüsü, kendi mustarip oldukları ekonomik umutsuzlukları ülkeleriyle özdeşleştirerek kendi yarattıkları umutsuzluğun kurbanıydılar. Ama onlar da belli bir arayış içindeydiler ve kendi çaplarında makul buldukları bir şeyleri beyan etmeye çalışıyorlardı, kimsenin fikirlerinin uşağı veya ölümüne destekçisi değildi.

Ülkeleri elbette dışarıdan parçalara ayrılmıştı ama yine de içeriden daha acımasızca bölünmüşlerdi. Almanlar 1918’den beri âdeta birbirlerini boğazlıyorlardı ve bu anlaşmazlıklar her geçen gün daha da gergin ve sert bir hal almıştı. Ayrışma sürecinde, Bismarck döneminde kazanılan ve kaybetme korkusuyla çok kıymetli bir değer olarak benimsenen “Alman olma” ilkesi gerçekten de yitiriliyordu. Ülkedeki tüm halkın birleşmesi ancak tek bir Alman milleti olma ilkesiyle mümkün olabilirdi; eski fanatik Schwenke dâhil on arkadaşım, eski partilerin ve eski parti politikacılarının yıkıcı mücadelelerini izleyenler, bu prensibe aykırı mistik dokunun parçalanma sürecinde “Almanya nerede?” diye soruyordu. Nazizm, daha doğrusu Hitler bu durumu iyi biliyordu ve arkadaşlarım için başka hiçbir şey o kadar önemli değildi, bu inanç sarmalı Almanya’nın, bir kişinin ait olduğunu kendisinin bildiği ve ait olduğunun başkaları tarafından da bilinebileceği bir topluluk kimliği idi neticede. Bu, Alman olmayanların bir anda ne olduğunu görebileceği hareketti; ayıca bu, yitirilen bir çocuğa tekrar yuva sunulması imajıyla arkadaşlarımı bir araya getiren hareketti ya da Ren Nehri’nin yukarısında otururken görülen, şaşırtıcı geç güneşte altın bir tarakla altın saçlarını tarayan Lorelei

Bakiresi'nin görüntüsü, nehrin altındaki kayalara bakan denizciyi büyüliyordu işte.

Nasyonal sosyalizm; arkadaşlarımla parlamenter siyasete, parlamento tartışmalarına, parlamenter hükümete karşı bir kuvvetli bir tepkiydi; partilerin ve parçalanmış partilerin, koalisyonların, kafa karışıklıklarının ve dolandırıcılıkların tüm pazarlıklarına ve dalaverelerine karşı iğrenerek bakıyorlardı. Sıradan insanın “rezilleri” reddetmesinin nihai meyvesiydi. Temel güdüsü, “Hepsini çöpe atın,” idi. 1920’lerde arkadaşlarım güreş maçındaki seyirciler gibiydi; tüm homurtulardan, iniltilerden, mücadeleden ve terden, maçın “sabit” olduğundan, oyuncuların sadece kavga ediyormuş gibi yaptıklarından şüpheleniyorlardı. Bir parti ya da hizip diğerini “ifşa ederken” ülkeyi sarsan skandallar, arkadaşlarımı dehşete düşürmüştü ve ardından tiksindirmişti. (1954’te Amerika Birleşik Devletleri’nde ordu McCarthy’nin meşhur duruşmasında karşı tepkilerin bir kısmını anımsatıyordu bu durum; bir tarafa değil, “her taraf”a karşı “iğrenç” veya “rezil” yaftalaması söz konusuydu.)

Alman devletinin gemisi dalgalarla savrulurken, hayat koruyucuları olan subaylar köprüde ayrıcalıklarına itiraz ederek tartışıyorlardı. Arkadaşlarım komünist olmayan, Nazi olmayan liderlerin hiçbirinin bakanların 35.000 mark maaşına itiraz etmediğini görüyordu; bu duruma yalnızca komünistler ve Naziler itiraz etmişti. Hem duyarsız tahsildar Simon hem de hassas polis memuru Hofmeister için Nazizmin en büyük hayal kırıklığı, Hitler’in hiçbir memurun ayda 1000 marktan fazla almayacağına söz vermiş olması ve bu sözünü tutmamasıydı.

Arkadaşlarım Almanya’nın arınmasını istiyordu. Politikacılardan, tüm politikacılardan arındırılmasını talep ediyorlardı. Temsilci olmayan temsilcilerin yerine temsili bir lider istiyorlardı. Ve meydana yeni bir soluk olarak çıkan Hitler, politikacı karşıtı, sadece yolsuzluğun “siyaset” ile üstünün örtüldüğü ortada haykırarak lekelenmemiş temiz bir adamdı. 1950’lerin başında Amerika

Birleşik Devletleri'ndeki "vizon manto" skandalına benzer şekilde 1930'ların başında, Naziler belediye başkanlığı için yürüttüğü kampanyayı, sosyal demokrat belediye başkanının karısının, şehirle iş yapan bir adamın kürk mantosu alması üzerine yoğunlaştırmıştı.

Tüm parlamenter politikacılara ve tüm parlamento partilerine karşı "tek reçete", "tek millet", "tek işletme", sloganlarıyla Hitle-rizm, arkadaşlarımla ruhlarını okşamıştı, ama ardından da Hitle-rizm bu fikirlerin hepsini bir kenara atmıştı. 30 Haziran 1934'teki sol kanadı olan Röhm tasfiyesi ile sonuçlanan Nasyonal Sosya-list Parti içindeki iktidar mücadelesi özünde parlamento odaklı ve politik bir hamleydi ancak arkadaşlarım bunu hiç bilmiyordu. Bunu ahlaki açıdan yozlaşanların temizlenmesi olarak kabul etti-ler; resmi propagandanın arkasındaki gerçekliği iyi görebilselerdi ortaya çıkan endişeleri, Führer'in "uzun bıçaklar operasyonu" ile aniden harekete geçmesi ve Röhm ile "tartışma"nın perde arka-sından bitirilmesi gerçeğiyle şüpheler de sözümona dağılmıştı; Führer ülkeyi ve vatandaşları bir arada tutmuştu.

Bu, arkadaşlarımla bir araya getiren ve onları büyüleyen bu *Bewegung*, yani hareketti. Başlangıçta hepsini gören Almanlar (sanırım sayıları çok fazla değildi; bugünlerde de hiç yoktur her-halde onlardan) her yerde Hitler'i "fare avcısı" diye çağırıyorlardı. Her Amerikalı çocuk "Fareli Köyün Kavalcısı" hikâyesini oku-muştur. Her Alman çocuğu da okumuştur. Almanca adı ise *Der Rattenfänger von Hameln*, yani *Fareli Köyün Kavalcısı*'dır.

7. BÖLÜM

“Kanımızla Düşünüyoruz”

Heinrich Hildebrandt 1937’de Parti’ye katılmıştı. Katılmaktan korkan on arkadaşından tek kişi o değildi belki ama içlerinde sadece o zaman ve şimdi bunun sebebinin korku olduğunu bilerek söyleyen tek kişi oydu. Onlar korku ile fayda sağlamak arasında gelgit yaşıyorlardı. (“Ama nasıl,” diyordu, “bu ikisi nasıl ayrılırdı ki?”) Hildebrandt, 1935’te Hessen’e sessizce gelmeden önce, Doğu Prusya’da aktif bir ılımlı demokrat, Nazi karşıtıydı ve geçmişi terdihin bir şekilde tarihe gömmüştü. Kronenberg Beşeri Bilimler Lisesi’nde edebiyat ve Fransızca öğretmeni olarak işe başlamıştı. Bir Nazi karşıtı ve kültürlü bir adam olarak, hareket tarzını yönlendiren ilkel düşüncelerin çoğu insana kıyasla daha açık bir şekilde farkındaydı; yine de sisteme girdikten sonra, nefret ettiği koyun kılığına girmiş kurt furçasının içinde o da derinden iyi bir şeyler bulmuştu.

“Belki de,” dedi, “neticede bilinçsizce yaptığım şeyi haklı çıkarmak istiyordum. Öyleyse de başarmıştım işte. Ama şimdi de söylüyorum ve şimdi biliyorum. İyi şeyler vardı, harika şeyler vardı sistemin içinde ama sistemin kendisi kötüydü.”

“Örnek verin?”

“Kötülükleri mi kastediyorsunuz?”

“Hayır, bunların hepsini biliyorum. ‘İyi şeyler’i, ‘harika şeyler’i sordum.”

“Belki çoğul yerine tekil olarak ifade etmeliyim bunu, iyi bir şey vardı. Hayatımda ilk kez, Kayzer ve Weimar Devleti zamanında

hep daha düşük veya daha yüksek sınıflara ait olan adamlarla takılıyordum. Hep küçümsediğim ya da saygı duyduğum adamlardı onlar. İşçi Cephesi'nde –öğretmenler birliğinin temsilcisiydim– bu tür insanları ilk elden tanımaktı niyetim; hayatları hakkında bir şeyler öğrenmeye ve onların da beni tanıması için o topluluğun içindeydim. Amerika'da bile –belki oraya hiç gitmedim ama– sıradan insanlardan bahseden öğretmenin hiç onları tanımadığından, gerçekten bir tanesini bile tanıyıp tanımadığından şüpheliyim; kendisi onların arasından gelse bile, benim gibi babası bir ordu subayı olarak gelmemiştir herhalde. Nasyonal sosyalizm bu ayrımı, bu sınıf ayrımını ortadan kaldırdı. Demokrasi, eskiden sahip olduğumuz gibi bir demokrasi, böyle bir şeyi hiç sağlamadı ve şimdilerde de sağlamıyor.”

“Fırıncı Wedekind,” dedim, “bana demişti ki, biz basit işçi sınıfından adamlar, İşçi Cephesi'nde eğitilmiş insanlarla yan yana bir araya geldik.”

“Wedekind'i anımsıyorum,” dedi öğretmen. “Parti'ye katılmadan önce onu şahsen tanıımıyordum ve şimdi de onu tanımıyorum. Neden? O benden alt sınıfta olduğu için. Fırıncı hiçbir şeydir, öğretmen bir şeydir; İşçi Cephesi'nde birlikte bir davaya aittik, ortak bir yanımız vardı. O günlerde birbirimizi tanıyabiliydik. Bunu anlıyor musunuz, profesör?”

“Anlıyorum çünkü bana, ‘Sayın profesör,’ diyorsunuz,” dedim gülümseyerek.

“Evet. Fırıncı bana, ‘Sayın hocam,’ diyor; bu benim rütbemdi, ve ben de size ‘Sayın profesör,’ diyorum. Benim için fırıncıyı birey olarak kabul etmek neyse, sizin de beni kabul etmeniz aynı şey.”

“Ne fırıncı ne de öğretmen Amerika'da bir profesöre ‘profesör’ diye seslenmez pek,” dedim.

“Asla mı?”

“Çok nadiren. Bir tartışmada ironik bir şekilde, ‘Profesör, sen delisin,’ diyebilecek arkadaşlarım dışında, ‘Profesör’ olarak çağrıldığımı hatırlamıyorum.”

“Almanya’da asla böyle olmadı,” dedi, “ya da Avrupa’nın başka bir yerinde; bildiğim kadarıyla İngiltere’de bile. Her zaman Almanya’da, Nazizmden önce ve yine şimdi, unvan denen şey sınıfsal ayrımın gerçek bir yansımasıydı.”

Tanınmış bir fizikçi olan Alman bir arkadaşımın yakın zamanda bana bildirdiği bir olayı, Bay Hildebrandt’a anlattım. Fizikçi arkadaşım Amsterdam’daki bilimsel bir kongreden Almanya’ya dönüyormuş ve Amerikalı bir meslektaşı onunla seyahat ediyormuş. Amerikalı, Hollanda-Almanya sınırında pasaportunu kaybettiğini fark etmiş. Arkadaşım hem Hollandalı hem de Alman pasaport memurlarının, imparatorluk günlerinin kalıntıları olan yaşlı insanlar olduğunu gözlemlemiş ve ikisine de, “Beyler, ben Profesör Doktor Kari Otto, Baron von G ve Profesör W’nin, uygun şekilde vize edilmiş geçerli bir pasaporta sahip olduğuna ben bizzat kefilim. Profesör W’nin transit geçişinin kişisel sorumluluğunu üstleniyorum.” Fizikçi olayı bana anlatırken, “Aslında bu bir kumardı,” dedi, “ama başarılı oldu. İki eski müfettiş olan pasaport memurlarının bariz görevi, bir Profesör Doktor Baron’un sözüyle geçersiz kılındı ve Profesör W. benimle ülkeye giriş yaptı. Kendisi de bu duruma hayret etti tabii.”

“Neden şaşırdı ki?” diye sordu öğretmen ona hikâyeyi anlatırken.

“Çünkü,” dedim, “Amerika’daki her yerinde ilaç satıcıları kendisine, ‘Profesör’ diyor ve kendine, ‘Baron’ veya ‘Kont’ diyen bir adam apaçık bir şekilde kimlik sahtekârlığı yapıyordur. Yukarıdaki gibi aynı durumda bir Amerikan pasaport müfettişi olsa yanındakine dönerek, ‘İşte yeni bir vaka daha, baksana Joe. Profesör giriş yapmak istiyor ve pasaportu yokmuş. Ne satıyorsun, profesör, kokain mi?’ derdi.”

“Biraz abartıyor musunuz sanki?” dedi öğretmen.

“Biraz,” dedim, “ama sadece biraz.”

“Anlıyorum,” dedi. “Bu Amerika çapında hâkim olan mutlak eşitlik duygunuz. Burada bizim hiç sahip olmadığımız şey o. Ama

Nazizmde demokrasi vardı ve bu gerçektir. Benim şey... Nasıl söylesem? Astlarım beni kabullenmişti.”

Astlarım beni kabullenmişti.

Alman öğretmen, hatta diyebilirim ki herhangi bir öğretmen, Nazi Almanyası’nda kendini yeni ortaya çıkan herhangi bir totalitarizm içinde, diğer türden işçiler tarafından bilinmeyen (ya da daha az acı veren) benzersiz bir durumda bulmuştu. Nasyonal sosyalist gelişmeler, öğretmenlik mesleğinin Alman toplumundaki konumundan amansız bir şekilde yerinden edilmesini gerektirmişti. Avrupa’nın her yerindeki öğretmenler, Amerikalı meslektaşlarından çok daha fazla onurlandırılıyor ve daha yüksek maaşlar alıyor. Buna ek olarak öğretmenler Avrupa’da, neredeyse tüm vatandaşların mali gücünün çok ötesinde bir yüksek eğitim almaktadır ki öğretmen olması, ailesinin müreffeh ve rahat olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir; Avrupa’da da öğretmenler Amerika’dakinden hiç aşağı bir konumda değildir, kendilerine çok saygı duyulur ve yüksek maaşa sahiptirler.

Küçük topluluklarda, köyde ve hatta şehirde, öğretmenler ve rahipler Almanya’da belediye başkanını veya tüccardan da yüksek bir mertebede *Respektpersonen*, yani saygın kişiler olarak görülürler. Ve kilise-devlet kimliği nedeniyle, cemiyetin ahlaki ve kültürel boyutlarında olduğu kadar dini ve entelektüel yaşamının da hakemleri olarak birlikte konumlandırılmışlardır. Her ayın ikinci pazar günü o köye rahibin vaaz için ziyarete gelmesinin yanı sıra, alternatif vaaz da öğretmen tarafından “doğal olarak” verilirdi. Din eğitimi resmi olarak 1918 yılına kadar ilkökul eğitiminin bir unsuru olmuştu. Ve öğretmen köy kilisesinde arka planda org çalan görevli gibi bir figür de değildi.

Rahip yaşlılara vaaz verirken, öğretmen de gençlere, yaşlılarla ilişkileriyle ilgili dersler verir. Köylerde anne babalar hâlâ öğretmenlerden çekinirler. Çocuk o gün okulda yaramazlık yaptığında, öğretmenin gelip akşam kapıyı çalması, anne babasının ona belirli bir disiplin cezası vermesi gerektiği anlamına gelir. Bu geliş

kalabalık içinde olmaz, öğretmenine eve bizzat gelmesiyle gerçekleşir. Şayet daha neşeli bir amaç için geliyorsa sosyal bir toplantıya katılmayı kabul etmişse ev temizlenecek ve ısıtılacak, kekler pişirilecek ve iyi şaraplar çıkarılacaktır.

On dokuzuncu yüzyılın sonunda denk gelen terzi Schwenke'nin çocukluğunda, öğretmeni "hayatı boyunca" etraflarında olmuştu. Öğretmeni üniversiteden mezun olur olmaz köye gelmişti veya oraya yerleşmeden önce gençliğinde bir veya iki yerde görev yapmıştı. İki ya da üç köyden oluşan bir çevresi olan rahip ise ikametini değiştirmeye, hatta profesyonel düzeye yükseltmeye daha yatkındı. Genç Karl-Heinz Schwenke'nin öğretmeni, Karl-Heinz'ın babasına öğretmenlik yapmıştı, hatta bazı köy çocuklarının büyükanne ve büyükbabalarının da öğretmeni idi; onlar büyüyüp ebeveyn, büyükanne ve büyükbaba olduklarında dahi öğretmenlerinin hâlâ kapıya geldiğine şahit olurlardı. Anne babalarının rahiple yakın temasta olmadıkları durumlarda, aile sırlarını beceriksiz çocuklardan duyan öğretmenin özellikle de resmi işlemlerde yardımcı olmak için babanın müdahalesi veya meseleye el atmasıyla aşmasının yanı sıra, eve gelmek zorunda kalan öğretmenle bunu yapmalarına da.

Karl-Heinz'ın köyünde öğretmenleri yazın akşam dokuzda, kışın ise karanlıkta sokaklarda dolaşırdı, sokakta bir çocuk bulurlarsa da aynı akşam çocuğun evinin kapısını vuruşu duyulurdu. Kendi takdirine bağlı olarak *Rohrstock*, yani kamış sopasıyla disiplini kendisi sağlardı. Bu kamış sopa değil de bir fındık ağacı dalı olursa da öğretmen odadan çıktığında, ağaç dalını iki parçaya bölünmüş olarak görmek mümkün olurdu; böylece parçaları havada uçuşup etrafa saçılırdı. Ancak, son üç nesil konusunda bilge olan Bay Pietsch, kesilmesi daha zor olmasının yanı sıra, fındık ağacından daha fazla esnekliğe sahip olan, ayrıca hakaretin yanı sıra vurulduğu yerleri yara bere yapma özelliği de olan bir bambu sopaya sahipti.

Gelecekteki Saldırı Önderi Schwenke on bir yaşındayken bir gün, kendisi için devrim niteliğinde olan bir kiraz çalma eylemine girişmek için öğleden sonra okuldan kaçmıştı. O gece, Bay Pietsch, Schwenkelerin evine gelmişti. Karl-Heinz şanslıydı; diğer küçük çiftçiler gibi çoğu zaman evden uzakta olan ve diğer çiftçiler için çalışan babası o gece evde yoktu. Bu yüzden dayacağı Anne Schwenke atmıştı. Çocuk bir açıdan şanslıydı çünkü annesi onu dövünce onu daha şiddetli döven babasına olanları söylemeyecekti. Ama şansı uzun sürmedi çünkü Bay Pietsch, babasının uzakta olduğunu ve annelerin ellerinin bazen ikna edici olmayan bir şekilde hafif olduğunu biliyordu. Ertesi sabah okulun açılışında Karl-Heinz bambu dayacağına nail oldu. Dayak o kadar şiddetliymiş ki çocuk acıdan öğretmenin bacağını ısırılmış, bunun üzerine öğretmen onu daha çok dövmüş. “Çok daha sert mi dövdü?” diye sordum. “O kadar sertti ki,” dedi yaşlı terzi, “bütün sınıf sırf dayacağı izlerken, ‘Ay,’ diye acıyla bağırdı. O yaşlı adam Pietsch,” dedi ve sözüne devam etti Kronenberg sinagogunun kundakçısı olan terzi, “o adi bir şeytandı.”

Normal şeytan sevdiği öğrencilerine iyi davranırdı ancak derslerinde zayıf olan Karl-Heinz’a asla. En iyi öğrenciler olabilecek ve en iyi ailelere ait olabilecek parlak öğrencilere, her gün ayakkabılarını parlatmaları için yarım saat okul dışında öğretmenlerin evine gitmelerine izin verilirdi. Ebeveynler bunu biliyor muydu? Elbette. Çocuklara para ödenir miydi? Tabii ki de hayır. Ebeveynler ve çocuklar bu durum hakkında ne düşünüyordu? Bu konu üzerine hiç düşünmezlerdi bile.

Öğretmenlerin Alman toplumunda oynadığı otoriter rol, 1918 ile 1933 arasındaki “demokratik” günlerde çok az azalmış olan bu rol, Amerikan geleneğindeki acınası bir rol üstlenen Amerikan öğretmene (*Başsız Süvari* adlı eserde Ichabod Crane’in hayatına ve zamanlarına tanıklık ettiği gibi) tamamen yabancıdır. Almanyadaki öğretmenler bir zamanlar ve çoğu zaman, toplumda mesleki olmayan normal bir ortaokula giden tek kişilerdi; herkes

okuma yazma bilse de köylüler düzgün okunması veya yazılması gereken önemli belgeler için onların yanına gelirdi. Öğretmenlerin köydeki tek üniversite mezunu kişi olma ihtimali oldukça yüksekti. Ve sadece eğlence açısından değil, aynı zamanda hareketlilik açısından da önde gelen kozmopolit seyyahlardan oldukları kesindi. İki veya üç tüccar daha zengin olabilirdi ya da toprak sahibi olurlardı mutlaka ancak paralarını seyahat için boşa harcamazlardı. Amerika'da hiçbir meslek erbabı, Almanya'daki öğretmen statüsüne sahip değildir; Bay Hildebrandt'ın yaptığı gibi, onunkisi *Studienrat* (kıdemli lise öğretmeni anlamına gelir) unvanı ve emekli aylığı itibarıyla hiçbir Amerikalı öğretmenin hayal edemeyeceği bir başarıydı.

Öğretmenler toplumun zekâsının bir hafıza deposu olarak, muhtemelen politik bir muhafazakâr olacaktır ve reformculardan da pek etkilenmeyecektir. Düzgün bir şekilde ödenmesine rağmen, yine de bir devlet maaşıyla yaşamak zorunda olan bir adam olarak, çocuklar için özel derslerle ona ödeme yapılabilirdi, böylece oradaki halkın en zengin üyeleriyle kendisini özdeşleştirmek bile isteyebilirdi. Bir devlet memuru olarak Bismarck'la aynı fikirde olmayabilirdi. Ancak tüm bunlara rağmen siyasi bir kahraman, hatta bilinçli bir siyasi partizan da olmazdı. Sadece kamu hizmeti siyasetin üstünde olduğu için değil, aynı zamanda akıl da siyasetin üstünde olduğu için öğretmen de siyaset üstü bir konumda olacaktır. Tıpkı nalbandın tek başına at nalını çakarken işiyle meşgul olması gibi onun da toplumda, kendi uzmanlığını ifa ettiği düşünülür. Sıradan kişiler, uzmanlara tavsiyede bulunmaya cüret etmezler, ayrıca uzmanlara emir vermeleri de pek olası değildir. Alman eğitim sisteminin tarihsel başarısızlığının sebebi kısmen akademisyenlere atfedilse de Hitler öncesi toplumda bağımsız, katı ve sıkı bir zihniyet olduğu aşikârdı.

Bu düşünce tarzı, ne kadar kırılğan olsa da nasyonal sosyalizme karşı değil, nasyonal sosyalizmin pratikten teoriye geçişine karşı bir siperdi aslında; modern komünizmin aksine Nazizm

pratikle işe başlamıştı. Nazizmin kitle hareketi başlangıçta entelektüel olmadığı için sadece pratikte kalırken teorik hale gelmeden önce anti-entelektüel olması da gerekiyordu. Mussolini'nin başdanışmanı olan filozof Giovanni Gentile'nin faşizm hakkında söylediği şey, Nazi teorisi için daha çok geçerliydi: "Kanımızla düşünüyoruz." Dolayısıyla profesör, lise öğretmeni, hatta köydeki ilkokul öğretmeni tarafından sergilenen derin düşünce uzmanlığı bile Nazilere ait tarih, ekonomi, edebiyat, sanat, felsefe, siyaset, biyoloji ve eğitim hakkındaki görüşleri reddetmek zorunda kalacaktı.

Bu nedenle Nazizm pratikten teoriye ilerlerken düşünme konusundaki uzmanlığı reddetmek zorunda kaldı, sonra da boşluğu doldurmak için kendine ait uzmanlık düşünce boyutunu oluşturarak (bu ikinci süreç asla tamamlanmadı), yani görüşleri dürüst olmayan bir şekilde ya da daha da kötüsü Parti çizgisine uyan aşağı düzeyde ya da sorumsuz kalibrede insanları bulmak zorundaydılar. Politikayla alakası olmayan bir rahip, Nazilerin dayattıkları şeyleri politik olmayan bir tavırla karşılamak durumundaydı. Ancak politikayla alakasız bir okul müdürü, politik olmadığı için rahipten daha tehlikeli bir adamdı. Kendisi isyan etmezdi, yardım edebilirse isyanı öğretmezdi ama doğru olanı öğretmeye devam ederse öyle ya da böyle tehlikeli olurdu. Nasyonal sosyalizmin sadece bir uygulama değil, bir teori olabilmesi için akademik bağımsızlığın yok edilmesi gerekiyordu.

Yükseliş yıllarında, Nazizm hareketi yavaş yavaş topluluğun öğretmene karşı tutumunu saygı ve kıskançlıktan kızgınlığa, güven ve korkudan şüpheyeye dönüştürdü. Bu dönüş süreci doğal gibi gösteriliyordu, hiçbir planlamaya ihtiyaç yoktu ve nitekim zaten hiç yapılmadı da. Nazilerin entelektüel olmayan erdemlere (vatanseverlik, sadakat, görev, saflık, emek, basitlik, "kan", "halkçılık") yaptığı vurgu tüm Almanya'ya yayılıp "küçük adam"ın özgüvenini yükseltirken, akademik meslek grubundakiler de toplumun ortasında ateş çemberine itildiler. Almanya kendi başını kesmeye

hazırlanıyordu. 1933'e gelindiğinde on arkadaşımın en az beşi (altı ya da yedi olabilir) "entelektüeller"i güvenilirmez olarak görüyordu, bu güvenilirmezler arasında ise elbette akademisyen konumundakilere en sinsi kişiler olarak bakılıyordu.

Terzi Schwenke, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Kronenberg Üniversitesi'nin bazı zengin profesörlerine takım elbise dikmişti. Tabii ki hep yaptığı gibi, üst düzey makamlardakilerin şaşaalı hallerine sinir olsa bile böylesine seçkin bir ticarete terzi olmaksızın gururlanıp övünüyor. Bizim terzi 1925'te açlık çekerken ve yeni siyasi harekete katıldığında, bu tür kişiler artık özel takım elbise siparişi verememelerine rağmen, hâlâ rahat işleri vardı ve artık kendisini onlarla özdeşleştiremiyor; kendisi gibi onlar da batıyorlardı ama daha da çok batmaları gerekiyordu. 1927'de eski şartlarına yeniden ulaşma umuduyla Parti'den ayrılmıştı; kendisi ayrılma nedeninin bu olduğunu söylüyor. Ama onun "boykot" dediği şey o dönemlerde devam ediyordu (kısmen de hazır giyim sektörü, özel terzinin yerini aldığı için).

Terzi Schwenke 1931'de Parti'ye yeniden katıldığında, bana anlattığına göre, Nazi propagandasıyla ve kişisel tecrübeleri neticesinde, genel olarak profesörlere karşı düşmanlığı artmıştı çünkü ona göre Kronenberg'deki birçok akademisyen komünistti (aslında hiçbirisi değildi). Ve 1933'te Parti iktidara geldiğinde, kendisine bir okul kapıcılığı görevi verilmişti; elbette *Hausmeister*, yani tesis yöneticiliği unvanıyla ve yerel SA yedek birliğinin komutanlığındaydı. Bu noktadan sonra, akademisyenleri (şüphesiz, patronken onlara patronluk taslıyordu) büyük topluluğun, mevcut şartlarda temsil ettiği Yeni Almanya'nın tamamen dış cenahına yerleştirmekte hiçbir zorluk çekmeyecekti.

Elbette Yeni Almanya'dan veya kendisinden emin değildi; elli yıl sonra Karl-Heinz Schwenke, yine Karl-Heinz Schwenke'ydi ve Bay Profesör de hâlâ Bay Profesör'dü. Yeni Almanya elbette Schwenke'ninki gibiydi ama profesörün de Yeni Alman tipinin

sahip olmadığı bir şeyi ve Alman bir şeyi vardı. Terzi Schwenke 1933'ten sonra, daha önce yaptığı gibi, Bay Profesör'e şapkasıyla baş selamı vermeyecekti artık; akademisyenlerin yarısının hain olduğu, diğer yarısının da tolere edilebilecek kadar sahtekâr, sümsük ve yakından gözetim altında olduğu gerçeğini terzi Schwenke, "Efendim emrinizdeyim" şeklinde temsil edeceği bu Yeni Almanya'yı neşeyle karşılamıştı.

8. BÖLÜM

Antisemitist Dalavere

Terzinin oğlu Gustav Schwenke, Nazi olduğunda yirmi yaşındaydı. Yıl 1932'ydi. Babasının işi batmıştı; kendisi de babasına çıraklık yaptıktan sonra hiçbir zaman iş bulamamıştı. Güçlü, zeki, iyi eğitilmiş on dokuz, on sekiz, on yedi, on altı yaşlarındaki genç bir adam için yapacak hiçbir iş yoktu. Dört yıl boyunca yüz binlerce genç adam gibi, bir köyden başka bir köye iş aramak için yürüyerek gitmişti. Ara sıra yapılan tuhaf bir işin dışında bu süre zarfında, yollarda yemek ve barınmak için haftada iki dolar kazanıyordu. Sonra “eski hastalığı” olan yatağını ıslatması tekrar nüksetti ve eve gidip her şeye sil baştan başlamak zorunda kaldı. Ama asla bir serseri ya da kavgacı biri olmamıştı, sadece gençlik yurtlarında veya tarlalarda uyurdu. Sonra Gustav Schwenke 1932'de, iyi bir maaş ve üniforma karşılığında SA polisi olmuş ve durumları düzelmişti.

Gustav Schwenke'nin istediği tek şey güvenli bir hayattı. Hep sahip olmayı istediği tek iş, devlette bir görev almaktı. Devlette herhangi bir kadrolu iş, sigortası ve emekli maaşı olması yeterdi. Gustav muhtemelen 1912'de Almanya'da güvenli bir yaşam isteyen ve 1933'e kadar da böyle bir işe asla sahip olamayacak olan tek çocuk da değildi. Parti polisi 1935'te askeri polis bünyesine dahil edildiğinde bu hayali gerçek olmuştu. Sonunda muteber bir kesime aitti. Sonunda adam yerine konulmuştu.

Gustav çocukken babasına düşküncü ve annesinden uzak duruyordu. Ödevini hep öğleden sonraları evin önünde, babasının

atölyesinde yapardı. Orada politik güç biçimini alan babasının erkeklik rolünden beslenirdi; öte yandan ev içinde güçlü kadınlık sergileyen annesinin rolünden ise mahrum kalmıştı. Yedi yaşındayken babasının Weimar Devleti'nin anayasasına "saçmalık" ve "pislik" dediğini duymuştu. Neticede Gustav da anayasadan nefret ediyordu (aslında ne olduğunu bilmiyordu). On bir yaşındayken, sekiz gün öncesinde fiyatı 8000 Reichsmark olan bir takım elbise almak için bir müşteri gelmişti; sekiz gün sonrasında ise 8000 Reichsmark parayla ancak yarım kilo tereyağı satın alabileceklerdi; Gustav babasına enflasyona neyin sebep olduğunu sorduğunda babası, "Yahudiler," demişti. Dolayısıyla Gustav bu kez de Yahudilerden nefret ediyordu. (Hiç Yahudi birisini tanımıyordu aslında, tanısaydı da onlara zarar vermezdi herhalde. Ama babası zarar verici bir şeyler yapabilirdi.)

Yaşlı Karl-Heinz Schwenke, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki "altın zamanların" bir ürünüydü. O altın zamanlarda bile, dediği üzere, "sadece bir terziydi". "Ama evlendiğimde kendime ait on takım elbise vardı," derdi o sert gösteriş düşkününü yaşlı kalantor. "Yirmi beş yıl sonrasında, o 'demokrasileri' 1918'de benimle işini bitirdiğinde bende takım elbise hiç yoktu, bir tane bile yoktu. Süveterim ve pantolonum vardı. Ordu üniformam bile yıpranmıştı. Madalyalarımı sattım. Bir hiçtim artık. Sonra birdenbire bana ihtiyaç duyuldu. Nasyonal sosyalizmde benim için bir yer vardı. Ben öncesinde bir hiçtim ve sonra bana ihtiyaçları oluverdi işte."

"Ve şimdi," dedim, "yine süveterinizi ve pantolonunu giymişsiniz."

"Evet," dedi, "artık 'demokrasileri'nin yine benimle işleri kalmadı."

"Nasyonal sosyalizm," dedim, nazikçe, "düşmanlarının yakasını hiç öyle hemen bırakmadı ama."

"Evet, öyle oldu. O sözde 'demokrasileri'nin bize ne yaptığını görüyorsunuz."

“Onlar” diyerek Bay Schwenke hep Yahudileri kastediyordu. On arkadaşım arasında en ilkeli olan oydu. Çok ketum bir adamdı. Gerçekleri korkuyla bekleyip dursa da elinden gelen hiçbir şey yoktu, bu korkulu gerçekleri ne aklından çıkarabiliyor ne de birilerine anlatabiliyordu o korkularını. Bir şeyler konuşabilse de kimseyi dinleyemezdi artık. Onun konuşmasını sağladım.

“Altı milyon Yahudi öldürüldü diyorlar; onları sadece ‘biz,’ hatta ‘Naziler’ de öldürmemiştir. Bugün dünyada kaç tane insan olduğuna baktığınızda, her zamanki kadar çok sayıda Yahudi var. On beş milyon varmış. Amerika’da...”

“Sanırım sadece altı veya sekiz milyon vardır,” dedim.

“Doğal olarak size söyledikleri hep bu. Şu anda Rusya’da kaç tane olduğunu biliyor musunuz? Hükümeti, parayı, her şeyi, her yerde kontrol ediyor bu adamlar.”

Ona bir hikâye anlatmak istedim ama vazgeçtim. Üçüncü Reich sırasında Almanya’da tramvaya binen bir Yahudinin Hitler’in gazetesi *Völkische Beobachter*’yı okumasıyla ilgili bir hikâyeydi bu. Yahudi olmayan bir tanıdık o Yahudinin yanına oturur ve “*Beobachter* gazetesini neden okuyorsunuz?” diye sorulunca Yahudi, “Bak,” diyor, “bütün gün bir fabrikada çalışıyorum. Eve gittiğimde karım beni rahatsız ediyor, çocuklar hasta ve yemek için para yok. Eve giderken başka ne yapabilirim ki başka? Yahudilerin gazetesini mi okuyacağım? ‘Romanya’da Pogrom.’ ‘Polonya’da Yahudiler Öldürüldü.’ ‘Yahudilere Karşı Yeni Kanunlar.’ Hayır efendim, tramvayla günde yarım saat, *Beobachter*’yı okurum hep. ‘Yahudiler Dünyanın Esas Kapitalistleri.’ ‘Yahudiler Rusya’yı Kontrol Ediyor.’ ‘İngiltere’de Her Şeyi Yahudiler Yönetiyor.’ Böyle bahsettikleri Yahudi benim. Günde yarım saat başka biri olup havaya giriyorum. Beni yalnız bırak dostum.”

Nasyonal sosyalizm, antisemitizm demekti. Antisemitizm haricinde temel niteliği, modern dünyada bin kişinin tiranlığından oluşan bir rejimdi. Nazilerin Ari ırk yaratma hayali olarak sevdiği ve Nietzsche’nin, “Yahudi karşıtı dolandırıcılık,” diye ifade ettiği

geleneksel antisemitizm, Almanların bir bütün olarak Nazi doktrinine karşı sıcak bakar hale gelmesinde önemli bir rol oynamıştı ancak bu aslında önyargı değil, ayrışmaydı. Bu kitlesel ayrışma, Nazizm aracılığıyla, Yahudiler ile Yahudi olmayanların sert çizgilerle ayrılmasına da yol açtı. Öğretmen Bay Hildebrandt dışında on arkadaşımın hiçbirisi, altı yüz ya da sekiz yüz kişiden oluşan dokuz yüz yıllık bir Yahudi cemaati de dahil olmak üzere yirmi bin kişilik bir şehirde bir Yahudiye yakından tanımamıştı. Gettonun son izleri bir asır önce yok olmuştu. Nesilden nesile bu insanlar, aralarında “günaydın” ve “iyi akşamlar” sözcüklerinin yıkıldığı, aralarında fiziksel olarak mevcut olmayan bir duvarın olduğu küçük bir şehirde birlikte yaşamaya öylece devam etmişlerdi.

On arkadaşımın hem alıcı hem de satıcı olarak Yahudilerle iş ilişkisi vardı aslında. Yahudi kuyumcu Springer, baba oğul Schwenkeler ile kasaba Glee Kulübü’ne üyeydiler. “Mushi’nin alyansını Springer’den aldım,” diyordu terzi, yaşlı karısının elini okşayarak.

“Neden bir Yahudiden peki?” diye sordum.

“Hayır,” dedi sinagog kundakçısı terzi, “Biz her zaman Springer’le ticaret yaptık. Bir Yahudi için o terbiyeli adamdı.” Tacitus’un Hessen kökenli terzinin ataları hakkındaki gözlemi aklıma geliverdi o an: “*Chattiler* (Hessenliler) Almanlar içinde zeki olanlardır.”

Yahudilerle ilgili düşmanca eleştiri yaparlarken sözlerini kesip düzgün bir Yahudi tanıyıp tanımadıklarını sorduğumda, on arkadaşımın yedisi Yahudi Springer’i yıllardır tanıdıklarını ve onun düzgün bir adam olduğunu söyledi. Onunla ticaret yapmışlardı, birlikte şarkı söylemişlerdi, onunla birlikte sokak yürüyüşlerine çıkmışlardı (gazilerin organizasyonunda) ama birbirlerinin evlerine hiç girmemişlerdi. Hiçbiri onun kaç çocuğu olduğunu veya atalarının nereden geldiğini bilmiyordu.

“Ona ne oldu?” diye terziye sordum.

“Ha, o mu? Gitti o.”

“Nereye?”

“Bilmiyorum. Belki Güney Amerika’ya gitmişlerdir. İlk zamanlardı.” Bununla 1938’deki sinagog yangının olduğu dönemi kastediyordu. “Çoğu Güney Amerika’ya veya başka yerlere çekip gitti.”

Yedi kişiden hiçbiri Springer’e ne olduğunu bilmiyordu.

Öğrenci ve Hitler Gençliği lideri olan, sinagog ve Yahudi okulunun köşesinde oturan Horst Rupprecht’e çocukken Yahudi arkadaşları olup olmadığını sordum. “Kesinlikle,” dedi hemen. “Yahudi bir çocukla hiç kavga etmedim.”

“Onu kastetmedim,” dedim. “Demek istediğim, herhangi biriyle birlikte oynadın mı?”

“Ah, hayır” dedi.

“Neden peki?”

“Neden mi? Bilmiyorum. Onlar birlikte oynardılar ve biz de birlikte oynardık.”

Karanlık çağlarda Yahudiler, tıpkı Hristiyanların (ve Yahudilerin) Konstantin öncesi Roma’da yapması gerektiği gibi, cemaatlerini korumak için kendilerini izole etmek zorundaydılar; ortaçağda ayrı bir grup olarak benimsenmiş ve Yahudi olmayanlar tarafından da izole olmaya zorlanmışlardı. Ancak Napolyon döneminde Almanya’daki resmi gettonun ortadan kaldırılmasıyla bu izolasyonun gerekçeli koşulları azalmıştı. On sekizinci yüzyılın sonunda Moses Mendelssohn’un Pentateuch’u Luther’in yüksek Almancasına çevirmesi, dilbilimsel ayrışmayı büyük ölçüde azaltmıştı (ve ortadan kaldırma yolunda bir hareketti). On dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında resmi, ekonomik, eğitimsel ve mesleki engellerin tümü aşamalı olarak (sonuncusu, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra orduda ve yüksek kamu hizmetlerinde) kaldırılmıştı.

Onlara yönelik aksayan uygulamalar ortadan kalkarken Yahudiler de ortadan kaybolmuştu. Hiçbir zaman Alman nüfusunun %1’inden fazlasını oluşturmamışlardı ve modern Almanya’da din

değiştirme oranları İtalya hariç başka herhangi bir yerden çok daha yüksekti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal bilimciler, iki nesil içinde Almanya'da artık Yahudi olmayacağını tahmin ediyorlardı. Ortodoksluktan agnostisizme ("liberalizm" vesilesiyle) dönüşüm süreci, binlerce kişinin ekonomik ve –daha da önemlisi– sosyal avantajları olan nominal Protestanlığa ve hatta Katolikliğe geçmesinin altında yatan en büyük faktördü. Din değiştirme, üniversitelerdeki ve mesleklerde sınırlar dâhilindeki "soğuk" ayrımcılığı da ortadan kaldırma eğilimindeydi. Soylular, ordu subayları ve profesörler zengin Yahudi ailelerin kızlarıyla evlenmişti ve motivasyonları her zaman para da değildi; sonuçta birçok Yahudi, inançlarından koparak, olabildiğince hızlı ve olabildiğince dininden uzaklaştı ve seçkin Yahudi olmayan sadece zengin değil, aynı zamanda kültürlü ve güzel genç kadınlarla birleşmeyi seçtiler. Bu süreç, elbette, Almanya'daki "küçük adam"ın, "Yahudi plütokratlar"dan biraz daha nefret etmesini sağlamak dışında toplumu pek etkilemeyecekti. Küçük adam dini ayrım düşüncesi olmaksızın entelektüellerin, sanatçıların ve "bohemlerin" birbirleriyle evlendiklerini duyduğunda da yumuşamayacaktı.

Yahudilerin irtidat veya din değiştirme yoluyla "intihar"ı, Yahudi karşıtlığını azaltmaktan ziyade Yahudileri azaltıyordu. Hitler'in Avusturya'da doğmasından dört yıl önce, o ülkenin büyük Yahudi düşmanı Von Schönerer, "*Ob jud, ob Christ ist einerlei, in der Rasse liegt die Schweinerei*" ("Onun Yahudi veya Hristiyan olduğunu söylemesi önemli değil, o ırktakiler milletin ahlakını bozuyor") demişti. Din değiştirme ve evlilikler, odak noktasını ekonomik ve medeni gerekçelerden ırksal nefret temeline kaydırmıştı; bunlar olurken, her kim olursa olsun, "küçük adam"ın Yahudi karşıtlığı yeni ve öldürücü bir biçimde canlanıyordu. Artık antisemitizm Alman "kan"ından olup olmamaya odaklıydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan çok önce, Borkum Adası gibi alt-orta sınıfa ait tatil yerleri *Judenfrei*, yani Yahudilerden arınmış olmakla övünmeye başlamıştı bile.

Yüzyıllar boyunca tüm onurlu uğraşlardan dışlanmalarının ardından Yahudiler, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda özgürleşmelerinin başlamasıyla birlikte, lonca veya dernek olarak örgütlenmemiş olan “özgür meslekler” dönüşmüşlerdi: Bunlar tıp, hukuk, gazetecilik, öğretim, araştırma ve tabii ki büyük ölçüde perakende ürün sektörleriydi. (Aralarından daha fakir olanlar, geçtiğimiz yüzyıllarda şehirlerden sürüldüklerinde, yapabildikleri tek meslek olarak perakende ticaretin erbabı haline gelmişlerdi. Seyyar satıcılığa yoğunlaşmışlardı.) Dolayısıyla Yahudiler, genel olarak, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki enflasyon yıllarında daha iyi durumdaydılar çünkü Yahudi olmayanlara göre daha küçük bir kısmı sabit ücret, maaş veya emekli maaşlarına sahipti ve Kronenberg’in “eski” Yahudileri, Nazizmden önce neredeyse tamamen “konfor” içindeydiler. Kronenberg’de ise hiç kimse zengin değildi.

“Eski” Yahudilerin yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra esas olarak Polonya’dan gelen, Almanca yerine Yidiş dili (Eski İbranice Alman aksanı) konuşan ve ellerinden geldiğince yaşam süren “yeni” olanlar da vardı; bu yaşam tarzı, seyyar satıcılık, fuhuş veya kudret anlamına geliyordu. Dolayısıyla bu yaşam tarzı Yahudiler için en küçük veya en vahşi türden alım satım spekülasyonu demekti. Kronenberg’deki Yahudi cemaatinde “eski” Yahudilerin “kikeler” dediği çok az sayıda “Doğulu” Yahudi kişiler de vardı. Elbette bunlardan bazıları da orada yaşıyordu.

Terzi Salo Marowitz bir Rus askeri idi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Alman hapishanesinden çıkmış ve “Aryan” bir kadınla evlenmişti. Dürüst ve saygıdeğer, iyi bir adam ve iyi bir Yahudi idi ancak (“eski” Kronenberg Yahudilerinin dediği gibi) o bir “kike” idi. Hiç şüphe yok ki Marowitz’in büyük oğlu Samuel, anne babası evlenmeden önce doğmuştu; savaş sonrası yıllarda bile gayri meşruiyet oranı neredeyse sıfır olan “eski” Alman Yahudileri arasında pek rastlanmayan türden bir skandaldı bu doğum. Ama o her şeye rağmen dürüst bir adamdı.

Polonyalı üç kardeş olan Lipskyler de güvenilir kişilerdi ancak daha az itibar gösterilen bir meslekleri vardı. Ev ev gezip bir şeyler satan tüccarlardı ve pek haysiyetleri yoktu. Belki haysiyetli olmayı göze alamazlardı; hiçbiri öyle çok parlak tipler de değildi. Terzi Schwenke'nin şiddetli bir Yahudi düşmanı olduğunu bilmelerine rağmen, yine de evine sabun satmaya gelirlerdi. Onlara her zaman isim takıp hakaret ederek kapıyı yüzlerine çarpardı, ama onlar hep gelirlerdi yine. En genç olan Lipsky bir şekilde iyi bir Alman ismi olan Bruno ismine sahipti, belden aşağısı da engelli idi. Yürürken bacaklarını önüne atmak zorunda kalırdı, bu da etraftaki çocukları güldürmek için yeterliydi. 1920'lerde, Alman *Reichswehr*, yani imparatorluk ordusu birliklerinin 100.000 civarında askerle sınırlı olduğu dönemlerde, Kronenberg'in beyaz gömleklerle talim yapan "askeri olmayan" bir taburu vardı ve Bruno onların yanlarında ısıklık çalarak yürümekte ısrar ederdi. Ona izin verselerdi, daha sonra SA askerleriyle birlikte de yürürdü. Pek zeki biri değildi.

Kronenberg Yahudileri, Nazizmden önce de yeterince hızlı yok oluyorlardı zaten. 1933'ten sonra Kronenberg'den ve Almanya'dan taşınmaya başladılar. Çoğu, 1938'in sonlarında sinagogun yanmasına ve katliamla Yahudi soykırımı uygulamalarına kadar "bunun" sonsuza kadar süreceğine inanmıyorlardı. Küçük bir şehir çapında olan kalıtım, atalet veya sosyal zorlama uygulamaları 1933'ten önce giderek azalmıştı aslında.

Kronenberg'deki Yahudiliğin azalmasının özel bir nedeni de vardı. Şehrin kendisi gibi Yahudi cemaati de muhafazakâr, eski kafalı ve dindardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana genç nesil, salı ve perşembe ibadetlerinden, Fısıh töreninde giyilecek dua şalından ve Fısıh töreninde giyilecek beyaz Kitl'den, hatta İbranice öğrenme rutinlerinden gitgide uzaklaşıyordu. Neredeyse hepsinin halk eğitim merkezi yerine sinagog okuluna gittiği doğrudu ancak bu büyük ölçüde, Hıristiyan dini hizmetlerinin devlet okulu programının bir parçası olduğu günlerden kalma ve eski

bir rutin uygulamaydı. Kuyumcu Springer'e bakıldığında kendisi cemiyetin bir üyesiydi, evet ama, babası 1920'lerde öldüğünde mezar taşı yazıtını İbranice yerine Almanca olarak oydurmuştu!

Kronenberg sinagogu, 1920'lerde bu tür bir baskı altında, yeni ve daha kabul edilebilir "Alman" geleneklerini başlatıp bazı eski kutsal ve ayinsel yapıları terk etti. Daha liberal hale geldi. Naziler iktidara geldiğinde, sinagogun Yahudi olmayan *Shames*, yani ibadethane görevlisi, cumartesi Şabat'ında çalışmaya karşı olan ve bu katı yasağı hâlâ sürdüren yalnızca bir düzine kadar üyenin evinde ateş yakıyordu ve Yahudilere ait dükkânlar cumartesi günleri açık, pazar günleri kapalıydı.

Liberalizme verilen tavizler Kronenberg cemaatinin azalmasını durduramamıştı. Ancak 1933'ten sonra, üyeler göç etmesine rağmen sayı yeniden artmaya başladı. Orada kalanlar ve ibadetlerden uzaklaşanların bir kısmı geri dönmüştü. Devam eden boykotun dayattığı taleplerle, Yahudi Vakıf Kurumu hiç olmadığı kadar aktifti artık; çocukların (bir devlet okuluna giden ve Hitler Gençliği'ne ait olmayanlar, diğerleri kutlamalar nedeniyle çıkarılıp okul odasında yalnız kalmak zorunda kalanların) hepsi sinagog okuluna geri döndüler, elbette eskisinden daha aktiftiler.

Gerçekten de Yahudiler Almanya'da kayboluyordu, bununla birlikte en azından kültür ve toplumun daha yüksek seviyelerinde ise kaynaşmalar artıyordu. Ancak Yahudiler ile Almanya'nın "küçük adamlar"ı arasındaki var olmayan duvar her zamanki gibi yüksekti ve bu iki taraflı bir duvardı. Bu olanlar açıkça ve basitçe bir dışlama meselesi değildi; daha ziyade bir şehirde iki topluluğun bağımsız varoluşunun iki yönlü ayrışmasıydı; Almanya'daki küçük kasaba durumunu, bir anlamda ABD'deki gibi antisemitizm anlayışından ayıran bir durumdu bu.

Bu ayrışmada şeytan uyuyordu ve uykudayken bile Hitler doğmadan önce tüm şartları zorluyordu. "Ben çocukken," dedi öğretmenin dayak attığı yaşlı terzi, "köyde belki yarım düzine kadar Yahudi çocuk vardı. Kendi okulları vardı ve Yidiş dili öğreniyorlardı."

“İbranice yani,” dedim.

“İbraniceydi herhalde. Eğer öyle bir şeyse, Alman çocuklar onları anlayamıyorlar diye birbirleriyle konuşurlardı. Bizi anlayabilirlerdi ama biz onları anlayamazdık. Bir sorun olduğunda, sorunları sadece çocukla ilgiliyse birbirleriyle Yidiş dilini kullanarak konuşurlardı. Bu, o kişiyi korkuturdu; ne demek istediğimi anlıyor musunuz?”

“Ben de yaptım öyle şeyler,” dedim. Ve gerçekten de yapmıştım.

Eski banka memuru arkadaşım Kessler, Württemberg’deki bir Katolik köyünde çocukken, ayda bir Yahudi bir seyyar satıcı köyüne gelirmiş. Seyyar satıcı köylülerin banka işleri de dahil olmak üzere tüm işlerini onlar için ücretsiz olarak yaparmış, karşılığında da aylık ziyaretlerinde dönüşümlü olarak köyün ailelerinin evinde iki veya üç gün kalırmış. Bay Kessler çocukluktan bahsederken, “O Yahudi, biz çocuklar için tıpkı ailenin bir üyesi gibiydi,” dedi. “Bir şey hariç: Akşam yemeğinden sonra, *Azizlerin Hayatı* kitabını okurken seyyar satıcı köşeye çekilip orada yüzü duvara dönük öylece dururdu. Şal gibi bir şey takardı ve kafasına da bir şey geçirip bizimkinden farklı dualar okurdu. Bu tavır bizi bir şekilde korkutmuş olmalı çünkü annemin bize korkmamamızı söylediğini hatırlıyorum. ‘Yahudi olduğu için böyle yapıyor,’ derdi annem. Ama biz ‘Yahudi’nin ne anlama geldiğini bilmiyorduk.

“O adamı yıllar sonra, ilk savaştan sonrasında, Münih’te Nazi propagandasını ilk duyduğumda anımsadım. Ve küçükken nasıl korktuğumu hatırladım; belki sadece şaşırmıştık ama sanırım çocuklar için şaşkınlık ve korku aynı şeylerdi. O Yahudi köşede, üzerindeki garip aksesuarlarla duvara dönük durup anlamadığımız duaları Yidişçe...”

“İbranice,” dedim.

“Evet, İbranice okuyordu.”

“Peki, o seyyar satıcıya dair anıların seni Yahudi aleyhtarı yaptı mı?”

“Hayır. Yahudi karşıtı propagandaları duyana kadar değil. Bunun için Yahudilerin seyyar satıcının hiç yapmadığı korkunç şeyler yapması gerekiyordu. Ama yine de dua ederken ondan korkmuştum ancak öte yandan onu gerçekten içten içe sevdiğimi de düşünüyorum. Propagandada söylenenler onun o halinden dolayı düşündüklerimden ziyade onun da bir Yahudi olduğunu aklıma getirdi. Ve bizi korkutan şey tek başına dua eden bir Yahudi olmasıydı. Sanırım nihayetinde bu duygu da antisemitist düşüncesinin bir parçasıydı. Gözlerimi kapayıp kendimi o çocukluğumdaki şekliyle hayal edince yine korkabilirim. Annemin de, ‘Korkma, çocuğum,’ demesi kulaklarımda çınlayıverir hemen.”

9. BÖLÜM

“Herkes biliyordu.” “Kimse bilmiyordu.”

Tanımadığınız insanlar, ilginizi çekmeyen insanlar, işlerini hiç tartışmadığınız insanlar, topluluğunuzdan uzaklaştıklarında onların gittikleri ânu veya gitmiş olduklarını fark etmezsiniz. Buna ek olarak kamuoyu (ve hükümetin kendisi) onları değersizleştirdiğinde, onların gittiklerini fark etmemeniz ya da fark ettiğiniz takdirde bile bunu çabuk unutmanız muhtemeldir. Beyazların ağırlıklı olduğu bir mahallede yaşayan beyaz tenli olan kaçımız, sadece uzaktan simaen tanıdığımız bir muhitte yaşayan ve çekip giden bir siyahi komşuyla ilgilenir? Belki de birileri onu taşınmaya zorlamıştır; en azından aklımızdan bir olasılık geçer ve özellikle dikkatimizi verirsek belki de bizim düzeltmeyeceğimiz bir yanlış yaptıklarını hissederek, mesela o siyahi kişinin de bir komünist olduğunu veya gideceği yerde daha mutlu olacağını duymak rahatlatıcı gelebilir; nereye giderse gitsin “kendisi gibi insanlarla” daha mutlu olacağından, taşınmanın onlar için ikramiye almak gibi iyi bir şey olacağı düşünülebilir.

On Nazi arkadaşımın dördü –terzi ve oğlu, fırıncı ve tahsildar– *Kah-Zed* toplama kampına götürülen Yahudilerin tamamen vatan haini olduğunu söylüyordu; geri kalanların mülkleriyle birlikte ayrılmasına izin verilmişti ve işyerlerini satmaları gerektiğinde, “mahkemeler” veya “finans ofisi” onlara piyasa değerinde ödeme yapmıştı. “Mahkemeler”den bahseden terziye, “Geç ayrılan Yahudilerin yanlarına ancak elli veya yüz mark alabildiğini duydum,” dedim. “Bunu bilmiyorum,” dedi. “Bunu nasıl bilebilirim ki?” Halbuki bir dakika önce “mahkemeler” hakkında

“bilgi” aldığını söylüyordu ama ona bunu hatırlatmadım. “Finans ofisi”nden bahseden tahsildar Bay Simon’a, “Giderken mallarının sadece bir kısmını kendileri için alabildiklerini duydum,” dedim. “Neden öyle olmasın ki?” dedi Bay Simon. “Ayrılmak istiyorlarsa, devletin onlardan pay alma hakkı vardı. Sonuçta o paraları burada kazanmışlardı.”

Gerçek şu ki, arkadaşlarımla aslında olanları bilmediğini düşünüyorum. Bilmiyorlardı çünkü bilmek istemiyorlardı, ama bilmiyorlardı sonuç olarak. Ancak çok isteselerdi o sıralarda öğrenebilirlerdi. Kim bilmeyi isterdi? Biz beyazlar çevremizdeki siyahi bir kişi çekip giderken neden, nereye ya da neleri yanına alıp gittiğini öğrenmek istiyor muyuz? Öğretmen, öğrenci, marangoz ve banka memuru, en azından bu dördü “piyasa değeri” efsanesinin gerçekliğinden şüphe duyuyorlardı; beş dakikalık muhabbetten sonra tereddüt etmeden mallarımızı ve menkullerimizi sizin veya benim kolayca emanet edeceğimiz polis ise Yahudilerin aceleyle satmak zorunda kaldığı mülklere akbaba gibi üşüşen “beyaz Yahudiler”i küçümseyerek konuşuyordu. O sırada dört arkadaşım da gerçekten bir dalavereden kuşkulandılar diyelim; ne yapabiliirdiler?

“Siz, ne yapardınız, sayın profesör?” Hatırlayın, öğretmen hariç, on arkadaşımdan dokuzu bir Yahudiyle hiç tanışmamıştı ve onlara ne olduğunu da umursamıyordu, tüm bunlar Nazizmden önceydi zaten. O katliamı kanunen yürüten de onların hükümetleriydi aslında. Sadece sorgulamak bile, devletin adaletine saldırı anlamına geliyordu. Her tür müdahale büyük ya da küçük, politik veya sosyal risk almak demekti, üstelik bu tür bir hamle zaten hoşlanmadıkları insanlar adına risk almak anlamına geliyordu. Matta:5’i ciddiye alan türden şevkli bir Hristiyandan başka kim böyle bir sorgulama riskini üstlenirdi? Sorgulama yoluyla adaletsizlik ortaya çıkarsa, protesto etme cezasını kim üstlenirdi? Arkadaşlarımdan hiçbirinin o dirayeti gösterecek kadar şevkli ve derinden inançlı bir Hristiyan olmadığı da aşikârdı.

Ancak Nazizm rejimi boyunca kilise komisyon üyesi olarak kalan marangoz Klingelhöfer, tanıştığım çoğu aynı görevdeki dindar insan kadar şevkli bir Hıristiyandı ve bazen konuşmalarımızda ortamı yumuşatmak maksadıyla, dini sorulara dönerdik. “İlgilendiğiniz şeyin bu olmadığını biliyorum profesör ama görüşlerinizi almak isterim.” Bir gün ortamı rahatlatarak Matta:24’ü birlikte okuduk. (İlgilendiğimi ya da ilgilenmediğimi söylemedim, sadece bir Alman arkadaşla yüksek sesle okumanın Almancamı geliştirdiğini söyledim.) Dokuzuncudan on üçüncü ayetlere kadar Almancamı geliştirmek için okudum:

“O zaman sizi sıkıntıya sokacak, öldürecekler. Benim adımdan ötürü bütün uluslar sizden nefret edecek.

“O zaman birçok kişi imandan sapacak, birbirlerini ele verecek ve birbirlerinden nefret edecekler.

“Bірçok sahte peygamber türeyecek ve bunlar birçok kişiyi sapıtıracak.

“Kötülüklerin çoğalmasından ötürü birçoklarının sevgisi soğuyacak.

“Ama sonuna kadar dayanan kurtulacaktır.”

Durdum, gözlerimle yukarı doğru doğru baktım ve sonra Bay Klingelhöfer’e baktım. “Gönüllü İtfaiye Teşkilatı için hayatım feda olsun!” diyen kendisi benim coşkulu arkadaşımdı. Başını eğmişti. Bekledim. Başını kaldırmadan dedi ki: “*Das ist schwer. Das ist kolossal schwer.*” (“Zor. Bu çok zor.”)

Bu gerçekten de zor bir şeydi. En uygun koşullar altında Hıristiyan olmanın, hatta olmak istemenin de zor olduğu söylenir. Nazi Almanyası’ndaki koşullar da pek kolay değildi. Bir düşünün: Yahudiler, “serbest mesleklere” bu kadar yüksek oranlarda hâkim olduklarından, daha önce teslim edilen mallar veya hizmetler, örneğin ticari mallar veya tıbbi bakım harcamaları açısından borçlu-alacaklı insanlar olmaları normaldi. Şimdi Amerika’da doktorumun faturasını bile zor ödüyorum. Doktorum iyi bir adam ama faturaları ne kadar düşük gibi gelse de aslında çok yüksek; zaten

olmak istemiyordum ve artık iyi olduğuma göre, artık ihtiyacım olmayan tıbbi bakımı satın almak zorunda kalmasaydım keşke diye düşünmüşümdür. Doktoruma başarılar diliyorum, inanın bana; dişçime, tüccarıma, avukatıma ve saatimi tamir eden kuyumcuya da öyle; içlerinden herhangi biri Yahudi ise yine de onlara hayırlı işler dilerim çünkü ben antisemitist değilim. (Hatırlayın, Nazi arkadaşlarım da öyleydi.)

Şimdi Yahudilerin ellerinden geldiğince hızlı bir şekilde Amerika'dan göç ettiklerini hayal edelim. Zarar ne olursa olsun mal varlığını tasfiye eder ve tahsil edilebilecek borçları bir hafta veya bir ay içinde hallederler. Küçük borçları pek umursamazlar. Üzerinde, "Lütfen, idare edin, bu ay faturayı ödeyemeyeceğim" yazan bir not gönderebilirler. Merak etmekten kendimi alamadığım şey, Yahudi diş hekimimin veya doktorumun ya da dükkân sahibimin göç etmeyi mi, işlerini sonlandırmayı mı, ofisini veya dükkânını kapatmayı mı, yoksa satıp (eğer yapabilirse, bir gün yine de borcumu ödemem gerekebilir tahsil edilmemiş faturalarını satabilirse tabii) tüm ailesini yanına almak, vatandaşlığını ve faturalarıyla benim borcumu takip etme gücünü kaybetmeyi mi düşündüğüdür. Tabii ki ben de iyi bir adamım, bu yüzden, "Müsait olunca ödeyeceğim," diyorum.

Ama ödemeyeceğim işte. O çekip gideceğinden dolayı ödemek zorunda kalmayacağım. Ve dürüst ve makul bir şekilde düşününce bile ödemek zorunda olup olmadığımı kendime sorup durabilirim. Ama akıl ve izanı bir kenara bırakırsam, o doktor ve onun faturaları, o dişçi ve onun faturaları diye bir şey yoktur belki de. 1936'da Kronenberg'de bir Yahudi doktor göç etmiş. Amerika'ya döndükten sonra onunla konuşma imkânım olmuştu. Ona 1936'da gitmeye nasıl karar verdiğini sorduğumda ve bana her zamanki iyi gerekçeleri sıraladı: "Kararımı kesinleştiren olayı hatırlıyorum. Frankfurt tren istasyonundaki umumi telefon odasındaydım ve yan kabindeki adamın şöyle konuştuğunu duydum:

‘Ona ödeme yapma. Ona ödeme falan yapma. Onunla tartışmaya girme. Ona isimlerden bahsetme. Nefesini boşa harcama. Kibar ol. Ama ona ödeme falan yapma. Bu sözümü bir kenara not et; altı ay ya da bir yıl sonra hiçbir şey ödemek zorunda kalmayacaktır. Ona mesafeli dur.’ Bunun gibi bir şeyler söylüyordu, ‘Yahudi’ diye bir şey çıkmadı ağzından; adamın kim olduğunu ya da ne hakkında konuştuğunu bile bilmiyordum. Ama bu noktada kararımı verdim. Amerika’da her şeyi ayarlamak için acente bulmam üç-dört ayımı aldı. Faturaları gönderdim. Bazıları ödendi; bazıları tamamen, bazıları kısmen. Bana borçlu olanların yarısından fazlasının bedelini topladım; sonuçta bu insanlar benim hastalarımıydı ve onlar saygın insanlardı. Ve 1936 yılında her şey için hâlâ erkendi. Daha sonra tabii ki farklı olacaktı.”

1934’te Hannover dışındaki bir köyde uzak akrabalarımдан oluşan bir aileyi ziyaret ettim. Bu Yahudiler küçük esnaftı; yedi yüzyıldır oradaydılar ve resmi bir Yahudi topluluğu oluşturmak için sayıları azdı. Eichdorf’ta antisemitizm yoktu. (Evlilik de yoktu.) Nazizmin ilk yıllarında Yahudi olmayan arkadaşları oradakilerle açıkça, daha sonra ise gizlice ticaret yapmaya devam etmişlerdi. Onlara isim takan küçük çocuklar (her şey küçük çocuklarla başlamıştı) eve götürüldü ve onlara şaplak atıldı. Birkaç memur ve birkaç genç kabadayı dışında köylüler, Nazizmin Eichdorf haricindeki yerlerde ilerleyişine izin vermediler.

Dokuz yıl sonra, 1943’te, Eichdorf Yahudileri “gönderildi”. Böylesine küçük bir toplulukta fark edilmeden “gönderilemezlerdi”. Savaştan sonra komşularından biri bunu şöyle anlatıyordu: “Herkes biliyordu ama sokağa kimse çıkmadı. Bazıları perdelerinin arkasından baktı, çok az kişi.”

“Siz baktınız mı?”

“Hayır.”

“Neden peki?”

“Neden mi? Görünmenin ne anlamı var ki?”

Kronenberg elbette daha büyüktü. On arkadaşımın hiçbiri grup halinde Yahudilerin oradan ayrıldığını görmemişti. Görmeleri de gerekli değildi. On kişiden yalnızca polis memuru Hofmeister, Yahudilerin ayrılışının ayrıntılarını biliyordu ve o, gidecekleri yerden değil, yalnızca ayrıldıklarından haberdardı. Sadece öğretmen Bay Hildebrandt, sonradan bir Yahudiyle irtibat kurmuştu ya da onlara ne olduğunu biliyordu. 1933'ten itibaren Yahudilerin uzaklara gittiğinin herkes farkındaydı. On arkadaşımın tümü bu Yahudilerin ya da başkalarının gitmekte olduğunu ya da gittiğini duymuştu. Yahudi bir kadın, Bay Wedekind'in fırınına faturasını ödemek için gelmiş ve kendisine hiçbir borcu kalmadığından emin olmak istemişti. "Gidiyorsunuz ha?" diye sormuştu fırıncı. "Evet," demişti o da. Hepsi bu kadardı. Savaş sırasında üç arkadaşım bir gün şafakta bir otobüs dolusu Yahudinin meydana dan ayrıldığını duymuştu. Hepsi buydu.

Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, sokakta çalışan bir grup Yahudi görülmüştü; tramvay rayına bloklar yerleştiriyorlardı (artık sıradan iş gücü dışında Yahudilerin herhangi bir kamu işinde çalışmaları yasaklanmıştı). Hofmeister tanıdığı bazılarını selamlamış ama onlarla konuşmamıştı. Marangoz Klingelhöfer, müşterisi olan tanıdığı bir avukatla konuşmuştu. "Orada hayatlarının nasıl olduğunu sordunuz mu?" dedim.

"Hayır, biliyordum zaten."

"Nasıldı?"

"Herkes biliyordu."

"Nasıl?"

"Biliyorduk işte."

"Ona ne dediniz?"

"Ona nasıl olduğunu sordum ve 'İyiyiz,' dedi. İyi görünüyordu."

"Onunla el sıkıştınız mı?"

"Hayır. İki eliyle meşgul olan bir adamla el sıkışılmaz, değil mi?"

“Hayır, Amerika’da olmaz pek ama siz Almanlar her zaman çok tokalaşırsınız diye öyle düşündüm. Bu arada, Bay Klingelhöfer, onunla sokak ortasında konuşacak kadar cesurdunuz, öyle mi?”

“Cesur mu? Hayır, cesur değildim aslında. Belki biraz. Hayır, gerçekten korkuyordum. Vefa duygum vardı sadece.”

İşsiz banka memuru, yerel İşçi Cephesi’nde Parti sözcüsü ve birim başkanı olarak yükselen Bay Kessler, Stein’i Kronenberg platformunda kendisi gibi kuzeye giden treni beklerken görmüştü. Stein’i ticaret yaparken iyice tanımıştı; Stein, işsizken ona yardım etmek için kuru mal dükkânının muhasebesini denetlemesi işini ona verirdi. Yahudi yaşlı bir adamdı. 1939 yılının başlarıydı. “Beni görmemiş gibi yaptı. Belki bunun beni utandıracağını ya da onunla konuşmak istemeyeceğimi düşündü. Bu doğru değildi; fanatik biri değildim. Sonunda yanına gittim. El sıkıştık ve nasıl olduğunu sordum. ‘İyi,’ dedi. İşinin nasıl olduğunu soramadım çünkü tükenmiş durumda olduğunu biliyordum. Sonra tren gelirken, ‘Gidiyor musunuz şimdi, Bay Stein?’ diye sordum. Elbette gidiyordu, öyle olmasa treni bekler miydi hiç? Ama bir adam bir günlüğüne ya da hiç dönmemek üzere de gidebilir, ben bunu soramadım, ‘Gidiyor musunuz, Bay Stein?’ dedim, o da ‘Evet,’ dedi ve sonra, ‘Hoşça kalın,’ diyerek elimi uzattım ama o çoktan yüzünü çevirmiş trene doğru gidiyordu.”

“İkiniz de aynı trene mi bindiniz?”

“Evet.”

“Birlikte mi?”

“Hayır. O, sigara içilmeyen vagon tarafına bindi, ben de sigara içilen yere bindim.”

“Sigara içtiniz mi?”

“Hayır.”

On arkadaşımın hiçbirisiyle Yahudiler hakkında tartışmaya girmedim. İkinci sohbetin başlangıcı ile dördüncü konuşmanın sonu arasında bir yerde, her biri bu konuya girerdi yine; Hildebrandt, Kessler ve Klingelhöfer hariç her biri sürekli olarak o konuda konuşmak isterdi. Terzi Schwenke’ye “25 maddelik

programı beğendin mi?” diye sordum. “Parti programı mı?” dedi. “Evet, çok iyiydi, çok. Örneğin Yahudi sorununu ele alalım...” (Sonraki bir sohbette ise Parti programını aslında hiç görmediğini söyledi.)

On kişiden yalnızca öğretmen Hildebrandt Yahudi karşıtı değildi. İyi bir yaşlı adam olan polis değilmiş gibi görünse de öyleydi. Öğrenci, genç Rupprecht kendisinin antisemitist biri olmadığını düşünüyordu ama onun durumundan pek emin değildim; öyle gibi çevik konuşuyordu. Arkadaşlarımdan en sert duyguları olan Kessler ve Klingelhöfer haricinde hepsi (Hildebrandt hariç) hafif düzeyde düşmanlık besliyorlardı; onların Yahudi karşıtı duyguları hiç de “ırksal” değildi ve neredeyse tamamen ekonomik, “rasyonel” temelli gibi görünüyordu.

Marangoz olarak ticareti kendisinden öğrendiği Klingelhöfer’in babası ona Yahudilerin iyi insanlar olduğunu söylemişti: “Onlar da diğer insanlar gibi insanlardı ama onlara para konusunda güvenemezsiniz. Bir Yahudiye iş yapmak için gitmek bir şeydi ama bir Yahudi size iş yapmak için geldiyse bu başka bir şeydi.”

“Sizce neden öyleydi?” diye sordum.

“Bilmiyorum. Bilmiyorum. Babamın bana tren istasyonunun caddesi üzerindeki deri dükkânı olan Moses’tan bahsettiğini hatırlıyorum. Babam onun için çok iş yapmıştı ve iyi anlaşırlardı. Sadece Moses hesaplarını pazar sabahları kapatır ve her zaman ‘yuvarlama bir miktar’ öderdi, kuruşları yok sayardı. Ve her zaman %3 kesinti yapardı.”

“Neden?”

“Bilmiyorum. Bu onun geleneğiydi sanırım. Yani babam her zaman hesaplarını %3 zaten içeride olacak şekilde ayarlardı. ‘Hile yaparı aldatmak’ diyebilirsiniz buna ama tam olarak öyle değildi. Moses iyi bir adamdı. Babam onu severdi. Ama babam her zaman bir Yahudiye para konusunda güvenilmeyeceğini de söylerdi. Ve haklıydı.”

“Bir Yahudi tarafından kazıklandınız mı?”

“Hayır, ancak bunun sebebi önceden uyarılmam ve dikkatli olmamdı. Dikkatli olursan, onlarla bir derdin olmaz.”

“Profesör Freudenthal konusunda da dikkatli miydiniz?” (1933'te intihar eden Freudenthal, Bay Klingelhöfer'in müşteri-siydi ve ona arkadaşımın gurur duyduğu bir piyano şalı olan bir düğün hediyesi göndermişti.)

“Hayır. Onunla iş yapmak zorunda değildik.”

Eski banka memurunun düşüncesi, marangozunkinden çok daha kapsamlıydı. Yahudiler ülkenin ekonomik gücünde çok fazla yığınak yapmışlardı, bu nedenle “nüfuslarına uygun oranlarda ekonomik olarak zayıflatılmaları gerekiyordu.”

“Bu nasıl yapılmalıydı?”

“Bilmediğim şey de bu zaten ancak onları vatandaşlıklarından mahrum bırakmadan veya onlara kötü muamele etmeden bir yol bulunmalıydı.”

“Bu gücü kötüye mi kullandılar?”

“Bir bakıma. Sanırım herhangi bir insan, özellikle de Yahudiler gibi küçümsenip dışlansa onlar gibi yapardı. Ama Yahudilerin durumu çok kötü görünüyordu.”

“Ekonomik hayata bir ‘Yahudi ruhu’ kattıklarını mı söylüyorsunuz? Diğer nasyonal sosyalistlerin de bunu söylediğini duymuştum.”

“Eh, bu elbette tüm ‘ırk’ olayının bir propagandasıydı ama öyledir de diyemem. Bir ‘Yahudi ruhu’ var veya yoktu, ama kesinlikle bazı Yahudilerin saldırganlığı ve rekabet gücü tacizlere yol açmıştı; örneğin basında pornografiye, sırf gazete ve dergi satmak için yönelmişlerdi.”

“Yahudilerin bazıları herhalde,” dedim.

“Aa, evet, bazıları, hepsi değil.”

“Bazı Yahudi olmayanlar da yapmıştır ama öyle.”

“Elbette. Bu yüzden ‘Yahudi ruhu’ diye bir şeyden söz etmekten hoşlanmıyorum. Ama orana vurulduğunda bu tür işlerde

Yahudi olmayanlardan çok daha fazla Yahudi vardı. Demek istediğim bu.”

Nasyonal sosyalizmin çöküşünden bu yana on arkadaşımдан hiçbir Yahudilere karşı tavrını değiştirmemişti. Aşırı Yahudi karşıtı olan beş arkadaşımın (ya da altı, eğer genç Rupprecht dahil edilirse) sanırım eskisine kıyasla az ya da çok değişmemişti. Gerçekten beni şaşırtan şey, savaşın kaybedilmesi ve hayatlarının mahvolması nedeniyle artık öyle olmamalarıydı. Kesinlikle Nazizmin zorla yenilgiye uğratılması Nazilerin Yahudileri daha fazla sevmesine neden olmamıştı, olsa olsa sevgileri azalmıştı. Yahudiler olmasa belki ülkeleri de yıkıma uğramayacaktı. Yaptıkları işgaller sonrası, yedi yüz elli milyon dolar gibi bir rakamı da İsrail Yahudilerine tazminat olarak ödemek zorunda falan kalmayacaklardı belki de. Ve o beş aşırılık yanlısı, yerel *Amerika-Haus*’un ya da başka bir “yeniden eğitim” kurumunun içini hiç görmemişti ve görmeyeceklerdi.

Onlar ve banka memuru, marangoz ve polis bile Yahudilerin Nazilerin dediği kadar kötü olduğuna beni ikna etmek için çok uğraştı. Arkadaşlarım tezlerini savunurken öylece pasif bir şekilde oturdum, ara sıra kendi açık fikirliliğime aykırı sorular da sordum. Onları başka konuya yönlendirirsem bile o konuya geri dönüyorlardı. Bırakmış gibi göründükleri tek tutku antisemitizmdi, onların yüreklerini hâlâ ısıtan tek ateş bu konuydu. Onlar anlatmaya devam ederken, o bilinen analiz hakkında düşündüm: Yaraladıklarımıza zarar vermiş olmamızın gerekçesini izah etmeliyiz ya da suçumuza dahil etmek için suç niteliğindeki görüşümüzü başkalarına kabul ettirmeliyiz. Biraz düşündüm ama pek bir şey söylemedim. Ne söyleyebilirdim ki?

10. BÖLÜM

“Biz Hristiyanların Göreviydi”

Tahsildar Bay Simon beni ziyaret ediyordu. Evine gittiğimde ona şeker götürdüğümünden, eşim için lale getirmişti. O ve ben kahve içiyorduk, onun evindeyken biz (daha doğrusu ben, o bir Yeşilaycıydı, “Hitler gibi”) şarap içerdik. En azından Amerika hakkında konuşmak ilgisini çekiyordu. Ona federal sistemimizdeki eyaletlerin yetkilerinin özerk olduğundan bahsediyordum:

“Orada hiç Yahudi tanıyor musunuz, sayın profesör?” dedi.

“Aa, evet,” dedim, “çok sayıda, orada bizim aramızda yaşıyorlar, tıpkı diğer insanlar gibi.”

“Zenciler gibi değildir ama,” dedi “eski savaş gazisi”. “Fakat,” diyerek devam etti, “size Yahudiler hakkında bir şey sormak istiyorum. Orada birini gördüğünüzde her zaman Yahudi olup olmadığını söyleyebilir misiniz? Biz biliriz burada. Her zaman. Onlar sizin benim gibi değiller.”

“Nasıl söyleyebiliyorsunuz?” dedim. “Bazen size bize benziyorlar.”

“Elbette,” dedi. “Bazen. Fiziksel görünüşüne göre değil. Ama bir Alman anlayabilir. Her zaman.”

“Eh,” dedim. “Her gün yeni bir şey öğreniyor insan,” diyen bir adamın cümlesini tekrarladım.

“Evet,” dedi.

Sonra dedim ki, “İsa’yı görseydiniz onun bir Yahudi olduğunu söyleyebilir miydiniz, Bay Simon?”

“Öyle sanıyorum,” dedi. “Yahudi olsaydı. Ama Yahudi miydi? Öyleyse Yahudiler onu neden öldürdü? Bunu bana söyleyebilir

misiniz?” dedi ve devam etti: “Ben bir papazın İsa’nın Yahudi olduğunu söylediğini hiç duymadım. Pek çok bilim insanı onun Yahudi olmadığını söylüyor. Hitler’in İsa hakkında konuşurken onun eski Roma ordusundaki bir Yunan askerinin oğlu olduğunu söylediğini duymuştum.”

“Bunu hiç duymadım,” dedim. Yalan söylüyordum aslında; Reinhold Hanisch anılarında, Hitler’in bunu 1910’da Viyana’da âlem yapılan evinde birlikteyken söylediğini anlatıyordu.

“Evet,” dedi Bay Simon, “ve biliyor musunuz, sayın profesör, Yahudilerin Talmud adında gizli bir İncil’i de var. Belki de bunu hiç duymadınız ama bu doğru. Bunu inkâr ediyorlar. Sadece bir Yahudiye sorun ama hemen öyle bir şey olmadığını söyleyecektir. Fakat her Alman bunu bilir, ben kendim de gördüm. İçinde onların ritüel olarak yaptıkları cinayetlerden bahsediliyor ve diğer yaptıkları her şeyi anlatıyor; düşünün, kaç yüzyıl önce olmuş bu, Alman kadınlarıyla evlenmeleri ve Alman ırkını zayıflatmaları gerektiği de yazılmış. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Bu konu hakkında ne mi düşünüyordum? Kronenberg Üniversitesi Teoloji Fakültesi dekanına telefon edip pazar gecesi ve berbat rüzgârlı olmasına rağmen, evime bir Alman Talmud’unu getirmesini isteyecektim. *Kendimin Yahudi olduğumu söylememden ziyade yeterli olurdu bu*, dedim kendi kendime. Şöyle düşündüm: Şayet Yahudi olduğumu söylersem onu o güne dek aldatmış olmamdan ötürü öyle kızardı ki, bir Yahudiye gördüğünde tanıyıp tanımadığını ona söyleme fırsatım olmazdı o zaman. Önce bir dakika düşünmek için müsaade istedim.

“Siz,” dedim, “gerçekten gördünüz mü onu?”

“Talmud,” dedi gür bir bıyığa ihtiyacı olan (ince bir bıyığı vardı) ufak tefek o gözlüklü tahsildar. “Ama dikkat edin, sayın profesör, sizi de aldatmasınlar. Ben gerçek olan nüshasını görmüştüm. Yahudiler, eğer onları tuzağa düşürürseniz size sahte bir nüshasını gösterirler ve kendi üniversitelerinizde bile Yahudilerden maaş alan gençlere bunun gerçek olduğunu söyleyecek

profesörler bulursunuz. Daha önce burada böyle profesörlerimiz vardı. Ve şimdi yine var tabii ki.”

Bunun hakkında ne düşünüyordum ki? Dekana telefon etmeye karar verdim ve daha sonra dedim ki: “Daha çok görüşmemiz gerekecek, Bay Simon.” Daha çok sayıda Bay Simon neslinin gelmesi gerektiğini düşündüm. Simonların bu neslinin “gerçek” Talmudlarıyla yaşadığı vahşi doğadan, bir şekilde yönlendirilmeden veya beyinlerinin yıkanmasından ortaya çıkıyordu bu tür görüşler.

Daha sonra eski ve yürekten bir *Fanatiker* olan arkadaşım terzi Schwenke’yi ziyaret ettim. Üzerinde kazağı ve pantolonu vardı, çorba ve tereyağsız ekmek yiyorduk; Alman köy ekmeği söylendiği kadar hafif olmayan bir yiyecekti. Karısı kek pişirmiş, ben de çay getirmiştım. “Ve böylece,” dedim, “babanızın hayat hikâyesinin sonuna geldik ve bu da bizi her iki taraftaki tüm atalarınızın hikâyesinin sonuna getiriyor. Hayret ediyorum, Bay Schwenke, o kadar eski kuşaktaki her biri hakkında çok şey biliyorsunuz.”

“Biz Almanlar böyleyiz,” dedi arkadaşım. “Ailelerimizle gurur duyarız. Amerikalılar benim İncilimi almış, doğal olarak bunu yapması için bir Yahudi göndermişler ya da size tüm tarihleri tam olarak verebilirim; doğum, vaftiz, evlilik, çocuklar, ölüm.”

“Aileniz,” dedim, çok dikkatlice, “her zaman şanslıymış sanki. Asla büyük sıkıntılar yaşamamışsınız. Evlerini veya topraklarını asla kaybetmemişler. Çok olağanüstü bir aile, her zaman böyle iyi bir servete sahipmişsiniz herhalde.”

“Her zaman, her zaman,” dedi terzi. “Benim makûs talihime dek hepsinin işleri iyi oldu; babamın, büyükbabalarımın, büyük büyükbabalarımın, hepsinin her zaman işleri çok iyiydi.”

Bu değişim on dördüncü görüşmemizde gerçekleşmişti. İkinci si esnasında, atalarının yaşamlarının dikkate değer ölçüde ayrıntılı incelemesine başlamadan çok önce Yahudiler hakkında konuşmuş ve şöyle demişti: “Daha önce onlardan nefret etmek için yeterince nedenim vardı çünkü onlar benim atalarımı mahvetmişti. Nesiller

boyunca atalarımız onlardan çok çekti. Yahudiler onların her şeyini çalıp onları mahvettiler,” dedi ve bir evlat olarak yüzü öfkeyle gerilmişti.

Sanırım arkadaşım hem ikinci sohbetimizde hem de on dördüncüsünde söylediği şeye yürekten inanıyordu. Bu çelişkinin filizlenmesine katkıda bulunmuş olabilirim. Ancak bu onu daha az antisemitist yapmıyordu. Ayrıca insanların hayatları kendi düşündükleri gibidir. Ben de üstüne fazla gitmedim.

Büyük ağabeyinin, en büyük çocuk olmasından doğan haktan ötürü aile çiftliğini aldığı Hessenli taşralı çocuk Bay Damm’ı ziyaret ediyordum, Kronenberg’e iş bulmak için gelmişti. İşini ekonomik buhran sırasında kaybetmiş ve memleketine dönmüştü. Nazilerin 1932’de kasabada düzenledikleri “askere alma akşamı”nda Parti’ye katılıp Kronenberg’deki Parti genel merkezinin ofis müdürü olmuştu. MS 808 yılında Dammların atalarının yerleştiği köyün kuruluşunun üzerinden on ikinci asır yıldönümüydü ve ben de kutlamaya katılıyordum.

“Evet,” dedi Bay Damm, “ailemiz her zaman antisemitist olmuştur. Babam ve büyükbabam, 1980’lerde Hessen’de Antisemitist Parti’yi kuran Dr. Böckel’in destekçileriydi. Parti bayrağı üzerinde Yahudi karşıtı ibarede şu yazıyordu: ‘Yahudilerden kurtuluş.’ Ama Amerikalılar sonra orayı çıkarmış.”

“Yahudilerle hiç muhatap oldunuz mu?” diye sordum.

“Her zaman,” dedi. “Kasabada muhatap olmak zorundaydık. Antisemitist olan Çiftçi Kredi Birliği, Dr. Böckel tarafından kurulmadan önce çiftçileri Yahudilerden kurtarmak için sığır tüccarlarının insafına kalmıştık. Tüccarların hepsi Yahudiydi ve hepsi de birlikte hareket ediyordu.”

“Hepsinin birlikte hareket ettiğini nereden biliyorsunuz, Bay Damm?”

“Her zaman öyle yaparlar. Bizi avuçlarının içinde tuttular. Bir zamanlar onlardan biri ne yaptı biliyor musunuz? Babamdan bir

buzacı aldı ve kasabaya götürüp babamın kendi kuzenine üzerine kâr koyarak sattı.”

“İyi de bu sadece kâr sistemi. Kâr sistemine inanıyorsunuz, değil mi? Kesinlikle komünist falan değilsinizdir!”

“Elbette,” dedi, “ama bir düşünün; babamın kendi kuzenine! Babam kendi kuzeninin buzacı istediğini bilseydi, arada Yahudi olmadan da kendisine satabilirdi.”

“Şey...” dedim.

“Bakın profesör, bir Yahudi bir inek satın alır. Satın aldığı anda bu tümüyle yanlıştır; nitekim hediye olarak almayacaktır o ineği. Bu yüzden birkaç mark öder. Sonra yanında o inekle başka bir çiftçiye gider. Yahudi tüccara göre güya o dünyanın en harika ineğidir. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz?”

“Sanırım anlıyorum,” dedim ama içimden duygularımı dizginlerken tebessümle, *bu Amerikan tarzı zaten*, diye düşünüyordum. “Ama Almanlar, yani Yahudi olmayanlarda da ‘en düşük fiyata al ve olabildiğince yüksek sat’ ilkesi yok mudur?”

“Vardır fakat sadece o kadardır. Bakın sayın profesör,” dedi ve sabırla devam etti, “Almanlar birbirleriyle ticaret yapamazdı. Aralarında her zaman bir Yahudi vardı. Tüm Yahudiler tüccardır, asla işçi veya çiftçi değillerdir. Çocuklar bile bilir bunu. Tüm ticaret Yahudilerin elindeydi. Biz zavallı Almanlar ne yapabiliydik ki? Hitler *Kavgam* adlı kitabında bizi ‘dahi ırk yapmak’ dediği şeyden bahsetmiyor muydu zaten?”

Bay Damm’ı sevmiştim. O profesyonel bir hödüktü; çiftçilere yönelik Parti işleri için kullanılmıştı; o çiftçilerin “dil”ini konuşan, yani avamın zihnini okuyan ama yine de küstah ve hödük bi-riydi. Başka bir gün de beni ziyarete gelmişti ya da daha doğrusu, birlikte son görüşmemiz olacağından Kronenberg’in en iyi restoranında bir dolarlık lüks bir akşam yemeğine davet etmiştim onu. Konuşmayı ilk sohbet konularımızdan birine geri çevirdim; bana bütün kendi Gau bölgesinden gelenler içinde kiliseden ayrılmayı reddeden kişinin sadece Kreisamtsleiter olduğunu söylemişti.

“Onlara kilisede doğduğumu söyledim,” diye anlatmış ve “Alman Kilisesi’nde değil, Hristiyan Kilisesi’nde öleceğim,” demişti.

“Şimdi,” dedim, akşam yemeğinden sonra tütünlerimizi üflerken, “Amerika’daki birçok Hristiyanın anlayamadığı şey, Almanya’daki siz Hristiyanların Yahudilere yapılan zulmü ne kadar kötü olursa olsun nasıl kabul edebildiğinizdir. Bu durumu Hristiyan olarak nasıl kabul edebiliyorsunuz?”

Bu konuda ilk defa inisiyatif almıştım. “Yahudiler mi?” dedi. “Ama Yahudiler Hristiyan dininin düşmanıydı. Başkalarının onları yok etmek için farklı gerekçeleri olabilir ama biz Hristiyanların yapmamız gereken Hristiyanlık vazifesi vardı. Elbette, sayın profesör, Yahudilerin Rabbimize nasıl ihanet ettiğini biliyor musunuz?”

Arkadaşlarımdan hiçbiri Nazi ırk teorisiyle pek ilgilenmiyordu, terzi ya da tahsildar bile. On kişiden beşi, marangoz da dahil olmak üzere bundan bahsedilince güldü. “Bu çok saçmaydı,” dedi Bay Klingelhöfer, “SS birliği ve üniversiteler için. Kafamın şekline şöyle bir bakın, bir ahır kadar geniş. Esmer karıma bakın. Sence biz Alman değil miyiz? Hayır; onlar, SS’e ve üniversite öğrencilerine bunları anlatabilir ancak. SS Flott (“kaymak takımı”, kutsal bir manada) kendilerini harika yapan her şeye inanır ve üniversite öğrencileri de karmaşık her şeye inandırılırdı, profesörleri de öyle. ‘Ari ırk’ çizelgesini gördünüz mü?” diye sordu.

“Evet,” dedim.

“Öyleyse bilirsiniz. Bütüncül bir sistem. Biz Almanlar bilim odaklı sistemleri severiz, bilirsiniz. Hepsi birbirine uyuyordu, bu yüzden gerçek insanlara değil de siyah, beyaz ve gölgeli dairelere baksanız, o bilimsel bir sistemdi. Öyle bir aptallığı bizim gibi küçük adamlara öğretemezler. Denemediler bile zaten.”

Arkadaşlarımdan inandığı ve hâlâ inanmaya devam ettikleri şey, kiraz ağacı hikâyesinin bize gelmesinden bile daha fazla suçluluk duygusu hissetmeden kendilerine gelen bir efsane, bir efsane birikimiydi. Sadece onların durumunda dahi kendilerini

“küçük adamlar”, “küçük insanlar” olarak görerek, Alman oldukları sürece hiçbir şey ifade etmeyen, aralarında Alman olmayan bir halkın efsanesi olan, bu nedenle onlardan bile daha az miktarda olmalarından ötürü özellikle değerliydi o küçük adamlar.

Nazilerin Yahudiler konusunda yanıldığını kimse arkadaşlarıma göstermemişti. Hiç kimse de bunu yapamazdı herhalde. Nazilerin söylediklerinin ve radikal arkadaşlarımdan inandıklarının doğruluğu ya da yanlışlığı, hiç de önemli değildi. Bunu ispatlamanın hiçbir yolu yoktu, en azından mantık ve kanıt prosedürlerini kullanarak buna ulaşılamazdı. Tahsildar bana Yahudilerin pis olduğunu, çocukken yaşadığı kasabadaki Yahudi bir kadının evinin domuz ahırını olduğunu söylemişti; fırıncı ise Yahudilerin temizlik konusundaki bağnazlığının yeterince temiz olan Almanlara karşı bir hakaret olduğunu anlatmıştı. Bunlar gerçek olsaydı bile ne önemi vardı?

Zaman zaman, tereddütlü bir şekilde, belki de Yahudilerin ortaçağda vatandaşlıktan ve toprak sahipliğinden atılmaları, 1648'den sonra lonca çıraklığından dışlanmaları ve bin yıl boyunca tefecilik uygulamasından men edilmelerinden bahsettim. Bir şövalyeye yakışır bir şekilde borç alan kişiye karşı küçümsemenin borç veren kişiye eşlik eden riskle birlikte, hayatta kalmanın koşulu olarak Avrupa'nın erken dönemlerinin çoğunda Yahudilerin çoğu kurnazlığa itilmiş olabilirdi; bu tür koşullar altında zihnin netleştirilmesinin insanlar arasında orantısız miktarda ve alışılmadık derecede aşağılayıcı eğilimlerin ortaya çıkacağını, sürükledikleri marjinal mesleklerdeki olağandışlıklarının, büyük topluluk olarak dezavantajları ortadan kaldırıldıkça kendilerinin de yok olacağı söylenmişti. Banka memuru Kessler'e, şimdilerde Yahudilerin banka yöneticisi olmalarını yasaklayan Hristiyanların atalarının bir zamanlar onları bankacı olmaya zorladığını hatırlattım. O, Württembergli bir Suabiyalıydı ve Suabiyalılar, Tacitus'un mizahi bir şekilde dediği gibi, “Almanlara hizmet için varlardı.” Espri hoşuna gitmişti.

Bunları söylediğimde on arkadaşımdan hiçbiri benimle tartışmaya girmedi. Banka memuru ve –tabii ki– öğretmen dışında hiçbiri de dinlemedi zaten. Söylediğim her şeyi, hepsi uzun zaman önce duymuş da olabilirdi. Ama herkesin bildiği ve kimse-nin öğrenmediği bazı şeyler de vardı. Amerika’da 8 Aralık 1941’de Japonlara da hain denildiğini herkes bilmiyor muydu?

1935’te Berlin’deki Amerikan Büyükelçiliği’nde, Alman Dış Basın Bürosu’ndan bir yetkili bana hiç Yahudi olmayan bir Kuzey Denizi kasabasının hikâyesini anlatmıştı. Goebbels 1933 Nisan ayında Yahudileri boykot edeceklerini duyurduğunda, kasabanın belediye başkanı ona bir telgraf çekmişti: “Boykotumuz için bize bir Yahudi gönderin.”

11. BÖLÜM

Kaybedenlerin Suçları

İkinci Dünya Savaşı sona ermeden çok önce Müttefik Devletleri, kazanmaları halinde barış antlaşmasına bir daha “savaş suçu” maddesi (Almanlar yine reddedeceklerdi) yazmamaya karar vermişti. Bu kez büyük bir yasal işlemle Almanları uluslararası hukuka göre işledikleri suçlarından mahkûm edecek ve onları da buna ikna edeceklerdi. Ve bu sefer suç, barışı bozmanın yanı sıra savaş suçlarını ve insanlığa karşı işlenen suçları da içerecekti. Nürnberg’de Uluslararası Askeri Mahkeme’nin açıldığı gün, ABD Yüksek Mahkemesi’nden Amerikalı Yargıç Jackson olayı “tarihten bir an” olarak nitelendirdi ve Nazi liderlerinin asılmasının ertesi günü *New York Times* şunları yazdı: “İnsanlık yeni bir uluslararası ahlak dünyasına girdi artık.”

Nazi liderleri asılıyordu ancak bundan pek etkilenilmemişti. Haklarında yürütülen yasal işlem esnasında, hepsi de verilen emirlere göre hareket ettiklerini (Nazi Almanyası bir diktatörlük değil miydi zaten?) iddia ettiler; suçlu birileri olsaydı dahi yargılar da kendileri kadar suçlu olurdu herhalde (özellikle Ruslar, Katyn Ormanı’nda Polonyalı subayları katledenlerin Ruslar değil de Almanlar olduğu yönündeki suçlamaların mahkeme tarafından neden gündeme getirilmediğini sordular); uluslararası hukuk yalnızca emsal durumlar yoluyla işleyen hukuktu, bu konuda yasalar çıkarılmamıştı henüz, çıkarılmış olsa bile ulusal yasanın yerini almayacaktı (ki bu da aslında açıkça ihlal edilmemişti), yasalar olsa ve ulusal hukukun yerini alsaydı bile bir tarafın diğerini

yargılamasına veya her iki taraf yerine yalnızca bir tarafın mahkemeye çıkarılması mümkün olmazdı.

Nürnberg darağacı mekânlarının insanlık için yeni bir uluslararası ahlak dünyasına gerçekten de kapsamlı bir giriş olup olmadığını merak eden Amerikalılar da vardı ancak bu tür meraklıların sayısı 1946'da çok değildi. Çoğu Amerikalı, Yargıç Jackson'ın erken coşkusuyla paylaşmasalar bile yapılan işleminden memnundu. Ancak on iki tanesi Nürnberg'de olmak üzere birbirini izleyen "uluslararası" mahkemelerin, Müttefik Devletler'in müdahalesi olmaksızın ABD tarafından yürütülmesi gerekiyordu. Nürnberg'deki Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi davasının "büyük gösterisinden" sonra sadece diğer üç Avrupa Müttefik Devletleri hükümeti değil, çoğu Amerikan vatandaşının da yargılamalara olan ilgisi kayboldu. Köprünün altından çok sular akmıştı artık.

Ama Almanlar açısından bu olanlar unutulsa da acı anılandı neticede ve bu acılar sadece aralarındaki Naziler için geçerli değildi. On arkadaşım açısından ise Nürnberg mahkemesinin o zalimleri suçlarına ikna etme yöntemi de tam bir fiyaskoydu. Hayal kırıklıkları beklenileni yapamamalarından kaynaklanmıyordu; yargılananlar üzerinde mahkemenin hiçbir güçlü etkisi olmamıştı. Mahkeme kararları, savaşı kaybetmenin küçük çaplı bir cezalandırılmasının yanı sıra, acılarının da bir kat daha artması olarak algılanmıştı.

Arkadaşlarımın hepsi kendilerinin küçük adamlar olduğunu söylüyordu; devletin hayatta kalan en yüksek bakanlarının bile pişman olmadıkları bu devlet eylemlerinden (ve denetleyici seslerinin olmadığı bir diktatörlük devletinden) dolayı neden pişmanlık duysunlardı? Pişmanlık, bir yasal işlemin özü, hatta ortamı kapsamında değildir, ki bu askeri yargılamanın özünü de teşkil etmezdi. Pişmanlık denen şey, ilgili erkler iddianamede hepimizin günahkâr olduğumuzu belirtmesi durumunda etkili bir şekilde gerçekleşmiş olur; Nürnberg iddianamelerinde ise böyle bir hüküm getirilmemişti.

Tarihin tüm savaşlarından sonra, savaşı kaybedenler hakkında resmi bir suçluluk tespit edilmeden onlara kaba bir muamele gösterilmemiş olsaydı, son dünya savaşından sonra resmi bir bulgu üzerine Almanlara yapılan muamele de arkadaşlarımı etkileyebilirdi. Daha önce de olduğu gibi, onlar kendi kanaatlerine göre, sadece kaybetmenin olağan bedelini ödüyorlardı. Duruşmalardaki gecikmelerinden şikâyet eden Göring, rıhtımdaki Amerikalı savcı olan komşusuna, “Bizi asmak için neden bu kadar çok para harcanıyor?” diyordu, prosedürün hükümete günde binlerce dolara mal olduğundan yakınırken. Telafisi imkânsız beş yıldan sonra, Almanları yeniden eğitmek için Almanya’ya gönderdiğimiz Amerikalı yetkili kendini yeniden eğitilmiş bulmuştu: “Geriye dönüp baktığımda,” dedi eski Yüksek Komiser McCloy, “keşke özel olarak galipler tarafından oluşturulmayan mahkemeler kurabilseydik.” Neden yapamamıştık?

1950 yılı ekim ayında, ABD’li General Douglas MacArthur, Kore’deki savaşın kazanılmasından sonra Kuzey Koreli ve Çinli savaş suçlularını yargılamak için Nürnberg’den sonra modellenen yasal bir prosedürü onayladı. Hukuk ekipleri, film fotoğrafçıları eşliğinde Kore yarımadasını Yalu Nehri kuzeyine kadar dolaştılar. Bir yıl sonra, Kore’deki Birleşmiş Milletler komutanı General Matthew Ridgway, BM nezaretinde “dört yüz aktif vaka ve yüz yirmi altı savaş suçu zanlısı” olduğunu söyledi. Ancak bir yıl sonra Kuzey Koreli ve Çinli savaş suçluları hiç yargılanmadan ve hüküm giymeden evlerine döndüler; uluslararası bir avukat da olan Dışişleri Bakanı Dulles kendi deyimiyle, Kuzey Kore-Çin komutanlığının, BM komutasının bu şekilde suçlanan düşman personelini serbest bırakması şartıyla savaş suçlarıyla itham edilen düşman personelini serbest bırakmayı kabul ettiğini açıkladı. “Tarihteki o ender an” geçmişti, Kore’deki savaş kazanılmamıştı; uluslararası işgal gibi uluslararası hukuk da işlemeden önce ortada bir kaybedenin olması gerekiyordu.

Kaybedenlerin suçlu olduklarına ikna edilmesi zordur. Kaybettiklerinde çektikleri acı, kendilerinin bizzat şahit oldukları şartlar itibariyle, gerçek veya iddia edilen kendi suçları için kefaret ve daha fazlasından oluşur. Sokaklarda kavga eden çocuklar da bu kapsamdadır. Hırpalanmış ve kanlı bir savaştan mağlup çıkan kişi, nadiren kendi başına gelen şeyi kabullenene kadar alicenaptır –söyleyebileceği tek şey “pes ediyorum” olur– ve daha fazlasını kabullenmesi gerektiğini yine de nadiren itiraf eder. İnsanlar böyle olmamalıdır ama bazen öyle yaparlar. Arkadaşlarım da böyle yapmıştı.

Cezanın etkili olabilmesi için suçlunun bunu suçla ilişkilendirmesi, hayvan terbiyesinde de geçerli olan temel eğitim ilkesidir. Terbiye edilen hayvanı tam yanlış hareketi yaparken ilgili ortamda yakalamalısınız, yoksa sonrasında ne yaptığını unutmuş olacak ve verilen ceza ona kötü görünecektir. İnsanların da suçluluklarını ve masumiyetlerini, mustarip oldukları yaralardan değil, hüküm giydikleri yaralardan ayırmanın bir yolu vardır. Nasyonal sosyalist arkadaşlarımla tarihte ne kadar geriye gidersem gideyim, kendilerinin ya da ülkelerinin ıstıraplarından dem vurmak istiyorlardı. 1939’dan bahsettiğimde, onlar 1945’ten söz ediyordu; 1914’ten söz ettiğimde, 1918’den bahsediyorlardı; 1871’den söz ettiğimde, 1809’daki bir şeylerden bahsediyorlardı. Üniversite mezunu bir Amerikalı olarak, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Alman tazminatlarının ödenmesi için bir Dawes Planı ve ödemelerini yürürlüğe koyan bir Young Planı olduğunu biliyordum. Ancak beş tanesi altı yıllık devlet okulunu bile bitirmemiş olan on arkadaşımdan yedisi, Young Planı ödemelerinin 1988 yılına kadar devam edeceğini biliyordu; Müfettiş Hofmeister, “O zaman oğlum seksen yaşında olacak,” demişti.

Almanya’daki Amerikalı arkadaşlarım, Almanların kendi kendine acımasından bıkmıştı. İşgal yetkililerinden biri kısaca, “Size onları anlatayım,” dedi. “Köpekler gibiler. Onları tekmelemezsene seni ısırırlar, onları tekmelediğinizde ise mızımızlanıp dururlar.”

Bir Amerikan işgal yargıcı, olanlardan bezmiş, tayin yaptırmaya çalışıyordu. “Öyle oldu,” dedi. “Bir Alman sızlanmaya başladığı anda, hep onu suçlu bulacağımı biliyordum. Hepsi de sızlanıyor. Hepsinin talihsiz bir hikâyesi var. Eh, hepsi o şansız hikâyelerini kendilerini acındırmak için anlatıp duruyorlar. Ama nedense başkalarının şanssız hikâyelerini pek o kadar önemsemiyorlar. Tabii ki önceki yaptıklarını unuttular hep.”

Yargıç eşitsizlikler içinde denge kurmaya çalışıyordu. Almanların kendilerini acındırmak için anlattıkları kendi şanssızlıkları başka birinin, tanımadıkları birinin yaşadıkları olabilmektedir; bu tür bir şanssızlıklara sebebiyet verenlerin kendileri olduğuna bile inanmıyorlar. Bay Damm kariyerini, evini ve mal varlığını kaybettikten sonra artık “siyah” çalışma yoluyla, yani izinsiz işçi olarak ayda kırk yedi dolar kazanıyordu; geçmişte Yahudileri boykot etmesi ile şimdi kendi çocuklarının yetersiz beslenmesi arasında bir paralellik olduğunu görememişti. Hukuki eylemlerinin nihai sonucu olarak öldürülen Yahudilerin farkına varmamıştı, ayrıca Alman halkından yetki alan Hitler dışında herkes gibi Bay Damm da hükümetin başı olan Hitler’den Yahudileri boykot etme konusunda salahiyet almayı normal görmüştü.

Kronenberg sinagogunun yakılma işinde parmağı olan terzi Schwenke de eminim hazırda bekliyordu. Suçun işlenişini nasıl görebileceğine bakıyordu (bunu inkâr edecektir elbette). Yaşananlarda “Yahudilerin” merkezi rol oynadığına dair inançla, aşırı talihsizlikle öfkeye kapılan bir adamdı; o da pek çoğu gibi biriydi ve bir lider değil, aslında takipçiydi, Nazi Almanyası’nda kendince vatanseverlik yapıyordu, dolayısıyla bu süreçte kurban bir binaydı sadece ya da bunun gibi şeylerdi. Ayrıca onun (kendisinin de itiraf ettiği gibi) kaybı, ilerleyen yaşında üç yıl hapis cezası, işi, sağlığı, evi, mülkiyeti ve açlıktan korunmak için geçimini sağlama imkânından mahrum oluşuydu. Adalet sistemi Nazi korkunçluğuna yol açan ruhu bastıramamıştı, bu nasıl olabilirdi? Ama

kendisine göre Bay Schwenke'yi korkunç bir intikam duygusuyla ele geçirmişti o korkunç rejimin çarkları.

On arkadaşımın hepsi de bana dertlerini sızlana sızlana anlatırken, Amerikalıların şikâyetlerini anlayabildim. Kronenberg'deki ayakkabıcılardan biri olan ve tıpkı bir filozofun olgunluğuna sahip bir adam şöyle demişti: "Siz gelmeden hemen önce Zürih'teki bir Almanya-İsviçre futbol maçını dinliyordum. İsviçreli-ler yeniliyordu. Maçın sonu yaklaşmıştı. Maç sırasında Alman takımına birkaç faulden dolayı düdüğü çalındı ve yine bir tane daha olmuştu. İsviçreli spiker sesini yükseltmeden, 'Faul misafir takımı ayaklandırdı,' dedi ve devam etti. Tersine bir durum olsaydı ve maç Almanya'da oynansaydı, bir Alman spiker ne yapardı biliyor musunuz? O spiker, 'İsviçre'ye bir faul daha!' diye bağırırdı. Ayrıca 'İsviçreli', yani *Schweizer* kelimesini *Schwein*, yani domuz kelimesine benzeterek söylerdi. Faul yapan İsviçreli oyuncunun ismini verirdi ve bu ismi tekrarlayarak, 'Bu Baltz var ya Baltz, aynen ... gibidir,' derdi. Anladınız mı? Bizim sorunumuz bu işte."

Bu spor yalnızca kendilerine ait olmasa bile, savaş da Alman sporu gibi görülüyor ve Almanlar da kötü sporcular gibi davranıyordu. Almanlar konusunda aynı noktaya değinen eski Romalılar hakkında hiç okumamış olan fırıncı Wedekind, "Churchill İngilizlere 'kan ve gözyaşı' sözü vermişti, hem de savaşın daha en başında. Almanya'da asla duymayacağınız bir şeydi bu. Belki savaşın en sonunda duyabilirsiniz ve o zaman bile duyduğunuz şey yine de kazandığınızdır. Tüm küçük savaşları kazandık, sadece o büyük savaşı kaybettik. Kaybeden değiliz aslında yine. Bilmiyorum. Siz hiç kaybetmediniz, değil mi?"

Amerikalılar, Almanların yaşadığı sıkıntıları belki mutlu bir tesadüfle, belki de Almanların yaptığı gibi başkalarına yönelik böyle sıkıntılar yaratmadıkları için yaşamadılar. Amerikalılar yaralanmaz ve kendilerini yaralanmış da hissetmezler. Böyle bir şey hissetseler bile yapıları gereği sızlanıp durmazlar. Tüm bu sızlanmalarda mızımız bir çocukluk, kişinin sürekli kendini "küçük"

olarak görmesinden kaynaklanan ve büyüdüğüce azalmayan bir çocukluk duygusu yatmakta. Bir Amerikalı çaresiz olabilir ama bunun pek farkında olmaz. Bir İngilizin üst dudağındaki gerginlik ulusa has yapmacık bir davranış olabilir ama yine de o bunu sürekli yapar. Bu Almanlar, birileri onlara söylediği için (veya yapmamaları söylenmediği) için saldırgan tavır içindedirler, başka biri onlara saldırgan tutum içindeyse de hemen bundan rahat-sız olurlar. Almanlar arasında fedakârlık ve tahammül, tuhaf bir şekilde karışık bir başarı duygu sarmalı ile diğer halklardan daha sert bir şekilde işler.

Nazi arkadaşlarım, haksız yere yaralandıkları için kendilerine üzölmüşlerdi. Haksız yere yaralanmışlardı; bilirsiniz, bu hayatta herkes öyledir. Almanya'da son yirmi yüzyıl savaşlarının başka yerlere göre çok daha büyük bir haksız yaralanma birikimi var gibi görünür; alınan yaralar, sebep oldukları yaralardan hep daha ağırdır. Almanlar bu yüzden sızlanıp dururlar. Ama bana, "Bu benim hatamdı. Daha cesur olmalıydım," diyen bir kadın vardı. "En başta 'hayır' diyecek kadar cesaretli olmalıydım" diyen de bir adam vardı. 1944'teki başarısız darbe girişimimden sonra iskele-de duran ve papaza, "Bir dakika içinde, peder, senden daha fazla-sını öğreneceğim," diyenler de Almandı.

Alman olmak sızlanmayı kolaylaştırabilir ama kaçınılmaz da değildir. Ekim 1945'te, Hitler'in "Alman Hristiyanları"na mey-dan okuyan "kilise içindeki kilise", Almanya'nın günah çıkarma kilisesi, "Stuttgart itirafı" beyannamesini yayımladı: "Biz, büyük bir ıstırap içinde olan halkımızın yanında olduğumuzun farkın-dayız, ama aynı zamanda büyük bir suç dayanışması da söz konu-sudur. Bizim aracılığımızla birçok halka ve ülkeye sonsuz ıstıra-bın getirildiğini söylüyoruz. Doğrudur, nasyonal sosyalist şiddet rejiminde korkunç bir şekilde ifadesini bulan bir ruha karşı İsa Mesih adına yıllarca mücadele verdik ancak kendimizi olanlara daha cesurca müdahil olmamakla suçluyoruz..." Bunlar da Al-manların ifadeleriydi.

Ceza ile yaralanma aynı şey, ve kaybedenler kötülük yapanlarla özdeş olduğunda, Nürnberg’de, kaybedenleri yaralamadan kötülük yapanları cezalandırmaya yönelik hukuki çabaların da süreç boyunca yeterince başarılı olmayacağı aşikârdı. On arkadaşımı bu adamların şeytani olduklarına ikna etme çabası da nafile gibiydi. Geriye dönüp bakıldığında, Almanya’da daha önce hiç olmadığı kadar kendilerinin ikna edilmesinde başarının söz konusu olmamasının son derece uzak bir olasılığı da vardı: Almanların iyi olmak yerine kötü de olabilecek “Alman ruhuna” olan bağlılığından yararlanmak ve onları ikna etmek mümkün olabilirdi. Bunu nasıl yaptıklarını bilmiyorum. Kesinlikle onlara sert davranarak değildi; Naziler, muhataplarını hiçbir şeye ikna etmeden bu tekniği Yahudiler üzerinde kullanmışlardı.

12. BÖLÜM

“Biz Böyleyiz”

Genel olarak Almanları Reich dedikleri şeyin, yani Nazi iktidarının yaptıklarından dolayı suçlu olduklarına ikna etmeye çalışmanın kendine özgü bir dezavantajı vardı. Alman halkı hiçbir zaman tek başına bireyler olarak hükümetleri üzerinde egemenlik sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmamıştı. Kendi kendini yöneten Amerikalı bir vatandaş, hükümetini kendisinin temsilcisi, elinde canlı ve kontrol edilebilir bir araç olarak görür. Kendi amaçlarına uygun değilse onu görevden alır ve yenisini dener. Vatandaş, yasal kurucu olarak devleti oluşturur; bakanları ona hizmet eder. Almanya'daki Nazi olan ve Nazi olmayan çoğu arkadaşım, toplumun kalıcı olgusunun, halkın iradesinin bugün burada mevcut olan ve yarın da koltuğu bırakıp gidecek bir araçla temsil edilmesi odaklı bu hükümet görüşünü anlamamıştı. Hükümet somut olarak var olmalıdır. Onlara göre, hükümetin hukukta da somut olarak var olduğunu söylemek, çok saçma sapan bir şeydir çünkü neticede kanunlar insanlar tarafından çıkarılırdı. (Naziler göreve geldiklerinde Weimar anayasasını yürürlükten kaldırma zahmetine bile girmemişlerdi.)

Arkadaşlarım, İngiliz anayasal monarşisini, yani kendilerinin hiç sahip olmadıkları bir monarşi sistemini anlamakta çok zorlanıyorlardı; ABD'deki gibi anayasal demokrasiyi ise hiç anlamıyorlardı. Buna göre, arkadaşlarımanın despotik bir yönetim istediği sonucuna varmak mümkündü. Şayet despotizmle iktidar sahiplerinin baskıcı yönetimi değil de bağımsız hükmetme hakkı kastediliyorsa, bu durum da onların isteyebileceği bir şeydi.

Böyle bir yönetim totalitarizm demek değildi; bu tür bir sistem, muhalefetin olmadığı anlamına da gelmezdi. Bu tür bir rejim, muhalefetin genel politika düzeyinin belli konularla sınırlı olduğu anlamına gelirdi; Bismarck Reichstag parlamentosunun tavsiyesi olmadan hükmedemezdi; nihayetinde Bismarck kayzer olarak devlet başkanı seçildiğinde parlamentonun onayı olmadan ülkeyi yönetmişti. Avusturya-Macaristan'ın son imparatoru, vücudundaki büyük beyaz yanıklar olan ünlü Franz Josef'in bir keresinde bir muhalefet heyetini kabul edip taleplerini dinledikten sonra başbakana dönerek şunları söylediği anlatılır: "Onları muhalefet değil, onların fitne fesat çıkarmayı amaçlayan muhalefet!" Şimdi şöyle bir düşündüğümde Franz Josef'e benzeyen polis memuru Willy Hofmeister bana bir Alman polis memurunun aşırı kişisel tehlike durumları dışında silahını asla kullanmadığını söylüyordu. "Peki," dedim, "bir arabanın durmasını emrettiğinizde ve durmadığında ateş etmiyor musunuz?"

"Yapmayız," dedi, "ama bir arabaya durmasını emrettiğimizde mutlaka durur." Muhalefet dedikleri buydu.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin tarihi de bu konuda fikir vericidir. 1890'da Bismarck'ın gitmesiyle, Kayzer antisosyalist yasaların geçersiz olmasına izin vermişti. Tek bir hukuki statü kuşağındaki Sosyal Demokrat Parti, kendisini devrimci bir yeraltı hareketinden reformist, aşırı radikal bir şekilde reformist bir hükümet partisine dönüştürmüştü ama İngiltere'de ve hatta Avusturya'da olduğu gibi, hükümetin temelini değiştirmek için kendi başına bağımsız bir programı olan bir muhalefet de yoktu ortada.

1914'te, Alman İmparatoru Kayzer'in savaş kredisi talebini destekleyen sosyalistler, Almanya'nın savunma savaşı verdiğini ilan ettiler. "Tehlike anında ülkemizi yarı yolda bırakmayacağız," diyorlardı. Bir nesil ülkesi onu yarı yolda bıraktıktan sonra Parti, Adenauer hükümetinin antisosyalist koalisyonundan bile daha milliyetçiydi; "bir daha asla," dedi sosyalist lider Schumacher. "Sosyalistler asla rakiplerinden daha az milliyetçi olmayacaklar."

Böylece eskiden ilan ettikleri gibi “insan topluluğu ve dünya parlamentosu” olacaklardı.

Almanya'nın 1918'den sonra “siyah” ordusunun oluşumu, yap-tırımını ve desteğini, Severing'in sosyalist liderliği altındaki Reich Savaş Bakanlığı'ndan aldı ve Wiemar Devleti'nin sonunda, yalnızca Prusya sosyalist liderliği direnişte kaldı. Almanya'daki diğer tüm Nazi öncesi partiler gibi, Sosyal Demokrat Parti solda, sağda ve merkezde, Nazilere ve komünistlere bağımsız bir alternatif sunamadı; bu partilerin her biri de herhangi bir ataya dayanan bir itaat biçimiyle sınırlandırılmamış siyaset üstü egemenlik geleneği kapsamındaki bir programla hükümet etmeye hazırды aslında. Nazi *Fanatiker* Schwenke, “Bolşevikler için söylemeniz gereken de bir şey var,” dedi. “Onların ‘hayır’ları dörtte üçlük ‘evet’ bile değildi.”

Her zaman böyle olmamıştı aslında. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Reichstag'daki milletvekillerinin dörtte biri sosyal demokratı; meclis hükümetinde milletvekillerinin ma-aşsız olduğu bir dönemde zenginlik cazibesiydi; aynı zamanda, Almanya'da sosyal demokrat olmanın otuz yıl sonra ABD'de komünist olmak kadar kötü olduğu bir dönemde bunlar gerçekleşiyordu. Bismarck döneminde olduğu gibi, o günlerde de hain olarak kabul edilen sadık muhalefet partisi, ülkesinin niteliğini ve hükümetinin temelini değiştirmek için mücadele ediyordu. İş-çilerin eğitim hareketi (ABD'deki yetişkin programlarından farklı olarak) belirli sosyal amaçlara yönelik eğitim sunmasına rağmen, Avrupa'da en gelişmiş ve yaygın olanıydı. Sendikaları ve içlerindeki şahıslar politik olarak bilinçli ve saldırgandı; medeni haklarla doğan Amerikalı işçilerin aksine, Alman ve diğer tüm Avrupalı işçiler kendi haklarını kazanmak için savaşmak zorundaydılar.

Alman sosyal demokratları, Birinci Dünya Savaşı başlangıcında, saygıdeğer hale gelmelerinden hemen önce, tüm Almanların belki de üçte biri arasında köklü bir değişim için bir güç haline gelmişti. Sosyal demokratların nihayet 1914'te savaş hükümetini

destekleyerek elde ettikleri saygınlık, bu gücü bitirerek kalıntıları Nazilere ve komünistlere bıraktı.

Weimar Cumhuriyeti döneminde Bonn'da iki kez, Almanya'nın muzaffer düşmanları Almanya'yı altüst etmeye ve (Nazi dostlarımla gördüğü gibi) muktedir olmayan bir hükümet iktidarı kurmaya çalıştı. Hitler (kendileri öyle görüyordu) Almanya'yı tam tersi bir yöne çevirecekti. Bağımsız bir egemen lider olmasından başka hiçbir sebep olmaksızın kısmen halk tarafından desteklenen bağımsız bir egemendi. Bu hükümetti.

Şayet destek ayakları çekilseydi Bonn Cumhuriyeti er ya da geç Weimar Cumhuriyeti kadar başarısız olurdu çünkü Almanlar bu mevcut sistemi baskıcı değil, saltanat olarak görüyorlardı. Şansölye, halka karşı sorumlu oldukları ölçüde güçlerini elde eden parti politikacılarının merhametine kalmış bir parti siyasetçisiydi, bu nedenle de kendi tahminlerine göre, egemenlikten en uzaktaki zevattan güç devşiren bizzat şansölyenin kendisiydi. Elli yaşındaki Nazi olmayan bir tanıdığım, gençken feodal Doğu ya da emperyal Güney'de değil, modern Vestfalya'da, Kont'un arabası boşaldığında çiftçilerin şapkalarını çıkardıklarını anımsıyordu. Ayrıca polis memuru Hofmeister bana, "Her şey söyleniyor ve yapılıyor, nasıl yönetileceğini bilen bir adama yirmi milyon maaş ödemek, beş bin adama on bin mark ödemekten daha ucuzdur," demişti.

Şansölye Bismarck Almanya'yı yönetmişti, o bir "demir şansölye"ydi. Ancak kral-imparator onu görevden alabilirdi ve gerçekten de görevden aldı; kral-imparator (Bismarck'ın parlamentarizm nefretiyle güçlendirdiği) kraliyet tacının bağımsızlığı ve Almanların çıkarları olarak gördüğü şeyler uğruna Avrupa'ya çılgınca bir saldırı başlatmak için yetkisini kullanabilirdi (kullandı da zaten). İmparator yanılmış olabilir ve Bismarck da haklı olabilirdi ancak onu işi kendilerine hükmetmek olan adam olarak gören Alman halkı, kendilerine söylendiği zaman savaşılmaya başlayacaktı. Süslü püslü ve defne yapraklı kraliyet tacı olmayan

Amerikalılar ya da kraliyet tacına sahip yönetimleri olan İngiliz şairleri bunun kendi işleri olmadığını söyleyerek (İngilizler bunu dillendirmiş olsa da) böyle bir şeye inanmışlardı. Ama bazı Nazi olan ve olmayan arkadaşlarım da buna inanıyordu: “Kral savaş ilan eder ve insanlar ölür” algısı onlar içi normal bir şeydi. Onlar iyi askerdiler, bu Almanlar öyleydiler; Bismarck’ın (tüm insanlardan) bizde yok dediği “sivil cesaret”in ötesinde, insanların ne başkaları tarafından yönetilmesine ne de başkalarını yönetmesine değil, kendi kendilerini yönetmelerine imkân veren cesareten de yoksundurlar.

Bu, Nazi olan ya da olmayan arkadaşlarımın kötü insanlar olduğu anlamına gelmez elbette. (Kötü olabilirler ama eğer öyleyseler de başka nedenlerden dolayıdır.) Bu onların siyasi geçmişlerinin ABD olarak bizimkinden farklı olması demektir; belki de bizimkinin “gerisinde” demeliyiz. Arkadaşlarım o şekilde görmediği için tırnak içinde “gerisinde” diye ifade ettim; ilerleme ile kronolojik değişimi belirleme hususunda Biz Amerikalılara kıyasla daha az hazırdılar. Yunanları hiç okumadan, Yunanların ortaya attığı demokrasi aleyhindeki tüm argümanları kullanıyorlardı. Amerika hakkında konuşmak isteyen ve bu konudaki malumatı Luckner’den okumuş olan tartışmacı tahsildar, “Sizin hükümette,” dedi, “aslında hiç kimsenin yetkisi yok. Bu vaziyet, kuşkusuz ki büyük, zengin ve devasa bir ülkede acil durum olmadıkça iyi bir şeydir. Öyle bir durum vuku bulunca da aniden otorite kurarsınız. Savaş zamanında bile sandıklar önünüze gelip seçimlerinizi yapılabildiğiniz için övünürsünüz ancak öyle bir zamanda asla hükümeti değiştirmezsiniz; sonra da dersiniz ki, ‘Nehrin ortasında atlar değiştirilmez,’ (bizim Almanya’da da var aynı söz) ve zaten de siz öyle yapmıyorsunuz. Biz de öyle yapabileceğimizi falan iddia etmiyoruz.”

Böyle bir durum Nazi olan ya da olmayan arkadaşlarımın politik olarak bilinçsiz oldukları anlamına da gelmiyordu. Tam tersine; konuşmaları bizimkinden daha politik ve kendi ülkelerindeki politikaları Schopenhauer’in *tierischer Ernst* dediği şeyle, yani

hayvani ciddiyetle ele almaktalar. Alman basını, sayfalarındaki alanların çok daha fazlasını siyasetin yanı sıra, siyasi kişiliklerden çok meselelerin kendisine ayırıyor. İlk görüşmelerimizde arkadaşlarımın Versay veya Polonya Koridoru hakkında konuşmayı kendileri hakkında konuşmaya tercih ettiklerini fark ettiğimde suçluluklarından kaçtıklarını düşündüm. Yanılmışıtm. Kendi yaptıklarını önemli görmüyorlardı, ayrıca Versay ve Polonya Koridoru gibi önemli şeylerle de ilgileniyorlardı.

Alman arkadaşlarımın politikadan uzak durduklarını söylemek ve daha fazlasını söylememek onlara hakaret etmekti aslında. Neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Almanların Amerikalılardan çok daha büyük bir kısmı siyasi toplantılara, siyasi tartışmalara, yerel ve genel seçimlere dikkat kesiliyorlar. Almanların (Amerikalıların aksine) siyasetten uzak kaldığı yer daha derin seviyelerdeydi. Amerikalıların (ve İngilizlerin, Fransızların, İskandinavların ve İsviçrelilerin) sahip olduğu siyasi güç anlamında bu tavırları, alışkanlık tavrı olarak yetersizdi. Bir Alman, devleti öylesine ihtişamlı ve heybetliyen kendisini o kadar önemsiz görüyordu ki kendisini devletin fiili işleyişiyle ilişkilendiremiyordu bile.

Nazi olmayan arkadaşlarımdan biri kendi vatandaşlarını savunurken, Avrupalıların geri kalanına karşı değilse bile, en azından Amerikalılara olan karşı bir tavırla önemli bir noktaya değindi: “Bizim durumumuz sizinkinden farklı; şehir hayatının köyden farkı olması gibi. Sizinki neredeyse pastoral (en azından çok yakın zamana kadar), netliği ve sadeliği bakımından ilkel-di, bizimki ise son derece karmaşık, zor ve sofistike oldu hep. Bizimki bize göre sizinkinden çok daha az anlaşılırdır, bu nedenle de ‘ortalama vatandaş’, bununla başa çıkmak için kendini sizinkinden daha yetersiz hissediyor.” Ancak kendi işine bakan ve işini Fach’ı ile (hem çekmece hem de uzmanlık anlamındaki) sınırlayan politik olmayan veya daha doğrusu politik olarak kendine güvenmeyen Alman tipi kilisede, terzilik, fırıncılık veya

marangozlukta olduğu kadar basında, eğitimde, ticarete, endüstride ve finansta da yaygındı.

Alman üniversiteleri, Aruwimi Kongo'nun Akka pigmeleri üzerine akademik uzmanlarla dolup taşıyordu ancak bağımsız teori düzeyi dışında politik düşünceye kapalıydılar; Hessen eyaletinin tamamında üniversitelerde siyaset bilimi alanında tek bir ders bile yoktu. Alman üniversiteleri hayatlarına teolojiyle başlamıştı. Aslında Alman teolojisi de ilk olarak büyük bir didişmeyle başlamıştı. Bu didişme Luther'in Marburg'daki masaya büyük harflerle kazıttığı *Hoc est corpus meum* (İsa'nın son akşam yemeğindeki yemekte havarilerine ekmek ikram ederken, "Bu benim bedenim," der) ifadesinin gerçekliğine olan bağlılığından ayrılan şarap ve ekmek yeme ayini Eucharist üzerine Luther-Melanchthon-Zwingli arasında geçen tartışmaydı. Alman kilisesi bu dünyanın dışındaydı; İsa'nın sosyal öğretileri, Alman vaazlarına girememiş, vaaz da teolojiden (ve dinsiz olan kimseler her ikisinden de) katı bir şekilde ayrılmıştı.

Basın, kilise ve üniversitelerden farklı olarak bir devlet kuruumu değildi ancak yayın basım hakkının hiçbir zaman devrilmediği bir ülkede karakteristik olarak fazla temkinli ve sıkıcıydı. *Frankfurter Zeitung* 1920'lerde I. G. Farben şirketinin teminatı altında, kültürel açıdan büyük ilgi gören çok muhafazakâr bir gazeteydi; taşra basını ise kültürel ilgiden bile yoksundu. Sendikaların ağırlıklı olarak sosyal demokrat olması, Alman işçisinin büyüklüğü hakkında hiçbir şey ifade etmiyordu; sendika yönetim kademesi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki daha kötü şöhretli bazı sendikalarda olduğu kadar üyelik hususunda da birbirinden bağımsızdı; Almanyadaki grevlere çağrılar yapıldı fakat oylama söz konusu olmazdı; ayrıca "iyi vatandaşlar" olarak görülen sosyal demokrat işçiler, Nazi İşçi Cephesi'nde neredeyse hiçbir direniş olmaksızın arada kaybolmuşlardı. Kamu politikasını sahadaki gizli danışmanlar grubu olan kamarillaları aracılığıyla etkileyen büyük iş sektöründe, sanayi ve finansal birleşmelerin

dışında Kaiserreich İmparatorluğu'nda patron, politik olarak iş-
çisinden daha canlı ve faal değildi. Hitler öncesi Prusya kabinesi-
nin bir üyesi, Nazizme neyin yol açtığı sorulduğunda şöyle yanıtlamıştı: "Nazizme sebep olan Berlin'deki kulüp üyesiydi, 1930'da Nazi tehdidi sorulduğunda, öğle yemeği sonrası Skat oyunundan başını kaldırıp bakarak, 'Hükümet bunun için var,' demişti."

Bir Amerikalıyla tartışırken ona, "Pekâlâ, siz başkan olsaydınız ne yapardınız?" diye sorabilirsiniz. Ama Nazi arkadaşlarımdan birine, "Führer ya da imparator olsaydın ne yapardın?" diye sorulmaz. Vatandaşın gerçekten de devlet başkanı olabileceği kavramının arkadaşlarım için hiçbir gerçekliği yok. Neden olmasın? Hitler devlet başkanı olmadı mı? "Hiç de değil," dedi tahsildar Simon ve sonra beni meşruiyet konusunda aydınlatmaya devam etti. Hitler devlet başkanı tarafından atanmıştı. Gerçek Alman hükümdarı monarşinin de başıydı. Almanya'nın ilk cumhurbaşkanı Ebert halk tarafından seçilmemişti, ve ikincisi olan (aynı zamanda sonuncusu) Hindenburg da gerçek manada seçilmemiş olsa da Alman halkı tarafından monarşinin koruyucusu olarak seçilmişti. Mevcut ânın tatsız olduğu ve geleceğin taviz vermediği tüm insanlarda olduğu gibi, arkadaşlarım da her zaman geriye dönüp bakıyorlardı. Geriye dönüp baktıklarında, kendilerinin bağımsız bir hükümdar tarafından ve iyi yönetildiklerini düşünüyorlardı. Kendi kendini yönetmenin dışa dönük biçimleriyle ilgili deneyimleri bile onları henüz bu konuda sınırlandırmıyordu.

Vatandaşın aslında devlet başkanı olması kavramı onlara göre kendisiyle çelişmekten başka bir şey değildi. Üç arkadaşıma daha önce hazırladığım bir konferans notunu okudum, burada Amerika Birleşik Devletleri'nin vatandaşlık makamını elinde tutan en yüksek memuru olduğumu söyleyecektim. *Staatsbürger* kelimesini kullanmıştım. "Ama sizde," dedi üçü de aynı ifadelerle, "hiç makam falan yok." Oraya takılmışlardı. "Ama aslında Amerika'daki en yüksek makam budur," dedim. "Egemen olan yurttıştır. 'Souveräner Staatsbürger' dersem yani, bu daha açık olur mu?"

“Kesinlikle daha açık,” dedi banka memuru Bay Kessler, “ama bence öyle daha yanlış olur, sayın profesör. Bu iki kelime bir araya gelmez ki. Bu çıkarım bir Alman fikrine uygun değil. Şayet milyonlarca yurttaş ülkeye hükmederse bu anarşi olur. Hükümet diye bir şey olamaz. Bir devletin bir başı olmalıdır; bir milyon, elli milyon veya yüz milyon baş makul bir şey değil. Egemen vatandaşlarınızdan biri, herhangi bir kanunu sevmiyorsa, onu çiğnemesine izin verir misiniz? Öyle değilse, ‘egemen’ veya ‘hükmeden yurttaş’ dediğiniz şey yalnızca bir efsanedir ve siz de bizim gibi gerçek yöneticiler tarafından yönetilirsiniz. Ama teoriniz buna meydan vermiyor.”

Polis memuru Hofmeister, “Amerika hakkında çok şey duyuyoruz,” dedi. “Sadece şimdi değil, tüm hayatımız boyunca çok şey duyduk çünkü çoğumuzun oraya giden akrabaları var. Şimdi Almanya’da her zaman ‘monarşi ya da anarşi’ algısı var; ikisi arasında başka bir şey yok; anarşi ise avam güruhu yönetimidir. Amerikan şehirlerinizin, halkın parasını çalıp onlara kötü hizmet, kötü yollar ya da iyi kanalizasyonlar gibi şeyler sunan ve dürüst olmayan politikacılarla çalışan gangsterler tarafından yönetildiğini duyduk. Bunlar burada ne kayzer döneminde ne de Hitler döneminde duyduğumuz şeyler. Bu bir tür anarşi, belki avam güruhu yönetimi değil ama yine de onun gibi bir şeydir.”

Bana genelde pek profesör demeyen Bay Simon, “Sayın profesör, burada sahip olduğumuz şeyin bir tür diktatörlük olduğunu düşünüyorsunuz,” dedi. “Ancak halkınızın en iyileri tarafından değil, halkınızın tümü veya çoğunluğu tarafından tayin edilen bir diktatörlüğe de sahip olabilirsiniz. Bu da mümkün değil midir?”

“Sanırım öyle,” dedim, “ama inanması zor. Nasyonal sosyalizmde bunun bir kısmının olduğunu söylemeliyim. Çoğunluk tarafından tayin edilen bir diktatörlüktü o da, değil mi?”

“Evet,” dedi Bay Simon. “Peki ya Birleşik Devletler’deki içki içilmesine karşı olan yasaya ne demeli? Bu bir çoğunluk diktatörlüğü değil miydi?”

Açıkladım ve devam ettik ama arkadaşım bir noktaya değinmeye çalışıyordu. Tennessee’de bir tür yasal avam yönetimi evrim teorisinin öğretimini yasaklamıştı, California’da (uzun zaman sonra) ise UNESCO’da önerildiği şekliyle enternasyonalizmin öğretilmesi yasaklanmıştı. Nazi arkadaşım Simon, özgürlük filozofu John Stuart Mill’in “çoğunluğun zulmü” ifadesini veya Alexander Hamilton’un şaşırtıcı sözlerinden olan “Sizin ‘halkınız’, efendim, büyük bir canavardır,” demecini hiç duymamıştı belli ki.

En azından ahlaki bir başarısızlık olan ve kısmen tarihi bir gerçek olan sorumsuzluğun bir sonucu olabileceğini eklemekten arkadaşlarımın sorumsuz olduğunu söylemek haksızlık olur diye düşünüyorum. “Mantıksızlık” ve “bilinçsizlik” arasında bir ayrım vardır. Alman davranışının bilinçsizlik modeli, iyi zamanlarda bile işini kaybetmenin korkunç bir olasılık olduğu bir dünyada güvenliği ve statüsü “küçük adam”ın rüyası olan kamu hizmetiydi (ve şimdi de öyledir). Alman kamu hizmetinin ihtişamı madalyonun bir yüzüdür; hiçbir şey duymayan, hiçbir şey görmeyen ve itaatsizlik kaygısıyla hiçbir şey söylemeyen bilinçsiz bir vatandaş sınıfının eğitimi ve yükselişi ise madalyonun diğer yüzü. *Beamte*’nin, yani devlet memurunun çıraklığı zorlu ve uzun sürmüştür ve görevini isteksizce veya titizlikle yerine getirdiği görülen adam asla usta sertifikası alamaz; *Angestellte*, yani çalışan olarak işine devam eder. *Beamte*, yani yetkisi olmayan Alman banka çalışanları, küçük gururlarını kabartmak için kendilerine *Bankbeamten* diyorlardı.

Üçüncü basamaktaki adamın, ikinci basamaktaki adamın ona yanlış bir şey yapmasını emredeceğini asla hayal edemeyeceği kör bir köleliğe dayanan muazzam bir hiyerarşik sistemdi bu; ne de olsa ikinci basamaktaki adam birincideki adama hesap vermek zorunda kaldığından, para kazanma içgüdüsünü muazzam oranlarda beslemektedir. “Eğer,” dedi espri anlayışı “bir Alman için” şaşırtıcı olan bir arkadaşım, “postacıya yarın yağmur yağacağını düşünüp düşünmediğini sorarsan (ve yarın komünist

geçit töreni günüdür ve komünistler yasadıdır), derhal bir üst amirinden cevap izni alırken kendini mazur gösterecektir, ayrıca amiri, bağımsız ahlaki sorumluluk duygusu güçlü olan ve soruyu daha da üst amirlere göndermek yerine, vazgeçecek kadar güçlü ve cesur olan bir memura ulaşana kadar kanallardan soruyu yukarı taşıyacaktır. Postacı size konuyla ilgili hiçbir fikri olmadığını söyleyene kadar aradan iki gün geçecektir zaten.”

Bu şekilde yaşamının öğretildiği insanlar buna alışır, hatta hoşuna gider. Aynı zamanda pratik uygulanabilir bir şeydir bu süreç; disiplin, en azından sınırlı alanlarda, iyi bir öz disiplinle aynı performansı üretir. Bu işleyişe tek itiraz, her zaman kendilerine ne söylenirse onu yapan insanların, bir şey söylenmediğinde ne yapacaklarını bilmemeleridir. Düşünceli karar verme alışkanlığı olmadan, düşüncesizce karar verirler (ne zaman kendi inisiyatifleriyle karar vermeleri gerektiğini bilemezler). Yahudileri dövme yasaksa, bunu yapmak istememeyi öğrenirler; Yahudileri dövmek isteyen özgür bir adamın asla öğrenemeyeceği şey de budur, daha sonra buna dair izin aldıklarında, bastırılmış olan Yahudileri dövme arzuları serbest bırakıldığında ise bu dövme arzusu onları âdeta birer manyak haline getirir.

Tüm Almanların “otoriter kişilikler” olduğu söylenemez. Çoğunun öyle olmadığını tahmin ediyorum. Ancak bir Almanın fiilen devlet meseleleriyle ilgilenmesine izin verilen aralıklar olsa da Alman yaşamının temel yapısı o kadar oluşmuştur ki, yüzyıllar boyunca özgür ruhlu olanlar ya pes etmek ya da çekip gitmek zorunda kalmıştır. “Adaletsizliği düzensizliğe” tercih ettiğini söyleyen Goethe’den siyasi olmamakla övünen Thomas Mann’a Alman entelektüeller, Mme de Staël’in 1810 Almanyası’nı tanımladığı şekliyle, “şairler ve düşünürler ülkesinde, her şeyin ötesinde ve üzerinde” yaşamayı başarmışlardır. İçinde yaşamayı kotaranlar ise kötü bedeller ödemiştir.

Diğer uluslar ise en kötü insanlarını ülkeden uzaklaştırmıştır. Almanya ise mevcut en iyi insanları sürgün etmiştir. Prens

Metternich'in 1819 Mainz Komisyonu (zamanının Alman olmayan faaliyetler komitesi) ile 1888'de Bismarck'ın antisosyalist yasalarının son r tu larla yenilenmesi arasında, yedi yüz yetmiş bini 1848 Devrimi'nin bastırılmasından sonra olmak üzere yaklaşık dört buçuk milyon Alman yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'ne gelmişti. Otokrasiye karşı her ba arsız hamlenin ardından, nereye giderse gitsinler, en güzel g   demetini oluşturmak için dalga dalga gelmişlerdi. Memleketlerine yolladıkları mektuplar, siyasi liberalizmin yol açtığı ailelere veya çevrelere mensup olan, siyasi umut veya zorunluluktan ziyade büyük ölçüde ekonomik fırsatlarla hareket eden arkadaş ve akrabalarının yeni ve daha büyük g   dalgalarını beraberinde getirdi. Geride kalanlar ise esas olarak, isteyerek ya da hiçbir çıkış yolu görmedikleri için ortama uyanlar oldu. Bir sonraki nesil için de hayaller geride kaldı; hayal kırıklığına u ramı  olduğu için daha da çılgına dönmüş olanlar, yeni salgınlar, yeni baskılar, yeni g  ler meydana getirdi. Nasyonal sosyalizm, hayal ve konformizmi  eytani bir şeyde bir araya getirmişti.

Her yeni neslin liderliği, Pennsylvania'da veya Arjantin'de, Wisconsin'de ya da  in'de bir yerlerdeydi. Ama milyonlarca Alman  zg rl k d  k n  olarak kaldı ve tüm insanlar, hangi biçimde severlerse sevsinler,  zg rl  u hep sevmi lerdir. Bu nedenle, okuma yazma bilen halklar arasında ve baskının olduğu her yerde olduğu gibi Almanya'nın her yerinde, örneğin baskıya maruz kalmamış Amerikalılar arasında olduğundan daha fazla çeşitlilik ve daha fazla bireysellikle kar ıla ılmı  ve kar ıla ılmaya da devam etmektedir; e lencede ve sanatta, siyasi partizanlıkta ve basının siyasi görünümünde daha fazla çeşitlilik söz konusu olmuştur; tüm bunlar kaz adımı hızıyla ilerlese de özgürlükler diyarında bulunanlardan daha fazla bireysellik, daha fazla bağımsızlık, inatçılık veya y celtilmekle yol alınmaktadır. Özgür Amerikalıların hepsi aynı gazeteleri okurlar, aynı kıyafetleri giyerler ve birbirine alternatif olarak iki farklı partiye oy verirler; Almanlar

özgürce giyinirler, farklı gazeteleri özgürce okurlar ve bir düzine farklı şekilde partilere oy kullanırlar ancak itaatkârlıkları meselesinde hep aynı sarmalda kalırlar.

Peki ama egemen yurttaşın sorumluluğunun nasıl bir şey olduğunu hiç öğrenmeyen bu insanların suçu neydi? Bunların hiçbirini dikkate almadan 30 Ocak 1933'te birdenbire ne olmuştu? Suçları ulusal tarihleriydi. Bu suçların yaklaşık bir milyonu hariç (ve kısmen bunların da bir kısmı) hepsi nasyonal sosyalizmden çok önce işlenmişti. On arkadaşımın hepsi Almanya'da Alman olmanın suçunu memnuniyetle itiraf ediyordu zaten.

Savaş gazisi Bay Simon, "Biz Almanlar böyleyiz," dedi.

"Ama", dedim, "bu *Herrenrasse* dediğiniz üstün ırk mı?"

"Ahlaki ve zihinsel olarak evet," dedi. "Biz de çalışkan ve tertipliyiz. Ama bu konuda talihsiziz, kendimizi yönetemiyoruz; bizim sert bir şekilde yönetilmeye ihtiyacımız var."

"Neden?"

"Bilmiyorum. Biz Almanlar böyleyiz işte."

Kısmen kendine acıma, kısmen de elbette kendi kendini aklama, kolay çıkış bir yoluydu bu cevap. Arkadaşlarım takdire şayan bir davranış sergilemeyebiliyor. Ancak takdire şayan bir davranış sunamamak da insanlığa karşı bir suç değildir. Ancak belki de olmalıdır.

13. BÖLÜM

Ama Artık İş İşten Geçmişti

Bir filolog meslektaşım, “Kimsenin fark etmediği bir şey,” dedi ve devam etti sözüne: “1933’ten sonra hükümet ile halk arasında giderek genişleyen uçurumdur. Bu uçurumun Almanya’da ne kadar büyük olduğunu bir düşünün. Ve bu hep genişledi. Biliyorsunuz, insanlara kendilerinin bir halk hükümeti, gerçek bir demokrasi olduğu ya da sivil savunmaya dahil olma, hatta oy kullanma hakkı verildiğinin söylenmesi halkı hükümetlerine yaklaştırmıyor. Tüm bunların, birinin sizi yönettiğini bilmekle çok az alakası vardır, hatta hiçbir ilgisi yoktur.

“Burada olan şey, yavaş yavaş insanların şaşırtılarak yönetilmeye alışmasının yanı sıra, gizli kararlar alarak durumun ne kadar karmaşık olduğuna ve hükümetin ifşa edemeyeceği bilgiler üzerine harekete geçmesi gerektiğine halkı inandırmasıydı. Bu tip şeyleri anlamak öylesine tehlikeliydi ki insanlar olanları anlayabilseler bile, ulusal güvenlik nedeniyle bunlar halkın uhdesine bırakılamazdı elbette. Ve kendilerini Hitler’le özdeşleştirme duygusu, ona duydukları güven, aradaki boşluğu genişletmeyi kolaylaştırdı ve öte yandan endişelenecek olanları da rahatlatı.

“Hükümetin insanlardan bu şekilde uzaklaşması, aradaki uçurumun genişlemesi o kadar kademeli ve o kadar duygusuz bir şekilde gerçekleşti ki her adım geçici bir acil durum önlemi olarak gizlendi (belki kasıtlı olarak bile yapılmadı bunlar) veya olanlar gerçek vatansever bağlılıkla ya da gerçek toplumsal gayelerle ilişkilendirildi. Ve tüm kriz ve reformlar (gerçek reformlar da dâhil)

insanları o kadar meşgul etti ki hükümetin gitgide halktan daha da uzaklaşmasıyla tüm sürecin ardında ağır ağır çevrilen dümenleri halk göremedi bile.

“On bir ila on beşinci yüzyıllarda konuşulan Almancanın benim hayatım olduğunu söylediğimde beni anlayacaksınız. Tek umursadığım buydu. Bir bilim insanıyım, bir uzmandım. Sonra üniversite yeni duruma doğru çekilirken birdenbire yepyeni bir faaliyete girdim; bunlar toplantılar, konferanslar, röportajlar, törenler ve her şeyden önce doldurulacak belgeler, raporlar, bibliyografyalar, listeler ve araştırma anketleriydi. Üstelik topluluktaki talepler, ilgili kişilerin katılması beklenen şeyler, daha önce orada bulunmayan ya da önemli olmayan şeylerdi. Bunlar hep saçma sapan kırtasiye işleriydi ama insanın tüm enerjisini tüketiyordu, gerçekten yapmak istediği işe engel oluyordu. Bunların ne kadar basit işler olduğu belliydi, bu durumda daha önemli şeyleri düşünmeye gerek kalmıyordu. İnsanın zaten zamanı da yoktu.”

“Bunlar,” dedim, “fırıncı arkadaşımın sözleri.” İnsanın düşünecek zaten zamanı yoktu. Etrafta sizi meşgul eden çok şey oluyordu zaten.

“Fırıncı arkadaşınız haklıydı,” dedi meslektaşım. “Diktatörlük ve tüm varoluş süreci her şeyden önce dikkati başka tarafa çevirmektir. Zaten kafa yormak istemeyenler için bir bahane sağlamış oldu. Sizin fırıncı gibi ‘küçük adamlar’dan bahsetmiyorum; meslektaşlarımdan ve kendimden bahsediyorum, akademik düzeyde bilgili adamlar, sizden özellikle de. Çoğumuz temel şeyler hakkında düşünmek istemedik ve asla düşünmedik de. Buna gerek yoktu. Nazizm bize düşünmemiz gereken bazı korkunç, temel şeyleri sundu; biz iyi insanlardık ve sürekli değişimler ve ‘kriz’lerle o kadar meşgul oluyorduk ve ‘ulusal düşmanlar’ın, içimizdeki hainlerin ve dış güçlerin entrikaları senaryolarından o kadar büyülendik ki etrafımızda yavaş yavaş büyüyen şeyler, yapılan o korkunç şeyler hakkında düşünmek için zamanımız olmadı hiç. Bilinçsiz bir şekilde, sanırım bu durumdan dolayı minnettardık da. Kim düşünmek isterdi ki öyle şeyleri?”

“Bu süreçte böyle yaşamak, kesinlikle bu tür bir şeyi de fark edememektir. Çoğumuzun geliştirmeye fırsat bulduğundan çok daha fazla siyasi farkındalığa, keskinliğe sahip olmadıkça, ‘Lütfen bana inanmaya çalışın,’ denilince siz de öyle yaparsınız. Her adım çok küçüktü, önemsizdi ancak çok iyi açıklandı veya bazen de kandırıldık denilerek ‘pişman olundu’; insan en başından itibaren tüm süreçten koparılmadıkça, prensipte her şeyin ne olduğu anlaşılmadıkça hiçbir ‘yurtsever Almanın kızmayacağı tüm bu ‘küçük önlemler’in bir gün başka bir şeye yol açması bekleniyordu zaten; günden güne gelişen hadiseleri, tarladaki bir çiftçinin mısırlarının büyüdüğünü görmesinden daha fazlasını hiç kimse göremedi. Bir gün pat diye başınızda dikiliverdiler.

“Sıradan insanlar arasında, hatta yüksek eğitilmiş sıradan bireyler arasında bile bundan nasıl kaçınılabilirdi? Açıkçası, bilmiyorum. Şimdi bile göremiyorum. Her şey olduğundan beri, birçok kez şu büyük sözü düşündüm durdum: “*Principiis obsta ve Finem respice*”, yani “Sonunu düşünerek en baştan diren.” Ama başlangıçta olanlara direnmek, hatta görebilmek için sonunda olacakları önceden görmeli, sonunuzu net ve kesin olarak öngörmeli: Bu, sıradan insanlar tarafından, ve hatta olağanüstü insanlar tarafından nasıl yapılabilir? Onlar o kadar ileri gitmeden önce burada işler değişmiş olabilirdi; belki de hiçbir şey yapmamış olsalar bile bir şeyler yapmış da olabilirdiler.

“Neticede herkes, yani sizin ‘küçük adamlar’ınız, Nazi arkadaşlarınız prensipte nasyonal sosyalizme karşı değildi. Benim gibi olanlar, daha iyi bildiğimiz için değil (bunu söylemek de abartı olurdu herhalde) ama olanları daha iyi hissettiğimiz için daha büyük suçlularдық. Rahip Niemöller (kendisi hakkında fazlasıyla alçakgönüllülükle) konuştuğunda benim gibi binlercesi için ve binlerce diğer insan adına konuşuyordu, dolayısıyla Naziler komünistlere saldırdığında biraz tedirgin oldu ama ne de olsa komünist falan değildi ve bu yüzden hiçbir şey yapmadı ve sonra sosyalistlere saldırdılar ve o biraz daha tedirgin oldu ancak o bir

sosyalist de değildi ve hiçbir şey yapmadı; sonra okullar, basın, Yahudiler vb. gibilere müdahaleler oldu. O, çok daha tedirgin olmuştu ama buna rağmen hiçbir şey yapmadı. Ve sonra kiliseye saldırdılar ve o bir kilise görevlisiydi ve bir şeyler yaptı ama artık çok geçti.”

“Evet,” dedim.

“Görüyorsun,” diye devam etti meslektaşım, “kimse tam olarak ne tarafa veya nasıl hareket edeceğini göremiyor. İnanın bana, bu doğru. Her hareket, her seferinde bir öncekinden daha kötü, ama sadece bir tık daha kötü. Bir sonraki ve bir sonraki adımı bekleyip durduk hep. Büyük bir şok edici olay için bekliyorsunuz, böyle bir şok geldiğinde başkalarının bir şekilde direnmek için size katılacağını düşünüyorsunuz. Tek başınıza hareket etmek, hatta konuşmak istemiyorsunuz; ‘sorun çıkarmak için kendi rutinlerinizden çıkmak’ istemiyorsunuz. Peki ama neden yapmıyorsunuz? Çünkü bunu yapma alışkanlığınız yok ve sizi kısıtlayan sadece korku veya tek başına kalma korkusu değil, aynı zamanda gerçek bir belirsizlik de var işin içinde.

“Belirsizlik çok önemli bir faktördür ve zaman geçtikçe azalmak yerine artar. Dışarıda, sokaklarda, genel olarak toplumda ‘herkes’ mutludur. Hiç kimse itiraz falan duymaz ve kesinlikle hiçbir itiraz da görmez. Bilirsin. Fransa’da ya da İtalya’da hükümete karşı duvarlara ve çitlere boyayla yazılmış sloganlar olurdu; Almanya’da, büyük şehirlerin dışında, belki de bu bile olmamıştır. Üniversite camiasında, kendi toplumunuzda özel olarak bir şeyler konuşursun. İş arkadaşların, bazıları da kesinlikle tıpkı senin gibi hissediyordur ama ne söylüyorlar? Onlar şöyle şeyler diyorlar: ‘Olanlar o kadar da kötü değil’ veya ‘Sen bir şeyler uyduruyorsun sadece’ ya da ‘Sen etrafı ateşe veren birisin sadece’. Dedikleri bunlar oluyordu.

“Ve sen etrafı ateşe veren birisin. Bu şeyin illa buna yol açacağını söylüyorsun ve bunu kanıtlayamıyorsun ki. Bunlar başlangıçta olanlardı, evet ama sonunu göremediğinde nasıl kesin

olarak bilebilirsin? Bir yandan düşmanların, yargı, rejim, Parti korkutuyor, diğer yandan meslektaşların seni kötümser ve hatta nevrotik olarak yaftalıyor. Doğal olarak da her zaman senin gibi düşünen yakın arkadaşlarıyla baş başa kalıyorsun.

“Ama o saatten sonra artık arkadaşların azalıyor. Bazıları bir yerlere savruluyor veya kendilerini işlerine kaptırıyor. Artık toplantılarda veya dost meclislerinde eskisi kadar onları görmüyorsunuz. Samimi arkadaş gruplarınız küçülüyor; toplu organizasyonların sayısının yanı sıra ve bu tür küçük organizasyonlara katılım da azalıyor. Şimdi, en eski arkadaşlarının olduğu küçük toplantılarda yalnızca kendinle konuştuğunu, olayların gerçekliğinden izole olduğunu hissedersin. Bu, özgüvenini daha da zayıflatır ve bir şeylere karşı duruşunda daha fazla caydırıcılık olur ama ‘Artık o şeyler ne ki?’ diye sorar hale gelirsin. Şayet bir şeyler yapacaksan, bunu yapmak için bir imkân yaratman gerektiğini söylersin; işte o zaman da alenen bir baş belası olduğun yüzüne vurulur. O zaman da öylece beklersin ve beklersin...

“Ama onlarca, yüzlerce veya binlerce kişinin seni haklı bulacağı o büyük şok edici olay asla gerçekleşmiyor bir türlü. Zorluk budur. Tüm rejimin en son ve en kötü eylemi, ilk ve en küçüğünden hemen sonra gelseydi, evet, evet milyonlarca kişi tam anlamıyla şok olurdu; diyelim ki 1943’te Yahudilerin gaz odasına gönderilmesi, 1933’te Yahudi olmayan dükkânların pencerelerindeki ‘Alman firması’ etiketlerinden hemen sonra gelmiş olsaydı, böyle birçok şey yaşanabilirdi. Ama elbette öyle olmadı. Arada yüzlerce küçük adım geliyor, bazıları hiç algılanamaz, her biri seni bir sonraki adımda yeniden şok edilmemeye hazırlıyordur. C adımı, B adımından çok daha kötü değildir ve eğer B adımında net bir tavır almadıysan, neden B adımında tavır alasın ki? Ve böylece D adımı da gelecekti nihayetinde.

“Ve bir gün gelir, çok geçtir artık, ilkelerin, şayet bunlar konusunda duyarlı olmuşsan, hepsi üstüne gelir. Kendini kandırma yükü çok ağırlaşmıştır ve bazı küçük olaylar, benim durumumda

küçük oğluma, neredeyse bebek denecek yaştayken, ‘Yahudi domuz’ denilmesi tüm ilkelerini birdenbire çökertir ve her şeyin, ama her şeyin burnunuzun ucunda tamamen ve değişmekte olduğunu ve aslında değişmiş olduğunu alenen görürsün. İçinde yaşadığın dünya; milletin, halkın artık içine doğduğun dünya değildir. Biçimsel olarak hepsi yine öylece hiçbirine el değmemiş, güven vericidir; evler, dükkânlar, işler, yemek zamanları, ziyaretler, konserler, sinema, bayramlar vardır yine. Ama yaşamınız boyunca bu unsurları biçimsel olarak özdeşleştirme hatası yaptığın için hiç fark etmediğin içlerindeki ruh değişmiştir. Şimdi bir nefret ve korku dünyasında yaşıyorsundur; nefret duyanlar ve korkanlar bu ruh hallerinin kendileri bile farkında değildirler; herkes dönüştüğünde, aslında hiç kimse dönüşmemiş demektir. Şimdi, Tanrı’ya karşı bile sorumluluk duymadan yöneten bir sistemde yaşıyorsundur. Sistemin kendisi bile başlangıçta bunu amaçlamamıştır, belki de ancak kendi varlığını sürdürmek için sonuna kadar gitmek zorundadır artık.

“Neredeyse tüm yolu tamamen kendi kendine gitmişsindir. Hayat devam eden bir süreçtir, bir akıştır; bir dizi eylem ve olay değildir. Bu akıntı dalgası siz herhangi bir çaba harcamadan kendisiyle birlikte sizi taşıyarak yeni bir zemine doğru akmıştır. Artık bu yeni zemin seviyesinde, her gün daha rahat bir şekilde, yeni ahlak anlayışı ve yeni ilkelerle yaşar hale geliyorsun. Beş yıl önce, babanın asla Almanya’da olabileceğini hayal edemeyeceği şeyleri bir yıl önce kabul etmişsindir vesselam.

“Birdenbire hepsi birden başına gelmiştir. Ne olduğunu, ne yaptığını –ya da daha doğrusu– ne yapmadığını görürsün. (Çünkü çoğumuz için gereken tek şey buydu: hiçbir şey yapmamışsındır bu karanlık süreçte.) Bölümümüzün üniversitedeki ilk toplantılarını hatırlıyorsundur, eğer birisi ayak direseydi, belki diğerleri de direnirdi ama kimse sağlam durup diremedi. Küçük bir meselede (şu ya da bu şu kişiyi işe alma meselesiydi) direnmektense onun oraya girmesine göz yumuldu. Şimdi her şeyi hatırlayınca

insanın içi burkuluyor. Çok geç artık. Onarılamayacak bir riske direnmeyerek uzlaşmaya razı olunmuştu zamanında.

“Peki ya sonra? Sonra belki de kafamıza sıkmalıydık. Birkaçı yaptı da bunu. Ya da ilkelerini ‘adapte edip değiştirmek’ti çözüm. Birçoğu bunu da denedi ve sanırım, bazıları başarılı da oldu ancak ben yapamadım. Yapsaydım da hayatımın geri kalanını bu utançla yaşamaya çalışacaktım. Bu sonuncusu en akla yakın olanıydı, bu koşullar altında kahramanlık denilen süreci yaşayacaktım: Ama bunun adı utançtı. Birçok Alman böyle bir zavallı kahraman haline geldi, sanırım dünyanın bildiğinden veya bilmeyi umursadığından çok daha fazlasıydı böyle bir kahramanlık.”

Hiçbir şey söylemedim. Söyleyecek hiçbir şey aklıma gelmedi o an.

Meslektaşım Leipzig’de bir yargıç olan bir adam hakkında, “Sana şunu söyleyebilirim ki,” dedi, “o, sözde bir Nazi değildi ama kesinlikle bir Nazi karşıtı da değildi. O sadece bir yargıçtı. 1942 veya 1943 civarı, 1943’ün başlarındaydı sanırım, bir Yahudi, mahkemede onun önünde, tesadüfen, ‘Aryan’ bir kadınla ilişkilerinden dolayı bir davada yargılanıyordu. Bu ilişki, bir ‘Ari ırk zedelenmesi’ idi ve Parti’nin özellikle endişeli olduğu bir husustu. Ancak mahkemedeki davada yargıcın o kişiyi ‘ırk harici’ bir suçtan dolayı mahkûm etme ve onu çok uzun bir süre için normal bir hapishaneye göndermesi, onun toplama kampı veya daha büyük olasılıkla sınır dışı edilmesi ve ölümü anlamına gelirdi, böylece kendisini Parti müdahalesiyle ‘işlemden’ kurtaracak yetkiye sahip olabilirdi. Ama yargıcın görüşüne göre adam ‘ırk harici’ ilişki suçlamasında masumdu ve bu nedenle onurlu bir yargıç olarak onu beraat ettirdi. Tabii ki mahkeme salonundan çıkar çıkmaz, parti o Yahudiyi yine tutukladı.”

“Ya yargıç?”

“Evet, yargıç. O davayı vicdanından atamadı hiç; masum bir adamı beraat ettirdiği bir dava. Onu mahkûm etmesi ve Parti’den kurtarması gerektiğini düşünmüştü ama nasıl yapabilirdi

ki? Masum bir adamı suçlu ilan etmek olmaz mıydı bu? İçindeki bu şey onu giderek daha fazla daralttı ve bunu önce ailesine, sonra arkadaşlarına ve sonra tanıdıklarına söylemek zorunda kaldı. (Ben de öyle duydum.) Sonra 1944 Darbesi'nde onu tutukladılar. Ondan sonrasını bilmiyorum.”

Hiçbir şey söylemedim.

Meslektaşım, “Savaş başladığında, hükümet kazanmak için ‘gerekli’ her şeyi yapabilirdi,” diye devam etti. “Direniş, protesto, eleştiri, şikâyet gibi tüm şeyler için en büyük cezalar katlanarak yayılacaktı. Sadece mücadelede davaya yönelik heves eksikliği veya bunu kamuya açık bir şekilde gösterememek yenilgi anlamına gelirdi. Zaferden sonra ‘ele alınacak’ kişilerin listeleri olduğu tahmin edilebiliyordu zaten. Goebbels burada da çok zekiymiş. ‘Vatana ihanet anlamına gelen tavırlarının’ dikkatten kaçtığını sananların ‘icabına bakılacağı’ bir ‘zafer eğlencesi’ sözü veriyordu hep. Ve bu söylediğinde ciddiydi, sadece propaganda değildi yani. Bu hamle, tüm belirsizliğe bir son vermek için yeterliydi...”

“Savaş başladığında, hükümet onu kazanmak için ‘gerekli’ olan her şeyi yapabilirdi; bu nedenle Nazilerin her zaman sözünü ettiği ancak savaşa kadar Nazilerin bile üstlenmeye cesaret edemediği ‘Yahudi sorununun nihai çözümü’ için gerekli olan o neşter vurulacaktı artık. Hitler’e karşı açılan savaşın hengâmesinin Yahudilere yardım edeceğini düşünen yurtdışındaki insanlar yanılıyordu. Almanya’da savaş başladığında hâlâ şikâyet etmeyi, protesto etmeyi ve direnmeyi düşünen insanlar, Almanya’nın savaşı kaybetmesi üzerine girdikleri iddiada yanılmışlardı. Bu uzun vadeli bir iddiaydı. İddiayı kazanan da pek olmamıştı.”

14. BÖLÜM

Toplu Utanç

Meslektaşım bir gün “bu zavallı kahramanlık türü”, yani “utanç” konusuna geri döndü. “Utançla ilgili sorun,” dedi, “vicdanın derinliklerine gömülmesi ya da gömülmemesidir. Gömülmemişse, kişi yaralandığı anda onu dışa vurur (çünkü topyekûn savaşta, muhtemelen ailesine, mülküne, mevkiine, şahsına yönelik bir saldırı olmuştur). Şayet içine gömülmüşse, bir de yeterince derine inerse bu bir intihar biçimidir; tanıdığım bazı adamların bu gruba katılmasına neden olan faktör de o vicdan körlüğü duygusuydu. Daha sonra partide, kendilerini dışlama eylemi olurdu. Senin o ‘küçük adamlar’dan hiçbiri, belki de...”

“Hayır, utanılacak kişiler değil onlar,” dedim.

“Ama kimse bunu kolayca anlayamıyor,” dedi meslektaşım, “bu derin bir utanç. Birçoğuyla, nasyonal sosyalist yönetim başta olduğu ve uzun süre orada olacağı düşüncesiyle, söylemleri dışavurumsal bir ikiyezlülük biçimini aldı. Parti’ye bir insan alınır ve içeriden yeniden biçimlendirilir. Ancak etkili olabilmeleri için önce kabul edilmeleri gerekir...”

“Ah, o ‘etkililik,” dedim. “Bunu öğretmen olan arkadaşımдан duyduğum. Etkili olmak uğruna kendisinden istenen her şeyi yapmış ve tabii ki yine de etkili biri olamamış. Bunu şimdi anlıyor. Ama sonra etrafta yaygınlaşan aşırılıklara karşı çıkmayı umut etmiş.”

“Evet, aşırılıklarla kaçınılmaz olarak gelen ilk adımları, yani A, B, C ve D adımlarını uygulamaya koyan bütün programın kendisinden ziyade, her zaman karşı çıkmak istediğimiz aşırılıklardı

bunlar. Elbette aşırılıklara karşı kendi ruhuyla tümüyle direnmekten ziyade, hiç kimsenin bir şey, hiçbir şey yapamayacağı bir ortamda ‘aşırılıklara ruhuyla karşı çıkmak’ çok daha kolaydır, böyle bir şeyi insan her gün yapabilir zaten.”

“Tüm ‘küçük adamlar’ olan arkadaşlarım aşırılıklara, en azından en kötü aşırılıklara karşı çıkmışlar aslında,” dedim ve “bu konuda en çok sesi çıkan iki tanesi, öğretmen ve banka memuruydu; onlar o hareket içinde yüksek konumlara gelen radikalleri suçluyorlardı. O radikaller sorumsuzdu ve en pervasız unsurları kendilerine çekiyorlardı.”

“Evet,” dedi meslektaşım başını sallayarak, “‘aşırılıklar’ ve ‘radikaller’. Hepimiz onlara hep çok sessizce bir tutumla karşı çıktık. Yani iki ‘küçük adamlar’ınız iyi adamlar, iyi Almanlar, hatta iyi Hristiyanlar olarak o davaya katılmaları gerektiğini düşündüler ve yeteri kadarını yaparlarsa da güya Parti’yi değiştirebileceklerdi. Onlar ‘teşkilatın içinden’ geliyorlardı. ‘Büyük adamlar’ da kendilerine, her zamanki gibi samimiyetle sadece tek tek ardı ardına küçük bir ilkeyi terk etmelerini ve yavaş yavaş, iyi olan her şeyi bir kenara atmalarını gerektirdiğini söylerdi.”

“Bilirsin,” diye devam etti, “neler döndüğünü anlayan adamlar; bu tür adamlar itiraz etmediklerinde ya da protesto etmediklerinde, tekil olayların veya gelişmelerin raporlarını değil, tarihin akışını anlamayan adamlardan Amerika’da kaç kişinin olduğu bilinir zaten. Amerika’da, bu anlamda, dönen dolapları anladığını söyleyen kaç kişi vardır? Tarihin ivme hareketi hızlandıkça ve anlamayanlar korkudan deliye döndükçe ve büyük bir ‘vatansever’ güruha dönüştükçe daha önce anlamadıklarını o zaman anlayacaklar mıdır acaba?”

“Burada biz bunu öğrendik, rahatça söylüyorum: 1938’in sonunda, sinagogun yakıldığı geceden ve onu izleyen şeylerden sonra, insanların bir şeyleri anlamalarını sağlamaya çalışmaktan vazgeçmeyi öğrendik. Savaş başlamadan önce bile öğretmenler,

öğretime yönelik tüm inançları olan adamlar kafalarının basmadığını, kavrama kapasitelerinin kalmadığını görerek pes ettiler; dolayısıyla beklenen dalga önce kurbanlarını, sonra mimarlarını ve sonra geri kalanımızı yıkıma götürerek kendi yoluna gitmek durumundaydı. Bu, teslim olmak anlamına da gelmiyordu; bu, enerjinin korunması, küçük birinin yapabildiğini sizin de yapmanız (ama artık bir şey yapmak için çok geçti!) ve mevcut kurbanı rahatlatmak için bunu yaparken (sadece sokakta ona küstahça, ‘merhaba’ diyerek bile!) kendi enerjinizi tüketmenin yanı sıra, bir sonraki kurbanın kaderini önlemek veya en azından ertelemek (sadece yurtdışında birinden bir göçmen almasını isteyen ‘politik olmayan’ bir mektup yazarak da!) anlamına geliyordu.”

“Evet,” dedim.

“Çok miktarda değildi, bunları diyorsan...” Burada itiraz etmeye çalıştım. “Ama diyorum ki bu koşullar Almanya’da, Amerika’da, herhangi bir yerde sıradan yaşamdan daha ziyade, sıradan insan olanları sürece alıştırmaya yönelik hazırlanmıştı.”

Karısı oradaydı. “Umarım, Anglosaksonlar,” dedi ki açıkça İskandinav Saksonları değil, İngilizleri kastediyordu aslında ve sonra sözüne devam etti, “Almanların karşı koyamayacakları şeylere karşı onları daha az duyarlı hale getirecek özelliklere sahiptirler.”

“Bu tür özellikler ne olabilir ki?” diye sordum.

“Ah, ileri görüşlülük; bence bu her şeyin ötesindedir. Belki daha kısa bir tarih bilgisi, insanların her zaman geriye odaklanmak yerine ileriye bakmasını kolaylaştırır. Ve bir şekilde, bizim olduğumuzdan daha az baskı olmak demektir. Siz daha özgürsünüz demek istemiyorum elbette, yasal olarak uzun vadeli düşünmeyi kastediyorum.” Almanya’daki konuşmalarımda ilk kez “sıkıntı veya basınç” manasındaki “druck” kelimesi “baskı” anlamıyla kullanılıyordu.

Başka bir meslektaşım beni meselenin esas merkezine daha da yaklaştırdı (ve memleket meselesine daha da yakından baka imkânım oldu). Bir kimya mühendisi olarak, ben onu tanımadan önce

bana “Almanlar arasında o emsalsiz bir şahıs, bir Avrupalı” denen bir adammış.” Bir gün çok samimi olduğumuzda ona, “Şimdi söyle bakalım, bu dünya nasıl olanlardan kopup umursamaz bir hale geldi?” diye soruverdim.

“Bunu söylemek kolay, sandığından da çok daha kolay. Dünyaya 1935’te bir gün burada Almanya’da kayboldu. Onu kaybeden bendim ve sana nasıl olduğunu anlatayım:

“Savunma Bakanlığı fabrikasında (elbette bir savaş fabrikasında ama her zaman savunma fabrikası olarak adlandırılırdı) çalışıyordum. Bu, milli savunma yasasının, ‘zorunlu askerlik’ yasasının onaylandığı yıldır. Yasaya göre sadakat yemini etmem gerekiyordu, yapmayacağımı söyledim, vicdani redde bulundum. ‘Bunu düşünmem için’ bana yirmi dört saat süre verildi. O yirmi dört saat içinde de tüm dünyam altüst oldu.”

“Nasıl?” dedim.

“Görüyorsunuz, reddetmek elbette işimi kaybetmek anlamına gelirdi, bunun bedeli de sadece hapishane veya benzeri bir şey değildi. (Daha sonraları cezalar daha kötüydü ama bu daha 1935 yılıydı.) Ama işimi kaybetmek, başka bir iş bulamamam anlamına gelirdi. Nereye gidersem gideyim, bana neden sahip olduğum işi bıraktığım sorulacaktı ve neden olduğunu söylediğimde kesinlikle işe alınmazdım, kimse işyerinde bir ‘Bolşevik’ tutmazdı. Elbette Bolşevik değildim ama ne demek istediğimi anlıyorsunuz.”

“Evet,” dedim.

“Kendimi veya ailemi düşünmemeye çalıştım. Her halükârda ülke dışına çıkabilirdik ve başka bir yerde endüstri veya eğitim alanında da iş bulabilirdim.

“Düşünmeye çalıştığım şey, işler daha da kötüye giderse (gideceğine inanıyordum zaten) daha sonra yardımcı olabileceğim kişilerdi. Pek çok başı belaya girebilecek Yahudi ve ‘Aryanlar’ da dahil olmak üzere bilimsel ve akademik camiada geniş bir dost çevrem vardı. Yemin edip işimde kalırsam işler devam ederken bir şekilde birilerine destek de olabilirdim.

“Yemin etmeyi reddedersem ülkede kalsam bile kesinlikle arkadaşlarıma bir faydam da olamazdı. Ben de artık onların durumuna düşerdim.

“Ertesi gün, ‘üzerinde düşündükten’ sonra gizli bir niyetle yemin edeceğimi söyledim; yeminin ilk cümlesini, ‘Tanrı üzerine yemin ederim ki,’ diye başlamıştım ki hiçbir insanın ve hiçbir hükümetin benim vicdanımı geçersiz kılma hakkı olmadığını anladım. Gizli niyetim yemin zaptını yaptıran memurun dikkatini çekmedi, ‘Yemin eder misin?’ dedi ve ben de ederim deyiverdim. O gün dünyam başıma yıkıldı ve bunu kendi kendime yapmıştım.”

“Doğru mu anladım?” dedim. “O zaman yemin etmemeniz gerektiğini mi düşünüyorsunuz?”

“Evet.”

“Ama,” dedim, “daha sonra pek çok hayat da kurtardınız. Arkadaşlarınıza hayal ettiğinizden daha çok faydanız dokundu.” (Arkadaşımın apartman dairesi 1943’te tutuklanıp hapse atılınca kadar kaçaklar için bir saklanma yeri idi.)

“Farz edelim ki,” dedi, “daha sonra birçok hayatı kurtardım. Evet.”

“1935’te yemin etmeyi reddetseydin bunu yapamazdın.”

“Evet.”

“Ve sen en başta hiç yemin etmemen gerektiğini düşünüyorsun hâlâ.”

“Evet.”

“Anlamıyorum,” dedim.

“Belki de hayır,” dedi, “ama Amerikalı olduğunu unutmamalısın. Yani gerçekten. Amerikalılar bu deneyim gibi bir şeyi hiç yaşamadılar; bu yoğunlukta, dibine kadar. Asıl mesele de bu işte.”

“Daha net konuşur musun?” dedim.

“Elbette, açıklasam iyi olur. Her şeyden önce, daha az kötü olan şey sorunu var. Yemin etmek, arkadaşlarıma daha sonra yardım edemeyecek kadar kötü bir şey değildi. Ama yeminin o an için kötü bir şey olduğu kesindi; ileriki zamanlarda arkadaşlarıma

yardımlım oldu ve bu nedenle belirsiz bir şeydi. Orada ve daha sonra olası bir iyilik umuduyla olumlu bir kötülük yapmak zorunda kaldım. İyi, kötüye karşı ağır bastı; ama iyi olan sadece bir umuttu, gerçek olan kötülüktü.”

“Ama” dedim, “umut gerçekleşti. Arkadaşlarına yardım edebildin.”

“Evet,” dedi, “ancak umudun gerçekleşmemiş de olabileceğini kabul etmelisin; ya kontrolüm dışındaki nedenlerle ya da daha sonra korktuğum için veyahut da her zaman korktuğum ve sadece kendimi kandırdığım için ilk etapta yemin etmiştim.”

“Önemli nokta bu değil. Hepimizin bildiği daha az kötülük sorunu; Almanya’da Hindenburg’u Hitler’den daha az kötü olarak kabul ettik ve sonunda ikisi de tepemize iniverdi. Fakat bu konuyu bundan dolayı Amerikalıların anlayamayacağını söylemiyorum. Aksine önemli olan şuydu: Naziler tarafından kaç masum insan öldürülmüştü?”

“Bize sadece altı milyonunun Yahudi olduğu söylendi.”

“Bu biraz abartı olabilir. Bu rakam yüz binlerce, hatta milyonlarca Yahudi olmayanları da kapsamıyor. Sağlam bir rakam olarak, üç milyon masum insanın hepsinin toptan öldürüldüğünü söyleyebilir miyiz?”

Evet anlamında başımı salladım.

“Ve kaç masum hayatı kurtardığımı tahmin etmek ister misin?”

“Sen daha iyi bilirsin,” dedim.

“Pekâlâ,” dedi, “belki beş-on kişi, kimse tam olarak bilmiyor. Ama her halükârda yüz veya bin kişi diyelim mi?”

Yine başımı salladım.

“Ve sadece yüz ya da bin yerine üç milyon kişinin hepsini kurtarmış olmak daha mı iyi olurdu?”

“Elbette.”

“İşte demek istediğim, sadakat yemini etmeyi reddetseydim üç milyonun hepsini kurtarabilirdim.”

“Şaka yapıyorsun,” dedim.

“Hayır,” dedi

“Yemini reddetmiş olsan, 1935’te rejimin devrileceğini söylemek istemiyorsun değil mi?”

“Hayır.”

“O zaman, başkalarının seni rol model alacağını mı söylüyorsun?”

“Hayır.”

“Anlamıyorum.”

“Sen Amerikalısın,” dedi yine gülümseyerek. “Açıklayayım sana. 1935’te, doğumda, eğitimde ve pozisyon itibarıyla, tüm avantajlarıyla herhangi bir ülkede hüküm süren (veya kolayca yönetebilecek) türden bir insan tipi olarak mükemmel bir rol modeldim ben zaten. 1935’te yemin etmeyi reddetmiş olsaydım bu, Almanya’nın her yerinden benim gibi binlerce kişinin böyle bir yemini reddetmesi demek olurdu. Onların reddetmeleri de başka milyonları yüreklendirirdi. Böylece rejim devrilirdi ya da aslında hiç iktidarda kalamazdı. 1935’te direnmeye hazır olmadığım gerçeği, benim gibi Almanya’daki binlercesinin, yüz binlerin de hazırlıksız olduğu anlamına geliyordu ve bu yüz binlerin her biri benim gibi büyük nüfuz sahibi ya da potansiyel etkisi büyük adamlardı. Böylece dünyamız altüst oldu.”

“Sen ciddi misin?” diye hayretle sordum.

“Tamamıyla,” dedi. “Kurtardığım bu yüz hayat –ya da sen buna yüz seksen ya da bin, hatta on bin kişi de–, bu kişiler neyi temsil ediyorlar? Tüm korkunç kötülüğün küçük birer yansımasıydılar; şayet 1935’te inancım yeterince güçlü olsaydı, tüm kötülüğü toptan engelleyebilirdim.”

“‘İnancım’ mı dedin?”

“İnancım, evet. ‘Dağları yerinden oynatabileceğime’ inanmadım. ‘Hayır’ dediğim o ilk gün, inancım vardı. ‘Bunun üzerinde düşünme’ sürecinde, sonraki yirmi dört saat içinde, inancım beni yüzüstü bıraktı. Böylece, sonraki on yıl içinde sadece karınca yuvalarının yerini oynatabildim, dağları değil.”

“O ilk günkü inancın nasıl sürdürülebilir di peki?”

“Bilmiyorum, bilmiyorum,” dedi. “Sen biliyor musun?”

“Ben Amerikalıyım,” dedim.

Arkadaşım gülümsedi. “Bu nedenle siz hep eēitim şart diyor-sunuz.”

“Evet,” dedim.

“Aldığım eēitim bana yardımcı olmadı,” dedi, “ve  oēu insanın sahip olduēundan veya sahip olacaēından daha kapsamlı ve daha iyi bir eēitim aldım. Sonunda bu eēitimin bana sunduēu tek şey, inancımdaki başarısızlıēımı daha fazla rasyonelleştirmemi saēla-maktı. Cahil olsaydım bu akıl yürütmeyi böyle kolay yapamaz-dım herhalde. Ve bu yüzden, sanırım, o zamanlar Almanyada ge-nel olarak eēitimli insanlar içindeki durum böyleydi. Direnişleri diēer insanlardan daha geniş çaplı olmadı.”

Filolog ve mühendisle yaptığım görüşmelerin ışığında on Nazi arkadaşımı düşünürken, toplu suç kavramının temelde anlamsal bir akamet olduēu aklıma geldi. Gerçekte söz konusu olan şey toplu utançtı. Toplu utanç söz konusu olabilir di ama kimse buna zorlanamazdı. Utanç mevcut olma haliydi, suç ise hukuki bir ger-çekti. Yoldan geçen bir kişi linç etmeyi önlemeye çalışmaktan ötürü suçlu olamazdı. Sadece bunu yapmadığı için utanç duyabilirdi.

Bir Amerikalı gibi egemen, kendi kendini yöneten bir vatan-daş bile, bir devlet eylemini engellemeye  alışmamaktan suçlu tutulamaz. Amerikalıları sokaktan uzaklaştırmak ve onları, Hiro-şima’nın bombalanması ile baēlantılı olarak, egemen vatandaşla-rı olan hükümetlerinin imzaladıēı Lahey Düzenlemeleri’ni ihlal etmekle suçlamak Nazizm olurdu herhalde. Yine de egemen bir yurttaştan daha azı, bir diktat rl ē n öznesi olan bir devlet eyle-minden suçlu olabilirdi. Ve devlet, kendisinden şahsen ve bireysel olarak, suç olarak g rd ē  şeyi işlemesini talep ettiēinde ve bunu yapmayı reddetmesinin cezası çok aēır olduēunda, genel hukuk onu baskı gerekçesiyle beraat ettirirdi. Marangoz Bay Klingelhöfer, “şanslıydım,” dedi. “Yanlış bir şey yapmak zorunda kalmadım.”

Toplu utanç ise başka bir şeydir ancak yalnızca egemen vatan-
daşlık gerçeğini değil, onun en hassas anlamını da içerir. On ar-
kadaşımda toplu utanç durumunu pek görmedim. Batı Almanya
Federal Cumhuriyeti'nin başkanı onları utanmaya çağırmıştı ve
tam olarak da "toplu utanç" ifadesini kullanmıştı. Ama insanları
etkili bir şekilde utanç duymaya nasıl çağırabiliriz?

Nazizmin günahlarından, Almanya'nın günahlarından, bütün
Alman halkının günahlarından kendini sorumlu tutan üniversite
öğrencisi ve Hitler Gençliği lideri Horst Rupprecht'in davasında,
suçlu bulunanlar pek ikna edici değildi: Rupprecht 1933'te sekiz
yaşındaydı. Onun mahkeme ifadesinin Alman olmayan birçok
kişinin her Almanın ağzından duymak istediği şey olduğunu dü-
şünüyorum: "Hayır, hayır, Hitler ve Göring değildi ve diğerleri de
değildi; diğerlerinden daha suçlu olan biz Almanlardık, her biri-
miz." Ama sanırım benim gibi, bu ifadeyi duyduklarında onlar da
hayal kırıklığına uğrayacaklardı.

Nazi Gençliği lideri, genç Rupprecht'in en yüksek amiri Bal-
dur von Schirach, Nürnberg'deki duruşmasında şöyle demiş-
ti: "Ben suçluyum, Tanrı'nın ve Alman milletinin önünde, geri
dönüşü olmadığını düşündüğüm ama milyonlarca kez katil olan
bir adam için Alman gençliğini eğittiğimi kabul ediyorum." Bu
adam, sunağın kilisede değil, 1923'te Hitler'in darbesinin sona
erdiği Feldherrn Salonu'nun basamaklarında olduğunu söyleyen
Hitler'e, "Almanya'nın en harika evladı, yıldızları silip süpüren
dahi" diyen Baldur von Schirach değil miydi? Evet, oydu. Güya
kusursuz ve aleyhinde bir şey söylenemeyecek bir adamın mil-
yonlarca kez katil olduğu ne zaman, nerede ve nasıl keşfedilirdi?
Celladın başındaki örtünün açılması için o örtünün gözlerinin
önüne mi alınması gerekirdi?

On arkadaşım arasında gözlemlediğim şey, pişmanlık gibi
bir şeydi ancak o dönemde pişmanlık duymamışlardı, pişman
olmaya ne teşvik edilmiş ne de zorlanmışlardı. On tanesi, hatta
terzi bile, bence masum insanlara işkence ve katliam yapılması

konusunda kötü hissediyordu ancak sınır dışı etme, “yeniden yerleştirme, yer değiştirme” ve hatta kamulaştırma hakkında öyle hissetmiyorlardı. (Arkadaşlarımın hepsi kendi mallarını kaybetmişlerdi aslında, kendileri dışında başka kimler onlar için üzülürdü ki?) Altı radikal Yahudinin ortadan kaldırılması hakkında, “Bu yanlış” veya “Bu iş iyice abartılıyor” diyerek aslında, “Her şeye rağmen, ağır bir cezayı hak eden insanlar için bile gaz odası biraz fazla ağır bir cezaydı,” demek istiyorlardı.

On arkadaşıma 1939’dan beri değil, 1933’ten beri milletlerinin yaşam mücadelesi verdiği söylenmişti. Kendini koruma eyleminin, aslında doğanın, ulusların ve sürü hayvanlarının doğasının ilk temel yasası olduğunu anlamışlardı. Bu prensipte yanlışlar mıydı? Şayet öyleyse, ulusların tarihinde (kendilerinin veya başkalarının) böyle bir şey görmemişlerdi. Ve savaş başladığında, durumları meslektaşımın tarif ettiği rejimin gizli muhaliflerinininki gibiydi: Millete veya içindeki herhangi birine olanların haklı gösterilmesine artık gerek yoktu. Millet, kelimenin tam anlamıyla, gerçek yaşamı için savaşıyordu: “ya onlar ya da biz.” Herhangi bir şeyin elden gittiği ve “herhangi bir şeye” ne olduğu, hangi büyük kötülüklerin sırtlanıldığı tamamen savaşın gidişatına bağlıydı.

Terzi Bay Schwenke, eski tanıdık bir Yahudinin sigarasını yakmak için çakmak tutuşunu reddetmesinden bile gurur duymuş, sinagogun yakılmasına açıkça sevinmiş, gaz odaları için de şöyle demişti: “Öyle bir şey olmuşsa yanlış olmuş. Ama ben bunun olduğuna inanmıyorum.” Ve şayet gerçekten olduğunu itiraf edebilseydi, böyle bir şeyin doğru olduğunu da kabullenmek zorunda kalacaktı. Ayrıca böyle bir şeyi kanıtlamak için, kurbanlara yönelik olarak kendi savaştan kalma yarasını ovuştururken, yaşadığı acıları yüksek sesle dillendirip, kendisinin bile henüz hayal edemediği günahları onlara atfetmek zorunda kalacaktı belki de.

Sevmediğimiz şey, benim sevmediğim şey, bu insanların ikiyüzlülüğüydü. İtiraf ettiklerini duymak istiyorum. Kendilerinin veya bazı vatandaşlarının ve ülkelerinin hükümetinin Hristiyan,

medeni, yasal yaşamın ilkelerini ihlal etmesi yeterince kötüydü; gerçekten de eli kürek tutanların bunu görmeyecekleri veya söylemeyeceklerini itiraf etmeleri gerekirdi. İşlenen suçlara dair hafifletici sebep uydurmalarını falan istemiyorum. Onlardan sadece şunu söylemelerini istiyorum: “Olanların Hristiyanlığa aykırı, barbarca, yasadışı şeyler olduğunu o zaman da biliyordum, şimdi de biliyorum; kötülüğe olan arzumdan dolayı öyle değilmiş gibi davrandım. Kendim de dahil her Almanın her şeyden önce bu ikiyüzlülüğünden dolayı suçlu olduğunu kabul ediyorum. Ben ko-kuşmuş biriyim.”

Arkadaşım Klingelhöfer’in şunları söylerken taktığı iğrenç maskeyi sevmiyordum: “Hep söyledim, hiçbir zaman iyi ve işe yarar bir şey çıkmayacağı aşikârdı ve hiçbir şey de çıkmadı zaten.” Onun gönüllü itfaiyeci coşkusu birdenbire kaybolmuştu ve şimdi Moliere oynayan tek kişilik bir grup gibi, mantıklı bir melankoliyle kanatlanıp uçuyordu sanki. Ona şunu söylemek istiyordum: “Seni piç kurusu, ne dediysen ve onları kendine söyledin, eğer kaybedersen de hiçbir faydası olmayacaktı. Ve kaybetti de zaten. Kazansaydı, diğerleriyle birlikte sen de âdeta kan içecektin işte.” Ama bu saatten sonra bunları demenin ne faydası vardı?

Arkadaşlarımın sadece o dönemde kötü hissetmelerini ve bunu itiraf etmelerini değil, şimdilerde de kötü hissetmelerini ve bunu itiraf etmelerini istiyordum. Onların kendilerini aşağılık bir ırkın temsilcileri olarak tasnif etmelerini istiyordum, böylelikle ben üstün bir konumdan, onlar hakkında alçakça bir yargıya vararak onların kamuya açık bir utanç ve özel işkence içinde yaşamalarına izin vermeyi seçebilirdim. Tanrı gibi olmak istiyordum, sadece güç bakımından değil, doğruluk ve merhamet içinde olmak istiyordum; Nazizmin başının ezilmesi de bana verilen bir şans olacaktı.

Ama ben Tanrı falan değilim. Ben kendim sade bir vatandaşım, bir vatandaş olarak da kendi adıma gerekçesi Almanların çok daha kötü olması olan, birçok ulusal ikiyüzlülüğünden dolayı

suçluyum. İlkelerimde ve uygulamalarımda, benim onlardan daha az hayvani tavırda olmam, beni onlardan daha Tanrısal düzeyde falan yapmazdı, çünkü derece farkı tür bakımından bir farklılık değildi. Kendi ülkemin hem yabancılara hem de vatandaşlara yönelik ırkçı yasa ve uygulamaları tam bir ikiyüzlülük şebekesinden ibaretti. Ve geçen yüzyılda Amerika'da ırkçılığın büyük ölçüde azaldığını, iyilik güçlerinin giderek daha da güçlendiğini iddia edersem, buna inanan ya da inanıp etkilenen arkadaşlarım Hildebrandt ve Kessler'in şu olası sorularına nasıl cevap verirdim ki? Nasyonal sosyalizme kendileri gibi saygın insanların dahil olmasının zamanla kötülükleri azaltacağına ve hatta ortadan kaldıracağına kim inanırdı veya birilerinden etkilenerek bile buna nasıl inandırılırdı ki insanlar?

Sorun şu ki, şahsen uygulamak için çağrılmadığım bu ulusal ikiyüzlülüklerin hepsi devletin veya o kültürün eylemleriymiş sonuçta. Onlar adına kendimi kötü hissediyordum elbette; çok kötü. Ama kendimi hiç de kötü bir adam gibi hissetmiyordum ve onlar için cezalandırılmak da istemiyordum. Ve Nazi arkadaşım genç Rupprecht gibi bağırımı dövüp, "Bunu ben, ben, ben yaptım," dersem, korkarım ki onun kadar iddialı görünecektim. Duymak istediğim ya da kendi yapmam gereken itiraf, hiç gerçekten ses getirecekmiş gibi de gelmiyordu.

Gerçekten istediğim şey (arkadaşlarımın kendi alicenaplığını affetmelerini isterken) bir süre sonra kahramanlıktan uzaklaşmalarının sonuçlarından kaçınmalarına izin vermektir, ayrıca kendimi de suçlamak istemediğim için, her birinin o sırada kendisini devletin çivili jantları olan demir savaş arabasının altına atacak kadar umursamış olmasıydı. Bunu hiçbir arkadaşım yapmadı ve bu onları özellikle affedemediğim husustu. Olanları yeterince önemsememiştirler.

15. BÖLÜM

Öfkeliler: Heinrich ve Hildebrandt

Arkadaşlarımdan ne kadar acı çektiğini (eğer acı çekmişlerse) veya yeterince acı çekip çekmediklerini nasıl bilebilirdim veya nasıl öğrenecektim? Eğer temel öğreti olarak, insan acı çekerek mükemmelleştiyse, arkadaşlarımdan hiçbiri yeterince acı çekmemişti çünkü eksik bilgimle bile bunu çok iyi görebiliyordum.

Yedi kişi sorularıma kaçamak cevap verdi hep. Çok dikkatli bir şekilde çerçevesini belirlediğim ve sohbetimizin son haftalarında onlara çeşitli şekillerde yönelttiğim sorum şuydu: “Kendi doğru ve yanlış anlayışınızla, neyi yanlış yaptınız ya da yaptığınız ama doğru olmayan şey neydi?” Hepimizde olan, o kendini beğenme duygusuyla etrafımıza set çektiğimiz o içgüdü hemen onlarda da harekete geçiverdi; arkadaşlarım yanıt olarak, neyin yasal neyin yasadışı olduğundan, neyin popüler olup olmadığından ya da başkalarının ne yapıp yapmadığından ya da neyin provoke edilip edilmediğinden bahsettiler. Ama bu noktada bu söylediklerinin hiçbiriyle ilgilenmiyordum. “Kalplerde gizli olanı kim bilebilirdi?” Kalplerinin ve vicdanlarının derinliklerinde olanları öğrenmeye çalışıyordum; Versay ve Polonya Koridoru ve enflasyon, işsizlik, komünistler, Yahudiler ve Talmud hakkındaki her şeyi zaten biliyordum.

Arkadaşlarımdan sekizincisi olan genç Rupprecht beni, Hitler Gençliği lideri, tüm Hitler rejiminin ilk ve son adaletsizliği için tüm sorumluluğu üstlenen (veya üstlenilmesinde etkili olan) Bay Schwenke’den daha iyi aydınlatamazdı. Sonunda Versay, Polonya

Koridoru gibi konulardan başka yöne çevirebildiğim eski *Fanatik* Bay Schwenke'ye ısrarlı son sorumu tekrar sorunca, "Ben hiçbir insana yanlış bir şey yapmadım," deyiverdi. "Asla mı?" dedim, sadece kendi ağzından bunu söylediğini duymak için. "Asla" dedi, sırf kendi ağzından başkaları da duysun diye. Ama iki arkadaşım, öğretmen Bay Hildebrandt ve banka memuru Bay Kessler onlara sorumu sormadan kendi zamanlarından örneklerle, kendi anlayış tarzlarıyla beni aydınlattı.

Hildebrandt, 1937'de kendisinin nasyonal sosyalist rejime yönelik korku ve avantaj sağlama duyguları beslemesinin bazı nedenleri olduğunu söylemişti, gerçekten de o bir "mart menekşesi" idi. "Gerçekten var mıydı?" dedim başka bir seferde. "Parti'ye katılmanızın başka nedenleri var mıydı?" Hiçbir şey söylemedi ve sonra kızarmaya başladı. "Ben..." diye başladı, tamamen kızardı ve sonra, "Hayır, başka bir şey yoktu," dedi. Bu konuşma, Bay Hildebrandt'ın Nazi olmasının tüm nedenlerini öğrenmeden çok uzun zaman önce gerçekleşmişti.

"Katılmadan da idare edebilirdim," dedi birkaç defa. "Bilmiyorum. Şansımı denemiş olabilirim. Diğerleri de yararlandı bir şeylerden, yani lisedeki diğer öğretmenler."

"Kaç kişi?"

"Bir düşüneyim. Otuz beş öğretmenimiz vardı. Sadece dördü, pekâlâ, beşi tamamen ikna olmuş Nazilerdi. Ancak bu beşinden biri öğretmenler odasında açıkça bu konuyu tartışılabiliyordu ve yalnızca biri gerçek bir meslektaşını yetkililere ihbar edebilecek kadar fanatik biriydi."

"Yaptı mı öyle bir şey?"

"Yaptığına dair hiçbir kanıt yoktu ama onun etrafındayken dikkatli olmamız gerekiyordu."

"Otuz beş kişiden kaçısı Parti'ye hiç katılmamıştır?"

"Beşi, ama hepsi aynı sebepten değil. Beş kişiden üçü çok dindardı. Öğretmenlerin hepsi Protestandı ama en fazla yarım düzine kadarı gerçekten dindardı; bunların hepsi Nazi karşıtıydı, ama bu

yarım düzine dindar öğretmenden sadece üçü alenen direndi. O üçünden bir tanesi tarih öğretmeni idi (şimdi okulun müdürü); çok milliyetçi, sağlam bir Prusyalı ama güçlü bir kilise müdavi-miydi. Nazi karşıtı ikrar kilisesine yakındı, elbette Parti'ye katılamazdı, yoksa işini kaybederdi. Sonra modern dilleri de öğreten bir ilahiyat öğretmeni vardı; okuldaki en iyi öğretmendi; dini muhalefetine yanı sıra yabancı kültürlerden öğrendikleri de onu Nazi karşıtı yapmıştı. Üçüncüsü, Moravya mezhebinin bir üyesi, kesinlikle dünyevi işleri umursamayan ama son derece dindar olan bir matematik öğretmeni idi."

"Dindar olmayan ve Parti'ye katılmayan diğer ikisi?"

"Biri tarihçiydi. Ateist değildi, anlıyorsunuz, sadece bir tarihçiydi. O hiçbir şeye katılmıyordu. Politikayla ilgilenmezdi. Nazizmi şiddetle eleştiriyordu ama hep tarafsız, teorik bir temelde eleştiri yapıyordu. Kimse onunla uğraşmazdı, kimse ona aldırılmazdı. Öte yandan inançsız olan, gerçekten de hepsinin içinde en samimi inançlısıydı aslında. O bir biyolog ve dini bir geçmişe karşı bir asiydi. Darwin'in 'en güçlüünün hayatta kalması' teorisini Nazi ırkçılığına saptırmakta hiçbir beis görmezdi. Bütün okulda bu görüşe inanan tek öğretmendi."

"Parti'ye neden katılmadı o zaman?"

"Babası ilahiyatçı olan ve kiliseyi hiç terk etmeyen Parti'nin il başkanı, yerel bölge yöneticisinden nefret ediyordu. Nefretleri karşılıklıydı. Bu yüzden biyolog asla onlara katılmadı. Şimdi de bir 'anti-Nazi'."

"Ya siz?"

"Evet," dedi yine biraz kızarak. "Katıldım. Geçmişte elbette Doğu Prusya bağlantım vardı. Buna sünger çekmek için her türlü özen gösterilmişti ama insan hiç bilmiyor işte. 1930'da Demokrat Parti'nin halefi olan eski Staatspartei'de aktif çalışmışım. 1930'dan sonra, sosyal demokratlar ve komünistler tarafından desteklenen ve büyük ölçüde talep gören yetişkin eğitimi programı kapsamında yerel halk lisesinde düzenli olarak ders vermişim. Radyoda kitap

programımda, Naziler iktidara geldikten sonra ‘vatana ihanet eden’ yazarların eserlerini övmüştüm.

“Sekiz yıl boyunca ortaokul müdürlüğüne devam ettim. Bu konumda herhangi bir görev süresi yoktu. 1933’ten sonra benim ismim, genellikle beş yıllık lise öğretmenliğinden sonra verilen lise öğretmen adayları listesine dahil edilmedi. İlkbaharda Naziler iktidara geldi, radyo programımdan ve yetişkin okulundan atıldım. Sonra şehirden küçük bir okula, birbiri ardına başka okullara tayin edildim. Bu yüzden sessizce istifa ettim ve buraya, Hessen’e geldim. Babam buradaki eski bir asker arkadaşı aracılığıyla bana Kronenberg’de randevu ayarladı. Ama yine de atamam olmadı ve bir şeyden şüphelenildiğinden korkuyordum. İki yıl bekledim ve sonra Parti’ye katıldım. Sonunda lise öğretmeni olarak atanıp evlendim.”

“Ve Bayan Hildebrandt?” dedim. Yüzünde kızarıklık var mı diye izledim ama hiç yoktu; o (her neyse) Bayan Hildebrandt değildi.

“İsmi Eva’ydı. Benim tam tersim bir yolda ilerledi o. 1933’te Hitler destekçisiydi. Tabii ki benden çok daha gençti ve ailesi eskiden Milliyetçi Partili olan ama sonra Nazilere katılan, nispeten küçük çapta soylu ailelerdendi. Ama o da Kiel’deki Yahudi profesör Neumann’a hayranlık duyuyordu; hayran olmayan var mıydı ki o zaman? Sonra o profesör meydanda kitapların yakıldığı gün, felsefe semineri sekreterine kitaplarını öğrencilere vermesi talimatını vermişti. Eva da üç tane almıştı. Neumann’ın kendi kitapları, onun en gurur duyduğu eşyalarıydı ama hâlâ Nazizme inanıyordu. *Begeistert*, yani büyülenmiş hissediyordu.

“İlk kez 1938’de Kassel’deki memurlar ve ailelere yönelik kumarhanede tanıştık. Genç insanlar (artık o kadar genç değildik tabii) o zaman oraya ebeveynleriyle birlikte giderlerdi. Ben ailemle, o onunkiyile; bizim babalarımız hem emekli hem de eski tanıdıklardı. Hitler’in iktidara gelişinin yıldönümü olan 30 Ocak’taydı tarihi ama bu sadece bir tesadüftü; kumarhane cemiyeti hiçbir

şekilde Nazi falan değildi. Orada dansa kaldırdım onu, ben pek beceremiyordum dansı. O da kızarmıştı birazcık. Bir ay sonra orada bir konuşma yapmıştım, o yanıma geldi ve orada ‘bana âşık olmuş’.

“Zaten Parti üyesiydim. Onun pek politikayla alakası yoktu. Komik, ben siyaset bilgimle gittikçe daha fazla Nazi oldum, o ise Nazizmden uzaklaştı. Sinagogun yanmasından sonra, 1938’in sonunda Nazi karşıtı olmuştu iyice. Neumann’ın kitaplarını çıkarıp ağladı. Ona bu tip şeyleri anlamadığını söyledim. Anlamıyordu ama onları benden daha iyi biliyordu, içinde yazanları hissediyordu ve benden daha hevesliydi yazılanlara. O andan itibaren 1939’da orduya girene kadar hep kavga ettik. Ama şimdi pek sorunumuz yok.” (Öyle görünüyorlardı. Hildebrandt ailesiyle sık sık görüşüyordum.)

“Elbette Parti’yi o zamanda dek hiç bırakmadı. 1937’de de katılmış; o da bir öğretmendi ve işini sürdürmek için Parti üyeliği vardı. Ama kadınlar erkeklerden daha cesur, sizce de öyle değil mi?”

“Evet,” dedim. (Bay Hildebrandt’ı bir Nazi yapan “korku ve avantaj”ın yanında ne olduğunu hâlâ merak ediyordum.)

“Çünkü erkekler gibi gerçeklerle yüzleşmiyorlar. Evin erkeğinin aileyi geçindirmenin bir yolunu bulacağını varsayıyorlar. Çoğu kadın, çok fazla düşünmeden erkeklerden daha ciddi Nazi ya da daha sağlam Nazi karşıtı olabiliyordu.” Sonunda yüzünde hafif bir kızarıklık görebilmiştim sanırım, ama kış vakti öğleden sonraydı. Işıkları açtım.

Hildebrandt’ın “Nazi” edebiyat öğretimi konusunda hiçbir kabahati yoktu. “Ders kitaplarının dışında başka şeyler de konuşulabilirdi ve derste açıkça okunan Lessing’in *Bilge Nathan*’ı gibi gözden kaçan ‘Alman olmayan’ edebi eserler de vardı. Ama herkes Nazilerin Thomas Mann’dan nefret ettiğini biliyordu.

“Okunmayacakları söylenen Wassermann, Werfel, Zweig gibi Yahudi yazarları, bazı öğrenciler gizlice okurdu, onlar hakkında

yazılar yazarlardı, onları bana getirirlerdi; normalde konuşulmasa da bu yazıları sınıf geçme puanı olarak değerlendirirdim. Ve onlara eskisinden çok daha fazla Fransız ve İngiliz edebiyatından bilgiler verirdim ancak bunu yapmak, ‘yeni ruh’ açısından belirsiz ihanetlerden biriydi; yine de özellikle yasaklanmamıştı. Kendimi korumak için (ama bunu öğrencilerin görmesini umduğum bir şekilde göstererek söyledim), okuduğumuz yabancı eserlerin sadece Alman edebiyatının bir yansıması olduğunu anlatıyordum. Görüyorsunuz, sayın profesör, bir adam gizlice bile olsa biraz bağımsız tavır sergileyebiliyor.”

“Anlıyorum,” dedim.

“Öğrencilerin çoğu, özellikle en iyileri, tüm bunlarda neler olup bittiğini anlıyordu. Hepimizin oynadığı şey, bir tür aptal pandomim gösterisiydi, onları da buna alet ediyorduk. En kötü etkisi, bence onları alaycı yapmasıydı, en iyilerini yani. Ama bir süre sonra öğretmenler de alaycı hale geldi. Bence o yıllarda sınıf ortamı, bugün Almanya’nın en iyi nitelikteki genç erkek ve kadınlarında gördüğünüz alaycılığın nedenlerinden biriydi.”

“En iyileri mi sadece?”

“Evet. Diğerleri, büyük çoğunluk, artık hayal kırıklığı içindeydi ama bu başka bir şey. Görüyorsunuz, gençler ve evet, yaşlılar da o yıllarda zıt uçlara çekildi. Almanya dışındaki insanlar öyle görünüyordu zaten. Almanların kendilerine söylenen her şeye, hakikat gibi yansıtılan tüm korkunç saçmalıklara inanmaya başladığını düşünüyorum. Bunun olabileceğini düşünmek bile çok kötü bir hata, çok tehlikeli bir hata. Bence çoğu Alman her şeye, kesinlikle her şeye inanmaya öylece başlamıştı ama geri kalanlar, saçmalığı görenler ise hiçbir şeye inanmıyorlardı, kesinlikle hiçbir şeye. Bunlar sonuncu gruptakiler, en iyi öğrenciler şimdi genç ve yaşlısıyla alaycı kişiler oldu.”

“Ya diğerleri, onlara inananlar?”

“Eh, aralarındaki yaşlılar, sanırım şimdi diyeceksiniz ki, umutsuzlardır onlar. Daha genç olanlar, o zamanlar ergenlik

çağındakiler; onlar hakkında ne söyleyeceğimi bilmiyorum, eski yanılısamalarından uyanıp at gözlüklerini çıkardılar ve gerçekleri görmeye başladılar işte. Bu hem onlar için hem de bundan on ya da yirmi yıl sonra dünya için tehlikelidir. Onların bir şekilde yaşananlara sünger çekip yeniden doğmaya ihtiyaçları var.”

Bay Hildebrandt’a kendi “aptal pandomim oyununun” belirli örneklerini hatırlayıp hatırlayamadığını sordum ve bir daha ki görüşmemizde onlardan bahsetti. “Örneğin Shakespeare’den, yalnızca *Macbeth* ve elbette, benim asla düşünmeyeceğim *Venedik Taciri* öneriliyordu. Ancak *Hamlet*, Nazilerin Dostoyevski ve Tolstoy gibi Rus yazarlarda kınadıkları ‘ruhun gevşekliği’ni, Tolstoy’da bile pasifizme kadar ileri giden ‘yumuşak Slav ruhu’nu somutlaştırdığı şeklinde suçlansa da yine hiçbir şey yasak değildi. Tolstoy’da pasifizme kadar uzanan ‘yumuşak tabiatlı Slav ruhu’ kınanıyordu. Yani Shakespeare’de, normal zamanlarda uğraşmamam gereken *Bir Yaz Gecesi Rüyası*’nı onlara okumak üzere ödev verebiliyordum. Öğrencilere, ‘Bu eserin müziği Mendelssohn tarafından bestelenmiştir. Aileniz o müziği biliyor. Mendelssohn bir Yahudiydi aslında. Artık onun müziğini çalmıyoruz,’ diyebiliyordum sadece. Belki söylenecek fazla bir şey değildi ama bir şeydi, sizce de öyle değil mi?”

“Evet,” dedim, “kesinlikle öyle. Söyleyin, Bay Hildebrandt, peki ya *Jül Sezar*?”

Çok alaycı bir şekilde gülümsedi. “*Jül Sezar*? Hayır... Hayır.”

“Yasak mıydı?”

“Hatırladığım kadarıyla değildi. Ama tam olarak da öyle değildi. Her şey asla özel olarak düzenlenmemişti. Hiç öyle değildi. ‘Alman ruhu’ içinde kalması şartıyla, seçenekler öğretmenin takdirine bırakılmıştı. Gerekli olan tek şey buydu; öğretmenin yalnızca sağduyulu olması gerekiyordu. Eğer herhangi birinin verilen bir kitaba itiraz edip etmeyeceğinden şüpheleniyorsa, o kitabı kullanmaması daha akıllıca olurdu. Bu çok daha güçlü bir sindirme biçimiydi, ‘sen karar ver’ diyerek, kabul edilebilir veya

kabul edilemez yazıların sabit bir listesinden daha fazlası dayatılıyordu aslında. Rejim açısından bunun yapılma şekli oldukça zeki ve etkiliydi. Öğretmenin seçimleri yapması ve sonuçlarına dair risk alması gerekiyordu; bu tür bir sistem öğretmeni çok daha temkinli yapıyordu.”

Başka bir görüşmemizde, “Bazı öğrencilere Yahudi yazarların kitaplarını vermekten bahsettiniz,” dedim. “Hangi öğrencilerin sizi suçlamayacağına güvенеbileceğinizi nasıl anlıyordunuz?”

“Ah, kişiden kişiye yargılama yapıyorduk. Genel olarak, bu tür kitapları *Mischling* (melezler, yarı Yahudiler) ve bilinen liberal ailelerden gelenlere vermenin daha güvenli olacağı kanaatindeydim. O güne kadar şüphe altında olan insanları asla suçlamazlardı çünkü onlara kimse inanmazdı; bu insan müsveddeleri zaten yetkililere yalakalık yapan tiplerdi. Bu, Yahudilere rejim hakkında şikâyetle bulunmak gibi bir şeydi; sakıncasız ve güvenli kişilerdi neticede.”

“Tahmin edebiliyorum,” dedim, “bazı Yahudiler, kafasında açıkça söylemeye cesaret edemedikleri bir şey olan insanlar için bir tür gizli ağlama duvarı olmaktan da hoşlanmıyorlardı.” Biraz kızaracağını biliyordum ve kızardı.

“Evet. Bence çoğu Yahudi buna çok kızıyordu. Bu yüzden bazı insanlar bunu yapmadı.”

“Evet,” dedim.

“O zamanlar,” diye devam etti, “bir öğrenci beni suçlayabilirdi ama bana karşı dava açılması zor olurdu çünkü bu şeyleri yapma tarzımda zekiydim. Ama ihbar edilsen bile, geçmişim açığa çıkmazsa neredeyse kesinlikle bu ihbarlardan paçayı kurtarabilirdim; neticede ben bir Parti üyesiydim. Bunun bir rasyonelizasyon olduğunu söyleyebilirsin; biliyorum ama bir Parti üyesi olarak çok büyük bir suç değilse ufak tefek şeylerden dolayı risk altında olmazdım. Nazi olmayan biri ise kuralları ihlal etmeye cesaret edemezdi. En azından bizim okulumuzda hiçbiri bunu yapmadı.”

“Sınıflarda hiç casusluk yapanlar var mıydı?” diye sordum.

“Hayır, öğrenciler muhbir olmak için gönüllü olmadıkça yoktu. Elbette rejim muhbirleri vatansever olarak görüyordu ama öğrencilerin nasıl hissedeceğini biliyorsunuz; gençler bu tür şeyleri hor görüyordu. Okulumuzda duyduğum hiçbir casus, hatta düzenli muhbir bile yoktu. Savaştan önce yoktu. Ve kesinlikle savaş sırasında da olmadı (Fransa’nın başarısızlığından sonra 1940’ta askerdeyken okuldan uzakta olmama rağmen). Savaş sırasında Nazi karşıtı öğretmenler bile rejimi eleştirmezdi. Savaş başladığında tüm bu türden eleştiriler sona erdi. Biz ‘tek halk’tık artık. O zaman rejimi vatanımızla bir görüyorduk.”

“20 Temmuz komplocuları yapmış ama.”

“Evet... Evet, yaptılar. Yaptılar.”

Çok kolay kızardığını biliyordum ama yüzüne bakmadım. Kızarmasını tetikleyecek bir şey için bekliyordum; belki de o anda olurdu, uzun zaman sonra olur diye hayal ediyordum. Uzun süre bekledim.

Bana 1938’de yayımlanan lise öğretmenliğine yönelik hükümet el kitabını gösterdi. Müfredatta şu vardı: “Tabii ki bu tür seçimler sadece Yeni Almanya’ya yarayacak doğrultuda yapılmalıdır; yeni dünya görüşünün (*Weltanschauung*) hazırlanmasında siz öğretmenler de yardımcı olunuz ya da bu hedefe yönelik örnekler sununuz. Sadece dinç ve zinde olanların eğitim açısından değerli olduğunu bildiğimiz için, Ari insanı zayıflatan veya caydırıcı her şeyden kaçınılmalıdır. Irk düşüncesi canlı bir Alman medeniyeti bilgisiyle en güçlü şekilde ortaya çıkacaktır.” Ve sonra, görünüşe göre haftalık ünite konuları olarak şunlar vardı: “Kader ve bir mücadele topluluğu olarak ulus. Yaşam alanı mücadelesi. Askerlik (ordu, donanma, hava kuvvetleri). Kahramanlık. Savaş şiirleri. Efsanevi ve askeri bir unsur olarak Dünya Savaşı’nda ahlaki güç. Dünya Savaşı’nda kadın. Nasyonal sosyalist mücadele topluluğu. Liderlik, yoldaşlık. Alman ulusunun sınırlarımızda ve yurtdışında savaşı. Sömürgeler.”

“Hepsi bu kadardı,” dedi Bay Hildebrandt, “elbette, tüm bunlar ayrıntılı olarak, Nazi öğretmen örgütü Lehrerbund’un yayınlarında veya toplantılarında açıklanacaktı. Bu başlıkların altında neredeyse her şey öğretilirdi; belki de Batı Cephesi’nde yeni bir şey yoktu!”

“Neden bu kadar özensizdi bu işler?” diye sordum.

“Kısmen ortaokulların Nazileştirilmesinin zor olduğu bilindiğinden dolayı öyleydi. İlkokullarda daha güçlü ve profesyonel olarak daha iyi örgütlenmişlerdi. Orada öğretmenler çok daha özgüvensiz ve aynı zamanda daha duyarlıydılar çünkü doğru düzgün eğitimleri olmadığı için her şeyi öğretmek zorunda kalmışlardı. Bu yarı eğitilmiş durum onları mükemmel Nazi malzemesi haline getirdi; onlara hızlı bir şekilde ‘öğretilir’di. O günlerde şakasını yaptığımız bir konu vardı: ‘Hız nedir?’ ‘Hız o kadar kısa bir andır ki bir okuldaki öğretmenin politikasını değiştirecek zamanı bile olmaz.’

“O zaman da rejim için ilkokullar daha önemliydi. Orada ülkedeki tüm çocuklara ulaşabiliyorlardı, bizim liselerde sadece dörtte biri kadar öğrenci vardı. Bu yüzden ilkokulların öncelikle hizaya getirilmesi gerekiyordu. İlk sırada ilkokul, ortaokullar sonra olacaktı. İşlerini asla bitiremediler ama iktidarda kalsalar on yıl içinde, hatta belki beş yıl içinde bitireceklerdi.”

“O kadar çabuk yani?”

“O kadar çabuk. Bir gecede diyebiliriz. Bir diktatörlükte direniş düşüktür. Ve bu, kültürel konularda bile etkili bir diktatörlük olmuştu ya da oluyordu. Başlangıçta itaat oranı çok zayıftı, çünkü en yaşlı ve en güvenilen Naziler, Rosenberg gibi birkaç ucube dışında yetiştirilmemiş adamlardı. Ve nerede ‘liyakatli’ bir Parti üyesi varsa ve onun için başka bir yer bulunamazsa, eğitim kadrolarına yollanıyordu. Bunlar ne istediklerini ya da nerede bulacaklarını bilmiyorlardı. Eğitimcilere siyaset ya da iş dünyasından cahil ‘güvenilirler’ yerleştirmek de Nazilerin eğitimi aşağılama ve popüler hale getirme tarzının bir parçasıydı.”

“O halde, Parti’deki eğitim patronları da Parti çizgisinin ne zaman değişeceğini bilmiyorlardı ve sistem değiştiğinde yanlış tarafta olmaktan korkuyorlardı. Herhangi bir yazar birdenbire sistemin ‘çökmekte’ olduğunu kanıtlayabilirdi ancak tesadüfen, bir Nazi karşıtı sembol olarak Goethe’yi bu kadar çok duyduğunda, Goethe’nin eserlerinin (neredeyse tamamının, kesinlikle) tavsiye edildiğini hatırlıyoruz. Onun evrenselciliği, nasyonal sosyalizmi utandıracak kadar keskin veya doğrudan değildi. O en büyük dehanın ışığının loş olduğunu söylemek istemiyorum. Ama bir asır daha uzun yaşamış olsaydı, Naziler tarafından kullanılmasın diye her kelimeyi yeniden yazmak isteyebilirdi.”

“Şiirini mahvetmiş olabilirler, sayın öğretmenim.”

Benim hitap biçimime gülümsedi ve kendi ifadesiyle olanların altını çizdi: “Evet, sayın profesör ama şimdi dersteymiş gibi konuşuyoruz. Ah, evet, Parti çizgisindeki ani değişikliklerden bahsediyordum. 1939’da Rus şairi gibi bildiğiniz büyükler dışında pek fazla şair yoktu müfredatta ve bunlar bizi pek etkilemiyordu. Zorluk, değişikliklerin tahmin edilememesiydi. Yaşayan yazarlar, Parti korsanları olmadığı sürece hiç tavsiye edilemezlerdi. Çünkü Nazi karşıtı olabilirlerdi ya da her an Nazi karşıtı veya komünist oldukları tespit edilebilirdi.

“Bir adamın yazdığı şey değil, politik görüşü (veya politik açıdan suçlanması) Naziler tarafından dikkate alınan husustu. Örneğin Hans Grimm, hikâyesi “Yaşam Alanı Olmayan Halk” ile Nazilerin favorileri arasındaydı; sonra bir gün Nazileri eleştirdi ve âdeta lanetlendi, ayrıca içeriklerine bakılmaksızın kitapları yasaklandı. Bu arada, savaş esnasında Wilhelm Tell bile aniden yasaklandı. Çünkü o sıralar bu eserin anavatanı İsviçre’ye saldırı planlanıyordu.

“Tarihte, biyolojide ve iktisatta öğretim programı edebiyatta olduğundan çok daha ayrıntılı ve çok daha katıydı. Bu derslere ait okul kitapları sil baştan yazılmıştı. Öyle olması gerekiyordu.

Ancak edebiyat talimatla o kadar kolay yeniden yazılamazdı. Yeniden yazılan dersler hepten saçmalıktı ve tabii ki öğretmenlerin ve daha iyi öğrencilerin keskin alaycılığı devreye girecekti. Her öğrenci mezun olmak için biyoloji sınavına girmek zorundaydı ve biyoloji dersi kalıtımın her şey olduğunu kanıtlamaya çalışan Mendelci yaklaşımın tam bir çarpıtmasından ibaretti; teknik konulardaki bu ders malzemeleri elbette çok etkiliydi çünkü öğrenciler daha önce bu tür şeyleri hiç görmemişti.

“Ama matematik dersinin durumu en ilginç olanıydı. Böylesine ‘teorik’ bir dersle hiçbir şey yapılamayacağını düşünürdünüz fakat sadece bu ders çok akıllıca ele alındı, hatta çoğu zaman Parti’de kimin bu kadar zeki olduğunu merak ettim. İyi hatırlıyorum çünkü karım Eva matematik dersi veriyordu. Ödev olarak verilecek problemlerin hepsi hazırlanmıştı ancak neredeyse tamamı balistik veya askeri konuşlanma gibi konulardan veya mimari-dendi; örnek olarak da Nazi anıtları veya abideleri yer alıyordu. Örneğin faiz oranları hakkında, ‘Bir Yahudi 500 markı %12 faiz ile ödünç verdi,’ gibi matematik problemleri veya nüfus oranlarıyla cebir problemleri vardı. Öğrencilere ‘Cermen,’ ‘Roma’ ve ‘Slav’ halklarının nüfus eğrilerini tahmin etme problemi verilerek şöyle soruluyordu: ‘1960’da göreceli büyüklükleri ne olurdu? Bunda Alman halkları için hangi tehlike söz konusu olabilir?’

“Aslında her şey okul müdürüne, yani ders kitaplarının dışındaki her şeye bağlıydı. Bizim müdürümüz tabii ki de bir Nazi’ydi ama *Fanatiker* değildi. Bölge müfettişi teftiş için geldiğinde, her şeyin yolunda olduğunu söylerdi, müfettiş de çok meşgul olurdu; daha yakından incelemek için akademik olarak pek yeterli de değildi zaten. Ve hükümet aleyhinde konuşulmuyor veya öğretim esnasında hükümet eleştirilmiyorsa her şey yolundaydı. Bu durum Amerika’da da aynıdır sanırım, bence her yerde öyledir.”

Bay Hildebrandt’ın en zor deneyiminin okuldaki çalışmasının dışında bir yerde olduğunu hissettim. Bana oldukça özgürce, Parti üyeleriyle bir kafede oturup onların Yahudileri cahil bir

tutkuyla aşığıladıklarını duymanın ne kadar zor olduğunu söylemişti. “Orada oturdum,” dedi ve “hiçbir şey söylemezdim. Bu yiğitçe bir tavır değildi ve yine de basit bir şeydi, küçük bir şeydi. Arkadaşınız Schwenke gibi koyu bir *Fanatiker* hiçbir konuda onunla aynı fikirde bir şey söylemediğimi görünce beni suçlamayı kafasına koymuş olabilirdi ve ölümüne sebep olabilecek olan geçmişim ortaya çıkabilirdi.”

Bir keresinde, 1938’de Baden Baden’daki bir kafede Kronenberg’den bir Yahudi ailesi görmüş. “Parti amblemimi takıyordum ve Parti’den bazı kişilerle oturuyordum. Dolayısıyla amblemi taktığım için de gururluydum. O amblem parti ‘aidiyetimi’ gösteriyordu ve ‘ait olmanın’ zevki, uzun süre dışlanmış, izole edilmiş hissettikten çok kısa bir süre sonra geldiği için harikaydı. Belki siz Amerika’da bu tür duygulara sahip değilsinizdir, öyleyse çok şanslısınız; ama aynı zamanda, bu durumun benim gibi adamlar için nasıl bir şey olduğunu anlamakta güçlük de çekebilirsiniz.

“Öte yandan kasabamızdaki Yahudilerin amblemi takarken beni görmelerini de istemiyordum. Yahudilerin olmadığı özel etkinlikler dışında evde asla takmadım. Üniforma ve nişanlar bir anlamda Yahudi karşıtlığı demekti ve ben öyle değildim. Yahudilerin bu tür şeyleri taktığını görmesi beni huzursuz ederdi. Bu yüzden bir ortamda Yahudileri görünce beni görmeyecekleri şekilde oturmaya çalışırdım. Bunu şimdi düşününce bile hâlâ kızarıyorum.”

“Sizi hiç öyle gördüler mi?”

“Sanmıyorum,” dedi kızarak.

Bu sefer onu kızarmış, mahcup görünce Bay Hildebrandt’ın şayet bir sırrı varsa ona ulaşabileceğimi düşündüm. Ama bu hamle de boşa çıktı.

Daha sonraki bir sohbette, “Nasyonal sosyalizmle ilgili ne zaman gerçekten hayal kırıklığına uğradınız?” diye sordum.

Yine yüzü kızardı; bu sefer daha içtendi. “Sadece savaştan sonra, gerçekten.”

“Bu benim şevkimi kırıyor,” dedim, “çünkü siz çoğu insandan çok daha hassassınız ve bu koşullar altında insanlar, hatta hassas insanlar için etrafta neler olup bittiğini görmenin ne kadar zor olduğunu anlayabiliyorum.” Kızarmaya devam etti ama kızarıklık detektörüm durumun öyle olmadığını söylüyordu.

“Her şey çok iyi maskelenmişti,” dedi, “kötü her zaman iyiyle ve zararsızla karışır ve kendinize, sınıfta Mendelssohn’dan bahsetmek gibi birkaç küçük şey yaparak kötüyü telafi ettiğinizi söylersiniz.”

“Ve siz de öyle yapıyordunuz, o halde,” dedim.

“Hayır,” dedi başını sallayarak, “ama bunu söylemeniz çok nazikçe. Hayır, size hep bir Nazi karşıtı olduğumu ve hep Nazi karşıtı gibi düşündüğümü ve hissettiğimi söylersem size karşı dürüst olmazdım. Bugünlerde ‘Nazi karşıtı’ demek ve hatta buna inanmak çok kolay. 1933’ten önce kesinlikle öyleydim ancak savaştan sonra Nazi karşıtı düşüncelerim oluşmuştu.

“Kendimi kandırıyordum. Yapmak zorundaydım. Herkes yapmak zorundaydı. İyiler iki kat daha iyi olsa ve kötüler de yarısı kötü olsaydı, baştan beri gördüğüm gibi yine de görmem gerektirdi çünkü dediğiniz gibi duyarlıydım işte. Ama bu yönümü görmek istemedim çünkü o zaman bunu görmenin sonuçlarını, ardından olabilecekleri, nezaket göstermem için de ne yapmam gerektiğini düşünmek zorunda kalacaktım. Bir evim ve ailem, işim, kariyerim, toplumda bir yerim olsun istedim. Geceleri uyuyabilmek istedim.”

“Uyuyamıyor muydunuz?” dedim.

“Parti’ye katılıp katılmamaya karar verdiğim dönemde değil ama karardan sonra iyi uyuyordum, her zaman daha iyiydi. Okulda bu küçük şeyleri yapmaktan, Parti’ye ‘meydan okumak’tan da zevk alırdım, yaptığım şey doğru olduğu için değil (bu da var tabii ki) ama zeki olduğumu gösterdiğim için ve her şeyden önce, ‘ait olduğum’ için rahattım artık. Ben yeni bir ‘soylu’ camiaya aittim ve soylular, sırf soylu oldukları için bazı şeylerden sıyrılabilirlerdi;

onlarla yakayı ele vermeden bir şeyler yapmak bile sadece onların soylu olduklarını, hatta kendi içlerinde bile öyle olduklarını kanıtlardı. Bu yüzden de rahat uyurdum.”

Pek çok konuşmamızın ardından artık sonuncuya yaklaşmıştım, “O zamanlar Baden Baden’daki kafede gördüğünüz Yahudiler, hani görmemeye çalıştıklarınız; onlar kimdi, Bay Hildebrandt, hatırlıyor musunuz?”

Kızarıklık detektörümdeki ibre yine yerinden fırlamıştı. “Evet. Evet, elbette hatırlıyorum. Onlar Wolff ailesinin arkadaşlarıydı, benim... akrabalarım.”

“Wolff mu?”

“Evet.”

“Burada Kronenberg’de mi?”

“Evet. Üniversitede.”

“Profesör Wolff? Eberhard Wolff?”

“Evet.”

“Ama o bir Yahudiydi.”

“Evet.”

“Sizinle ne türden bir akrabalık ilişkileri vardı, Bay Hildebrandt?”

“Kan bağı değil. Profesör Wolff Yahudiydi, karısı dörtte üç Yahudi. Oğulları Erich, kuzenim Sibylle ile evlenmişti.”

“Aa, Sibylle,” dedim. “O çok hoş...”

O sırada iki küçük oğlum, öğleden sonra pastalarını almak için pat diye odaya girdiler. Küçük Amerikalı çocuklar olarak, “*Guten Tag*, hocam,” demediler, “Merhaba,” dediler ama Almanya’da küçük çocuklar, pastayı kapmadan önce her yerde el sıkışarak nezaketlerini gösterirlerdi.

Birkaç ziyaret sonra Wolff ailesi meselesini açtım ve ibre yine sıçradı. Wolfflar, Almanya’daki en meşhur Yahudi ismiyle yakından ilişkiliydi ve bu büyük ailede Yahudiler ile Yahudi olmayanlar arasında evlilikler yaygındı. Kronenberg’deki Wolff ailesinin evi, kalenin ilerisinde, tepedeki eski konakların yer aldığı güzel

ormanlık alanı olan Schloss Sokağı'nda büyük, eski bir yığma taş mekândı. Yaşlı Bayan Profesör Wolff'un (Bayan "Geheimrat" Wolff, seçkin kocası veya seçkin profesöre ait eski "Geheimrat", yani gizli kurulun şöhretini de taşıyordu) hâlâ aile evinde bir hizmetçiyle yalnız yaşadığını biliyordum.

Çok fazla zorluk çekmeden öğrendiğim şey (aslında, kızarıklık devam etmesine rağmen anlaşılır bir gururla konuşuyordu), Bay Hildebrandt'ın Wolff ailesinin evini Üçüncü Reich sırasında mülkiyetinin başka bir "Aryan" birine sözde yasal bir satışla devredilmesini ayarlayarak kurtardığıydı. Hildebrandt, Parti'ye katılmadan önce Wolff ailesini sık sık ziyaret ediyordu; daha sonra ziyaretleri azalmış ve nihayet, evin mülkiyeti devredilince aile hâlâ orada yaşamasına rağmen, tamamen ziyareti kesmişti. Ben de sordum: "Neden?"

"Kendimi rahatsız hissediyordum," dedi öğretmen. "Buna inanabilirsiniz. Mevcut durumdan bahsetmek ve durumumu açıklamaya çalışmak istedim ama oldukça yaşlı olan Profesör Wolff bu tür şeyler hakkında konuşmama asla izin vermezdi. İster lehinde ister aleyhinde olsun, nasyonal sosyalizm hakkında konuşulmasına tahammül edemezdi.

"Halbuki eskiden kendimi orada hep tıpkı evimde gibi hissedirdim. Ziyarete gelen herkes için öyleydi. Kitapların, müziğin, şiirin, sanatın eski zamanları gibiydi; başka bir çağdan ortamdı orası sanki. Ve hiç değişmedi. Ama Parti'ye katıldıktan sonra kendimi huzursuz hissediyordum artık. Diğer insanlar oradayken burası pek çok arkadaşımın birlikte harika bir evdi. Her zaman tek Nazi olduğumu biliyordum, diğerleri de alenen Nazi karşıtı değildi elbette ama onlar oradayken konuşacak kadar rahat hissetmiyordum kendimi. Ve konuşmalarda her zaman siyasetten kaçınılırdı. O günlerde her yerde öyleydi aslında. En kötü ihtimalle, birisi rejime karşı bir şey söylediğinde orada değilseniz, sizden zorla bilgi alma gibi bir şeyin olma riski kalmazdı. Yani Nazi karşıtlarıyla birlikteyken hiç kimse siyasetten bahsetmezdi.

“Orada yalnızken, Parti’ye katıldıktan sonra daha da kötüydü. Profesörle satranç oynardık ya da müzik dinlerdik ve nezaketen yanıt verme dışında hiç konuşmazdı o. Ve ben de konuşamayacağımı biliyordum (en azından nasıl hissettiğimi söylemeye çalışmak için bile). Böylece ziyaretler resmileşti ve sonra da kesildi.”

“Ama onun evini kurtarmışsınız işte.”

“Evet.”

“Bu sizi daha iyi hissettirmediy mi?”

“Hayır.”

“Neden peki?”

“Çünkü ona nasıl hissettiğimi söylemek istedim ama bana izin vermedi.”

Son görüşmelerimizden birinde Bay Hildebrandt benim evimdeydi, “Bay Mayer,” dedi (benim ısrarım üzerine bana “Bay Profesör” demeyi bırakmıştı), “size söylemek istediğim başka bir şey daha var.”

“Tabii, lütfen” dedim. Kızarıklığı yine artıyordu.

“1940’ın sonundaydı, izinden dönmüştüm. Eşim neredeyse sekiz aylık hamileydi ve biz mobilyalı iki oda bir evde yaşıyorduk. Ev çok küçüktü. Bize uygun bir apartman dairesinin olduğunu duyduk ama yoldayken orasının avukat Dr. Stern’in dairesi olduğunu öğrendik. Onun hakkında herhangi bir şey duymuş muydunuz?”

“Evet,” dedim. “Bay Damm Kreisamtsleiter, bir keresinde bir SA liderinin onu almaya çalıştığında Sterns’in evini onlar için kurtardığını söylemişti. Polis memuru Hofmeister de onlardan bahsetmişti.”

Kızarıklığı keskin bir şekilde arttı yine. “Peki, Hofmeister size Sternlerin sınır dışı edilmesinden bahsetti mi?”

“Hayır, sınır dışı edildiklerini ve bu konuda ne kadar kötü hissettiğini söylemişti sadece.” Kızarıklığı biraz azalmıştı sanırım.

“Evet,” dedi Hildebrandt, “çok güzel bir apartman dairesiydi. Sternlerle (karısı ve kızı oradaydı) çok dostane bir şekilde konuştuk ve onlar da bize karşı samimiydi. Nazilerin temsilcileri olarak

gelmediğimizi söyledik ve durumu açıkladık. Bize inandıkları aşikârdı ve Dr. Stern, arkadaşları ve akrabalarına daha yakın olmak için, yine de taşınmak istediğini söyledi. (Kronenberg'deki Yahudilerin çoğu eski Berthold Caddesi'ne taşınmıştı; Nazilerin oraya hangi yeni ismi verdiğini unutmuştum ama burası resmi, zorunlu bir getto değildi.)

“Dr. Stern'in sadece Yahudi müşterileri olabileceğini ve Yahudiler de çok fakirleştiğine göre artık dairenin masraflarını karşılayamayacağını düşünüyorduk. Kendimi kötü, çok kötü hissettim ve Eva daha kötü hissetti; o zaten çok sağlam Nazi karşıtıydı, orada bir an bu insanları evlerinden kovmaktan, apartmanı istediğimizden dolayı onları evlerinden ettiğimizi düşünüyordu. Bu çok utanç vericiydi. ‘Eğer biz almazsak bir başkası alacak,’ dedim ve tam o sırada Dr. Stern şöyle dedi: ‘Siz almazsanız, öğretmen bey, başkası alacak.’ Bu yüzden de biz aldık.”

Yüzündeki kırmızılık aynı seviyede kaldı.

Yine bir gün akşam oluyor ve oda kararıyordu. Hafızamda ve hayal gücümde dolaşıyordum. Bay Hildebrandt'ın bana söylemek istediği (veya istemediği) Yahudilerle, Wolfflarla, muhtemelen Sternlerle bağlantılı bir şey vardı.

“Wolfflar,” dedim, “onlarla ne türden bir akrabalığım var demiştiniz?”

“Eberhard'ın oğlu Erich Wolff,” dedi ve devam etti öğretmen, “avukattı. Ama müzisyen olmak istiyordu. O piyano çalardı, ben de keman çalardım ve Kronenberg'deki ilk iki yılımda, ben Parti'ye katılmadan önce bazen birlikte düet yapardık. O, kuzenimle evliydi.”

“Tabii ki,” dedim, “Sibylle, güzel isim.”

Işık olmadan da yüzündeki sıcaklığı hissedebiliyordum.

“Erich'e ne oldu?” diye sordum.

“1939'da İtalya'ya gitti ve orada öldü. Kalp krizinden. Veya intihar etti. Hangisi olduğunu bilmiyoruz.”

“Ya karısı Sibylle?”

“O burada kaldı.”

Evet çözülmüştü sonunda!

“Wolffları görmeyi bıraktıktan sonra onu hiç gördünüz mü?”

“Evet.”

“Parti’de olmanız hakkında ne düşünüyordu?”

“Bana katılmamı o tavsiye etmişti zaten. Tam olarak tavsiye etmedi aslında ancak gerekçelerimi makul buluyordu. Gerekli olduğunu düşünüyordu. Wolfflara bu şekilde yardım edebileceğim konusunda da benimle hemfikirdi. Onlara onun aracılığıyla tüm gelişmeler ve herhangi bir tehlike hakkında, elimden geleni yapmamı önermişti. Bunun yararlı olabileceğini düşünüyordu. Ve belli bir noktaya kadar öyleydi.”

“Bir noktaya kadar?”

“Evet.”

“Elbette, kayınvalidesi ve kayınpederiyle görüşmeye devam etti, değil mi?”

“Ah, evet. Konuşuyorduk ve ‘Şimdi beni mazur görün, ben Schloss Sokağı’na, Wolfflara gidiyorum,’ derdi. *Gaukeln* fiilini kullanırdı bunu söylerken. *Gaukeln* ‘hokkabazlık’ anlamına gelir ancak aynı zamanda ‘hiçbir şey söylemeden konuşmak,’ ‘çalıların etrafında boş boş dolanmak’ anlamına gelir. Bu onun Wolfflara gideceği, orada hep yaptığı gibi her şeyin her zamanki gibi olacağı anlamına geliyordu.”

“Wolfflarla senin hakkında konuşup konuşmadığını biliyor musunuz?”

“O konuşmaya çalışmış.”

“Ama Parti’ye katıldıktan sonra veya evlerinin ‘satışını’ ayarladıktan sonra, onları bir daha hiç görmediniz mi yani?”

“Hayır. Bir defa. O zamanlar Baden Baden’daki kafede onları görmüştüm, size arkadaşlarımdan arkadaşları olduklarını söylemiştim hani. Beni görmek istemeyen onlardı.”

“Ne zaman oldu bu, tam olarak?”

“1939’da, savaştan hemen önce. Orada olduklarını biliyordum çünkü karım ve Sibylle ile birlikte aşağıya inmiştik ve odalarımıza yerleşip Sibylle’in arabasıyla tekrar dışarı çıktıktan sonra, önünde durdu. Başka bir otelden çıktı ve bana, ‘Şimdi çıksan iyi olur,’ dedi. Wolffların orada olduğu anlamına geliyordu ve benimle görüşmelerini istemiyordu belli ki.”

“Ya da belki onlarla görüşmeliydiniz.”

“Evet, belki de.”

“Sibylle ailenizi korumak için olsa bile, Parti’ye katılmamanızı tercih eder miydi sizce?”

“Öyle düşünüyorum, evet, evet.”

“Onun haklı olduğunu düşünüyor musunuz, Bay Hildebrandt?”

“Ben... bilmiyorum, sayın profesör.” (“Bay profesör’e geri dönlüğünü fark etmiştim.)

“Onunla tanışmak isterim,” dedim.

“O öldü,” deyiverdi Hildebrandt.

Artık oda kararmıştı iyice ama yine de not almaya çalışıyordum, sadece birkaç kelimeyle (bir muhabirin yaptığı gibi) bana hatırlatması için, böylece onların aralarını daha sonra doldurabilirdim. Karanlıkta yazım kâğıdı doldurmuştu bir hayli.

“Öldü mü?”

“Evet. İnsanların Almanya’dan kaçmalarına yardım etmek için ‘yeraltı’nda çalışıyordu o, Bay Mayer. Bu yüzden kalmıştı burada. Kocasını yarı Yahudiydi; ona yardım edemedi. 1942’de, Sternler sınırı dışı edilmeden önce, Theresienstadt’taki toplama kampına ve ardından Doğu’ya gönderilmiş, İtalya’ya kaçışlarını ayarlamaya çalışıyordu. İsviçre-İtalya sınırında bir yerlerde olmalı. Gestapo onu tutuklamış.”

“Ve?”

“Ailesine, tutuklandığı ve Constance’taki hapisanede kendini astığı söylendi.”

“Öyle mi?”

“Hayır.” Bu bir palavra gibi geldi bana. “Hayır. Kendini asmazdı. İşler, bilmeden, konuşabileceği ve başkalarını tehlikeye atabileceği bildiği noktaya ulaşmasaydı.”

Artık Bay Hildebrandt’ın yüzünü göremiyordum.

“Onun... onların çocukları var mıydı?”

“Bir oğulları vardı.”

“Ona ne oldu?”

“Ben...” Durdu ve sonra kaldığı yerden devam etti. “Ben... onun velisi olarak atanmamı ayarladım. Şu anda üniversitede okuyor.”

Karım, akşam yemeği zamanının geldiğini söylemek ve Bay Hildebrandt’a kalıp kalmayacağını sormak için kapıya vurdu. Adam, “Hayır,” dedi ve ışıkları yakmadan onunla ön kapıya kadar gidip uğurladım onu.

16. BÖLÜM

Öfkeliler: Johann Kessler

“Hâlâ aynı şeyi söylüyorum,” dedi Bay Kessler, “Nasyonal sosyalizm Almanya için iyi bir şeydi.”

Bir görüşmemizde, “Sizin için iyi miydi, peki?” diye sordum. Duraksadı. Sonra: “Hayır.”

“Neden ama?” dedim. “Ya Almanya için iyi olduysa?” dedim. “Belki bir gün bunun hakkında konuşuruz, sayın profesör.”

Aylar sonra bir gün, o konuşmayı yaptık. Birden patladı. “Nasyonal sosyalizm yüzünden ruhumu kaybettim. Her şeye lanet ettim. Tüm o yıllar boyunca her gece küfrettim; çocuklarım dua ederken onlarla birlikte beddua okudum; Rabb’in adını boş yere ağzıma alıp saygısızlık ettim. Onların iyi birer Hristiyan olmalarını isterdim ve ben İsa Mesih’i inkâr etmişim.”

Johann Kessler, Almanya’nın güneyindeki Württemberg’deki bir Katolik köyünde doğmuş ve bir Katolik olarak yetişmişti. Büyük bir ailenin ikinci oğluydu; ağabeyi Kesslerhof’u miras olarak alacaktı. Kendisi okumak istiyordu. Dokuzunda köy rahibine gitmiş ve Latince öğrenmek istemişti. On yaşında bir keşiş olmak istiyordu ve o kadar ısrar ediyordu ki annesi (babası artık ölmüştü) onu rahiple birlikte yakındaki bir Benedictine Manastırı’na göndermişti. Rahipler ona nazik davranıyordular, ancak başka çocuk yoktu ve ayın için gece yarısı ve şafak vakti kalkmak zorunda kalırdı; bir haftanın sonunda artık eve gitmek istemişti. Rahipler, isterse on sekiz yaşında tekrar geri gelebileceğini söylemişlerdi.

18 yaşında bir asker olacaktı o artık. On yedi yaşındayken bir banka memuruydu ve şehirde gayet de görkemli bir yaşam sürüyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı gün askere alındı ve savaş boyunca muvazzaf olarak orduda görev yaptı. Mütareke-den sonra Münih'teki komünist isyanın bastırılmasına katılmıştı. Sonra terhis edildi, bir yıl işsiz kaldıktan sonra tekrar banka memuru olarak işe girdi, 1931 ekonomik buhranında Frankfurt'ta çok sıkıntı yaşamış, yine işsiz kalmıştı ve bir yıl boyunca müdür olarak çalışmak üzere Kronenberg'in hemen dışındaki bir köye taşınmıştı ve sonra yine işsiz kalmıştı.

Hoş, iri cüsseli bir kadınla, tam olarak “özgür düşünen” bir Protestanla çok mutlu bir evliliği vardı. Karısı Katolikliğe geçmemişti ama kendisi Katolik olmaya devam etmişti; tabii ki çocukluğundan daha az hevesli bir Katolikti artık ve Kessler ailesinin bir erkek ve bir kız olmak üzere iki çocukları vardı, Katolik inancıyla büyütülüyorlardı. İyi bir eş olan Bayan Kessler de kocasına ve onun isteklerine saygı duyuyordu; iyi bir adam ve baba olan kendisi de Kuzey Almanya'daki arkadaşlarına kıyasla çocuklarına daha içten bağlarla bağlıydı.

Bay Kessler ilgi çekici bir kişilikti, etraftaki cahil adamlar arasında yarı eğitilmiş bir adamdı; halka yönelik konuşmalarında iniş-çıkışlı bir tarzı vardı; ABD'deki 4 Temmuz'daki bağımsızlık gününde duygusal konuşan bir vatansever edasıyla düğünlerde ve doğum günlerinde, gazilerin toplantılarında ve milliyetçilerin *Kyffhäuserbund* meclislerinde favori olan bir konuşmacıydı. Politik olarak, merkezin Hristiyan sosyalist-sendika kanadından ziyade muhafazakâr, din-tarım odaklı ve Katolik eğilimli kanadına yakındı. Ancak 1933'te bir iş bulma umuduyla Nasyonal Sosyalist Parti'ye katıldığı için hiçbir pişmanlığı yoktu. Kronenberg İşçi Cephesi bürosuna ait olduğundan personel işine yerleştirilmiş ve küçük kasaba toplantılarında konuşma yapan yüksek sesli küçük adamlardan biri olarak ilçenin “Parti hatiplerinden” biri olarak atanmıştı.

Parti'nin tarihi ve Alman tarihi ve kültürü hakkında konuşmak üzere yetkilendirilmişti ancak "Yahudi sorunu" üzerine Parti adına konuşmak için gereken özel izni hiçbir zaman alamamıştı (veya kendisi talep etmemişti). Her pazar sabahı saat onda Parti'ye ait yerel tiyatrodaki iki saatlik bir vaaz veriyordu. Konuşmacılar ve özellikle Parti hatibi Kessler, genellikle dini veya daha doğrusu ruhani temaları ele alsalar da bunlar tam olarak dini bir vaaz değildi.

Pazar sabahı sohbetlerine gelenler, hatipler gibi, kilisede olmaları gerektiğini biliyorlardı; en azından saatler çelişkiliydi. Kilise-Parti bölünmesi ortaya çıkmaya başladıktan sonra, 1936'da Parti hizmetleri daha ritüelci ve gitgide kilisenin yerini alır olmuştu. Bir veya iki yıl sonra, Kilise-Parti ilişkileri daha da sertleştiğinde, SA ve Hitler Gençliği'nin Parti hizmetleri kapanışında sohbetleri saat on birde başlatıp kiliselerin önünden gürültülü bir şekilde (hatta şarkı söyleyerek) yürüyüş yapılması normal bir hadise haline gelmişti. Kessler, Parti'nin pazar sabahı toplantılarında o civardaki en popüler konuşmacı olmuştu artık.

1938'de bir gün Kessler'den, resmi Nazi filozofu olan, yeni ırkçı-natüralist İskandinavizminin temsilcisi ve Nazi olarak vefat eden Alfred Rosenberg için Alman inanç hareketi adına cenaze töreni konuşması yapılması istenmişti. Kronenberg'de hiçbir rahip (Nazi olan Weber bile) böyle bir hizmeti ifa edemezdi; Rosenberg'in inanç hareketi, sembolik olarak güneşi merkez kabul etmesi itibarıyla en saf haliyle paganizmdi. Nazizm için bile radikal bir anlayıştı.

Bir zamanlar keşiş olmak isteyen çocuk olarak, ayrıca ölmekte olan ve "Sana ne olursa olsun, dua etmeyi asla bırakma," diyen annesi aklına gelince karar vermekte zorlandı. Protestan Kilisesi'nden ayrılmamış olan Parti'nin il başkanı, bu ayini yapmasını emretmemiş veya istememişti. Ona baskı uygulayanlar, üstleri içinde yer alan doğal yetenekleri ve duygularıyla Kessler'in karşılarında dik durduğu adamlar, yani Parti'nin ateşli fanatikleriydi.

Ama bir zamanlar rahip olmak isteyen bir adam için bu şekilde rahip hizmeti vermek bir şanstı ve ayrıca şöyle diyordu: “Ayini yapacak başka kimse yoktu. Beni motive eden kısmı ise benim hassas olduğum Hristiyan ibadeti olmasıydı. Ancak yapılan hizmet bir dini hizmet değildi.”

O akşam Kessler eve geldiğinde karısına Katolik Kilisesi’nden ayrıldığını söyledi ve ondan çocuklarıyla birlikte dua etmesini istedi. Ona baktı ve hiçbir şey söylemedi. Kadın bulaşıkları bitirdi ve sonra çocukların odasına geçti. İki çocuk da çan sesi duyulduğunda babalarının dua için içeri girmeye hazır olduklarını göstermek adına şu ilahiyi söylerdi: “Çocuklar uyumayacak / Babaları Tanrı’dan ruhlarını korumasını isteyinceye dek.” Kessler karısının yanından geçti, kendisi de içeri girdi, duayı etti ve her zamanki sözleriyle duayı sonlandırdı: “*In Christus Namen*. İsa Mesih’in adıyla.”

O gece karısına daha fazla bir şey söylemeden bölge papazının yanına gitti ve ona artık Hristiyan olmadığını söyledi. “Ona cenazeyi anlatacaktım ama diz çöktü ve dua etti...”

“Siz de yaptınız mı?”

“Diz çökmeyi mi?”

“Evet.”

“Hayır.”

“Dua ettiniz mi?”

“Hayır. Hayır, yapmadım. Ayağa kalkıncaya kadar bekledim ve sonra ayrıldım.”

“Ona çocukların dualarından bahsedecek miydiniz?”

“Ben mi?”

“Evet.”

“Hayır.”

Bay Kessler sözlerini, “Eve gittim,” diye sürdürdü. “Karıma söyledim ve neredeyse bütün gece onunla konuştum. Onun için bu durum o kadar da ciddi değildi çünkü pek kiliseye bağlı değildi. Siyasetle ya da tarihle ilgilenmiyordu. Rosenberg’in inanç

hareketinin İncil'i denilen, *Myth of the Twentieth Century* adlı kitabını okumuştum. Kitap papalık dizininde yer alıyordu ve papazımdan bunu okumak için izin alsam da okumaya üşenmiş veya istememiştim. Nazi olduğumdan beri kendi içimde, politik hale gelmiş kiliseye, hükümet konumuna gelmiş papalığa karşı sırtımı dönüyordum. Alman krallarının papalara karşı mücadelesinde alçak gönüllü olmaya çalışmalıydık; buna göre Almanya ve Almanların dışarıdan bir hükümetten muaf olma hakkı vardı; ben böyle düşünüyordum, ben hâlâ böyle düşünüyorum.

"Tüm bunları eşime anlattım. Bir şey demedi, neredeyse hiçbir şey söylemedi. Sadece sonunda, 'Ya çocuklar?' dedi. Ve sonra İncil'den şu alıntıyı yaptı: 'Babanın hayır duası çocukların evini inşa eder.'

"Peki çocuklarıma ne olacaktı?" diyerek devam etti; bir an coşkuyla, sonra didaktik bir tarzda konuştu. "Artık kiliseye veya pazar ayinine gidemezlerdi. Devlet okullarındaki öğretim çocukların ahlaki gelişimi için yeterli değildi. Defalarca öğretmenleriyle konuşmuştum. Tatmin edici bir cevap alamamıştım. Öğretilenler kan ve toprak, bitkilerin, hayvanların, doğanın sonsuz yaşamı; bunlar sadece dini hikâyenin bir parçası, dinin özü değil.

"Karıma, 'On iki ya da on üç yaşına geldiklerinde kendileri karar verecekler,' dedim. Biliyordum ki bu bir yalandı, her taraftaki Hitler Gençliği'ne hâkim olan yalandı, çocukların kendilerini eğitebilecekleri yalanı da öyleydi. Dinsiz büyüyen çocuklar dindar olup olmamaya kendileri karar veremezlerdi; insanlar bildikleriyle bilmedikleri arasında akıllıca seçim yapabilecekler savı büyük bir palavraydı. Bu olanlar benim için bir bahaneydi aslında, beni affetmek için bir umut parıltısıydı, kaybettiğim şeyi bulmalarını umuyordum; onların, benim küçük çocuklarımin, beni bağışlamalarını istiyordum!

"Sonunda, o gece konuşmayı bitirdiğimde, daha önce ya da o zamandan beri olduğumdan daha yorgundum. Kendi kendime söylendim, karıma bir şey demedim, ruhen bir Hristiyan olarak

kalabileceğimi söyledim. Bu doğru değildi. Doğru değildi ki. Ertesi gün, kiliseden ayrılma niyetimi ilçe mahkemesi önünde beyan ettim. Olmuştu işte. Ondan sonra sakin ve sessiz bir saatim bile olmadı...”

“Savaş sonrasına kadar mı?”

“Savaşın bununla ne alakası var?”

“Şimdiye kadar mı yani, bir şeyler tekrar değişene kadar.”

“Naziler gittiği ve dışarısı değiştiği için, içerisi de değişmiştir mi demek istiyorsunuz? O kadar kolay değişmeyen şeyler de var, sayın profesör. ‘Bundan sonra hiç sessiz bir saatim olmadı’ derken, bundan sonraki her saat, şu saat bile dahil demek istedim.”

Sonraki altı yıl boyunca Bay Kessler, Alman inanç hareketi cenazeleri, vaftizleri ve hatta düğünler için gittikçe daha sık çağrıldı. Elbette cenazeler için kilise ayinleri yoktu, mezarlık hizmeti ve vaaz değil de daha ziyade bir konuşmalar yapıyordu, “İncil yoktu, Tanrı veya kutsal ruh hakkında hiçbir zaman tek kelime bile geçmeyecekti, kişilerin ahiret hayatına dair aleni imalar hep inkâr edilecekti.” Vaftizde, yaşamın kaynağı olarak doğayı ve İsa Mesih’in pederinden ise “can veren” diye zikrediliyordu, düğünlerdeki çiftler de nikâha sadece “Alman” olarak katılacaktı.

“Ama,” dedi Bay Kessler, “insan yine de insandır, ölümün mukadder olmasıyla teselli edilmeli ve hayatın varlığıyla da aklı başına gelmeliydi. Kilise’den ayrılanların, Protestan ya da Katolik olsun, gidecek yeri yoktu. Ve hayır, papazların da başka kapıları yoktu.”

“Ama nikâh dairesi de düğün tertip ediyordu, değil mi?”

“Evet, ama Almanlar dindar insanlardır, buna inanmayanlar da dahildir. Özellikle ölüm konusunda. Savaş sırasında hastanelerde şartlar çetindi. Yaralı bir asker kilisede günah çıkardıysa ya da bilinçsiz bir şekilde ölse bile dini bilinmiyordu ki, o yüzden de kilisede defnedilirdi ama öldüklerinde kiliseden ayrılmış, kimlikleri bilinmiyor veya akrabalarının bulunamadığı söylenirse hastane Parti bürosunu arardı ve benim görevli olmamı isterlerdi.”

“İnanç hareketi üyesi oldukları bilinmese bile mi?”

“O zaman bile. Parti üyesi oldukları bilinmese bile. Bildiğimiz kadarıyla çok azı inanç hareketinin üyesiydi. Ama Kilise’den ayrılmış olan insanlar ölürse ne olacaktı? Dine aykırı olduğunu bildiğim halde şahsen yaptığım şeyden memnundum; o zamana kadar, içine atıldığım görevde ‘hizmet etmekten’ memnundum.

“Milyonlarca kişi, Katoliklerden ziyade çok sayıda Protestan 1933’ten önce Kilise’den ayrılmıştı. Sadece sosyal demokratlar ve tabii ki komünistler değil, genel olarak insanlar kopuş yaşamıştı. Bu, aslında 1918’den beri gitgide artarak devam ediyordu. Özellikle de Protestanlar artık kiliseye olan inancını kaybetmişti çünkü Protestan Kilisesi resmi kiliseydi, devletin kilisesiydi ve başı da Almanya imparatoru, kayzer olan Prusya kralıydı. Kayzer gidince Kilise nerede konumlanacağını bilemiyordu artık, sanki Tanrı Hollanda’ya kaçmış gibiydi, ancak Nazi bayrağı tekrar dalgalandığında nerede durduğu biliniyordu artık (ya da bilindiği düşünülüyordu).

“Katolik Kilisesi farklıydı; Katolik Kilisesi’nin başı ve merkezi Almanya dışındaydı. Alman Katolikleri (Avusturya’yı da dahil ederseniz Almanya yarı Katoliktir) geçici bir başkenti olan bir merkeze bağlıydı, orası da Roma’ydı. Nazilerin nefret ettiği bu ‘bölünmüş bağlılık’ sisteminden Naziler kadar ben de nefret ediyordum. Ama Nazizme karşı Katolik direnişini büyük bir olasılıkla sağlayacak olan da sadece bu ‘yabancı bağlılık’ duygusuydu.”

“Ancak o direniş de gerçekleşmedi,” dedim.

“Öyle,” dedi Bay Kessler, “kitlelerden veya rahiplerden dolayı değil, başka bir nedenle gerçekleşmedi. Ama direnen bir Protestan piskoposa karşılık iki, üç veya dört Katolik piskopos vardı.

“Katolikliğin dışında, köylerden başka yerlerde de yalnızca kadınlar ve özellikle de yaşlı kadınlar çok dindardı; bir dereceye kadar bu köylerde bile bu durum geçerliydi. Protestan katedralleri neredeyse boş duruyordu, bazen kilise cemaatinden daha fazla turist oluyordu. Kadınlar çocuklarının iyiliği için kocalarıyla birlikte

ayine gitmek için uğraşıyorlardı ama pek başarılı olamıyorlardı. Vaazlar her zaman sıkıcı olmuştu ve artık esas manasını, insanların hayatındaki o eski konumunu ve alakasını kaybetmişti.

“İster Katolik ister Protestan olsun, asıl sorun Kilise’nin vergilerle desteklenmesiydi. Bu nedenle, varlığını idame ettirebilmesi için halkın isteklerini göz önünde bulundurmak ya da ihtiyaçlarını karşılamak zorunda değildi. İnsanların talepleri ve ihtiyaçları değiştiğinde Kilise, özellikle de Protestan Kilisesi bunu bilmiyordu. Sadece köylerde (yerleşik bir rahibi destekleyebilecek olanlar) halk ve Kilise gerçekten temas halindeydi. Diğer yerlerde sadece birkaç genç ve hevesli papaz büyük bir hastalık söz konusu değilse cemaatlerini ibadete çağırıyordu. Eğer papazınızı görmek isterseniz, onu normal mesai saatlerinde aramalıydınız ve sonra tıpkı dışçide yapacağınız gibi oturup beklemek zorundaydınız; siz konuşurken o saatine bakardı ya da belki gelecek hafta aynı saatte gelmeniz söylenirdi. İstisnalar (pek çok istisna) vardı, örneğin tüm Hristiyan Sosyalist Hareket. Ama genel olarak Protestan din adamları yüksek düzeydeki sivil memurlar gibi davranıyordu, sonuçta onlar zaten devlet memuruydu.

“Katoliklerin daha iyi olduğunu söylemiyorum ve kesinlikle Nazizme karşı Protestanlar kadar Katolik direnişinin söz konusu olmadığını da kastetmiyorum. Ancak bunun bir nedeni vardı. Bunun hem en iyi hem de en kötü sonuçları oldu. Vaziyet şöyleydi: Rahipler halka yakın insanlardı neticede. Dolayısıyla Alman devletinde normalden daha fazla statüleri yoktu. Katolik köylerinde, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda bir komünist bulamazdınız; herkes Katolik Merkez Partisi’ne mensuptu; rahipler halka yakın oldukları için gerçek güce sahiptiler. Protestan şehirlerde, özellikle sanayi işçilerinin yaşadığı yerlerde durum farklıydı. Mesela Vestfalya’da bir yanda işçileri bir yanda rahibi görürdünüz. Papaz halkın içinden değildi; rahip öyleydi ama.

“Peki o halde, Katolikler neden Nazilere yöneldiler diye soruyorsunuz, değil mi? Papazlar neden onları komünizmden alıkoydukları gibi ellerinde tutamadılar? Cevap iki yönlü. Birincisi, komünizm ateizm odaklıydı ve Nazizm onun düşmanıydı, bir de sözümona dinin muhafızıydılar. Ama başka bir neden daha vardı, bana söylendiğine göre o günlerde İtalya ve Fransa’da, aslında komünist papazların olduğunu duyan insan kitleleri Nazizmden uzaklaştırılamazdı. Nazizmin çekiciliği o kadar güçlüydü ki, halkını terk etmeyen papazlar da onlarla birlikte Nazizme yöneldi.”

Bütün bunlar hakkında bir şeyler biliyordum. Benim üst amirim, polis memuru Willy Hofmeister’ydı. 1936 veya 1937’de Kronenberg polislerinin her biri, vaazlardaki “sadakat” hakkında rapor vermek üzere açıkça gözlemci olarak yerel bir kiliseye atanmıştı. Ayrıca bunu diğer polislerin bilmemesi gerekiyordu ama biliyorlardı; polisin raporunun doğruluğu hakkında rapor vermek için görevlendirilmiş bir Gestapo ajanı vardı. Bir gün Kilise-Parti mücadelesinin doruk noktasında, vaazları rapor edilen Rahip Faber’in olduğu kilisede, Protestan piskoposlar tarafından ertesi pazar günü kürsülerden okunmak üzere gönderilen vaaz metninin okunmaması talimatı Hofmeister’ya verilmişti.

Rahip Faber soğuk bir şekilde, minberden ne okunacağına devletin değil kilisenin karar vereceğini söyleyince polis memuru Hofmeister neredeyse fenalaşmıştı. Hofmeister, din adamını ikna etmeye çalışmıştı (bunların böyle gerçekleştiğini on beş yıl sonra anlatıyor), emre itaat etmezse bir Gestapo ajanının orada olacağını ve o vaaz metni okunursa her ikisinin de başını belaya gireceğini söylemişti. Faber ise Hofmeister’nın kendi işine bakması gerektiğini söyleyip ayağa kalkarak konuşmayı bitirmişti.

Şaşkınlık içinde, hiçbir şekilde ateşli bir Nazi olmamış olan Hofmeister on beş yıl sonra bile, rahibin “yasa”ya, yani yetkililerin talimatına karşı çıkmasına çok bozulmuştu. Faber’in kahramanca o vaaz metnini minberden okumasını ise artık pek tasvip etmiyordu. Hofmeister’in bizzat kendisi de “kanun”u, yani üstlerinin ona

yapmasını söylediği şeyi yapamamış, rahibe bir Gestapo görevlisinin orada bulunacağını ifşa ederek rahibin kendisiyle birlikte masum bir adamın hayatını tehlikeye atmak suretiyle yasayı da ihlal etmişti. Hofmeister, “İnsanın suratına tokat atmak gibiydi o olay,” demişti, polis devletinde polisin bile zor anlar yaşayabileceğini görmüştük.”

İlk başta, Hofmeister’nın rahibin olağanüstü cesurca tavrına neden hayranlık duymadığını anlayamadım. Konunun üzerine gittim ve polisin zaten o rahibi pek sevmediğini öğrendim. “O bize kıyasla çok üst düzeyde ve güçlüydü; büyük bir teolog, halkın el üstünde tuttuğu bir konumdaydı. Ben de onun kilisesinin bir üyesiydim, anlarsınız. Yıllardır benim rahibimdi. Bu, onun için bir şey ifade etmiyordu. Bir keresinde ona gitmiştim; yıllar önceydi, eve gelip kızımı vaftiz etmesini istemiştım, ‘Eve gelmenin elbette bir bedeli olur,’ demişti. Bir doktor gibiydi ama terbiyeli bir doktor tavrında da değildi.

“Törenden sonra eşim, Faber ve yardımcısına turta ve şarap ikram etti. Yardımcısı memnuniyetle kabul etti ancak rahip, ‘Hayır,’ dedi ve hiçbir şey almadı. Yardımcısı şarabını bitirir bitirmez, Faber gitmeleri gerektiğini söyledi. Ama ben vaftiz töreninde âdet olduğu üzere misafirlerin ‘denge’yi korumalarının lazım geldiğini, tek rakamlı kadeh şarapla orayı terk etmemelerinin buyrulduğunu söyledim. Asistan boş kadehini uzattı ama Faber istemedi. Gittiklerinde rahibe vaftiz töreni için ne kadar ödeme yapmanın gerekli olduğunu sordum. Üç mark dedi, bu yüzden rahibin önüne 3 mark ve asistanın önüne 5 mark banknot para koydum. Nasıl hissettiysem öyle tavrı aldım; o büyük Faber böyle bir Hıristiyandı işte.”

“Kronenberg’deki rahiplerin hepsi böyle miydi?”

“Aşağı yukarı. Hepsi değil ama. Nazi olan Weber vardı. O arkadaş canlısı bir adamdı, onunla aynı fikirde olmayanlar tarafından bile gerçekten sevilen biriydi. Herkese sorun. Ve Katolik papaz, Peder Pausch, rahatça konuşabileceğiniz bir adamdı.

Onu ziyaret edebilirdiniz, o da size oturma odasını gösterirdi ve üzerinde açık puro kutusu olan bir masanın yanına otururdunuz. Hizmetçi şarap ile kadeh getirirdi ve papaz efendi size puroları uzatırdı, ardından onunla oturup sıkıntılar hakkında konuşurdunuz; evet, onun inancına tabi olmasanız bile sorunlarınız hakkında sohbet edebilirdiniz. Ve kendisi de sıkıntılarından bahsederdi. Hükümet, kilise okullarında dini hizmetlerin sürdürülmesini yasakladığında, Peder Pausch bunu kabul etmişti. (Başka ne yapabiliirdi ki?) Bana, ‘Bu hayatımın en üzücü günü,’ demişti. Kendin gibi sempati duyabileceğin bir adamdı o.”

Bu yüzden Protestan ve Katolik din adamları hakkında, en azından bir Protestan din adamı ve bir Katolik, kahraman Rahip Faber ve Protestan arkadaşım Hofmeister’in anlattığı gibi kahraman Pausch hakkında ben de bir şeyler biliyordum. Katolik ya da eski Katolik Bay Kessler’in söylediği şey kulağa hiç de inanılmaz gelmiyordu.

“Nasyonal sosyalizmin başlangıcında,” dedi Bay Kessler, “insanları Kilise’den uzaklaştırmak için hiçbir gayret yoktu. Tam tersi. Weimar Cumhuriyeti, tıpkı Amerika’da olduğu gibi, Kilise ile Devleti de ayırmıştı. Rahiplerin çoğu, bu iki erki yeniden birleştirmeleri ve Kilise’yi yeniden inşa etmeleri umuduyla Nazileri desteklediler. Parti’nin ‘pozitif Hristiyanlık’ çağrısı o kadar netti ki rejimin ilk günlerinde birçok liberal ve Kilise’den ayrılan radikaller, solcu olmadıklarını kanıtlamak ya da ‘örtbas etme’ aracı olarak Kilise’ye tekrar katılmak için koşturdular.

“Ama yavaş yavaş Parti’nin ruhu, insanların hayatlarındaki ruh boşluğunu doldurmaya başladı. Burası Kilise’nin başarısızlığa uğradığı yerd. Ve insanlar, ruhen zaten terk ettikleri Kilise’ye Parti’den çekinerek tekrar sırtlarını dönmeye başladılar. Kilise bunun için Parti’yi suçladı ancak başlangıçta bu Parti’nin suçu değildi, Kilise bu çekim gücünü yaratmış ve sonunda Parti bundan yararlanmıştı.

“Görünürde başka şeyler de vardı ama altta yatan temel şey buydu. Görünürde kilise-devlet kavgası ‘Yahudi sorunu’ üzerinden başladı ancak bu mücadelenin iki ya da üç yıllık bir şey olmadığı da unutmamak gerekir. Parti, Kilise’nin antisemitizme karşı böyle sert bir tavır almasını beklemiyordu ve bazı bireysel istisnalar dışında sert bir tavır da olmadı zaten. Daha sonra Parti, vaftiz edilip Hristiyan olan Yahudilerin yine de Yahudi olduklarını ve Hristiyan ruhban sınıfından, hatta kiliseden de atılmaları gerektiğini iddia etti. Elbette bu yanlış bir şeydi ancak Parti tutarlılığını sürdürmek zorundaydı. Ve Kilise, Hristiyan olma iddiasını sürdürmek için bile direnmek zorundaydı. Hristiyanlık Protestan olmak demekti; Kilise’nin vazifesi Mesih’e gönüller kazandırmaktı aslında.

“Mücadele başladığında, Kilise liderleri partiyi insanları saptırmak ve cezbetmekle suçladılar. Nihayetinde durum böyleydi ama sorun başladıktan sonra öyle olmuştu. Ve Kilise’den ayrılan bir adam öldüğünde Kilise cemaati, o adamı gömecek kimsenin olmamasından ötürü Parti’yi suçluyordu. Bu algı Parti adına kötü bir imajdı, biliyorsunuz ve ben de bir Parti’nin adamıydım.”

“Önceliğiniz bir Parti adamı mı, yoksa önce bir Hristiyan olmak mıydı?”

“O zamanlar Parti adamlığıydı.”

“Ya şimdi?”

“Şimdi mi? Hiçbir şeyim. Ama,” dedi Bay Kessler biraz duraksayıp sonra devam etti, “mesele sadece Parti’yi nasıl arayacağınız meselesi değildi. Başka bir şey vardı. Hastanelerin neden Parti bürosunu aradıklarını soruyorsunuz ki. Kilise’den ayrılan bir asker öldü diyelim, ülkenin yeniden inşasından kaynaklanan tüm zorluklarda halk Parti’ye başvuruyordu ve Parti de böyle konularda her zaman yardım ediyordu. Bu sistem, Birinci Dünya Savaşı’ndan çok öncesinde tesis edilmişti. Parti o kadar güçlüydü ki her zaman yardımcı olurdu. Dini konularda, ev içi sorunlarda, her şeyde. İnsanların hayatlarını gerçekten koruyup

gözetlerdi, casus gibi dikizlemek yerine onları önemserlerdi kendilerine göre.

“Biliyorsunuz, bay profesör, bize Tanrı’nın bilgisi olmadan bir serçenin bile yere düşmeyeceği söylenirdi hep ancak bunu rahatça söyleyemiyordum artık, Parti’nin müdahalesi ve bilgisi olmadan bir kişi bile ‘düşmezdi’, kimse hastalanmaz ya da muhtaç düşmezdi, işini veya evini kaybetmezdi. Bunu daha önce Almanya’da hiçbir organizasyon yapmamıştı, belki dünyada başka hiçbir yerde de yoktur. İnanın bana, böyle bir etkin ve yetkin organizasyona hiç kimse direnemezdi. Almanya’da hiç kimse sıkıntılar çekerken yalnız değildi...”

“Aşağı ırktakiler ve rejim muhalifleri hariçtir herhalde,” dedim.

“Tabii ki,” dedi. “Onların sayısının az olduğu biliniyordu, toplumun dışındakilerdi onlar, ‘çitin öte tarafındakiler’di ve kimse onları düşünmezdi.”

“Ama onlar da ‘serçe’ydiler, değil mi?”

“Evet,” dedi.

“Onlar,” dedim, “İsa’nın bahsettiği ‘en azınlıktakiler’ olabilir mi?”

“Sayın profesör, biz öyle görmezdik. Hatalıydık, günahkârdık ama biz onları öyle görmezdik. Biz onları her yerde, kendi halkımızın ve kurallara uyan sıradan insanlar içinde ‘en azınlıktaki’ kişiler olarak görüyorduk. Bu ‘en azınlıktaki’ insanlar ister Yahudiler ister Aryan-Çingene vb. olsunlar en azından çoğunun sonunda dönecek bir yeri vardı.

“Totalitarizm diyebilirsiniz buna. Evet, totalitarizmdi herhalde ama belki de siz hiç yalnız kalmadınız, işsiz ya da hasta olmadınız, beş parasız kalmadınız veya umudunuzu kaybedeli uzun bir zaman olmadı, bu yüzden (beni affedin lütfen, sayın profesör) sizin için buna ‘totalitarizm’ demek kolaydır. Ama hayır, öyle değildi. Diğer taraf, bahsettiğim taraf Almanya dışındaki siz insanların hiç görmediği veya belki de görmeyi umursamadığı taraftı

ve bugün Almanya'da kimse bunu söylemez zaten. Fakat inanın Almanya'da kimse bu olanları da unutmadı.

“İşçi Cephesi'nde bizim bir işe yerleştirdiğimiz her kişi bizim sorumluluğumuzda ve teftişimiz altında olurdu. Bir kafenin sahibi oraya yerleştirdiğim bir kıza kötü muamele etmişti. Bana geldi. Adamı uyardım. Yine yaptı. İşyeri kapandı. Totaliterlik mi? Evet, elbette. O eski bir savaş gazisiydi, bir eski Parti savaşçısıydı, o adam ve duruşmada bana, ‘Bana bir Yahudi gibi davranıyorsunuz. Sen de bunun için kendi işini kaybedeceksin,’ demişti. Meseleyi Parti'nin ilçe bürosuna götürdü, onu dinlemediler. Ve bu istisnai bir durum da değildi. Totalitarizm mi? Evet. Ama bu yaptığım şeyle gurur duyuyorum ben.”

Parti hatipleri sadece vaaz veriyordu. “Evet,” dedim. “Bunu anlayabiliyorum. Peki ya çocuklarınız?” O adamı cafcıflı laflarla iğnelemenin cazibesine kapılmışıtm ama maalesef çok geçti artık. Parti hatipleri yaşlanmıştı ve orada artık Johann Kessler vardı.

“Çocuklar,” dedi. “Ha, evet, çocuklar.”

“Özür dilerim, Bay Kessler,” dedim.

“Sorun değil,” dedi, “Özür dilenecek bir şey yok. Çocuklar.”

“Karınız ilk gecelerinden sonra onlarla hep dua etti mi?”

“Hayır. Ben yaptım. Yapmak zorundaydım, sayın profesör, mecburdum. Olanları anlayamayacak kadar küçüklerdi, sizce de öyle değil mi?”

“Neyi anlamak için?”

“Neler olduğunu anlamak, babalarına ne olduğunu kavramaları için onlarla birlikte dua etmek zorundaydım ve bu konuda kimseyle konuşamazdım, hiç kimseye bahsedemezdim. Tehlike yüzünden değil, bu asla tehlike anlamına gelecek türden bir şey değildi, utanç yüzündendi. Yalnız yürünecek bir yoldu benimki; hâlâ da o kanaatтейim, sanırım hiç inanmamaktan daha izole ve tek başına yürünecek bir yoldu o.”

“Hiç başka türlü de dua ettiniz mi?”

“Evet. İnanç hareketi cenazelerinde. Konuşmamın sonunda adamın ne kadar iyi bir yoldaş olduğunu, ne kadar iyi bir eş, insan ve baba olduğunu, devamıza ve ülkemize ne kadar sadık olduğunu anlatırdım, bilirsiniz, sonunda da İsa Mesih’in öğrettiği dua edilirdi.”

“Yüksek sesle mi?”

“Ah, hayır. Ama bu farklı şekildeydi.”

“Nasıl?”

“Yani kendinize ve Tanrı adına yaptığınız şeyleri Tanrı taşıyabilir ve kendiniz de pek önemli değilsinizdir. Ama çocuklarınıza ne yaptığınız...” derken ağlamaklı oldu, sustu, ben de hiçbir şey söylemedim.

Sonra devam etti. “Her gece, onca yıl, hatta son gece, ben evden ayrılmadan önce. Hepimize kuzeye gitmemiz, sonuna kadar savaşmamız söylenmişti, yaşlı insanlara bile. Bu yüzden bisikletime binip kuzeye doğru sürmeye başladım ve herkes gibi orduya teslim oldum. O gece de çocuklarımı bir daha göremeyeceğimi düşündüm, karımı öptükten sonra onlarla dua ettim.”

“Karınız ne dedi?”

“Karım o ilk geceden sonra asla bu konu hakkında hiçbir şey söylemedi. Bunca yıl boyunca bunun hakkında pek konuşmadık. Ama biliyordu.”

“Ve siz, her zaman dine saygısızlık etmiş olduğunuzu biliyor muydunuz?”

“Lanetlendiğimi, her gün daha da kötüleştiğimi her zaman biliyordum. Ama çocuklarımın iyi birer Hristiyan olmalarını da istiyordum.”

“Neden, Bay Kessler?”

“Bir adam neden çocuklarının kendisinden daha iyi olmasını ister?”

Kocasının evden ayrılıp yakalandığı geceden bir ay sonra Bayan Kessler, bölge papazının yanına gitmiş, büyük çocuğu Maria için bir dini ayin istemişti. Kocasını bulamamıştı ve o yaşıyor olsa

bile onu bir daha göremeyebileceğini düşünüyordu; Parti hatipliği yapmış herhangi birinin kesinlikle bir savaş suçlusu olarak sınıflandırılacağını duymuştu. Üç gün sonra Darmstadt'taki yerleşim yerinde tutulduğunu öğrendi ve onu görmeye gitti. Kadın ona ne yaptıklarını anlatmıştı. Kocasını da ağlamıştı öylece. "Neden?" diye sordum.

"Çünkü Tanrı, bana bir günahkâr olarak merhametiyle muamele etmişti. Lanetlenmişim. Ne yaparsam yapayım, benimle ilgili ne yaparlarsa yapsınlar, lanetliydim. Ve Tanrı, lanetlilere bile merhamet etmişti."

"İnsan her zaman kurtuluşa nail olamaz mı, Bay Kessler?"

"Artık buna inanmıyordum. İnanmıyordum işte. İnanç hareketi, kurtarıcı İsa Mesih'i reddetmişti."

Her pazar Bay Kessler'nın yetişkin kızı ve neredeyse iyice büyümüş olan oğlu, kilisesindeki cemaatle birlikte ibadet ediyordu. Maria (Avrupadaki pek çok kız gibi ve buradaki çoğu kızın aksine) keman çalıyordu. Küçük Hans, koroda babasının Parti hatipleri gibi gür bir sesle şarkı söylüyordu. Artık köyün yem deposunun nakliye odasında çalışan Parti hatibi, kiliseye tek başına gidiyor ve cemaatin dışında arka tarafta oturuyormuş. Eski inancına yeniden kabul edilmeyi istememiş ve oranın papazı (kendisi neticede bir Nazi'ydi) onunla el sıkışmış ama hiç konuşmamış. Rahip Maria'ya, "Tanrı sabırla bekleyebilir. Beni de bekledi," demişti. Johann Kessler 3 Temmuz 1945'te Amerika Birleşik Devletleri askeri yetkilileri için yazdığı biyografik kayıta dinini *Gottgläubig*, yani kiliseye bağlı olmayan ama Tanrı'ya inanan biri olarak belirtmişti.

17. BÖLÜM

Öfkeliiler: *Furor Teutonicus* (Alman Hiddeti)

Tacitus'a retorik olarak sorarlar: "Çirkin ve kaba, pürüzsüzlüğün çok aşağısında, tarla ekip biçmek için de çok kasvetli bir bölge olan Almanya ile kim Asya ya da Afrika'yı takas etmek ister?" Alman aklı ile cevap net ve açıktır: Almanlar. Elbette yanlış cevaptır bu; diğer insanlar daha acımasız bölgelerde başını belaya sokmadan yaşarlar. Ancak milliyetçi romantizm amaçları uğruna yaşayan bir Alman için buralar hizmet edilecek yerlerdir.

Romantizm, insanların hayalini kurduğu şeydir. Nasyonal sosyalizm de bu tip şeylerin bir parçasıydı; içkin bir kötülükten, "doğuştan suçluluk"tan değil, dayanılmaz koşullardaki özgürleşme mücadelesi rüyasından esinlenmişti. Bu koşullar Almanya'da başka hiçbir yerde olmadığı kadar dayanılmaz olduğundan, insan ırkını insanlık halinden kurtarmak için Almanlardan başka kim fedakârlık yapabilirdi ki?

Arkadaşlarım rüyalarında pişman ve üzgündüler. Hristiyan yükümlülüğü ve Tanrı aracılığıyla gerçek dünyadaki gerçek insanların zayıf, kural tanımaz adamlarla özdeşleştirildiği bir ortamda, kendilerini, tamamen aşkın bir zorunluluğa sürüklemişlerdi. (Kutsal Haç azabından çok daha ağır.) O özendikleri tipleri –hayal edilen adam, tanrı gibi adam, bir zamanlar var olan adam, ideal Alman bir adam– üretmeye çalışmışlardı. Irksal mükemmelliğin ahlaki mükemmellik için yalnızca bir araç, kesinlikle sadece bir araç olduğunu unutmamamız gerekiyordu. Ahlaki mükemmellik mümkündü. Ve ahlaki mükemmellik ideali

Almanya'da, her yerde insani tavırları hafifletiyordu, hatta daha düşük düzeydeki tabiatları nedeniyle mükemmellikten yoksun olanlar arasında, zorla hafifletmek durumunda kalacaklar arasında bile durum böyleydi.

On tane Nazi arkadaşından yedisi o malum espriyi duymuştu, Nazizm döneminde Almanya'da ortaya çıkmıştı ve herkesin hoşuna gitmişti: "Ari ırk nedir?" "Bir Aryan gibidir ama Hitler kadar uzun, Goebbels gibi sarışın ve Göring gibi kıvrak bir adamdır." Bu adamlar da daha önce İtalyanlar, sonra Japonlar olmak üzere kitlesel Aryanlaştırmaya hep gülümsemişlerdi. Hepsi Nazilerden ayırt edilemeyen Yahudileri ve Yahudilerden ayırt edilemeyen koyu tenli "Aryanlar"ı biliyorlardı. On arkadaşından altısı orta boyun çok altındaydı, yedisi esmer ve en az yedisi kısa kafalıydı; dolayısıyla "İskandinav uzun başlılığı" kategorisinden kafa genişliği itibarıyla çok uzaktılar. Bunların hiçbirisi önemli değildi aslında; tüm bunlar parlamentoda zikredilen laf cambazlığından ibaretti.

Bir Alman filozof, "Bir Almanın dünü ve yarını vardır, ama bugünü yoktur," demiş. Bütün Alman halkında olduğu gibi, on Nazi arkadaşımın hayatlarında da kesintisiz acı ve fedakârlıkla dolu geçmişlerinde tezahür eden "Alman ruhu", "Alman için en geç yarın, dünden kalan Almanını doyur" ifadelerinin yanı sıra, Sezar Tapınağı'nda resmedilen karanlıkta çömelmiş "sarışın, mavi gözlü, cüsseli" Alman ifadeleri gibi klişe algılar söz konusudur. Aşırı yük taşıyan erkekler bu tür imgeleri hayal edebilir, hatta hayal etmek zorundadır da.

Wagner ekolünden Tanrı gibi erkekler ve Faust gibi melek-şeytan gibi imgelerle kendini özdeşleştiren yaratıklar, terziyi buharlı ütüsünün başından kaldırır; çiftçi oğlan çocuğunu sabanın kollarından çekip kurtarır, tezgâhtarın ayaklarına yanan kanatlı sandaletler yerleştirir, onları karanlık ormanlara (Almanya'da başka yerlerden çok daha zifiri karanlıktır) sürükleyerek götürür; oradan da kılıç, kalkan ve miğfer kuşanarak tabana kuvvet dağın

tepesine doğru ilerlerler. Orada, Walpurgis-Wartburg kombinasyonunda, şimşek çakan yıldırımın merkezine Cermen-Hıristiyan ateşi fırlatarak onu ve şeytanlarını uzaklaştırırlar.

Almanya'nın ilk oluşum döneminde, avcının gece etrafta gezen vahşi yaratık sürüsünden korku imgesi vardır ve kutsal kollarındaki korucu ateşinin sönmesine asla izin verilmez. 1951'de bir Alman belediye başkanı, şehir meydanında Nazilerden kalma tüm kayıtları yakar. 1952'de Berlin polisi Nazizmden bu yana en büyük meşale gösterisini sahnelemiştir. 1953'te bir Alman, güya bir de pasifist olan biri, Hamburg'da müttefiklerle yapılan "sözleşme anlaşması"nı kamuya açık bir şekilde ateşe verip yakar. Ve Almanya'nın her yerinde, sonbahar çiftlik festivallerinde, baharda okul festivallerinde, kutlamanın doruk noktası büyük bir zevkle yakılan ateştir. 1933'te Hıristiyan karşıtları, Prusya'da Almanya'yı radikal Yahudilerden kurtarmanın şerefine devasa bir kitap ateşi yakmıştır; 1817'de Hıristiyanlar, Almanya'yı gerici Prusyalılardan kurtarmak için Saksonya-Weimar Dukalığı'nda devasa bir kitap ateşi yakmışlardır.

29 Haziran 1934 gecesi de Adolf Hitler arkasından kendi köprülerini yaktı. Karar, Ren Nehri kıyısındaki Godesberg'deki bir otelin terasında verildi. Geceleri orada tek başına oturan Führer, önündeki çimenlikteki bin adama bakıyordu; bin adamın her birinin elinde birer meşale vardı; bin meşalenin hepsi birlikte onun şerefine, ateşten gamalı haç şekli oluşturmuştu. Führer, tam da o yangına bakarken, Parti yönetimindekileri yok etme kararını aldı. Terastan çıktı, uçağına atladı ve gece yarısı Münih'e doğru yola çıktı. Ertesi sabah 30 Haziran 1934'te, "kanlı gün" geldiğinde, nasyonal sosyalizmin ülke çapında tasfiyesi olacaktı.

Bir zamanlar selden arındırılan dünya, her zaman daha güçlü arındırıcı olan ateşin heybetiyle son bulur. Şeytanlık "Cermen ruhu"nun derinliklerine işlemiştir. Çizgi romanlarda yaramazlık ve hinlik konusunu işleyen ABD menşeli Peck'in Bad Boy, Kayo Mullins ve Afacan Dennis tarafından bile hayal edilmeyen

ve hayal edilemeyen muazzam boyutlardaki fesat ve kumpasçılığı onların muadili olan iki küçük şeytan, “Max und Moritz” gerçekleştirdi. Ve “Max und Moritz”den, Wittenberg öğrencilerini, kiliseyi ikiye bölen papalık boğasının yakılmasına davet eden Martin Luther’e kadar uzun bir yol olmasına rağmen bu yolun takipçileri de vardı. Doğuşunda özgürlükçü olan Luther reformu, Roma evrenselciliğinde olduğu gibi, Alman halkının dinsel yaşamından böyle bir parıltı çıkarmıştı; Alman muadilleri bu parıltıyı o günlerde hâlâ teolojik yayılmaya meydan okuyan bir kasvetle değiştirdi; kilise militanlarını, kilise ordusuna tabi kıldı, yurtsever kabile mezhebini de yeniden tesis etti.

Aziz Augustin’in destekçisi bir rahip, “Burada duruyorum, elimden başka bir şey gelmez,” diyerek dünyadaki en büyük güce meydan okumuştı. “Senden istediğini ona bahşet” ifadesinin aslında ona istediğini vermekten ziyade onun için neyin iyi olduğu anlamına geldiğine karar verdiğinde, daha az kahramanca ve çok daha az dramatik bir tavırdıydı ama gelecekteki Almanya adına da bir kehanetti bu. İngilizleri Hristiyan yapmak bir yüzyıl, Almanları Hristiyan dindara dönüştürmek ise yedi yüzyıl sürmüştü; ülkenin bazı kesimlerinde ise bu yeni inanç on birinci yüzyılın sonuna kadar tamamen ortadan kalkmıştı.

Arkadaşım Kessler haklıydı; Katoliklerin diktatörlüğe değil, milliyetçi diktatörlüğe ve ırkçılığa ve putperestliğe karşı direnci Protestanlığinkinden çok daha güçlüydü. Katolik Kilisesi’nin gücü, Katolik Kilisesi’nin gücüydü; Protestan Kilisesi’nin gücü, kilisesinin neredeyse yarısı Katolik olan bir ülkede hâkim olan ise Alman devletinin gücüydü. Protestan Kuzey’de biri “*Guten Tag*”, yani, “İyi günler,” der; Katolik olan Güney’de ise “*Grüss Gott*”, yani “Tanrı seninle olsun,” denir. “*Grüss Gott*”tan “*Heil Hitler*” Hitler’e selam olsun”a geçmek ise “*Guten Tag*”dan biraz daha zor (çok değil ama biraz) olmuştur.

Katolik Kilisesi ister istemez, devletin kilisesinin Protestan olduğu bir ülkede Protestandır. Bismarck’ın buna karşı kampanyası

ve daha sonra Rosenberg'in ve Goebbels'in (Katolikliğin içinde doğan Goebbels Katolikler için, "Savaş bittiğinde bunlarla ilgileneneceğiz," yazmıştır), Katoliklere tehlike içinde inancın ateşten gömlek olduğu bir ortamda neşeyle yaşamayı ve birbirine tutunmayı biraz öğretmişti. Almanya'nın sözde Protestanlarının yalnızca %10'unun devlet kilisesinin özgür taraftarları olduğu (ve şimdi de öyle) şeklindeki yaygın tahmin az bir rakam sayılmazdı (en azından Kronenberg'de). Kronenberg, 1521'de Protestanlığı kucaklayan Hessen Prensi, Katolik ayinlerine baskın yaptırana kadar yüzde yüz Katolikti; o andan itibaren Kronenberg yüzde yüz Protestan olmuştu. Amerikan işgali altında, 1945'ten sonra, Nazilerin pazar sabahı paganizmleri gittikten sonra aynı tiyatrodaki, herhangi bir Protestan protestosu olmaksızın kilise saatlerinde popüler sahneler yer almaya başladı.

Ekmek ve şaraptan değil, kan ve demirden doğmuş olan karanlık Luther Kilisesi, evrensel teslimiyetten ve ana kilisenin doğduğu evrensel kabullenmeyle ortaya çıkmıştı (zorla yaptırılmamışsa tabii). Luther'in yaşamında bile özgürlükçü dürtülerini kaybetmiş olan Luther Kilisesi, Almanya'nın o "küçük halk"ını karanlığın şeytani dehşetinden asla kurtaramadı. Meşalesiyle geceyi gündüze çeviren meşale taşıyıcısına karşı koyamazlardı. "İnsanlardan ziyade Tanrı'ya itaat etmeliyiz," şeklindeki bir kutsal metne meydan okumadan inatçı bir şekilde başını sallayan ve "Tanrı'nın takdir ettiği güçlerdir" kutsal metnine tekrar tekrar geri dönen bir Nazi karşıtı olan bir taşra papazıyla birkaç görüşme yaptım. En büyük üç oğlu, Alman ordusunun Rusya'yı işgalinde öldürülmüştü; "Asla," dedi gözyaşları içinde, "son kalan oğlum Kurt'u almalarına izin vermeyeceğim ama korkarım ki onu da alacaklar."

Böylece mükemmel özgürlüğün gerçekleşmesi adına özgürce ekilen Mesih Fidanı, Odin Meşesi'nin yanında zayıf ve kurak bir biçimde büyüyordu. Ama büyüyordu; inananlar ve inanmayanlar ve agnostikler, iri adamlar ve küçük adamlar, güçlüler ile zayıflar, iyi insanlar ve kötüler Nazizmi olduğundan daha kötü

hale getirecek bir şeyin olabileceği kanaatine beni ulaştırdılar: Hıristiyan Kilisesi'nin yokluğu.

Terzi Schwenke Hıristiyanlığın ne olduğunu bilmiyor olabilir, o bir Hıristiyan da olmayabilir, hatta olmak istememiş de olabilir ama aynaya bakıp şunu söyleyemezdi: "Ben Hıristiyan değilim." Bunu yapamadığı sürece kalbinin inanca giden bir yolu vardı; ne kadar sert ya da umutsuz olsa da onu sahiplenecek bir Hıristiyan Kilisesi olmasaydı kalbi imana kapanırdı. O, bana karşı kendinden emin konuşuyordu, "Her zaman çok dindardım," diyordu, herhangi bir erdemden söz ederken de hep dindarlıktan dem vuruyordu. "Tüm ailemiz, her zaman mütediyyindi." Dindarlığının bir kanıtı olarak bana altmış yıl önce söylediği ilahilerden örnekler sunmuştu; ezginin başında şu cümle vardı "*Ich will dich lieben, meine Stärke*" ("Seni Hep Seveceğim, Yüce Tanrım"); ezginin sonunda ise "*So nimm denn meine Hände*" ("Hep Böyle Ellerimden Tut") dizesi yer alıyordu. Bir savaşta neredeyse ölümcül şekilde yaralanan ve birbiri ardına üç yıl hapis yatan yetmiş bir yaşındaki bir adam için bariton sesi oldukça güzeldi.

"Durum şöyleydi," dedi, "yeni nasyonal sosyalist inanç Tanrı'ya inanıyordu ancak Mesih'in kutsallığına değil. Bunun en basit ifadesi böyle."

Basitçe ifade ettiği için ona teşekkür ettim ve o devam etti: "Biz küçük insanlar buna inanıp inanmayacağımızı bilmiyorduk. Doğru olup olmadığını kendimize sorduk." (Bin yıllık çok dindar "Hıristiyanlık"tan sonra.) "Biri bir şekilde inanırdı, diğer başka şekilde. Karar verilmemişti. Belki savaş kazanılmış olsaydı sonunda karar verilmiş olacaktı."

"Kim verecekti kararı?"

"Tepedeki adamlar. Ama henüz kendileri de karar vermemiş gibiydiler. İnsan ne düşüneceğini bilemiyordu."

Bu "çok dindar" kaba saba ihtiyar adam, Kilise'den ayrılan dokuz Protestan arkadaşından sadece biriydi. Ama ne pagan inanç hareketine dönmüştü ne de dini nedenlerden ötürü irtidat

etmişti. Görünüşe göre 1934'te tipi düzgün bir genç SA askeri olarak evlenmek istiyordu (evlendiği kız da terzinin karısı olmak "zorunda"ydı diye araya laf sıkıştırdı) ve rahibe gidip, güzel SA üniformasıyla evlenmek istediğini söylemişti. Rahip bunu reddetmişti. Terzi Schwenke, artık Saldırı Önderi Schwenke olarak, o genç adamın bir takım elbise alacak kadar bile parası olmadığını rahibe bildirmişti. "Öyle mi?" dedim. "Hayır," dedi Schwenke. "Belki de öyle değildi," dedi Anne Schwenke. Rahip daha sonra üniformayı temin etmeyi kabul etmişti.

Düzenli hizmetten sonra, bir pazar günü terfi eden Schwenke, hepsi üniformalı olan Fırtına Birliği'ni Kilise'nin salonuna götürmüştü. Rahip kutsal eşyaların bulunduğu odadan dışarı çıkıp Fırtına Birlikleri'ni görünce sunağın ve bekleyen çiftin önünde durmuş ve cemaate, "Bu nasıl bir iş?" diye sormuştu. Sonra töreni kısa ve dostça olmayan bir şekilde gerçekleştirip bittiğinde ise Schwenke onunla konuşmaya çalışsa da arkasını dönüp gitmişti.

Olayı duyan parti bölge ofisi, terzinin rahipten özür dilemesini önermişti ancak o bunu reddetti. Daha sonra dava Bölge Kilise Konseyi'ne ulaştı ve başpapaz terziyi yanına çağırdı ve özür dilemesini istedi. "Yapmak zorunda olduğumu söylemedi, ben de yapmadım. Ama her şeyden tiksindim ve Kilise üyeliğimden istifa ettim. Ben böyleyim; tüm ailemiz bu şekilde. O rahibi Kili-se'den attırmak için bir dilekçe verdim çünkü kızı yarı Yahudiyle evliydi; o da bir yıl sonra emekli oldu. Zaten tek istedikleri de buydu. Herkes gibi sadece emekli maaşı ve ödenekleri için çalışıyorlar. İşe yaramaz adamlar."

Bu konuşmadan birkaç gün sonra, terzi ile konuştuğumu bilen tanıdığım yerel bir rahip beni aradı ve Bay Schwenke'nin bir Hristiyan, "gerçek bir Hristiyan" olduğunu düşünüp düşünmediğimi sordu. "Tuhaf bir soru biliyorum ama Kilise'ye yeniden girme başvurusu konseyde bekliyor."

"Kanaatime göre," dedim, "şimdilerde de her zaman olduğu gibi gerçek bir Hristiyan gibi görünüyor ama bu sadece bir tahmin olur."

“Bu tam olarak doğru değil,” dedi rahip.

“Hıristiyan değilse neden Kilise’ye tekrar girmek istesin?” diye sordum.

“Büyük olasılıkla,” dedi, parlak ve genç bir adam olan rahip, “Kilise’nin fazlalık kontenjanı olan *Überfracht*’a kendisini kaydet-tirmek.”

“Kilise de bunun için değil mi zaten?” dedim ben de net bir ifadeyle.

“Ah, evet,” dedi kısa süre önce Amerika’ya gelmiş olan parlak genç rahip, “ama Almanya’da çok fazla *Überfracht* var. Biz Alman-lar bununla doğmuş gibiyiz sanki,” dedi ve bana bir Amerikan purosunu uzattı.

II. KISIM

Almanlar

Sıcak Hava Dalgası

Arka arkaya gerçekleşen hadiseler, en zor hatıraların hepsini birden 14 Haziran 1907'deki felakete sürüklemişti; o gün tüm ılıman bölge, tarihteki en berbat sıcak hava dalgasının etkisine girmişti. Tramvay yolcularının çektiği acı genel olarak felakete dair kayıtlarda belirtilmiş olsa da o günün en çarpıcı olaylarından (veya zincirleme olaylarından) biri bildiğim kadarıyla hiç rapor edilmemişti. Basın anlaşılabilir bir şekilde, o günlerde ve o gün, 14 Haziran'da, tramvayların dünyanın her yerinde asılan pankartlar taşıdığını göz ardı etmişti: "Pencereler 15 Haziran'dan Önce AÇILMAYACAKTIR."

Arabaların Duomo Katedrali'ni çevrelediği Milano şehir merkezinde bir İtalyan, tramvay pencerelerine taş atıp ardından kaçıyordu.

Barcelonada bir İspanyol tramvayda uyuyakalmış ve son durağa kadar gelmişti.

Leeds'te İngiliz bir sürücü güçlü bir mektup yazarak Yorkshire Post'un dikkatini bu duruma çekmişti ve mektup Times'ta da yer aldıktan sonra parlamentoda tartışma başlamıştı; neticede liberal hükümet düşmüştü, görünüşe göre sebebi de pencerelerin kapanması meselesiydi.

Graz'da tramvay camları o kadar kötü durumdaydı ki kapalı olmalarına rağmen sıcak esinti içeri giriyordu ve hiçbir Avusturyalı havasızlıktan boğulmamıştı.

Bükreş serme hatları, hükümetin çıkarlarını güvenilir bir şekilde temsil ettiği söylenen bir Türk kartel şirkete satılmıştı.

Lyon'da bir tramvay yolcusu, "Özgürlük!" diye bağırarak, yumruğunu açık pencereden dışarı çıkarmıştı. Onun kanayan elini gören, Place de Ville'deki hayalperest ve coşkulu Lyonlular ise galeyana gelip ayaklanmıştı.

İsviçre kabinesi acil bir oturumda, tüm belediye araçlarına derhal havalandırma takılması talimatını vermişti.

İskandinav başkentlerinde hava soğuktu, hatta rutubetliydi.

Omaha'da bir Amerikalı tramvay penceresini açmıştı.

Hannover'de bir Alman, pankartı okuyup mekanik cep takvimine baktıktan sonra rahatça koltuğuna oturdu, ceketini üzerinden çıkarmadan gazetesini okudu ama o akşam yirmi yıl sonra NSDAP, yani Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ne katılan küçük oğlunu sopayla dövecekti.

18. BÖLÜM

Yok Öyle Bir Şey

Bir makalede, ulusal karakter diye bir şeyin olup olmadığına dair modern inanış kapsamındaki hararetli şüpheler irdeleniyordu. Genelde bir halkın tümü hakkında, örneğin Amerika'da siyahiler, Yahudiler veya Katolikler hakkında çıkarımsal manada hiçbir şey söylenemez. Buna göre, daha eski inançlara mensup diğerleri gibi, inançlar da savaş süresince (ve her yerde) askıya alınmıştı. George Washington, ABD'ye gelen kolonilerin "son derece kirli ve kötü insanlar" olduğunu, Rus çarı I. Alexander ise Fransızların "insanlığın ortak düşmanı" olduğunu söylerdi; Dr. Joseph Goebbels de İngilizlerin, "ancak dişlerini kırdıktan sonra konuşabileceğiniz bir insan ırkı" olduğunu dile getirmişti. Bu tür şeylerin sadece medeniyetsiz zamanlarda medeni insanlar tarafından veya medeni zamanlarda medeni olmayan insanlar tarafından söylenmediği, 1942'de ABD ordusunun batı kıyısı komutanı General Nathan DeWitt'in gözleminden de anlaşılabilir: "Bir Japon Japondur. Amerika vatandaşı olup olmaması fark etmez. Ona bir kafa kâğıdı vererek onun kafasını değiştiremezsiniz. Japon ırkı bir düşman ırktır."

1933 ile 1945 arasında en ilginç şeyler, bazıları yanlış ve bazen partizan tutkuyla söylenen şeyler olsa da bütün Alman halkı için söyleniyordu. Söylenen bazı şeylerin siyasi sonuçları talihsiz olsa da Almanlar hakkında genelleme yapmanın doğru bir şey olduğunu düşünüyorum. Bunu Naziler söylemiş olsa da ulusal karakter diye bir şey bence vardır.

Bu, karakterin ulusal, ırksal veya dini kapsamda sınırlandırıldığı veya ilgili ulus, ırk veya dinin her üyesinin karakteri aynı derecede ve hatta herhangi bir derecede sergilediği anlamına gelmez. Sadece yeterince belirgin bir bakış açısının ve içeriden bir bakış açısının genel olarak bizzat Slobovyalıların ve bir ulus olarak Slobovya'nın davranışlarında kararlı bir şekilde tezahür eden, her yerdeki Slobovyalıların yeterince büyük bir oranında bu unsurların bulunduğunu söyleyebilmek demektir; Slobovya kabileleri arasındaki radikal farklılıklar olabilse de bu durum böyledir. Sadece en azından Almanlarda ortak, hatta tuhaf bir şekilde ortak olan bir şey aramanın makul olduğunu ifade edebiliriz.

Ulusal karakter açısından bulduğumuz şey kesinlikle hiçbir insana, diğer bütün insanlara bir şey yapma hakkı vermez; hiçbir insan, kolektif varoluşlarının tamamı boyunca diğerlerinden herhangi bir ahlaki üstünlük göstermemiştir. Masum Yahudilerin derisinden abajur şapkası yapan kadın bir Almandı ancak masum Kızılderililerin kafa derilerinden bir battaniye yapan adam da bir Amerikalıydı. Her Amerikalı bunu yapacak kıvamda farklılaşmadıysa her Alman da öyle değildi. Ve eğer sadece bir masum Alman ya da bir masum Amerikalı olsaydı, en büyük yanlış, ulusal karakter olgusunu baz alarak doğru yaptığı kanaatinde olmak ya da daha da kötüsü, bu tür hislerle tüm vatandaşlara bir şeyler yapma göreviyle bu algıyı ilişkilendirmek olacaktır. Burke, Amerikan sömürgecileri adına, kendisinin bütün bir halkı karakterize edemeyeceğini söylemiyordu, bundan dolayı onları suçlayamayacağını söylüyordu.

Ulusal karakter gerçeğinden de özelliklerin doğuştan geldiği sonucu çıkmaz. Tipik Romalı karakteri Romulus ile Romulus Augustus arasında kesinlikle farklılaşmıştı. İspanyollar birkaç yüzyıl önce dünyaya terör saçıyordu ve bir süre sonra İsveçliler de aynı şeyi yaptı. Ve Amerikalılar bir zamanlar sade, dindar ve pinti insanlardı. Gibbon, o dehşet dolu küçük dipnotlarından birinde şöyle diyordu: “Şayet, antikacılar da benzer tavırların doğal

olarak benzer koşullar tarafından üretileceğini yansıtmaya tenez-zül ediyorlarsa, çoğu öğrenilen şey lafûgüzaf demektir.”

Çok geçmeden Alman halkını doğuştan gelen suçlarla itham eden seçkin İngilizler, saygın İngiliz tarihçilerin, İngiliz karakterinin ana akımının Kelt değil Cermen olduğu şeklindeki görüşünü göz ardı edeceklerdi. 11 Kasım 1870 tarihli *London Times*’ta yayımlanan, editöre gönderilmiş mektup ise şöyleydi: “O asil, sabırlı, deruni, dindar ve katı Almanya’nın sonunda ulus haline gelmesi ve caka satan, böbürlenlen, el kol sallayan, kavgacı, vesveseli ve aşırı duyarlı Fransa yerine, Kıta’nın Kraliçesi haline gelmesi benim zamanımda meydana gelen en umut verici kamusal hakikattir. Şahsınıza saygılarımı arz ediyorum. T. Carlyle.”

Almanların davası ve çıkış yolu hakkında spekülasyon yapmak ya da Alman düşkünlüğü veya Alman düşmanlığı içeren böyle bir spekülasyona ihtiyaç duymak sinsice bir şey değildir. Avrupa’da ortalık karışıkken Almanya ve Almanlar, halledilmemiş ve muhtemelen halledilemeyecek bir mesele olarak yeniden ortaya çıktılar. Eğer dünyanın mevcut coğrafyasında Almanya, despotizm ya da anayasal hükümet kurmak için birleşmiş olsaydı, Avrupa’nın ve belki de dünyanın yakın zamandaki geleceğini tahmin etmek için önemli bir temel teşkil edecekti. Ancak Almanya bölündü, Almanlar bölündü ve Alman vatandaşı bölündü. Altmış milyon Alman, savaş öncesinde barış adına kansız savaş alanından müteşekkildi. Savaş çığırtkanlarının peşine düştükleri ödülün niteliğini araştırmak için zamanları olmamıştı ancak bu tür bir araştırma onların bu uğurda koşmalarını kolaylaştırabilirdi. Onlara göre, kendi yaşam telaşlarında Almanya çok fazla üs, çok fazla üretim veya üretim potansiyeli ve bir o kadar da çok sayıda insandan oluşuyordu. Ancak Almanya, Rusya, Amerika veya Slobovya gibi özel bir niteliğe sahipti. Almanya Almandı.

Almanya’nın 1933 ile 1945 arasındaki ulusal tavrı ve çoğu Alman için bir pek o kadar çekici olmayan bir karaktere işaret etmektedir. Nasyonal sosyalizmden kaçan ya da kaçmaya çalışan

milyonlarca insan arasında, ona prensip olarak karşı çıkan birçok kişi vardır. Belki bir milyon kişi daha nasyonal sosyalizmle savaşmış ya da en azından savaşmaya çalışmıştı. Birkaç milyon kişi de beğenmiyordu bu rejimi. Ancak pek çok Alman ise onu sevmişti (ve sadece bir kısmını değil, hepsini), dolayısıyla da haklı olarak o zamanın baskın ulusal karakterini temsil ettiği söylenebilirdi. Ve Alman karakterinden çıkan Almanya'daki nasyonal sosyalizm, modern insanın yaptığı en kötü şeydir.

Kesinlikle komünizmden daha kötüdür çünkü onları haklı çıkaran veya kınayan siyasal sistemlerin performansı değil ilkelidir. Komünizm ilke olarak, dünyanın ezilen halkalarını temsil ettiğini varsayar ve doğası gereği hiçbir insanı komünist kurtuluş vaadinden hariç tutmaz; Naziler, kategorik bir zıtlık içinde, kendilerini dünyanın seçkinleri olarak kabul ettiler ve tüm insan kategorilerini de doğaları gereği mahvolmaya mahkûm ettiler. Bu iki totaliter rejim arasındaki farklar, Batı Hristiyanının bugünkü mizacına uygun değildir ancak yine de bu rejimler birbirinden farklıdır.

Nasyonal sosyalizm modern dünyanın başka bir yerinde de ortaya çıkabilirdi ama henüz bu olmadı. Bu şimdiye kadar Almanya'ya özgü bir şey olmuştur. Kurdukları medeniyet kapsamında, ortak ölçülere göre çok gelişmiş bir halk için gerekli olan aldatma ve kendini kandırma unsurları gerekiyordu. Alman müziği ve sanatı, Almanlara has edebi eserler ve Alman felsefesi, Alman bilimi ve teknolojisi, Alman teolojisi ve eğitimi (özellikle en yüksek seviyelerde) Batı başarısının bir parçası ve karmasıydı. Alman dürüstlüğü, endüstrisi, aile erdemi ve sivil hükümeti, Almanların yerleştiği diğer Batı ülkelerinin de gurur kaynağıydı. Anavatanını hiç terk etmeyen Profesör Carl Hermann, "Sanırım, 1933'te Nazi olmayan bizlerin Nazi olanlara ne kadar şaşırdığımızı şu anda bile dış dünya anlamıyor. Rusya'da ve ardından İtalya'da kitlesel diktatörlük ortaya çıktığında birbirimize diyorduk ki, 'Bunlar başka ülkelerde olan şeylerdir. Tüm sıkıntılarımıza rağmen bu tür

şeyler burada olamayacağı için şanslıyız.' Ama olmuştu işte, başka yerlerden bile daha kötü olmuştu ve bence tüm açıklamalardan sonra hâlâ biraz gizem söz konusu, olanların hepsini düşündüğümde yine de olanlara inanamıyorum, 'Almanya'da? Hayır, bu, Almanya olmaz ki,' diyorum," diyor.

Almanlar, mevcut sosyal davranışlara dair tüm analizlere direnir. Gelişimlerdeki her önemli faktör, en azından son zamanlarda kendilerine Almanlar kadar kötü davranmayan diğer halkların gelişiminde de vardı. Geç bir dönemde Hristiyanlaştırıldıklarını söylemek çok kolaydır; İskandinavlar da öyleydi. Hristiyanlıkla bağlantılı veya bağlantısız eşitlik kavramının Almanya için yeni olduğunu söylemek de lafı güzafıdır; 16. yüzyıldaki Köylü Savaşları kesinlikle eşitlikçiydi. Almanlar geç bir zamanda ulus haline gelmişti, bu doğru ama aynı şekilde İsviçreli de öyle, İtalyanlar da o kadar gecikmişti. Sanayileşme diğerlerinden bir asır sonra Almanya'ya gelmişti ancak Çekoslovakya ve Finlandiya'ya Almanya'dan da sonra gelecekti ve henüz Hindistan'a ulaşmamıştı bile.

Bütün bu gecikmeler Almanlar açısından, marjinal ya da en iyi ihtimalle neticesizdir. Geriye tek bir basit çıkarım kalmıştır: Almanlar hakkında sadece farklı değil, aynı zamanda benzersiz bir şekilde farklı bir şey daha vardır. Bu kolay çıkarımın küçük sonucuna göre, Almanlar hakkındaki teorilerin ve bunları desteklemek veya çürütülmesi için yapılan çalışmaların çoğalması gerekmektedir. Bu çoğalma, Almanya'daki en kalabalık olan tek bir uzmanlık kapsamında araştırılan bir noktaya ulaşmıştır. Buraya gelen bir yabancı (Almanlara karşı bağışıklığı olan Fransızlar hariç), muzır bir teori vakasının tuzağına düşmeden ülkede bir hafta geçiremez.

Ancak bu çıkarımın en büyük sonucu çok daha korkunç bir şeydir, yani teorinin Almanların kendileri tarafından kabullenilmesidir. Ve Almanlar, bildiğimiz gibi, uğrunda ilerledikleri hiçbir yolda yarı yolda kalmazlar. Teorileri tutkudur daha ziyade çünkü

teori Almanların eline düştüğünde olacak olan budur, ayrıca Almanlarda hep farklı bir şey olması, nasyonal sosyalizmin de esin kaynağıydı. Ancak bu Alman kültürünü, Nazileri, Nazi olmayanları, Nazi karşıtı ve Nazi öncesi kültürleri kapsıyor. Buna göre bir “Alman ruhu”nun varlığının yanı sıra, bu ruhun apayrı ve her şeyden önce çok ilginç bir şey olduğu varsayılır. Almanya’nın her yerinde Alman sadakati, Alman yiğitliği, Alman cömertliği yazıtlarını gözlemleyen ve bizzat kendinin itiraf ettiği gibi “bir Alman hayranı” olan Croce, alaycı bir şekilde Almanların “insanlığın tüm ortak erdemlerine kendileri için el koyduklarını” alaycı bir şekilde öne sürer.

Almanlar kendilerine has bir ruh atfettikleri için, içlerindeki diğer halkları dışlayarak onları aşağılık statüsündeki diğer Alman olmayan (kendi yerel gururları bazında) ruhlar şeklinde yaftalamışlardır. Yahudilerin davranışları günlük sıradan terimler şeklinde anlaşılmamalı veya bir Yahudi ile bir başka Yahudi arasında farklı telakki edilmemelidir; Musa’dan Ezra’ya kadar kadim insanların yanlış yorumlanmasıyla müphem bir şekilde desteklenen bir kavram olan “Yahudi ruhu”, Yahudilerin davranışını açıklamak için yeterliydi. Bir Yahudinin ya da bir İngilizin veya bir timsahın davranışı, eskiden de olduğu gibi, iyi bir şey olduğunda ve ilgili türe özgü ruhla açıklanamadığında, bazen hakikatten sapkınlık olarak reddedilmişti. Dünyanın geri kalanı, nihayet eşit ve zıt bir tepkiyle “Alman ruhu” fantezisine kapılarak bu ruhu sahiden var olan, ayrı, çok ilginç ve genel olarak sakıncalı bir şeymiş gibi kabul etti.

Almanların kalbine doğuştan işlenen bu “Alman ruhu” olgusu, böyle bir kavramda genelde olabileceği gibi, sağduyu ve ortak deneyimden bağımsız bir dünya yarattı. Bu “Alman ruhu” Alman felsefi idealizmini ortaya çıkardı; bu ruh tıpkı biyoloji tarafından engellenmemiş Alman ırkçılığını yarattığı gibi, tarihin seyri içinde de kesinlikle engellenmemişti. Peki ama “Alman ruhu”nu yaratan neydi?

19. BÖLÜM

Düdüklü Tencere

Amerika'da bir arkadaşım var, bir keresinde onunla suçlara yönelik hapis cezasının belirsizliği konusunu tartışmıştım. Kendisi her türden hapis cezasına muhalifti, ceza sosyolojisi alanında öncü bir otoriteydi kendisi; yaşadığı dönemde, kendi ifadesiyle izinsiz olarak yarım düzine hapishaneyi ve cezaevini terk etmişti. Onunla tanıştığımda Illinois, Menard'daki Cezai Ehliyeti Olmayanlar Enstitüsü'ne gidiyordu. Menard hapishanesinden kimse kaçamazdı. Arkadaşım birkaç ay sonra bunu başarmıştı ve en son duyduğumda ise Alcatraz'daydı.

“Sana anlatayım,” dedi Basil Banghart, adı buydu, “Hükmedilen cezalarda belirsizlik vardır. Bana büyük bir taş alıp taşımamı söylersen ben de ‘Nereye?’ derim. Sen, ‘Şuradaki yığına’ dersin ve yığın beş-on kilometre uzakta.’ Ben de ‘Oraya vardığımda onu yere bırakabilir miyim?’ diye yanıtlarım ve sen de ‘Evet,’ dersin. Bu durumda ben onu alıp taşıyabilirim. Ama, ‘Nereye?’ dersem ve sen, ‘Sana onu yere bırakabilirsin deyinceye kadar,’ dersen neden pes edemeyeyim ki? O halde benim durumum Georgia, Atlanta'daki Marietta Caddesi'ndeki ABD cezaevinde tanıştığım bir Kızılдерilinin durumu gibi. Ben, ‘Söyle o zaman be adam!’ lafını bile diyemeyecek durumdayım.”

On nasyonal sosyalist arkadaşımın her biri ve tanıştığım tüm Almanların büyük çoğunluğu siyasi tarihleri, zenginlikleri, statüleri veya uygulamaları ne olursa olsun, bana bir şekilde *Überfracht*, yani fazla yük yüklenmiş kişiler gibi geliyordu. Basil Banghart'ın Kızılдерili arkadaşımın sözleriyle onlar, “Söyle o zaman be adam!”

durumundaydılar. Almanlarda ağır bir yük var gibi görünüyordu; elbette hepsinde değil; her Almanda aynı derecede veya aynı biçimde bulunmuyordu bu. Kaç tanesinin yükü ağırdı? Ne kadar ağırdılar? Bilmiyorum. Hayal edemiyorum. Tek bildiğim (her turistin otobüsten kimlerin indiğini gözlemlediği gibi) Almanlarda ağır bir şeyler olduğuydu.

Hamur tatlıları, ayinlerini yanı sıra *Blitzkrieg*'leri, yani ani saldırıları da ağırdır. Onların mizahları da öyledir; bir başkasının talihsizliğinden zevk almak için bile hep bir lafları vardır. El pençe durmaları ağırdır ve operaları (ve özellikle operetleri) da aynı şekilde. Şiirleri konusunda Goethe neredeyse tek başına istisnadır (ve her zaman da değil; Elf Kralı eserine bakabilirsiniz mesela). Hayalperest olanları kadın bacaklarının bile ağır olduğu söyle-nirdi (Goethe'nin şiirinde istisna olan Marlene Dietrich hariç).

Bir kargaşa içindeyiz; Alman arkadaşlarımız masaya vuruyor (masaya vurduklarını hatırlamaya çalışıyoruz) ve Mozart'ın ağır olduğunu anlayıp anlamayacağımızı hiç soruyor muyuz? Hayır, biz hiç de öyle değiliz; onun Viyana kökenli olduğunu bilmemiz gerekiyor. Stefan Georg'un da ağır olduğunu anlamalı mıyız? Biz öyle değiliz, o da nihayetinde İsviçre'ye sürgün edilmişti. "Almanlar" derken neyi kastediyoruz? Birisi bize "Amerikalılar"ın paradisi olduğunu söylese nasıl olurdu? (Bu kargaşa içinde, "Evet onlar öyleydi," çılgılığı duyuluyor.) Bu durumda ne demek isteyebiliriz? Durum hiç de öyle değil ama kendi yaftalama çılgınlığımızı nasıl değerlendirebiliriz?

Almanların siyaseti neden bu kadar umutsuzca ağırdır? Bilgeleri de olağanüstü derecede ağır insanlar; kullandıkları temel terimlerle irade, görev ve kaderle ortaya koydukları anlayışlar, kamu hukukundan ve kamusal kaynaklardan bile daha ağır değil midir? Mark Twain'in "berbat Alman dili" ifadesi üzerine söyle-necek ne kaldı ki? Dilleri o kadar ölümcül düzeyde ağırdır ki arkadan itilmeden bu dilde serüvene çıkılamaz. Çekçe bir söz olan *Strč prst skız krk*, "Parmağını boğazından içeriye sok" cümlesi de

biraz ağırdır, emin olmak için ama Almancadaki “*Die, die die, die die Äpfel gestohlen haben*”, yani “Elmaları çalanları ihbar ederler” ifadesini demek kadar imkânsız bir şey de değildir bu da.

Almanlar hakkında konuşurken onları sıkıcı bulduğunuzu (İsveçliler gibi) söyleyemezsiniz çünkü Almanlar en çılgın gezileri yapabilir ya da onları ukala (İsviçrelilerin yaptığı gibi) bulduğunuzu ifade edemezsiniz, bunun nedeni kendi kanaatlerince Almanların sadece tedirgin insanlar olmalarıdır. Veya (İngilizlere dediğiniz gibi) Almanların ihtişamlı derecede vakur insanlar olduğunu haykıramazsınız çünkü Almanların ihtişamları olumlu bir şeydir (yüzyıllardır Parisli terziler tarafından â la *prussienne*, yani Prusya tarzı var olarak bilinirlerdi) ya da (Rusların dediği gibi) vurdumduymaz olduklarını da söyleyemezsiniz (veya bizim tarafımızdayken metanetli olduklarını) çünkü Almanlar sürekli şikâyet eden tiplerdir. Macarların karamsarlığında büyüleyici bir şeyler olması beklenir; Almanlardaki bu huysuzluk mizacı, manik depresif ve iç karartıcı tarzdadır. Almanlarla ilgili söylenenler (ister uygun adım yürüsünler ister de dans etsinler, kükrermiş gibi bağırınsınlar ya da şarkı söylesinler) hep ağır bir tavır takındıkları yönündedir.

Bir Almanın eli, karısına ve çocuklarına, köpeğine, kendisine, düşmanlarına karşı ağırdır. Topuğu, bildiğimiz kadarıyla, ağırdır ve ormanda mantar toplayıp bükülmüş olsa bile beli ağırdır. Ormanları ve kışları, bütün dünyası ağırdır. Doğal olarak, tüm eyaletler dahil birkaç milyon istisna dışında Almanlar, ağır adamlar gibi görünür herkese. Bir insan bir tarafta Danimarkalılarla, diğer tarafta Fransızlarla, bir diğer tarafta Polonyalılarla ve başka bir tarafta da Avusturyalılar ile İtalyanlarla nasıl yaşar ve komşularıyla böylesine olağanüstü bir uyuşmazlık içinde olma durumunu nasıl muhafaza ederler? Sadece iki millet, Almanların işgale tenezzül etmediği Kuzey İsviçreliler ve Renli Hollandalılar onlara çok benzer.

Bu Alman karakteristik özellikler tablosu, elbette abartıdır. Bu yaftalamalarda kişiler ve yaşanan coğrafyaya dair tüm çeşitlilikler göz ardı edilmiştir. Nehrın karşısındaki Alman Sek şarabı, Fransız Moselle şarabı kadar hafiftir; Goethe ve Dietrich Almandır, aynı zamanda ve aynı şehirde yaşamış olsalardı çok iyi arkadaş olabilirlerdi belki de. Köprücük kemiğinden kafasının arkasına kadar traşlı olan bir İskoçyalı veya Bengalliyi görmeyen var mıdır? Ya da “Şu Almanın boynuna bak,” deyip hep benzer şekilde yapılı olan bir Alman gören olmuş mudur? Öyleyse, Almanlarda ağır bir şeyler olduğunu söyleyebiliriz demektir.

Bu ağırlığın kendine has bir özelliği vardır. Katılık bazında bir ağırlık değildir çünkü Almanlar insan bileşiklerinin en uçucu olanlarıdır; geri kalan azınlıktaki Almanlar ise tüylü ve yumuşak mizaçlı kunduzların en heveslisidirler. Bu, gidebildiği kadar sonuna dek ileri gitmiş ve yerçekimi ile barışık olan ölü bir ağırlık da değildir. Daha ziyade, sağlam destekli bir duvar gibi sürekli bir itme uygulasanız da daima geri doğru çekilip kısıtlanmış bir tarzda yaşayan niteliğe sahiptir. Baskıya ve sonuçta onun karşısında ortaya çıkan karşı baskıya göre aldatıcı tavırlar sergiler, dolayısıyla da bu durumlar şahsen bana göre, tezahür eden Alman otokrasisinin ve dışarıdaki Alman saldırganlığının izahı gibi görünmektedir (en azından bu da diğer kaba kavramlardan daha iyi bir şeydir).

Elbette canlı varlıklardan, yani insanlardan bahsediyoruz ve “Alman ruhu” ile merkezci ve merkezkaç etkileşimi (bu oldukça aşikâr olsa da) arasındaki kıyas, kusurlu olmaya mahkûmdur. İnsan davranışının tek bir koşul veya bir dizi koşulla ilgili herhangi bir açıklaması zaten aşırı basitleştirilmiştir demektir ve böyle açıklama da muhtemelen sağlam temelli değildir. Ancak böyle bir kıyaslamanın boş bir hayal olduğunu da öne sürsek bile, bu tür bir kıyaslamanın mantığına da hâle getirilmemesi gerekir.

İnsan davranışını baskı ve karşı baskı temelinde açıklamaya çalışmak, psikolojik baskının “gerçek” baskı kadar gerçek olduğunun

önceden tanımlanmasını gerektirir. Öncelikle Almanlar, “gerçek” baskı rollerinden daha fazlasına sahiptirler. Hitler’in Almanya’nın kuşatıldığını söylediğini ifade ettiğim için üzgünüm çünkü bunu ifade ederken Hitler’in haklı olduğunu ima etmiş oluyorum mecburen; bu çıkarım benim adıma üzücü bir şey. Almanya’nın daha fazla sınır hududu var, bunlar “yumuşak” hudutlar ve tarihsel olarak dünyadaki diğer milletlerden daha farklı komşulardır. Buradaki halklar ilk defa topraklarının düşmanca istilası yoluyla dünyada tanınmış ve tanınır hale gelmiştir neticede.

İmparatorluğun Napolyon tarafından kasıtlı olarak yıkılmasından, İspanya’nın Kutsal Roma İmparatorluğu’na geçmesinden bu yana, istila etmeye hazır olarak ve istila ederek, kendisini bu tür bir istilaya karşı bilinçsizce savunmaktadır Almanya. Dolayısıyla 1805’teki Pressburg Barışı’nda, Avrupa baskısının tüm odağı nihayet gelecekteki Alman ulusuna yönelmişti ve sonrasında da öyle devam etmiştir. Richelieu’dan Barthou’ya Fransız politikasının ilk temel ilkesi Almanya’nın kuşatılması olmuştur; Fransa’daki “Schuman Planı” kapsamında dış işleri bakanlıklarının 1945 sonrası uzlaşma ve yakınlaşmasının ilk güzel dalgasından bu yana ortaya çıkan ölüm oranları bu ilkenin halen yürürlükte olduğunu göstermektedir.

Kuzey Denizi, açık bir sahil olmaktan ziyade, on yedinci yüzyıldan beri Almanya’ya yönelik saldırılarda “kuzey cephesi” olmuştur. Düşman bir Danimarka ve düşmanca (ve on kişiden oluşan) tavırdaki Hollanda, arkalarında İngiltere ve İsveç olmak üzere hepsi birden Alman müdahalesine karşı baskı uygulamıştır. Fransızlar Almanya’yı on sekizinci yüzyılda ele geçirmişti; İngilizler ise on dokuzuncu yüzyılda damgasını vurdu o coğrafyaya. Birinci Dünya Savaşı “merkezi güçler”in galibiyetiyle sona erdi; yani her zamankinden daha merkezi olan Almanya’nın iki kez kuşatılmasının yanı sıra, coğrafi olarak Avusturya-Macaristan’ın bölünmesi ve Çekoslovakya ve koridorun inşasıyla, siyasi olarak Almanya ve Rusya’yı dışlayan dünya ittifakı tarafından

bu neticeye ulaşılmıştı. Nazileri ilk etapta canlandırıp harekete geçiren anti-Semitizm, sosyalizm ya da Yeni Düzen değildi; ilk sloganları “Versay’ın zincirlerini kıralım,” olmuştu. *Der alte Fritz*, yani ihtiyar II. Frederic daha çember tamamlanmadan, 1756’da Rusya ile barış yaparak o çemberi parçalamıştı; *Der Kleine*, yani küçük Adolf da bu çemberin kapatarak işe başlamalıydı.

1888’de, o zamanlar veliaht prens olan II. Wilhelm, Bismarck’a, Rusya’nın “(Fransız) Cumhuriyeti ile ittifak halinde kendilerine saldırmak için uygun ânı beklediğini” yazmıştı. Bismarck aynı fikirde değildi ancak bir yıl önce, iki cephele bir savaşa karşı kendisini garantiye alarak çarla gizli anlaşma yapmıştı ve çarın Karadeniz’e girişiyle o bölgeyi işgal etmesini desteklemeyi kabul etmişti. Daha sonra Prens Wilhelm, onu Rus yanlısı olmakla suçlarken, “Rus ittifakımızın başarısız olduğunu hayal ettiğimde, çılgılık atarak uyandım,” diye yazacaktı; buna dair gerekçeleri de vardı; prens, Bismarck’ı görevden aldirmek zorunda kalacaktı ve Wilhelm’in politikasını terk etmesi, Fransız-Rus anlaşmasının yürürlüğü konulmasıyla imparatorluk Almanyası’nı yok edecekti.

Dünyanın geri kalanının Alman saldırganlığı olarak bildiği şeyi, Almanların kendileri kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesi olarak biliyorlardı. Ve bu özgürlük algısı, Polonya’da, Habeşistan’da veya Güney Kore’de yaşandığı söylenen özgürlük mücadelesinden pek farklı değildir. Hikâyedeki o Fransız köylü, “Ben hiç kimseye ait olmayanı istemiyorum,” diyordu. “Ben sadece benim olanı istiyorum.” Her saldırganlık bir savunmadır; en kötü ihtimalle, 1 Eylül 1939’daki dahil olmak üzere yapılan saldırı aslında erken bir savunmadır. Temmuz ve ağustos aylarında, Avrupa çemberini sıkılaştırmak için Moskova’ya çılgınca teklifler yapan Fransızlar ve İngilizler değil miydi? Komünistlerle aralarındaki ideolojik farklılıkların onları utandırmasına izin mi veriyorlardı sanki? Neden Almanlar da bunu yapsındı ki? Kim (tabii ki gazeteleri okuyan ve yazan masumlar dışında) ideolojinin bununla bir ilgisi olduğunu düşünebilir ki? Sıkıntılı on iki yıl sonrasında,

sosyal demokrat lider Bay Schumacher Alman Federal Meclisi'nde, "Dünya demokrasileri doğuda savunma amaçlı Almanya'ya saldıracaksa, Alman askeri takviyesi de mantıklıdır," diyecekti.

"Almanya'yı saldırgan bir şekilde savunun." Wilhelm'in "güneşin aydınlattığı bir yer" talebi, Hitler'in "yaşam alanı" iddiasıyla aynıdır. 1914'te büyük Alman ekonomisi kıtaya en iyi şekilde hükmediyordu; 1939'da Almanya'nın nüfus yoğunluğu İngiltere'dekinden daha düşüktü. Sorunun içinde bir şey vardı ama bu mesele yalnızca nüfus yoğunluğu ve ekonomiyle ilgili bir şeydi, kolonilerle daha az ilgisi vardı. Almanya'nın ihtiyacı olan şey güneşin aydınlattığı her yerdi, tüm yaşam alanıydı. Telefon kulübesinde nefes alamadığını hayal eden adam, sirk çadırında da nefes alamazdı. Bismarck'ın kâbusu, Almanya'nın da ebedi kâbusuydu aslında.

Saldırganlık teorisinin Alman tarihinin bilinçli, maksatlı bir modeli olarak savunucuları, hatta daha da fazlası saldırganlığın Almanların karakteri olduğunu öne sürenler, Bismarck'ın hem sömürgeci yayılmaya hem de Pancermenizme kayıtsızlığını açıklamakta her zaman zorlandılar. Bismarck Almanya'yı tepeden tırnağa kadar silahlandırmıştı, I. Friedrich Wilhelm ve Adolf Hitler dışında tarihteki herhangi bir insandan daha hızlı bir şekilde çıplak bir güç devleti yaratmıştı, peki ama gayesi neydi? Amacı hiç şaşmamıştı aslında; ellerindeki güçle, hatta savaş araçlarıyla bile henüz tamamlanmamış görevi olarak gördüğü şey, Alman İmparatorluğu'nun ebedi hale gelmesiydi.

Gerçek ya da hayal, nasıl olursa olsun, dış baskı işte o düdüklü tencerenin nizami, patlamaya hazır basınç halini, yani Alman sertliğinin ve Alman feveranının karşı baskılarını üretti. Sertlik ne kadar sert olacak, feveran ne kadar büyük olacaktı? Cevap şudur: Baskı ne kadar büyükse o kadar.

Ocaktaki havuca, tencere patlayınca ne kadar uzağa gitmek istediğini sormak ile Alman diktatörüne kendi gereksinimlerine ne kadar sınır koyacağını sormak aynı şeydi. Almanya her şeyin

üstündedir (*Deutschland über Alles*) ve Lincoln'un "Amerikan birliği eyaletlerin üzerindedir" anlayışlarından, sonraki günlerde dünya hâkimiyeti algısına geçiş kaçınılmazdı. Yakın zamanda öğrendiğimiz Almanya'nın dünya hâkimiyetine ulaşamayacağı veya olduğu yerde kalacağını varsaymanın da hiçbir temeli yoktur. Kâbustaki adam, "Nefes alamıyorum!" diye bağırdığında, aslında ne kadar havaya ihtiyaç duyuyordur?

Düdüklü tenceredeki havuçların arasında ne görürüz? İster sokak temizlik departmanında ister kilisede veya toplama kampında olsun, ahlaki açıdan mutlak devletin Hegel düzeninde veya ahlaki açıdan mutlak evrenin Kantçı düzeninde mükemmel bir örgütlenme modelini görürüz. Almanlar gibi yıldızlara kadar kim ulaşmıştır? Kim Almanlar gibi insanın içini daraltan ve o sendeleyeni yarattığı, gerçekliğin bağlarını kırıp yıldızlara ulaşmıştır? Makul bir insan mıdır bunu yapan? Hamlet ve Hitler, "Gerçekliğin belirsizliği Hamletleri korkak yapar" diyor ve o Hitler hem Hamlet'i hem de hepimizi yaktı. Hitler, özgür insanların el yordamıyla tutunduğu tüm düğümleri kesti. Halkını olduğu yerden kıpırdatmayan sorunları çözmedi; onları parçalara ayırdı sadece. O muhteşem bir romantikti. "Demokratik" olan tahsildar arkadaşım Simon'a Hitler'in en çok neyini beğendiğini sordum. "Ah," dedi hemen. "Onun, 'Öyle ya da böyle, kendi yolumu bulmak için ne yapmam gerekiyorsa onu yapıp kendi bildiğim yoldan gideceğim,' sözünü sevmiştim."

20. BÖLÜM

“Peoria Her Şeyin Üstündedir”

Almanya’yı, her yönden ilerleyen sel veya yangınla dış dünyadan kopuk bir kent olarak varsayalım. Belediye başkanı sıkıyönetim ilan ederek meclis tartışmalarını askıya alır. Halkı harekete geçirir ve her kesime görevlerini verir. Vatandaşların yarısı o anda hemen doğrudan kamu işiyle meşgul olmaya başlar. Her özel eylem, telefon görüşmesi, elektrik lambasının kullanılması, bir doktor hizmeti gibi, hep birden kamuya açık bir eylem haline gelir. Her özel hak; yürüyüşe çıkmak, bir toplantıya katılmak, bir matbaa işletmek kamusal bir hak haline gelir. Her özel kurum; hastane, kilise, kulüp bir kamu kurumu haline gelir. Biz buna herhangi bir isimle hitap etmeyi düşünmemize rağmen, bu tür bir zaruri baskı, totalitarizmin bütün formülüyle eşdeğer niteliktedir.

Bu şehirde birey, hiç sızlanmaksızın aslında tereddüt edip olanlara kafa yormadan kişiliğini teslim eder, sadece bireysel hobileri ve zevkleri değil, bireysel mesleği, bireysel aile kaygıları, bireysel ihtiyaçlarından da vazgeçmiştir. Korunması tüm üyelerinin asli görevi olan o ilkel topluluk, kabile yeniden ortaya çıkmıştır. Bir önceki günün her normal kişiliği “otoriter bir kişilik” haline geliverir. İtiraz edenlerin birkaçı, görevlerini ihmal ettikleri veya ihanet ettikleri için (o şartlar altında şiddetli bir şekilde) disiplin altına alınmalıdır. Belli birkaç grubun izlenmesi veya gerekirse ele alınması gerekmektedir; bunlar antisosyal unsurlar, özgürlük çığırtkanları, yoksullar arasındaki kışkırtıcılar ve bilinen suç çeteleridir. Vatandaşların geri kalanı, yani nüfusun %95’i için, üstlenilen görev artık

hayatın temel gerçeğidir. İlk başta acemice itaat ederler fakat şaşırtıcı bir şekilde kısa sürede hepsi kendiliğinden itaat eder hale gelir.

Topluluk birdenbire bir organizma, tek bir beden ve tek bir ruhtur ve üyelerini kendi amaçları için sömürür. Acil durum olduğunda kent vatandaşa değil, vatandaş kente hizmet eder. Kent ne kadar baskı altına alınırsa, vatandaşları onun için o kadar çok çalışır ve vatandaşların ilgisi o kadar üretken ve verimli hale gelir. Sivil gurur en büyük gurur haline gelir çünkü kişinin tüm muazzam çabalarının nihai amacı bu yüce kentin korunmasıdır. Sorumluluk duygusu artık en yüksek erdem, herkesçe benimsenen iyilik en yüce iyiliktir. (Milletiyle dünyayı rahatsız eden Alman halkının dünyanın en düzenli şehirlerini, Amerika'nın Milwaukee'lerini ve neticede Almanya'yı kurmuş olması şaşırtıcı mıdır?)

Ya bu olağanüstü hal durumu haftalarca, aylarca hatta yıllarca değil, nesiller boyunca ve yüzyıllarca devam ederse? Tekdüze ve süregelen fedakârlık, mevcut tek türde ödün gerektirir. Kuşatılmış kentimiz olan Peoria, aslında Quincy, Springfield, Decatur'dan biraz farklı görülür. Peorialı olmak çok özel bir şeydir, hatta buna kahramanlık timsali de denebilir. Peoria'nın kuruluş hikâyeleri, bir zamanlar hafife alınsa da kentimizin başlangıçta sıradan bir şehir olmadığını ortaya koymaktadır. Efsaneler gerçek olmuştur. Peoria'nın kabuklarını kırıp sonuna dek mücadele etmesine, kendi içindeki kahramanlığı görmesine şaşmamalıdır. Peorialıların içlerindeki cevhere bakıldığında buna her zaman sahip oldukları görülür. Peorialılar üstün insanlardır, üstün kan ve üstün kemikten müteşekkildir, varlıklarını hep sürdürmeleri de bunu kanıtlamaktadır.

Atalarının kenti en korkunç tehditlere rağmen kurduklarını unutmazlar, onların torunları bu kenti daha da korkutucu her şeye rağmen bir şekilde sonraki nesillere teslim edeceklerdir. Gelecekte yeni bir Peoria, daha büyük bir Peoria, bin yıllık Peoria olacaktır. Dünya apansız şöhretiyle cınlayacak, çok yüksek kulelerin önünde diz çökecektir. Ve Peoria insanlık için bir model olacaktır; yerel insanların cesareti, Peorialı metaneti, Peorialı

vatanseverliğiyle Peoria çökmekte olan, yumuşak, içi boş, tuzağa düşen, plütokratik hale gelen, çürümeye ve çürümenin berabesinde taşıdığı parazitlere yem olan bir dünyaya yönelik model teşkil edecektir.

Peki, biz bu arada Peorialılar arasında kimleri tehlike anında, mücadele sırasında dümene çağırdık? Çağırdıklarımız deneyimli ve samimi olan, kentlerine hizmet etmiş ve ona asla zarar vermemiş adamlar, Peoria'yı dünyada en iyiler olarak temsil eden, zaferleriyle şöhret kazanmış ve her zaman ve kentindekileri yücelten insanlardır. Avangartları değil eski muhafızları görev başında isteriz, boş gezenleri değil iş yapanları, şüphecileri değil açık düşünenleri, Peoria'ya inananları isteriz, şikâyet edip duranları ve aylak tipleri değil. Peoria'yı hep yapboza çevirenleri ve bizim davamızı bir fırsat olarak gören adamları isteriz; üstelik her şeyin ötesinde devir bölünme devri değildir.

Bir ülkenin onur duyduğu şeyler burada yetiştirilecektir. Bizi sıkı takip eden genç Peorialılara neler öğreteceğiz? En yüce yaşam şartı olarak, onlara hangi yaşam tarzını sunmalıyız? Neden, ezilen ve kuşatılmış bir Peoriâda, kentlerini kurtarmak için yaşamak zorunda kalacakları bir yaşam olmasın ki bu? Serseri ve beceriksizler gitmelidir; bununla birlikte insanlarımızın zamanını ve enerjilerini boşa harcayan, onları şehirlerinin ağır basan ihtiyacından uzaklaştıran, zevklerini ve ahlaklarını aşağılayan, amatörce davranan, boş bir moda akımının peşinde koşanlar da gitmelidir. Peorialı olmak demek, Daniel Webster'ın da söylediği gibi, inancı sağlam, yolundan sapmayan, çelikten zırhlı; kanlı canlı, şüphe duymayan ve bölünmeyen, sadık, ketum, zinde, saf, cesur, temiz ve içten kişiler olmak demektir. Halkımıza sahiden tesir edebilecek tek şey (her şeyden önce gençlerimiz üzerindeki etki) Peorialı olma bilincidir.

Biz Peorialılar başkalarıymış gibi yaşayamayız. Bunu becerebilsek bile, yine de yapmayız. Şunlara bir bakın: Quincy, Springfield, Decatur; bizimki gibi bir mücadeleyi yapamayacak kadar

umutsuz ve hazırlıksızlar onlar, aşırı detaycı parlamenterleri (ödünç verme ve kiralama yasası; ordu-McCarthy tartışmaları), demokratik yolsuzlukları (Teapot Kulesi skandalı; %5'lik alan kavgası), onların aşındırıcı kendini beğenmiş bireyci tavırları (Tommy Manville; H.D. Thoreau) alenen ortadadır. Peoria açken onların nasıl şişmanladığına bir bakın. Peoria'nın dermansızlığını nasıl sömürdüklerini görün. Quincy, Springfield, Decatur kentleri Peoriadan her zaman nefret etmiştir. Neden? Cevap hemen ortaya çıkıyor: Çünkü biz onlardan daha iyiyiz.

Neden İngilizler tarafından kışkırtılan Polonyalılar ya da Rusların kışkırttığı Sırplar, Almanya'ya karşı o dünya savaşlarını başlattı? Öğretmen ve nispeten marangoz ve banka memuru hariç, şovenist ve palavracı on Nazi arkadaşımın birlikte, daha önce benim de hiç karşılaşmadığımızı düşündüğüm bir düzenin içindeydi. Ama sonra birden hatırladım: Mahallede, çocukluğumun geçtiği Calumet Caddesi'nde, mahalledeki "yeni çocuk" olarak mahalle çetesi tarafından etrafım sarılmıştı ve umursamaz, alaycı bir tavırla bana takılmaya çalışıyorlardı. "Bahse girerim benim babam senin babanı döver." Bunun başka bir versiyonu da şuydu: "Bahse girerim benim vatanım seninkini mağlup eder!"

"Tüm dünya Almanya'yı kıskanmıştır hep," dedi tahsildar arkadaşım. "Niye kıskanmasınlar zaten? Biz Almanlar her şeyde lideriz."

"Biz Almanlar," dedi terzi arkadaşım, on kişi içinde cahil ve tembel denilebilecek tek kişi olarak, "dünyanın en zeki ve en çok çalışkan insanlarıyız. Acaba bizden nefret mi ediyorlar? Hiç mecbur olmadığı halde sıkı çalışan bir Yahudi ya da İngiliz gördünüz mü hiç?"

Fırıncı, "İki kez tek başımıza tüm dünyayla savaşmak zorunda kaldık," dedi. "İtalyanlar veya Japonlar kim ki?"

Ama her zamanki gibi terzinin coşup böbürlenmeye başlayacağını tahmin ediyordum zaten ancak o şöyle dedi: "Her iki savaş da kazandık aslında ama her ikisinde de ihanete uğradık."

21. BÖLÜM

Mahalledeki Yeni Çocuk

Almanya, Batı dünyasında mahalledeki “yeni çocuk” olmuştu hep. Birinci Dünya Savaşı’nın tek kalıcı sonucu Almanya’nın birleşmesiydi; o zamana kadar Alman eyaletlerinin bazılarının kendi kralları ve mahkemeleri, kendi orduları, büyükelçileri ve kendi posta sistemleri vardı. Ve savaş bile birleşmeyi tam olarak sağlayamamıştı; birbirinden nefret eden Bavyera ve Prusya, biri sağdan diğeri soldan olmak üzere Weimar Cumhuriyeti’ne fütursuzca meydan okumuştı.

1871’de Prusya tarafından uluslar, sözde düzinelerce “Egemen Alman Devleti” kurulmaya zorlanmış, bundan yarım yüzyıl önce Württemberg kralı, “Prusya, en az Alsas kadar Almanya’ya aittir,” demişti. 1870’de henüz mevcut olmayan Almanya toprakları, etnik ve tarihsel olarak öylesine karman çorman halde yabancı-lardan oluşuyordu ki bir Doğu Prusyalı veya bir Bavyeralı, bir Polonyalı ya da bir Avusturyalıya karşılık bir Alman vardı. Bir Alman ancak kendi konuştuğu dille ayırt edilebilirdi ve her zaman da olmazdı bu; Aşağı ve Yüksek Almanca lehçeleri, Almanca ve Hollandaca kadar anlaşılmaz durumdaydı.

Dilin kendisi bir *Mischmasch*, yani bir karmaşaydı: Leibniz’in dediği gibi; seçkinlerin halka aktardığı ve bir “rezalet” olan Alman melezliğini yansıtıyordu. On sekizinci yüzyılın sonunda tüm Alman kahramanlarının en büyüğü olan bir zat “Almanca kitap hiç okumadım,” demişti ve onun arkadaşı Voltaire, Prusya sarayından evine şöyle yazmıştı: “Hepimiz Fransızca konuşuyoruz. Almanca da askerlere ve atlarına kalmış artık.” Nazilik dönemi

öncesi milliyetçiliği “ödünç” kelimeleri dillerinden atmaya çalışmıştı; telefon gibi evrensel Avrupa terimlerine bile bunlar yapıldı ve Nazi milliyetçiliği kampanyayı bu istikamette yoğunlaştırdı. Ama nafileydi, Almanca *Mischmasch*, yani melez dil olarak kaldı.

Alman milliyetçiliği, bir Alman ulusu yaratma çabasıydı ve hâlâ öyledir. Sürdürdüğü gülünç parçalanmaya ve düzinelerce kemikleşmiş soylulara ve çoktan bitmiş Versay taklidi yapan beceriksiz Ruritania mahkemelerine rağmen eski Alman devletleri, bağımsızlıkları itibarıyla kendi meziyetlerine sahipti. Kültürel manada gelişmeler de olmuştu (kuşkusuz prenslerin kaprisleri nedeniyle) ancak mevcut prenslerin yönetimi altında ve kendi kendine hizmet eden himayeleriyle Alman kültürü de harikaydı aslında. Goethe, Eckerman’a şöyle demişti: “Bir kişiyle bile otuz altı kez hasbıhal etmeden, otuz altı eyaleti geçip gitmek çok güzel olurdu; şayet bir adam Almanya’nın bütün ulus için tek bir büyük başkentle birliğini hayal ediyorsa ve bu büyük başkent, dâhilerin ortaya çıkmasını teşvik eder veya insanların refahına katkıda bulunur diyorsa, o adam yanılıyor demektir.”

Başka yerlerde gerçekleştirdiği tarihsel işlevi ifa etmek için artık çok geç olsa da Almanya’nın millileştirilmesi durdurulamayacaktı. Liberal filozof Feuerbach, arkadaşı Friedrich Kapp’a şöyle yazmıştı: “Özgürlüğü esas almadıkça birlik için bir iğne bile vermem,” Anavatanını özgürlüğü bulmak için terk eden “kırk sekizlik” Kapp ise Amerika’dan şöyle yazmıştı: “Elbette demokratların değil, Bismarck’ın, gerici Junkerlerin ve eski Prusya bürokratlarının yönettiği bu muhteşem sağlamlaşmayı başarması hoş bir şey değil. Ancak böylesine büyük bir başarıdan kimin sorumlu olduğundan ziyade elde edilen sonuçlar değil midir mühim olan?”

Almanya bir ulustu ancak 1871’den önce prematüre bir ulustu, 1914 ve 1918’de daha prematüreydi. Tüm ne oldum delisi olanlar gibi, Alman ulusunun da zenginliğini, ulusunu kaybetme korkusu vardı ve hâlâ da vardır; bu korku ve terör algısı dışarıdan müdahaleyle parçalanmaktan değil, daha ziyade kendi

içinde parçalanmaktan kaynaklanıyordu. İngilizler ve Fransızlar, İngiliz ve Fransız olduklarını bilirler; Danimarkalı bir komüniste gönülden Danimarkalı mı yoksa komünist mi olduğunu sorduşumda, “Ne kadar aptalca bir soru; her Danimarkalı Danimarkalıdır,” demişti. Ancak Alman, bir Alman olduğu konusunda güvence altına alınmalıdır. Alman düdüklü tencere, altında kaynayan fanatizm ateşine ihtiyaç duymuştu hep ve hâlâ da o ateş talip gibi görünüyor.

Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri, en azından yakın zamana kadar, kısmen daha uzun ulusal tarihleri kısmen de yalıtılmışlıkları nedeniyle Alman milliyetçiliğinin bu tuhaf deneyiminden kurtulmuşlardır. Diğer iki “Pan olan”, Panslavizm ve Panamerikancılık gibi, yayılmacı Pancermenizm de ayrışma korkusunun pek de öyle paradoksal olmayan sonucudur. Bilinçli olarak kendi çapında kırılğan olan Alman milleti, içeriden olduğu kadar dışarıdan da tehdit edildiğı sürece kendisi de dünyayı tehdit edecektir; neticede Almanları, bizim dostlarımız ve onların arkadaşları şeklinde bölmeye cüret eden yabancı devlet adamları dikkatli olmalıdır; bugün biri yarın bir başkası diye kendine düşman tayin eden Almanlar ne demokrasi ne de komünizm özlemindedirler, sadece Almanya’yı düşünürler.

Alman milliyetçiliğinin bir ulus yaratma çabası olması gibi, Alman ırkçılığı da mevcut tüm Nazi öncesi ölçümlere göre, mevcut insan potansiyelinden hiçbirisi İskandinav olmayan bir coğrafi gruptan bir ırk yaratma çabasından oluşuyordu. Almanlar arasında etnik heterojenlik (Avusturyalıları Alman olarak kabul ederek) oranı, Ruslar ve Amerikalılar dışındaki diğer dünya halklarından daha fazladır.

On arkadaşşımdan hiçbirinin İskandinav standartlarını karşılamadığı ve hatta yanından bile geçmediğı halde, itham edildikleri “Aryanizm” iddiasını reddettikleri doğrudur. Ama bir tür ırkçı “Almancılık” algısıyla biyolojikleştirilmiş bir gizemi kabul etmişlerdi, bunu keşfetmekten dolayı ben de şaşırılmışım ama aslında

biyolojik olarak bir Alman ırkının var olduğu iddiasını kabul etmek konusunda yalnız değillerdi. Nazi öncesi dönemden üniversite mezunu, Nazi karşıtı bir entelektüele, Kronenberg’de hâlâ kaç Yahudi yaşadığını sorduğumda, “Neredeyse hiç kimse kalmadı ama bunu tam olarak öğrenmek için biyolojik verilerin yanı sıra, tarihsel ve dini verileri de dikkate almanız gerekir,” demişti.

Evinde gizli Talmud’u olan arkadaşım Simon, bana Yahudi Springer’in iyi bir adam olduğunu söylemişti, ben de ona “Yahudi ruhu” denen şey bir kan meselesiyken nasıl düzgün bir Yahudi olabileceğini sorduğumda şöyle cevap verdi: “Elbette bu bir kan meselesi. Bir nesil atlayabilir,” diye yanıt vermişti fakat belli ki Mendel’i hiç okumamıştı. Bir sonraki ifadesinde kastettiği şey ortaya çıkacaktı: “Yahudi kanının oranı yeterince düşük olduğunda, artık Almanlık açısından bir tehlike olmayacaktır.” Ben de buna karşılık, “Ne kadar düşük olması gerekir bu oranın?” diye sordum. O da, “Bilim adamları da bunu çözmeye çalışıyor işte,” dedi.

Bay Simon, kafasındaki “kirlilik” takıntısı konusunda yalnız değildi. Terzinin oğlu Schwenke de sık sık “ırk tahribatı” meselesinden, Nazi SS’in özel eyaletindeki “Aryanlar” ile “Aryan olmayanlar” arasındaki ayrımcı ilişkilerden söz etmişti. O ve Simon bana, içten içe bir dehşet psikolojisinde, karmaşık bir ruh halinde Yahudi ev sahiplerinin her zaman onları “mahvetmek” için “Alman” hizmetçi kiraladıklarını (bu kısmı doğrudu çünkü hizmetçiler büyük ölçüde köylü veya vasıfsız işçi sınıflarından geliyordu) anlatmıştı, neticede kaygılarının bir kısmı belli ki cinsel ilişkilerin tartışılmasına yönelik titizliklerinden ötürüydü. Elbette ne Schwenke ne de Simon’un buna dair herhangi bir kanıtı vardı.

Bir kez, öğrenebildiğim kadarıyla sadece bir kez, bir Yahudi, Kronenberg sokaklarında boynunda asılı bir tahta tabelayla yürürken görülmüştü ve tabelada şu yazıyordu: “*Ich habe ein aryanisches Mädchen besehändet*”; yani “Ben bir Aryan bakiresinin ırzına geçtim.”

Polis memuru Hofmeister, “Kimse ona bakmamıştı,” dedi.

“Neden?”

“Herkes haline üzülmüştü.”

“Neden?”

“Çünkü bu çok saçma.”

“Saçma mı?”

“Evet. Bir Yahudi çocuğu. Bir Alman,” polis bununla “Yahudi olmayan” demek istiyordu, “kız arkadaşı varmış. Kavga ederlermiş evde. Bu, olabilecek bir şey. Birbirlerine isim takarlarmış, sonra birbirlerini tehdit etmeye başlamışlar. Artık birbirlerinden nefret ediyorlarmış ama yine de seviyorlarmış birbirlerini belli ki. Bilirsiniz, bu olabilir, sayın profesör. Ancak kız çocuğu teşhir etmekle tehdit etmiş. Çocuk da buna cesareti varsa yapmasını söylemiş. Kız da buna cüret edip yapmış sonra da. İşte bu, saçmalık.”

Polis memuru Hofmeister, kendilerine Yahudilerden daha korkunç muamele edilen ve dünyanın hiçbir yerinde sesini duyuramayan Çingeneler konusunda ise daha az pişmanlık duyuyordu. Yahudiler hakkında bunu söylemeyen polis memuru Hofmeister, Çingenelerin ikinci sınıf insanlar, alt sınıftan kişiler olduklarını beyan ediyordu. “Buradaki temel fikir,” dedi, “biyolojik olarak saf Çingeneleri korumak, yani mümkünse onları hiç bozulmadan ve elbette Alman hakları çerçevesinin dışında da muhafaza etmektir. Ama Çingene melezleri, birbirine karışarak ırk için büyük bir tehlike oluşturunuyordu. Çingene kanı,” bunu dediğinde hemen valsı düşündüm, “kötüydü ama yine de” sosyal belirleyicilere değil “ortak kan” a inandığını söyleyen iyi bir adam vardı karşımda, “evleri, kasabaları veya çocukları için uygun imkânlar olmaksızın yaşamak zorunda kaldıkları koşullar nedeniyle insan onlara üzülmekten edemiyor. Kendi kendilerine nasıl yaşam sürebilirler böyle?”

Fırıncı Wedekind, “Kabul etmelisiniz ki profesör, Hitler dilencilerden ve Çingenelerden kurtarmıştı bizi,” dedi. “Bu iyi bir şeydi. Çingenelerin hile yapmayı öğrettikleri çok sayıda çocuğu,

sevimli çocukları vardı. Benim çocukluğumda köyde Çingeneler varken kapılarımızı kilitlerdik; aksi halde asla güvende olmazdınız. Onlar yabancı bir ırktı, uzaylı kanındandılar sanki.” Hitler’in Yahudilerden kurtularak da iyi bir şey yaptığını kabul etmem gerektiğini herhalde söyleyemezdi.

Bence polis memuru Hofmeister ve fırıncı Wedekind’i endişelendiren kendi ortak bilgileriydi. Yahudilerin “Almanların üstün olduğu her alandaki başarıları, arkadaşlarımda esasen şizoid bir duruma yol açmıştı belli ki. Aşağı ırk olan Yahudiler de Almanların kendileri gibi üstündü aslında. Keşke şeytan, fıtratı gereği hem insanüstü hem de aşağılık olmasaydı, Çingeneler Alman ırkçılığı uğruna daha iyi bir şeytan üretirlerdi muhtemelen. Çingeneler yeterince aşağı konumdaydı, dolayısıyla Almanların ifadesiyle üstün ırk değillerdi. Onlar kelimenin tam anlamıyla çok zavallı şeytanlardı. Şayet tipik bir Almandan ayırt edilebilseydi Yahudilerin olması gereken şey de bu olacaktı.

22. BÖLÜM

Mahalledeki İki Yeni Çocuk

Başka ülkelerde de hükümetler antisemitizmi kışkırtmaya ve sömürmeye istekliydiler aslında ama onlar için hep hayıflanmakla yetinmişlerdi. Almanya'da, yalnızca Almanya'da kamu politikasının temel taşı bu husus olmuştu. Neden? İç savaşın tuhaf vahşeti, kardeşin kardeşe karşı savaşı olası hipotez olarak akla geliyordu. Bu hipotez de yeni bir şey değildi; Rauschning, Hitler'in kendisine Almanlarla Yahudilerin birbirine çok benzedikleri için birlikte yaşayamayacaklarını söylediğini aktarıyordu mesela.

Almanlar ve Yahudiler olağanüstü bir şekilde birbirine benzerdir. Elbette aralarında büyük ve bariz farklılıklar da bulunur çünkü Yahudiler az sayıda, dağınık, eski dönemde uygarlaşmış ve güney kökenliyken Almanlar oldukça derli toplu, ilkel ve kuzeylidirler. Yahudinin Almandan daha zevkli ve lüks düşkün olması, coğrafi kökeninin ve kültürel geçmişinin yalnızca bir sonucudur. Onların Almanlardan çok daha kurnaz olması ise savunmasızlığının kısmen coğrafi kökeninin yalnızca bir neticesidir. Bireysel bağımsızlığa olan tutkusunun, Almanlarıinki gibi yüceltilmesi de dünyada dışlanmış olmalarının bir sonucudur; Almanlar arasında neredeyse o kadar belirgin olmayan doğruluğa olan ilgileri, bu dışlanmışlıktan kaynaklanan adaletsizliğin sadece bir neticesidir.

Baskıya maruz kalan ve bunun sonucunda hem üyeleri üzerinde hem de dış dünya üzerinde baskı uygulayan Yahudi milleti yoktur (veya çok yakın zamana kadar yoktu). Almanya örneğinde, ulus tarafından sürdürülen ve uygulanan baskıların hem nesnesi hem de öznesi olan bireysel bazda Yahudidir. İlk Otuz Yıl

Savaşları kapsamında Almanya'nın iç diasporası, Alman roman-tizmine ve Alman saldırganlığına zemin hazırlamıştır. Mücadeleci, çaresizce huzursuzluk içinde debelenen Alman ulusunun tarihi, Almanya'nın derinliklerine indirgenmesiyle başlar. Bireysel manada Yahudinin tarihi de benzer şekildedir. Ama Alman ulusunun ağır ağır arayabileceği şey olan restorasyonu varken; "yaşam coğrafyası" Yahudi birey tarafından hızla bulunması gereken bir şeydir.

Dağınık ve yayılmış olan Yahudiler, bir zamanlar Almanlardan çok daha vahşi bir kabileydiler, bu durumlarından dolayı kozmopolit olmaya zorlanmışlardı. Tecrit edilmiş Yahudinin bu zorunlu kozmopolitliğinin iki nihai sonucu vardı. Her ulus tarafından ezilen Yahudiler ulusun reformcusu olmalıydı, benzer şekilde dünya tarafından izole edilmiş ve hırpalanmış Almanya da dünyanın reformcusu olmalıydı. Bununla birlikte Yahudiler, insanların en kolay uyum sağlayabileni olmak durumundaydı. Modern Batı'da zayıf durumda olan dini dışında, onu kontrol altına almak ve şekillendirmek için devam eden bir kalıba sahip değildir. Savaş, darbe, kıtlık, tiranlık ve zulüm üzerine geldiğinde direnecek, başarısız olacak, arkasına saklanacak hiçbir şeyi kalmayacaktır. Tanrı dışında da sığınacak kimsesi olmayacaktır.

Almanların ise Almanya'sı vardır. Hiç değişmeyen nesilleriyle kendi vatanında, kendi halkı arasında ve kendi topraklarında yaşayan Alman bireyler, uyum sağlamaya pek ihtiyaç duymamış ve bu karakterini de hiçbir zaman tam anlamıyla geliştirememiştir. Yahudiler için yaşamın temel sorunu olan şey değişmezliktir; zaman içinde değişmediğini de söylemek gerekir, Almanlar için ise böyle bir temel sorun söz konusu olmamıştır.

Kronenberg'deki kalenin tepesinden bakınca, yirminci yüzyılın ikinci yarısında hâlâ oraların Alman vatanını olduğunu görebilirsiniz; binbir çeşit etekli kostümler (Protestan ve Katolik önlükleri farklı bağlanmış), öküzlerin (ve çoğu kez kadınlar ve çocuklarla) sulama için tarlalarında arkada tekerleklerle üzerinde

delikli peynir fiçıları çektiğine şahit olabilirsiniz. Birinci Dünya Savaşı o küçük vadileri sarsmıştır; bir köy kilisesinin duvarlarında, bin nüfuslu bir kasabada, Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma yüz tane çelenk olduğu fark edilebilir. Köydeki gençler şehirlere taşınmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı, kasaba ve şehir halkını evlerinden etmiş, halk da trenleri ve yolları doldurmuştur.

1918'den sonra, âdeta tepelerine bindirilen yeni koşullara uyum sağlayamayan, romantik ve anlamsız bir şekilde eskiyi geri getirme ümidine yönelen hantal Almanlar, kendilerini şaşkın ve giderek daha çaresiz bulurken, Yahudiler kendi kusurları (veya erdemleri) olmaksızın başlarının çaresine bakarak en iyi şekilde kendilerini geliştirmiştir: Değişen koşullar, hızlı ve radikal bir uyum sürecini elzem kılmıştır. Mommsen, Nazilerin en sevdiği alıntılardan biri olan, Yahudilerin imparatorluk Roması'ndaki "ayrıştırıcı unsur" olduğunu söylemek yerine, Yahudilerin öyle olması gerektiği için, herhangi bir çürümeye olduğu kadar, Roma'daki bir çürümeye göre de kendilerini ayarlayabileceğini söylemeliydi aslında.

1918 ile 1933 arasında marjinal ve *Luftmensch*, yani hayalpe-rest Yahudiler, hızın ödüllendirildiği ve ağır olmanın cezalandırıldığı şartlarda, çürüyen bir Almanya'da öyle bir güce yükseldi ki, başarıları, tehlikeli bir şekilde, üstün insan gibi görülüyordu. Ama Almanların üstün insan olmaları gerekmiyor muydu? Pekâlâ, o halde. Yahudinin bu rolü gasp etme düzeninin tersine çevrilmesi, üstünlük standartlarının Almanlara uyacak şekilde yeniden tanımlanması önemliydi. Halbuki Alman, yani üstün insan, bu dünyaya uyum sağlamazdı, dünya ona uyum sağlamalıydı. *So oder so*, öyle ya da böyle.

Yüzyıllar süren direnişsizlikle şekillenen uysal Almanlar, kurnaz Yahudilerle rekabet edemedi. Marjinal bir ulus olan Almanya her zaman hayatta kalmak için mücadele etmek zorunda kalmıştı ama o olgunlaştırıcı mücadeleyi sergileyen Almanların kendileri değildi. Almanlar sadece kendilerine ne söylendiyse onu yapmak

zorundaydı; kendilerine söylenenleri yapmak bir Yahudi için ise ölümcül bir şey olurdu. Yahudi ve Alman milleti riske girmek zorundaydı. Ancak Alman birey, çılgınca sarhoş olmadıkça işi şansa bırakamazdı. Yahudiler pek içmezlerdi, yaşamını sürdürmek için zinde olmaları gerekiyordu. Alman milleti ise rahatlamak için içmek zorundaydı ve milletler kandan başka ne içerdi?

Almanyada, İngiltere’de veya Rusya’da, kayıp vatanları dışında her yerde gerçekten de Yahudilerin tüy kadar hafif ve rüzgâr kadar hızlı olması gerekiyordu. Almanlar gibi olmasa bile, Almanya gibi o da düşman komşular tarafından kuşatılmıştı. Alman milleti gibi, eğer mümkünse ve gerekirse onursuz bir şekilde savaşmak zorundaydı. Onlar Alman milleti gibi her türden fuhşiyata ve aşırılığa, iyilik ve kötülüğün en uçlarına sürüklendi ve durumları hayatta kalmalarını gerektirdiğinden, büyük bir iştiaqla dâhilerin yaptıkları şeyleri yapar hale geldi. Moses Mendelssohn da bir Yahudiydi, sokaktaki bir serseri de Yahudiydi, tıpkı Schiller Almanyası’nın ve Streicher’in Almanyası’nın ikisinin Almanya olması gibi. Almanya da diğer uluslararası Yahudiler gibiydi.

Lago Maggiore’deki şu anda yıpranmış olan ama her zaman moda tatil otellerinden birinin sahibi olan hanımefendi, “Her zaman bir şey için ısrar ediyorlar,” demişti bana. Almanlardan bahsediyordu. “Israr ettikleri şeyin ne olduğu da tam olarak anlaşılmıyor. Ama hiçbir şeyden memnun olmayan kişiler, yönetimi ve diğer konukları illaki rahatsız etmeleri gerekiyor. Tıpkı Yahudiler gibi.”

“Ne?” diye tepki verdim hakarete uğramış gibi bir ifadeyle. Kadın güldü. “Her Yahudi değil,” dedi, “ve tabii ki her Alman da öyle değil; yalnızca insana bu ‘Almanlar’ hep böyle diye düşündürecek kadar sayıda kişiden bahsediyorum. Belki de önyargılıyım. Ben de yarı Almanım aslında.”

Bir noktaya sıkışıp kalmışlık duygusunu telafi etme ihtiyaç ve hayal ile gerçek dünya algısı, Yahudilerde ve Alman ulusunda üstünlük ve Mesihçilik iddiasını ortaya çıkarmıştı. Her birinin

dünyayı kurtarması gerekiyordu; dünyayı kurtarıırken aynı zamanda Almanlar ve Yahudiler de kurtarılacaktır. Ama ikisi de Protestan değildir. Dönüşüm (alçakgönüllülük manasında) ve sevginin (boyun eğme anlamında) ikisinin de misyonu içinde yer almaz. Geriye kalan alternatif ise uzmanlıktır; elbette, salt uzmanlık uğruna yapılan uzmanlıktır bu. Almanlarda, müstakbel lehtarların uzlaşmazlığı ile hayırseverlere empoze edilen gerekli uzmanlık araçları, son zamanlarda artık soykırım olarak görülecekti. Ancak Yahudiler için bir zamanlar soykırım olgusu bilinmeyen bir şey değildi, bununla birlikte hayatta kalmak için aşırı önlemler gerekiyorsa tüm dünyanın kurtuluşu onların sömürsüyle yüceltilecekti.

Diğer, daha az baskı altında olan insanlara göre, Yahudilerin karşılıklı evliliğe yönelik önyargısı anlaşılabilir bir şeydi. Batılılar arasında sadece Naziler bu önyargıyı paylaşır. Evlilik yasağının din değiştirme yoluyla kaldırıldığı Hristiyanlar arasında olduğu gibi, doktrinsel kısıtlamalar onlar için söz konusu değildir. Nazi için Yahudi sonsuza kadar bir Yahudidir; Yahudi için de Yahudi olmayan her zaman Yahudi olmayan bir kişidir. Her iki durumda da yobazlaşma kaçınılmazdır. Ayrıca ne Nazilerde (dinden uzaklaşmış Almanlardan başka bir şey değildir) ne de Yahudilerde, yobazlaşma tehdidinin azaltılabileceğine veya yok olabileceğine dair herhangi bir garanti vardır; her ikisinde de en önemli kaygı saflıktır. Bu saflık ise Almanların ve Yahudilerin kabul edeceği gibi başka halklara yönelik küstahlıktan ibarettir. Ancak diğer halklar Yahudi ve Almanlardan farklı bir dünyada yaşarken bu ikisi kendilerine ait bir dünyada yaşamaktadır.

Alman Yahudisi mükemmel bir Alman olmuştur hep. Yahudi Ansiklopedisi (*Jewish Encyclopaedia*) sanırım, dünyanın geri kalanındaki tüm Yahudilerden elli kat daha fazla oranda Alman olanlardan alıntı yapmıştır. Bismarck'ın danışmanı Yahudi Bleichröder'dan veya II. Wilhelm'in Yahudi danışmanı Ballin'den "daha iyi" bir Alman var mıydı? Ve Almanya'da "Prusyacılık" dediğimiz

şeyin anayasal temellerini Yahudi Stahl'dan başka kim atabilirdi? Azınlıkta olsalar da, er ya da geç İsrail'e de egemen olacak olanlar da Alman Yahudileridir; Profesör Bruno Bettelheim'in Kayın Ormanı (*Buchenwald*) adlı çalışmasında, Yahudi mahkûmlar arasında gözlemlediği "Nazi" davranışına benzer aşırılıkçı eğilimin yanı sıra, alışılmadık Alman tavırlarının da İsrail'deki aşırılıkçı tutumun yansımaları olarak düşünebileceğini savunuyor.

Ve o Alman Yahudileri, Yahudiliğinden bile vazgeçmeye istekli olduğu Almanya'yı ne kadar da sevmişlerdir! Yurtdışında o kadar Alman gibi görünürler ki Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nde yer alan ülkelerin her yerinde Yahudilerin Alman yanlısı olduğundan şüpheleniliyordu! 1933'te ise başına gelenlere inanamadı bir türlü; 1936'ya kadar, 1938'e kadar, 1942'ye kadar. "Daha fazla sürmez," deyip durdu kendi kendine. Böyle sürmeyeceğini düşünmesine ne sebep olmuştu ki? Çünkü burası Almanya'ydı, onun Almanyası'ydı. Ve artık, İngiltere ve Amerika'da, Fransa'da, Brezilya'da ve Meksika'da yeni bir tür Yahudi vardı; daha birkaç yıl önce sevgili ülkesinde vatandaşı olanlardan söz ederken Hitler'in yaptığı gibi, onları Yahudilerden ayırt etmek için "Almanlar" demeyi öğrenmiş olan Yahudiydi o.

Kayıkçının gözünü kamaştıran ve onu mahveden Ren Nehri'ndeki cadıya dair şarkı olan "Lorelei", Alman halkının bugün ya da dün değil, her zaman en popüler şarkısı olmuştu; o kadar popülerdi ki Naziler onu şarkı kitaplarından çıkarmaya cesaret edememişti. Bunun yerine, bu harika dizeleri "*Dichter unbekannt*, Yazar bilinmiyor" şeklinde kitaplarına dahil ettiler; aslında her Alman, tüm Alman halk şarkıları içinde en Almanca olanının yazarının Heinrich Heine olduğunu da biliyordu. Alman Yahudisi Heine ise sürgündeyken şöyle yazmıştı:

Ich hatte einst ein schönes Vaterland.

Der Eichenbaum wuchs dort so hoch, die Veilchen nickten sanft.

Es war ein Traum

*Das küsste mich auf deutsch und sprach auf deutsch
(Man glaubt es kaum,
Wie gut es klang) das Wort, "Ich liebe dich!"
Es war ein Traum.*

Çevrilemeyecek kadar güzel dizeler:

Bir zamanlar bir anavatanım vardı.

Orada meşe öyle büyümüştü, menekşe de öyle küçük ve tatlıydı ki...

Bu bir rüyaydı.

İkisi de bana Almanca buse verdi ve Almanca konuştu
(Almancada kulağa ne kadar iyi geldiğini bir bilseniz!)

"Seni seviyorum" sözlerini.

Bu bir rüyaydı sadece.

Yahudi Alman asıllı Heinrich Heine şunu da yazmıştı: "Yaşamaktansa ölmek daha iyidir, en iyisi de hiç yaşamamış olmak." Tüm dünya mı yoksa kendileri mi birbirlerine karşıydı? Hem Almanya hem de Yahudi yok edilemez görünüyordu. Morgenthauite tarafından geliştirilen "Alman sorunu"nun dünyadaki "nihai çözümü" Almanya'nın yıkımı olacağı için, Nazilerin "Yahudi sorunu"na "nihai çözüm" olarak buldukları şey, Yahudilerin toptan yok edilmesi idi. Almanya'yı ilkel bir köylü ulusuna indirgemeye yönelik Morgenthauite programının, Nazilerin Almanya Yahudilerini "topraklarda çalışan" ilkel köylülere indirgeme programından en nihayetinde farklı bir şey olmadığını varsayabiliriz. Dünyanın yapamayacak (veya yapmaya teşebbüs edemeyecek) kadar medeni olduğu şeyi Naziler yapardı. Ancak Naziler, Yahudilerin statüsünü düşürmeyi başaramadı, aksine dünya Almanya'nın statüsünü düşürdü. 1945'te kaybedilen savaştan birkaç yıl sonra Almanların toparlanması dünya açısından hayret verici bir şeydi. Ve Almanya'da kalan yirmi bin Yahudi, hem en yüksek hem de en

düşük düzeyde çabalarla her zamankinden daha büyük bir ayrıcalığa doğru ilerliyordu.

Tarihsel ve antropolojik açıdan bakıldığında Almanya'nın varlığını sürdürmesi, iki bin yıl sonra ve düzinelerce düşmanca çevrelenerek anavatanından kaçıp dağılmış olan Yahudilerin hayatta kalmasından çok daha kolaydı. Almanya yıkılmamış, ayakta idi. Belki de Almanya'nın, hatta o yılların son zamanlarında tanıdığımız Almanya'nın ayakta kalması, dünyaya, göründüklerinden daha sağlam ve dirençli olduklarını görsün diye yapılan göstermelik bir şeydi. Bu ayakta kalmanın açıklaması, tarihsel ve antropolojik analizler veya sosyopsikolojik eğri oluşturma yoluyla henüz bitirilmemiş de olabilirdi; Kabil'in Tanrı'ya cevabındaki husus bununla alakalı olabilir.

İkinci Dünya Savaşı'nın son aylarında Yahudilerin ve Almanya'nın kaderi doruk noktasına yaklaşırken, Nazi hükümetinin emriyle Alman Yahudileri tarafından haftalık olarak yayımlanan *Jüdisches Nachrichtenblatt* gazetesinde, Nazizmin hayatta kalan kurbanları, zulmün boyutları ve içeriğinin yanı sıra yayımlanma sıklığı da azalmıştı. Gazetenin kendisine ayrılan kâğıdın kalitesi de düşmüştü ve bu nedenle *Nachrichtenblatt* 5 Mart 1943'e kadar yayımlanabilecekti ancak. Bunun hikâyesi sağ alt köşede, yayını oluşturan tek yaprağın arka yüzünde, el yazması kâğıt boyutunda yer almıştı:

ALLES ZUM GUTEN

Immer gewöhne sich der Mensch zu denken: "Was Gott schickt ist gut; es danke mir gut oder böse."

Ein frommer Weiser kam vor eine Stadt, deren Töre geschlossen waren. Niemand wollte sie ihm öffnen; hungrig und durstig musste er unterm freiem Himmel übernachten. Er sprach: "Was Gott schickt, ist gut," und legte sich nieder.

Neben ihm stand ein Esel, zu seiner Seite eine brennende Laterne um der Unsicherheit willen in derselben Gegend. Aber ein Sturm entstand und löschte sein Licht aus, ein Löwe kam und zerriss seinen

Esel. Er envachte, fand sich allein und sprach: "Was Gott schickt ist gut." Er erwartete ruhig die Morgenröte.

Als er ans Tor kam, fand er die Tore offen, die Stadt verwüstet, beraubt und geplündert. Ein Schar Râuber war eingefallen und hatte eben in dieser Nacht die Einwohner gefangen weggeführt oder getötet. Er war verschont. "Sagte ich nicht," sprach er, "dass alles, was Gott schickt, gut sei? Nur sehen wir meistens am Morgen erst, warum er uns etwas des Abends versagte"

(Aus dem Talmud)

Çevirisi:

HER ŞEYİN EN HAYIRLISI OLUR

Tanrı bize ne gönderirse, iyi ya da kötü görünse de biz iyi olduğunu biliriz.

Bir zamanlar, dışarıdan sur kapıları kapalı bir şehre dindar bir adam gelmişti. Kimsenin onu içeri almak için kapıyı açmayacağı aşikârdı. Aç ve susuz, geceyi kapıların dışında geçirmek zorunda kaldı. Yine de, "Tanrı bize her ne bahşederse, iyidir," dedi ve uyumak için oraya uzandı.

Yanında eşeği vardı, feneri karanlığın tehlikelerini savuşturmak için yanıyordu. Ancak bir fırtına çıktı ve feneri söndü. Sonra bir aslan geldi ve o dindar adam uyurken eşeğini parçalara ayırdı. Uyandığında içinde bulunduğu kötü durumu gören dindar adam, "Tanrı bize her ne gönderirse iyidir," dedi ve dingin bir şekilde gün doğumunu bekledi.

Gün doğmuştu sonunda. Dindar adam kapıların açık olduğunu gördü, şehir yerle bir olmuş ve yağmalanmıştı. Gece saatlerinde şehre bir soyguncu çetesi gelmiş, bazı vatandaşları öldürmüş, geri kalanını köle olarak almıştı. Dindar adam ise kurtulmuştu. Kendi kendine şunu dedi, "Tanrı'nın bize gönderdiği her şeyin iyi olduğunu söylememiş miydim? Sabaha kadar beklemeliyiz, sonra gecenin manasını anlarız."

(Talmud'dan alıntı)

23. BÖLÜM

“Fransa’daki Tanrı gibi”

Maddeler aşırı baskı altında uç noktalara hareket eder ve konum değiştirerek bir uçtan diğerine geçer. Baskı altındaki insanlar da ruhlarının gölgelerinden, sempatilerinden (ki bu anlayışı edinmekten ziyade arz ederler), dinginliklerinden, tatlılıklarından, sadeliklerinden ve inceliklerinden uzaklaşırlar. Tepkileri yapı-saldır artık, tıpkı lastik toplar gibi (içlerinde “hayat” var diyoruz çünkü dışarıdan gelen canlı dürtüye, çok canlı bir tepki verirler), ne kadar sert zıplarlarsa o kadar yükseğe çıkarlar. Böyle insanlara bir ağacı kesmemeleri söylendiğinde o ağacı kesmezler ama bir adamı kesmemeleri söylenmediğinde o adamı kesebilirler.

Kendini Almanya uğruna kurban etmeye adanmış olan bir Alman, günlük bencilliğiyle de dünyayı hayrete düşüren aynı Almandır. Her zaman “idealleştirilmiş” (yani romantik hale getirilmiş olan) bu bencillik, sıklıkla gözlemlendiği gibi, Alman felsefesinin kalbidir, ama aynı zamanda sıradan yaşamın alışılmış duygusuzluğunun da temelidir. Sanki insan kalbinde sadece bu kadar çok özveri varmış gibi, Almanlardaki baskı o kadar çok şeyi gerektirir ki neredeyse hiçbirinde irade diye bir şey kalmamıştır artık.

Mesela gece geç saatlerde otel odasında radyo çalan Amerikalı tarafından sergilenen başkalarına karşı umursamazlığın, bireyci bir medeniyette, belki de İngilizler dışında her yerde yaygın olduğunu biliyorum ama hiçbir yerde, İngilizler arasında bile, Almanlar arasında olduğu kadar katı bir şekilde vurgulanan “görgü kuralları” yoktur; bununla birlikte kabile fedakârlığı

uğruna mücadele eden bu insanlar arasında otobüslerde, tramvaylarda veya trenlerde yaşlı kadınlara koltuklarını vermekten kaçınan erkekleri hiçbir yerde görmemiştim. Hiçbir yerde ağır valizlerle tren garında sendeleyerek zor zor yürüyen bu kadar çok yaşlı erkek ve kadın görmedim; ayrıca hiçbir yerde bir kaza mahallinde yardımcı olmak yerine boş boş bakan veya sokakta kavga eden çocuklara müdahale etmekte bu denli isteksiz tiplere şahit olmadım. Ancak Alman otellerindeki, restoranlarındaki ve mağazalardaki servis mükemmeldir. Alman bir birey sokaktaki küçük meselelerin yanı sıra, işinde veya aileye dair daha büyük meselelerinde, devletin büyük meselelerinde hep, “Umurumda değil, insan kendi işine bakmalıdır,” tavrındadır.

Gaddarca hep kendileriyle meşguldürler; ölümcül derecede ciddi ve ölümcül düzeyde sıkıcı kişilerdir (Almanların sıkıcılığı sadece Hitler tarafından sonlandırılabilirdi zaten); gergin, telaşlı, rahatsız kişilerdir; amaçsız, her zaman bir yere bir şeyler yapmak için oradan oraya sürülen, siestayı komünyon gibi kararlı, katı bir ciddiyetle benimseyen; kafede oturan bir Fransız gibi (Almanca *wie Gott in Frankreich*, “Fransa’daki Tanrı gibi” ifadesi “kaygısız” anlamına gelir) alaycı ve her zaman kibar da olmayan; İtalyan ile bitmez tükenmez akşam yemeğinde tartışan; melankolik veya hüsrana uğramış öfke hali olmaksızın sessiz kalamayan; uçsuz bucaksız bir uyumsuzluk halinde hep aç olan ya cin gibi ayık ya da kör kütük sarhoş olan; sonsuza dek insanın acı çekmek için doğduğu konusunda ısrar eden ve sonra bu ıstırabı içine oturan; ya tepkisiz ya da aşırı tepkili olan; tıknaz ve dengesiz olan; “mide rahatsızlığı”ndan mustarip olarak hep tedirgin olan; işkence görmüş, bitkin, tükenmiş, neşeli olmadıkça tamamen uyanık kalamayan; milyonlarca istisnası ve çelişkisinin yanı sıra milyonlarca varyasyonu ile birlikte biraz abartılı olabilen: Tüm bunlar baskı altındaki insanların davranış şekilleri ve sıkıntılarıdır.

Baskı altındaki adamlar önce insanlıktan çıkarılır ancak ondan sonra morali bozulur, başka türlü pek olmaz. Organizasyon

ve uzmanlaşma, sistem, alt sistem ve üst sistem gibi şeyler totaliter ruhun sebebi değil sonucudur. Nasyonal sosyalizm, insanları özgürleştirmede, özgürlüğün olmaması insanları nasyonal sosyalist yapmıştır.

Özgürlük, seçim alışkanlığından başka bir şey değildir. Artık bugünkü yaşamda seçim yapmak oldukça geniş bir kavramdır. Her gün yaşam, önce sol veya sağ ayakkabı bağını bağlama seçimiyle başlar ve Tanrı'nın rızasını dikkate alma veya görmezden gelme seçimiyle de gün biter. Baskı, seçim hakkının kapsamını zorla daraltır. İnsanlar hafif baskı altındayken küçük seçimleri de hafife alırlar. Ancak büyük seçim haklarını feda etmeleri, yalnızca büyük baskı altındayken söz konusu olur çünkü genel manada ve bireysel bazda seçim hakkı, kendilerinin makine değil, insan olduklarını hatırlatır.

Seçimde nihai faktör sağduyudur, baskı altındaki insanların çok hızlı şekilde kaybettiği (kuşatılmış "Peoria"daki gibi) bu sağduyu olma meziyeti ortak yaşantı şartlarından koptuğunun göstergesidir. Ne kadar çok zorlanırlarsa, o kadar çok akıl yürütürler ama her seferinde daha çok akıl yürütmeleri gerekecektir. Öte yandan bir de mantıksız insan olma eğilimleri vardır çünkü akıl yürütme dünyada olan bir şeydir ve "Peoria" bu dünyanın dışında bir yerdedir.

Köşeye sıkışmış akıl öfkeyle işler, genel zekâ da körelir. Teoriler, en büyük nizamdan ve en büyük karmaşadan çıkarak evrimleşmiştir, bu süreçte sadece içinden ortaya çıkılan dünya haricindeki fikirlerin kabulü gerekir. Dönemimize hükmeden iki aşırılıkçı doktrin, Marx'ın, insanın içinde bir şey olduğunu inkâr etmesi ve Freud'un insanın dışarısında bir şey olduğunu inkar etmesi, Almanya'dan zuhur etmişti. Eğer sadece Marx'ın "insan doğasının gerçekliği yoktur" ya da Freud'un "insan vicdanının toplumun korkusundan başka bir şey değildir" savlarını kabul ederseniz, ikisini de karşı konulamaz derecede bilimsel şeyler olarak görürsünüz.

Böylesine zarif bir şekilde kurgulanmış sırça köşklerinde bir insan (hatta bütün bir toplum) yaşayabilir ancak dışarıdan kuşbakışı temaşa edilmemelidir, yoksa temelin olmadığını görülecektir. Bu uydurma kurgu muhteşemdir; Almanlar, küçük şeyleri kurgulamakta emsalsizdir fakat büyük konularda, kendi meşguliyeti sırasında gözden kaçırdıkları temel düzeydeki kader meselelerinde pervasızdır. Wagner'nın kaba bir Yahudi düşmanı olması (amuda kalkması veya burnuna bir yüzük takması ya da her neyse) bir şeydir; o "sadece bir dâhi"dir. Ama Almanya'nın en büyük iki tarihçisinden birisi olan Treitschke'nin çılgın bir şovenist olması, diğeri Mommsen'in ise Jül Sezar'ı "eksiksiz ve mükemmel insan" şeklinde görmesi başka bir şeydir. Max Weber "sosyolojinin babası" olabilir ancak öğrencilerle birebir atışmaları esnasında neyin sosyolojik manada sağlıklı olduğunu görmekten de acizdir.

Atom bombasını tasarladığında "sadece bir bilim insanı" olan ve yaşlılığında artık ne yaptığını gören ve kahrolan Einstein kimdir? O, her zaman "işini el üstünde tutan" ve gerçekler söz konusu olduğunda romantik bir tavırla terzisinin daha düşük düzeydeki sıradan işine önem veren ve terzisinin zarafetinden daha fazla bilimsel kanıt olmadığını söyleyen Alman asıllı bir dehadır. Tıpkı elinin arkasında pulları nemlendirme yöntemi mükemmel olan Kronenberg'deki posta memuru gibi, nihayetinde baskıdan kaçarak kendini gerçekleştirmiş olan eğitimsiz bir uzmandır o. Etrafı sarılmış ve kuşatma baskısı altında katmaniaşmış Alman zihni; cansız insan ve toplum teorilerinin, posta pullarının yalamanın ölümsüz yöntemlerinin ve canı makinelerin üretimiyle kendi kendini yiyip bitirmiştir. Hayatını yaşayan diğerleri ise Alman ideallerine güvenmek zorundadır.

24. BÖLÜM

Ama İnsanın İnandığı Bir Şey Olmalı

Tehlikeli olan Almanların idealleridir; ideallerinin onları nüfuzu altına alamadığı durumlarda, uygulamaları itibariyle, diğer insanlardan daha iyi ya da daha kötü değildirler. İdeallerini nereden alıyorlar peki? “Tutkular” diyor filozof Santayana, “Almanların idealler dediği şeyin kadim ve münasip adıdır tutkular.” Kendi idealist kölesinin tutkuları, ya da başka bir insanın tutkuları MS 9’da ve MS 1555’te Roma’dan iki kez ayrılmıştır. Almanlar, laik Avrupa’nın kurucularını MS 9 yılında topraklarından kovmuştur; 1555’te ise Akdeniz devrindeki, Suriye ve Mısır ile Greko-İbrani kopuşunun ardından İtalya’da tutkuların birleştiği *Weltanschauung*, yani yeni dünya görüşünden kendilerini kurtarmışlardır. Bu parlak *Weltanschauung*, kişisel sorumluluk dogmasına dayanır. Bu dogma, medeniyetimizin ilk gerçeğidir aslında. Bu yeni dünya görüşünün reddedilmesi, Almanya’yı tuhaf bir şekilde köksüz bırakmıştır.

Düşünce, tıpkı duygu gibi öznelcilikle, görecelilikle, “zeki şüphecilik” şeklinde çiçek açarak sorumsuzluk algısını beraberinde getirip kök salmıştı. Almanlar, Frankenstein’in canavarlarını üretmeleri itibariyle, sadece fizikte ya da kurdukları hükümetlerinde değil, epistemoloji anlayışlarında da başarılıydı. Bunların hepsi özünde düşüncedir ama binlerce düşünme şekli de vardır. Düşünür, başka bir insanın düşüncesine kendisinininki kadar değer veremez çünkü ikisini de ölçecek bir gerçeklik yoktur, sadece iç tutarlılık, yani “sistem” söz konusudur. Aynı zamanda başka hiçbir insanın sistemi, tanımı gereği, kendisinininkinden daha iyi

değildir. Düşünmenin üstünlüğü, düşünürün zihninde bir yerlerde bulunur.

“Eşsiz bir küstahlıkla başkalarını karalayan, iğrenç bir küstahlıkla ahlaksız yandaşlarının öne sürdüğü (...), mankafalıları ancak tatmin edebilen anlamdan yoksun kelimelerin, en içi boş saçmalıklarını (...) çılgın adamların zırvalıklarını hatırlatıyor.” Bu, Almanya’nın en büyük filozoflarından biri olan Schopenhauer tarafından yazılan, Almanya’nın en büyük filozoflarından başka biri olan Hegel’e yönelik felsefi eleştiriydi. Goethe’nin Almanlar da şikâyet ettiği “bilgiçlik küstahlığı”, sıradan Batı dogması değil, tüm insanlar gibi yaşama dogmasına ihtiyaç duyan antidogmatik kişinin kendine aşırı güvenmesi hastalığıydı; buna göre kendi dogması dışındakilerin başarısız olacağı aşikârdı. Her insan kendi kendisini “okul”uydu; Almanya’da okula eğitim almak için değil, bir insan veya –daha doğrusu– bir zihin kalıbı edinmek için giderdiniz. Tipik bir Alman profesörü öğrencileri tanımazdı veya onlarla tanışmazdı (ve öğrencilerin danışman hocaları yoktu). O bir düşünür ve mütefekkindi.

Batı dogmasının zincirlerinden koparılmış Alman düşüncesi-nin içinde yer aldığı uçan balonlar, bulutların üzerinde engelsiz bir şekilde patlayarak göklere fırlamıştı. Uçan balonlar yükselerek her yere dağılmıştı. Şanslı azınlığın hangi balon sepetine bindiği bir fantezi ve adam kayırma meselesiydi. Bir kere ayakları yerden kesilip havalandıklarında, hepsi aşağıya doğru düşme ve balonun delinmesi gerçekliğine karşı eşit derecede dayanıklıydılar. “O adam, orada dikilmiş duruyor,” dedi yaşlı polis Willy Hofmeister. “Ben de burada duruyorum. Onunla tartışamam. Aptal değilim ama o, tüm hayatını okuyarak ve çalışarak geçirdi. O biliyor. Ben ise cahilim.” *Wir Einfachen*, biz basit ve sıradan insanlarız, onlar ise *Die Gebildeten*, eğitilmiş insanlar diyerek tezatlıklarını kıyaslı-yordu polis arkadaşım.

Balondan aşağıdakiler ise bir gün Nazi olacak milyonlarca kişi, Balzac’ın ifadesiyle, kalabalığı şişirmek için dünyaya gönderilmiş

gibi görünen “küçük adamlar” ve sıradan insanlardı. Almanya’ya ilk geldiğimde, bir Alman teologdan nasyonal sosyalizmin *inner-licher Konflikt*, yani ahlaki ikilem ile karşı karşıya bıraktığı böyle “küçük bir adam” bulmama yardım etmesini istedim. İlahiyatçı şöyle cevap verdi: “Ahlaki ikilem? Hiçbirinde yoktu öyle bir şey. Hepsi küçük sosisler, *Würstchen* gibidir.” Sekizinci sınıftan itibaren gerçek bir eğitim sistemine tabi olan seçkinleri, sahnesi, fi-larmonisi ve kitapçılarıyla kanatlanmış olan Alman düşüncesi, küçük sosislikten kurtularak havalanmıştı. Geri kalanına ne olduğunu ise büyük Alman üstatlarının en büyüğü söylesin:

Bilime sahip olanın sanatı, dini de vardır;

Bilimi ve sanatı olmayan ise bırakın dindar olsun.

Geri kalanı için kiliseler, cennet ve memleket ezgileri vardı. Pas-kalya’da Kronenberg Üniversitesi oditoryumunda düzenlenen Kronenberg Şarkı Festivali’nde akademisyen meslektaşlarımdan hiçbirini görmedim. Ama on “küçük adam”ın sekizi oradaydı.

Koca adamlar küçük adamları etkileyebildiği ölçüde, amaçları aslında her şeyin küçük adamları kendilerinin yeteneksiz olduğuna inandırıp bu düşünceye onları ikna etmektir. Akıllı şüphecilik-ğin yanı sıra, akılsız şüphecilik de vardı; nitekim Nietzsche uzun zaman önce, Almanların bir bütün olarak şüpheli olduğunu id-dia etmişti. İbadethaneler yavaş yavaş boşalırken, hâlâ inananlara Alman silahlarının yenilmezliği sözü veriliyor, kiliselerin altında-ki temel zemin kayboluyordu. Alman silahlarının yenilir olduğu kanıtlandığında ise kiliseler inandırıcılığını iyice kaybetmişti.

Ama iyi bir dini inanca sahip olmayan insanların kötü bir dini olacaktır. Bir dinleri olacaktır yine, inanacakları bir şeyle-ri olacaktır. Almanlar üzerindeki baskıya kıyasla başka yerlerde hafif olsa bile sadece Almanlar değil, genel manada insanlar ya-şamın baskısına dayanamazlar. Hitlerizm dogmaya, Romalılarla birlikte kovulamayan barbar dogmaya, kabile dogmasına dönüş

mahiyetindeydi; buna göre her insana yalnızca kabilenin önemli olduğu ve o kabilenin bir üyesi olduğu ölçüde insanın kendisinin değerli olduğuyla ilgili dogmaya kitlesel bir yönelme söz konusuydu. On Nazi arkadaşım ve yetmiş milyon Almanın büyük çoğunluğu bu anlayışa akın etmişti. Alman düşüncesi, onların bu kaçıışında onlara yol gösterici olma zahmetine girmemişti. Onları yerde bırakmıştı. Hitlerizmle birlikte artık, bir çekirdek uğruna eski ideallerin kabuklarının etrafında kök salarak yeniden dönüp yere çakılmışlardı.

Hitler karşlarına çıktığında Almanlar duygusal olarak yetersiz besleniyordu. Rahatlama halindeyken bile, kuşatılmış bir şehirde yaşam, şüphesiz ki kaskatıdır. Mutluluk, ulaşılamaz olduğu için reddedilir; bunun için Almancada bir kelime olarak *Glück* türetilmiştir, şans demektir ve şans elde etme peşinde olduğunuz zaman yaşanan süreç çöküş gibi algılanarak küçümsenir. Ama o süreci çılgınca zevk peşinde olanlar değil, sorumluluk sahipleri böyle algılar. Alman insanının yaşadıkları olağan saatleri gün geçtikçe sohbet ve kendilerini ifade açlıklarını doyurmamaktaydı. Sohbet etme imkânlarının azalması aslında çok modern bir fenomendir ve en modern kitle iletişim araçlarının samimi sohbetlerin yerini aldığı her yerde artık bir dünya olgusu haline gelmişti ancak baskıyla ortaya çıkan maraz başka bir şeydi. Baskı, ihtiyatlı olmakla aynı şey değildi, herhangi bir inkârdan da (Almanlar burada emsalsizdir) daha kötüsü kendini inkâr etmektir.

Boğuk, üstü kapalı bir atmosferde, ezoterik, titiz ve içe dönük bir “Alman” düşünce tarzı gelişti, bu da Alman duygularının kurak topraklarında ortaya çıktı. Nasyonal sosyalizm o kurak toprağı işledi ve besledi, o topraklar aniden ateş ve kanla kırmızı renkte meyvelerle filiz verdi.

25. BÖLÜM

Basma Düğmeli Panik

Kronenberg’de bir cumartesi öğleden sonra, istirahat eden üç duvar boyacısı, evimizde bazı Brendiyi bulmuşlardı; bir ziyaretten döndüğümüzde ise, evin darmadağın hale geldiğini ve boyacıların sarhoş olduklarını gördük. Bir buçuk metre boyundaki hizmetçimiz Tante Käthe, yani Käthe Teyze bizimle birlikteydi. Onlara paspas ve süpürge verdi ve “Ortalığı temizleyin ve çıkın,” dedi. Anında, sessiz sakın bir şekilde ortalığı temizleyerek çıktılar. Pazartesi sabahı boya işine devam etmek için tekrar geldiler, tek kelime bile özür dilemeden, utanıp arlanmadan ya da hiç kimsenin yüzüne bakmadan öylece işe koyuldular.

Almanların hızı, baskı altındayken serbest bırakıldıkları andaki kaydettikleri ilk hızla aynıydı. Sonra yeniden baskı altına girince Alman adam silkinerek yeniden ortaya çıkardı: gözü açılmış, ağır mı ağırdı. Baskı altındaki kişiliği hem aşırı derecede iddialı hem de o derecede itaatkârdı. Özünde aşırılık vardır. 9 Kasım 1938’de ülke çapında sinagogların yakılacağı haberi gelmişti. Sürpriz kutudan fırlayan palyaço gibi serbest bırakılan bir milyon adam galeyana gelerek harekete geçmişti. Ertesi sabah Göring’in emriyle kutularına geri sokulan bir milyon adam inlerine döndü; önceki gece bu konu hakkında pek düşünmemiş olan bir başka altmış dokuz milyon insan ise sessiz kalan milyonları kınadı ve belli bir *Zucht und Ordnung*, yani disiplin ve intizam içinde kundakçılık, soygun, köleleştirme, işkence ve cinayet cürümleri ya-sallaştırılmış biçimde devam etti.

Zucht und Ordnung, yani disiplin ve intizam. Birbirinden nefret eden ve birbirine zıt iki ahlak anlayışını temsil eden polis ve terzi arkadaşım Hofmeister ve Schwenke bir konuda uzlaşmıştı: “Disiplin ve intizam içinde olduğunuz sürece bu duruma demokrasi veya diktatörlük demenizin ya da başka bir şey demenizin bir manası yok.” Daha duyarlı olan marangoz Klingelhöfer ve duyar-sız tahsildar Simon da aynı şeyi söylemişti. Sürekli bir kuşatma halindeyken ne ahlak ne din ne de yasalar belirleyicidir. Yasala-rında teminatı düzen ve intizamdır; yasa ve intizam iki ayrı şey değil tek şeydir.

Belsen’in gaz odaları özellikle Almandı; Ukrayna’daki doğaç-lama katliam çukurları Nazilere aitti. Bu ikisi arasındaki fark ise çok büyüktü. Nazizm, Lutherci Reform ve diğer tüm Alman ayak-lanmaları gibi, devrimci doğaçlama unsurları içeriyordu. Ancak Nazizm her zaman ordu ile savaş halindeydi. Ordu Almanlarındı. 20 Temmuz 1944’te Hitler’e karşı gerçekleşen darbenin dikkat çe-kici noktası, bunu üstlenecek bir avuç ordu subayının bulunabil-mesiydi, pervasızca planlanmıştı; bunun başarısız olduğu ya da başarılı olabileceği değildi mesele. Vatana ihanet olarak muamele edilmişti. Olanlar Almanlık dışıydı.

Gerçekten Almanlara özgü olan şey, soğuk katliam, yasal, me-todik ve tam olarak koordine edilmiş “ulusal düşmanların” siste-matik zulmü olarak adlandırılan şeydi. “Soğuk savaş” ile “planlı Yahudi katliamı”nı birleştirmeye çalıştığınızda, bu ikisi birleştiri-lemes gibi görünebilir. Ancak Nazi Almanyası, yekvücut olarak çılgına dönmüştü, bu vücudun organları takdire şayan bir şekilde koordine edildi. Almanlar tarafından işgal edilen halkın evrensel çapta tanıklığı, işgal edenin insanlık dışı tavırda olması, emre ita-at edilip edilmediğine bağlı olarak öfkeden formaliteye, ateşten buza ve tekrar tekrar talimat düğmesine basarak geçiş sürecin-den ibaretti. Bir Nazi, bir mahkûmun karısı ve çocukları olduğu yönündeki iddiasıyla harekete geçirilebilirdi ama bir Alman aynı

durumda olsa mahkûma karşı, “Benim de çoluk çocuğum var,” derdi herhalde.

İlk ve son olarak özgür bir adam olmak için Almanların sakin ve tutarlılıktan uzak tavrının yanı sıra, itaatsizlik konusundaki yetersizliği ulusal tarihinin de özünü oluşturur. Almanya sık sık bir karşı-devrim yaşamıştır, ancak hiçbir zaman doğrudan devrim yapmamıştır. Almanların devrim dediği şeye Amerikalılar darbe girişimi der. “Alman devrimcileri,” diyordu Lenin, “peron biletleri olmadığı için demiryollarına bile el koyamadılar.” Dışarıdan gelen ziyaretçilerin tren kulübesine kabul edildiği on Alman kuruşu değerindeki bilettir o. Reform ve karşı-Reform’un ikisi de karşı reformdu aslında. (Luther’in “köylü” ayaklanması, Luther’in *Against the Murderous and Rapacious Hordes of the Peasants* [Köylülerin Katil ve Açgözlü Sürülerine Karşı] adlı kitabıyla son bulmuştu.) Napolyon’a karşı yapılan Alman Kurtuluş Savaşı, Almanya’ya barış zamanında getirilen zorunlu askerlik uygulamasını başlatmıştı; imparatorluğun 1871’deki devrimci birleşmesi ise Prusyalı genç soylular tarafından gerçekleştirilmişti.

Almanların birdenbire ayaklanması, siz buna özgürlük mücadelesi ya da saldırganlığı da diyebilirsiniz, bir tür periyodik paranoyak panikleme hamlesinden ibarettir. Ara sıra, dışarıdan gelen baskı tepkisizce izlenmiş, bu baskı Almanya’dan Almanların tepesine indikten sonra yine bir sessizce panik hali olmuş, ardından da semptomsuz bir şekilde disiplin ve intizam halinde halkın galeyan hali oluşmuştur. Bu pasif hallerinden dolayı Almanya’yı suçlamak, Almanları o kadar suçlayamasak bile devedikenini meyvesinden dolayı suçlamak gibidir. Öteden beri hep var olan ve tekrar tekrar üzerine bindirilen yıkım, yenilgi, bölünme, yabancıların işgali ve soğuk savaş baskılarıyla “bunun” bir daha olmayacağını varsaymak hayalperestlik olurdu muhtemelen. Sadece bunlar yine olmakla kalmayacaktır, yetmiş milyon Almanın yaşamı derinlemesine değişmedikçe ve Wie Gott in Frankreich, “Fransa’daki Tanrı gibi” yaşamının bir yolunu bulmadıkça bu tür sıkıntılar, yeniden olması beklenen bir şeydir.

III. KISIM

Davaları ve Çıkış Yolları

Mahkeme

9 Kasım 1948:

“DİNLEYİN EY ŞEHİR HALKI, EY DÜRÜST İNSANLAR!”

Kronenberg’de sabah saat on olmuştur ve kalenin hemen altındaki adliyede, Hessen Bölge Mahkemesi’nin üç üyesi kararı açıklamak için kürsüye çıkmıştır. Sanıklar ve avukatları ve bazı sanıkların birkaç yakın akrabası dışında, duruşma salonu neredeyse boştur, çünkü gerçek şu ki Kronenberg’de görülen duruşmaya pek ilgi yoktur.

Kronenberg sakin bir kasabadır. Almanya’da çok sayıda bulunan (veya eskiden) sessiz ve kadim “resimli kitap şehirleri”nden biridir burası. Şimdi bu tür kasabaların ya da küçük şehirlerin birçoğu kısmen ve bir kısmı da tamamen yok edilmiş durumdadır. Ancak tarihi Kronenberg (savaşlarda her zaman olduğu gibi) ancak hafifçe yara almış vaziyettedir. Ve şimdi tüm hafif yaralı şehirler gibi, Kronenberg’in savaş öncesi nüfusu neredeyse iki katına çıkmış ve tren istasyonu çevresinde ve Werne ovaları boyunca resimli kitaplarda görülmeyen barakalar ve küçük ağıl tipli evler vardır.

Kronenberg, resim kitabı görünümünü koruyamadığı için mazur görülmelidir. Görüyorsunuz, artık turist falan yok. (Almanya’ya kim gelirdi ki?) Ve Kronenberg sakinleri (para birimi istikrarıyla tasarrufları henüz ortadan kalkmış olanlar bile) hayatlarını idame ettirmekle meşguller. Şehir perişan, çok perişandır; sinagogun bulunduğu yerde yabancı otlar artık insan boyu yüksekliğindedir ve o araziye çevreleyen demir çit paslanmış durumdadır.

Ancak savaşın bıraktığı harabeler Kronenberg’de az sayıdadır. Gece iki ya da üç kez çeşitli uçaklar şehrin üzerinden çaprazlama geçmiş ve bir sokaktaki bir düzine evin tepesine bomba bırakarak

yakıp talan etmiştir; hepsi bu, sessiz, küçük, endüstri şehri falan olmayan Kronenberg'de, görünüşe göre tren istasyonunu hedef alan bombardıman uçaklarının istasyondan iki kilometre ötedeki üniversitenin göz kliniğini ateşe vermeleri ve elli üç gözü kapalı hastayı yakmış olmaları ise istisnadır.

Yine de hasar tamamen harabelere bakılarak ölçülemez; yıllar süren hava saldırısı alarmlarında her gece verilen ruhsal tahribatla da ölçülür; pastörize edilmemiş süt fiyatlarıyla, bir günlük çalışma maliyetiyle satın alınabilen ve bir saat içinde yanıp biten odun paketiyle de ölçülür. Kronenberg'li, her şeyi sil baştan yeniden dinleyemeyecek kadar ruh yorgunu, kale tepesini ardındaki adliyeye kadar tırmanamayacak kadar beden yorgunu insanlardır artık.

Katherine Kilisesi çanı, bölge kilisesi çanı ve belediye binası horozu saatin on olduğuna dair eşzamanlı olmayan bir uyarı verene kadar üç yargıç sessizce oturdu, sonra sağında ve solunda meslektaşları ile başlarını sallayan Kıdemli Yargıç Erst kararı okumaya başladı:

"Bu, 9 Kasım 1938'deki sinagog kundaklamasından ötürü açılan ve Alman mahkemelerinin tam yetkisi altında karara bağlanacak ilk davadır. Önceki davalar, ABD'nin Almanya İşgali Yüksek Komutanlığı bünyesindeki Nazileştirmeden arındırma işlemlerinde karara bağlanmıştır.

"Bu davadaki her sanık, önceki tüm davalarda olduğu gibi, yukarıdan kendilerine verilen emirlere göre hareket ettiğini savundu. Nürnberg'deki Uluslararası Askeri Mahkemesi tarafından ileri sürülen doktrin, yukarıdan verilen emirlerin insanlığa karşı bir suçun savunması oluşturmadığını iddia ediyordu. Bu doktrin bizim mahkememizce açık ve net olarak görülmemektedir. Vatandaşlar hukuka ve kanun görevlilerine uymalı, yoksa anarşi hüküm sürecektir ama yine de hiç kimse insanlığa karşı suç işlememelidir. Belli ki burada bariz bir çelişki vardır.

"Ancak mevcut davada, suçlamaların doğruluğu, bu doktrinin açıklığa kavuşturulmasını veya görünen çelişkinin çözülmesini gerektirmez. Bu nedenle, ulaşılan bir bulguya geçebiliriz.

“Bu durumda asıl emirleri kimin verdiğini veya asıl emirlerin gerçekten de verilip verilmediğini bilmiyoruz. Almanya’da 9 Kasım 1938’de bir gecede 586 sinagogun tahrip edildiğini ve meşhur ve maruf olan konularla ilgili mahkemenin bilgisi ölçüsünde yargı kararı alındığını biliyoruz. Bu kararla Alman ulusunun rezil olmasına ve dünyanın her yerinde Alman şahsiyetine yönelik trajik bir yanlış anlaşılmaya yol açıldığı bir hakikattir.

“Mevcut davada, mahkemenin göz ardı etmediği, sinagogun bu veya önceki davalardaki sanıklarından herhangi birinin suç mahalline yaklaşımadan dakikalar, hatta saatler önce yandığına dair ifadeler bulunmaktadır. Bunun doğru olduğu görülmektedir; ayrıca, artık suçlulardan herhangi birinin kimliğinin tespit edilmesi olası değildir. İlgili olabilecek her türden resmi ve gayri resmi kayıtların büyük bir kısmının savaş öncesinde, esnasında veya sonunda imha edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

“Ancak buradaki suçlamalar, yani bir halk güruhu tarafından asayişin ihlali ve kundakçılık suçlamaları, muhtemelen sonsuza değin cevapsız kalacak olan birçok soruyu yanıtlamamamızı da gerektirmiyor. Yasalar uyarınca, mahkeme yukarıdan emir alma iddiasına rücu edebilirse, bu tür emirleri yerine getirmeye dair isteğin veya hevesin söz konusu dahi olduğunun kanıtları dikkate alınırsa, eyleme katılımın suç olduğu söylenebilmektedir. Böyle bir istek ve heves, bazı hadiselerde tespit edilmiştir.

“Suç işlendiği günden bir önceki gün, Paris’te yaralı diplomatik müsteşar vom Rath’ın ölümü vakasında Yahudilere karşı ciddi tedbirlerin alınması beklenmeliydi ve genel olarak bekleniyordu da zaten. Yapmacık olarak beslenen gerilim, serbest bırakılıp sonra da bastırılmıştır. Tehdit oluşturan tehlikeye karşı, örneğin, kendileri Yahudi karşıtı eğilimli olan veya bir pasif göreve çekilen polis gibi, kamu düzeninin olağan korunmasını sağlayan birimler vardır.

“Suç mahallinde polis olmadığı tespit edildi, neden olmadığını adli olarak bilmiyoruz. Bu şartlar altında, iki kişiden oluşan bir grubun hiçbir direnişle karşılaşmayacağı da beklenen bir şeydi.

Özellikle de bu kişilere SA üniforması giydirilmişse iki adam bile normal olarak hiçbir direnişle karşılaşmazdı. En küçük grup bile halkın huzuruna tehdit oluşturabilirdi. Tedbirlerinin en yüksek resmi yerlerde onaylandığını hesaba katabilirlerdi, neticede asayişin sağlanmasından sorumlu resmi birimlerin de bu tür bir durumda silahlarını kılıfından bile çıkarmayacakları aşikârdı.

“Mahkeme cezayı tayin ederken, sanıkların siyasi faaliyetlerinden kaynaklananlar dışında hiçbir suçtan mahkûm edilmemiş olmalarından dolayı onlara hoşgörü gösterilmesini uygun bulmuştur. Zikredilen bu hususlar ‘suç sınıfı’na dâhil değildir. Onlar iyi vatandaşlardı ve önümüze gelen kayıtlara göre onurlu insanlardı. Siyasi tutku onları suçlu haline getirmişti. Parti ve SA’nın üyeleri olarak yıllarca süren propagandadan kötü bir şekilde etkilenmişlerdir. Hepsi okuryazar olmalarına ve çocukluklarında okulda din eğitimi almış olmalarına rağmen, eğitim düzeyleri yüksek değildir. Burada öyle ifade ediliyor, çünkü kendilerinden başka inanan insanlara saygı sorununa karşı bireyler olarak sorumlu bir pozisyon almıyorlarmış gibi görünüyorlardı.

“Devletin yönetimindekilerin popüler olmayan kişilere veya gruplara veya mülklerine yönelik bu tür saldırıları cezalandırmayacağı ve bu anlamda bu tür saldırıları tercih ettikleri ve hatta teşvik ettiği bir zamanda suç işlenmiştir. Ayrıca devletin en üst düzeydeki yetkililerin çoğu, kendi siyasi popüleriteleri için bu tür kişi veya grupların en şiddetli ithamları dahilinde birbirleriyle rekabet etmiş oldukları anlaşılmaktadır, böylece tavsiye ve yönlendirme için kamu görevlilerine itaat etmekte beis görmeyen sıradan vatandaşların tutkuları uyandırılmış görünmektedir.

“Ancak bazı gerçekler, mevcut davada pişmanlık durumunu tolere etmeyi engellemektedir.

“Bu cezai suç teşkil eden davalardaki sanıkların neredeyse tamamı birbirlerini suçlamışlardır (ve kendilerini aklamak veya bir avantaj elde etmek için birbirlerine dair ihbarlarda ve suç ithamında bulunmuşlardır). Bu, Almanların gurur duyabileceği bir tavır

değildir. Ve bu tavır ve ithamlar mahkememiz üzerinde, ve görünüşe göre diğerleri üzerinde de tüm ihbarların ve karşı ihbarların ağırlığının ortadan kalkmasına sebebiyet vermiştir.

“Ayrıca çeşitli iç çelişkileri tespit edilmiş olan sanıkların neredeyse tamamı, daha önceki yargılamalarda söylediklerini hatırlayamadıklarını veya söz konusu olayların emin olamayacak kadar uzun zaman önce meydana geldiğini ya da bu hadiselerin üzerinden çok daha önemli şeyler yaşadıklarından ötürü ifadelelerini hatırlamadıklarını beyan etmişlerdir. Eski SA saldırı önderinin kundaklamadaki rolü ile ilgili olarak üç yıl hapis yattığı hapishaneden buraya getirilen tanık Karl-Heinz Schwenke, özellikle tatsız bir davranış sergilemiştir. Yaşlı bir adam olduğu ve açıkça hatırlayamadığı iddiası ciddiye alınırsa, bir Hristiyan olduğu ve nasyonal sosyalizm sırasında ayrıldığı Protestan Kilisesi’ne yeniden kabul için başvurduğu için onurlu bir adam olarak görülmesi gerektiği şeklindeki tekrarlanan iddiası geçersiz kılınacaktır. Şayet altmış sekiz yaşında ve görünüşe göre sağlıklıysa, geçmiş eylemlerinin sorumluluğunu üstlenemeyecek kadar yaşlıysa, Hristiyanlığın ne olduğunu bilemeyecek kadar yaşlı olması beklenirdi.

“9 Kasım 1938’den sonraki siyaset ve savaşın varlıklı günlerinde, bu dava ve kundaklamadan kaynaklanan diğer davalardaki tüm sanıkların mülkiyet, özgürlük ve sağlık ya da bu üçünden birden kayba uğradıkları doğrudur. Yahudi soyundan veya inancından olanlar da dahil olmak üzere, hiç suç işlemeyen yurttaşlarımızın da bu tür kayıplar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Mahkeme, tarihi geri alabilseydi şüphesiz ki sanıklar da cürümlerinden geri dönerdi ama mahkemenin de onların da böyle bir şey yapamayacağı ortadadır.

“Buna rağmen böyle bir dönüş ve pişmanlık, sanıkların cezalandırılması, kaybedilen mülkiyet haklarını, kaybedilen insan haklarını, daha sonra kaybedilen hayatları ve sanıklar da dahil olmak üzere birçok insanımızın namus ve insanlıklarından edilmesini tersine çevirmeyecektir. İşlenen suçlar diğer değerlerin de yitirilmesine yol açmış, Alman milletimizi ve Alman medeniyetimizi utandırmıştır.

“Asıl fail (elimizde kanıt olduğu kadarıyla), eski Saldırı Önderi Schwenke, bu suçtan mahkûmiyet üzerine üç yıl hapis cezasına çarptırıldığından dolayı görevleri itibarıyla ona bağı olan mevcut sanıklar daha az ceza almalıdır. Bu nedenle mahkeme...”

26. BÖLÜM

Kırık Tuğlalar

Güneşli bir bahar öğleden sonra, yedi yaşındaki oğlumuz Dicken, Kronenberg'deki evimizin dışındaki sokakta oynarken, dört Amerikan jet uçağı uğultularıyla şehrin üzerinden geçip etrafta bir tur atıp uzaklaştı. Kronenberg üzerinde gördüğümüz ya da duyduğumuz türden ilk uçaklar ve o çevrede gördüğümüz ya da duyduğumuz ilk jetlerdi bunlar. Herkes pencereye koştu. Aşağıda Dicken'in altı, yedi ve sekiz yaşlarındaki oyun arkadaşlarının da onun gibi şaşkınlıkla gökyüzüne baktıklarını gördük. Ama sokakta oynayan on veya on bir yaşından daha büyük çocuklar da vardı, onlar ve daha büyük olanlar dehşetle çığlık atarak, elleri başlarının üstünde kavuşturur halde kaçtılar. "Jetleri gördünüz mü?" dedi Dicken içeri girince. "Evet," dedik. Dicken, "Peki ama, o büyük oğlanlar ve kızlar neden kaçtı?" diye sordu bize.

1939 ile 1945 arasındaki savaş, sonunda "savaş müdavimi adamlar"ın, yani Almanların ülkesine kadar gelmişti. Ve 1943'ten sonra Hermann Göring (1941'de, "Almanya'ya tek bir bomba düşerse benim adım Hermann Meyer'dir," demişti) Hermann Meyer olduktan sonra, savaş ortamını onlarla birlikte yaşamak için "savaşçı"ların evlerine girmişti. Onlarla birlikte yaşarken onlarla yemek yemek, yataklarında uyumak ve çocuklarının öğretisini, hastalarının bakımını ve yaşayanların cenazesini üstlenmek için de çıkagelmişti savaş. 9 Mayıs 1945'teki Almanya, kırık tuğlalarla dolu bir dünyaydı artık.

9 Mayıs 1945'te artık Naziler, Nazi olmayanlar, Nazi karşıtları ortalıkta kalmamıştı. Sadece insanlar vardı; hepsi kesinlikle bir

şeyden suçlu, hepsi kesinlikle bir şeyden ötürü masum halde, gerçek Bin Yıllık İmparatorluk'un kırılmış tuğlalarının altından çıkan insanlar vardı. O tuğlaları inşa etmek bin yıl sürmüştü halbuki.

Bu taştan tuğlalar evleriydi onların; cephane fabrikaları veya istasyon şalt binaları değil, evleriydi. Worms şehrinde, demiryolu kavşağı mucizevi bir şekilde hiç dokunulmamış halde dimdik duruyordu; üç yüz metre ötede ise bir zamanlar apartman olan bir sıra duvar vardı sadece ve dünya boya tröstünün merkezi olan I. G. Hochhaus binası da hasar görmemişti; Berlin'deki Patent Ofisi de sağlam durumdaydı. Ve Almanya'nın her yeri bu haldeydi, çünkü savaş doğrudan evlere karşı bir saldırıdan ibaretti. Bir baskın Freiburg'un üçte birini harabeye çevirmişti; Dresden yirmi dört saat içinde talan edilmişti. Ve Hamburg! Münih! Rotterdam! Varşova! Coventry! Stalingrad! Amerikalılar bu olanları nasıl anlayabilirdi? Anlamadılar da zaten.

Amerikalıların beşte biri her yıl meskenlerini değiştiriyor; Amerikalılar, her elli yılda bir yepyeni bir Amerika inşa ediyor; Antietam savaş alanını, Gettysburg savaş alanını, Bull Run savaş alanını ziyaret eden Amerikalılar bir zamanlar ev olan kırık tuğlalarının dünyasını nasıl anlayabilirlerdi? Evler insan demekti. Evlere karşı savaş, insanlara karşı yapılan bir savaştı. "Stratejik bombalama", savaşın küçük şakalarından biriydi; strateji de demiryollarını, elektrik santrallerini, fabrikaları ve evleri vurmak demekti aslında. 1944'ün sonunda çelik üretimi tamamen çökünceye kadar, Almanların kullanımda olan her ray için bahçelerde dört rayı vardı, bir avluya bomba düştükten sonra iki ila altı saat içinde, raylar zıplayarak tekrar etrafa hareket ediyordu. Ancak uykusuz işçiler bu kadar hızlı hareket etmiyorlardı, korkmuş işçiler daha yavaş hareket ediyordu ve evleri ellerinden gitmiş (ve belki bir karısı veya çocuğu) işçiler ise hiç ama hiç hızlı hareket etmiyorlardı.

İç savaş esnasında muharebe alanlarını ziyaret eden Amerikalılar, bombanın randımanını artıran şeyin bir insanın hayatı olmadığını ve onun yaptığı işi olmadığını, onun biriktirdiği yaşama

ve çalışma gerekçesini bilemezlerdi. İlk etapta o sadece ölü bir düşmandı. İkinci aşamada ise canlı bir müttefikti. İlk kez Almanya'nın "savaş müdavimi adamlar"ına kadar gelen savaşta, oturma salonu en önemli askeri tesis olmuştı ve salon duvarındaki resimler birincil askeri hedefti. Bomba, fabrika işçisinin oturma salonuna çarpacaksa, fabrikanın da talan olmasına izin verebilirdi. Savaşları kazanmanın yolu işçinin, madencinin, askerin oturma salonunun duvarındaki resimleri vurmaktı. Ve bir ya da iki, hatta üç kilometreden yukarıdan yapılan bir bombardımanın, Berlin'i ya da Kronenberg'i ıskalaması imkânsız gibi bir şeydi.

Sözler değersizdir ve her biri bin tane kelimeye bedel olan resimler de değersizdir. Görmek, inanmak demek değildir. Sadece orada bulunmuş olmak, o şeye doğru ya da oradan koşarak kaçarken vurulmuş ya da vurulmamış olmak, yarım saat önce ya da yarım dakika sonra yapılmış olabilecek bir şey yüzünden sonsuza dek üzölmek de değeri olabilir. Bir kitap, bir çift ayakkabı veya bir anne veya çocuk kurtarılmış olabilir. Veya bir pasaport bile kurtarılabilir. Ya da bir çift ayakkabı bırakılsaydı bir çocuk yaşıyor ya da çocuğı bırakılsa anne kurtulmuş olabilirdi.

"Vurdum", "tam isabet", "yıktım", "devirdim" gibi kelimeler ve ifadeler, ödüllü mücadeleler veya bir lunaparkta düşük ederi olan madeni paralarla üç topa nişan alırken söylenen şeylerdir. Tüm bu ifadelerle söylenebilecekler, Stuttgart'ın "vurulduğu" veya Bremen'in "yerle bir edildiğı" (veya Coventry veya Stalingrad veya Seul) şeklinde de olabilir. Bu, İsa Mesih'in marangozluk yaparken elindeki bir çiviye parmağına çaktığını söylemek gibi bir şeydir. Hiç söylemeseniz daha iyi olur.

Savaşta namluların çevrildiğı o evler (derme çatma evler bile) birbirine halatlarla bağlanmış devasa kerestelerden ve pürüzsüz, geçirimsiz bir sıvayla kaplanmış taş tuğlalardan inşa edilmişti aslında. Almanya'da kırsal yerler, gecekondu mahallesi, eğimli veya oyma ahırlar yoktu; katranlı kâğıtlar veya ince tahta kaplamalı

gecekondular, terk edilmiş mahalleler de bulunmuyordu; çürümüş çitler, paslanan otomobil yığınları, küflenmiş ve üstü açılmış çatılar; geriye havaya uçurulacak ya da paslanacak başka hiçbir şey kalmamıştı. Her şey sonraki nesle kadar dayanması için inşa edilmişti. Belki de bu, son nesildi.

27. BÖLÜM

Kurtarıcılar

Almanya'nın ve Almanların 1945'teki yenilgisi, onları o hale getiren baskıları hafifletmeyi amaçlamıyordu. Öyle de olmadı zaten. Aksine bu yenilgi, totalitarizm ve saldırganlık üreten tüm eski baskılara, suç itham etme ve cezalandırma süreçleri gibi zorunlu olarak yeni baskıları da beraberinde getirdi; önce ülkenin kendisi, ardından iş dünyası ve endüstrisi parça parça edildi; onarım maliyetleri, tazminat maliyetleri, istila maliyetleriyle birlikte tepeden tırnağa yıkım yaşanmıştı.

Herhangi bir işgalin başarı şansı olsaydı, Batı Almanya'nın Amerikalılar tarafından işgalinin de (bazen İtilaf Devletleri işgali olarak da adlandırılır) öyle olması gerekirdi. İşgal ilerledikçe, ki bu muhtemelen tarihteki en uysal olanıydı, kısmen tarihlerinde edindikleri zenginliklerle birlikte Amerikan halkında merhamet oluşmuştu kısmen işgalcilerin de işgal edilenlerle aynı zevklere ve yeteneklere, hatta akrabalıklara sahip oldukları ortaya çıkmıştı. Şayet amacı Versay'dan daha iyi bir şey yapmaktıysa işgal başarısızlığa uğramıştı zaten; barışı düzen ya da demokrasinin oylanması olarak tanımlamayan herkes için bunun böyle olduğu aşikârdı. Başarısız oldu çünkü bir işgaldi ve hiçbir işgalin başarı şansı yoktu.

Amerikan birliklerinin Kronenberg'e geldiği gün, bir çavuş şehri bir ciple gezmiş ve güvenliği sağlamaktan sorumlu birlikler tarafından işgal edilmek üzere stratejik olarak konuşlanılacak evleri belirlemişti. Evlerden biri iki bebeği olan bir kadına aitti;

birkaç saat içinde mobilyaları, kendisi ve çocuklarıyla birlikte sokağa atılmıştı. Tahliyeden sorumlu onbaşıya seslendi ve ona İngilizce olarak kendisinin bir Nazi değil Nazi karşıtı olduğunu açıkladı. Çavuşun cevabı pek de düşmanca değildi. “Ne yazık, hanımefendi,” demişti sadece.

“Ne yazık hanımefendi,” demişti çavuş ama onlara yazık olmuştu. Bu bir işgaldi; daha da kötüsü, Machiavelli’nin fethedilen bir halkı kurtarmak ya da yok etmek yönündeki ihlal edilemez emrini ihlal eden, ancak hiçbir koşulda onları yarı yolda alınan önlemlerle rahatsız etmeyecek kadar medeni olan da bir işgaldi. Amerikan işgalinin yarı yolda alınan önlemleri de yarım yamalaklı, ama aynı zamanda da yarı yarıya adaletsizdi. Medeni devlet oldukları için başka türlü nasıl olabilirlerdi?

Amerikalıların Nazizm hakkında bir şeyler yapma kararlılığı, yirmi beş milyon Almanın her biri için bir şeyler yapılması gerektiği anlamına geliyordu. Kendileri büyük bir aceleyle seçilmiş Amerikalılar tarafından zorunlu olarak seçilen binlerce vatandaşın hemen istihdamı gerekiyordu ve bu hamle de her yerde yanlış adamlar yerleştirmek demekti. Nazilerden arındırma süreci kendi ağırlığıyla rezil bir durma noktasına gelmeden çok önce dipsiz bir bataklığa dönüşmüştü zaten. Kayıtların yokluğunda (hem Nazi karşıtı dosyalar hem de Nazi dosyaları, önce Naziler sonra da Naziler Almanya’yı tararken imha edilmişti) sanıklar hep kendilerini itham edenleri suçlayıp durmuşlardı. Eski defterleri açıp intikam alma zamanıydı. Küfür ve lanet okumalar hitap edildikleri hedefe ulaşınca kadar her tarafta yayıldı. Kronenberg Üniversitesi’nde öğretim üyeleri tarafından birbirlerine karşı açılan yüz altmış hakaret davası savaştan sekiz yıl sonra da devam ediyordu.

Elbette Amerikalıların askeri işgali çok acımasızdı; insanlara çarşamba günü nefret etme ve öldürme, perşembe günü ise birbirini sevme ve değer verme öğretilemezdi. Ancak 1948’de Almanların cezalandırılmasına iştirak etmek isteyen Amerikalılar çoktan

içip kafa dağıtmak için evlerine gitmek üzere yola koyulmuşlardı. İşgal altındaki Almanya'da askeri yönetim yerine sivillerin başa geçmesiyle de işler düzelmeye başlamıştı. Ne yazık ki (ironik olarak!), sivil kontrolün ortaya çıkışı, savaşın patlak vermesi, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş'la aynı zamana denk gelmişti.

Almanya'nın işgali sivil yüksek komisyonu, bu yeni durumun gölgesinde çalışmalarına başladı. Amerika Birleşik Devletleri komiseri McCloy, Nazilerin kalan yirmi sekiz idam cezasından yirmi birini hafifletti; dünya çapında 1945 sonrası ve 1948 öncesinde hayalperest detaylarla ortaya konan "yeniden yönlendirme ve yeniden eğitim" programını sert bir şekilde uygulamaya koydular. Ancak o cüretkâr yeni program daha başlamadan sona erdi. Kore Savaşı'nın başladığı 1950 ile hayalperestlerin Amerikan hükümetinden sıvıştığı 1952 yılları arasında ise program her zamankinden daha kötü bir şekilde aksayacaktı.

1952'de hiçbir açıklama yapılmadan işgal sona erdi. Yüksek komisyonun yerel çaptaki "yerleşik ofisler"i, önceki ABD ordusu alt karakolları statüsüne geri döndü; masrafları Almanların cebinden ödenen ve sürekli gelip giden yeni eğitimciler ve yeni sistemin kolaylaştırıcıları çekip gittiler. Alman-Amerikan gençlik merkezleri ve Alman-Amerikan kadın kulüpleri sessizce kapandı; Alman "muadili" fonlar ve Amerikan retoriğindeki yeni hastanelerin ve okulların ithafları durduruldu. "Almanya'daki ABD İşgal Kuvvetleri" üyeleri, artık "Almanya'daki ABD Savunma Kuvvetleri"nin üyesi oldukları konusunda ABD tarafından bilgilendirildi. Yalnızca dışişleri bakanlığı tanıtım kuruluşları, bilgi merkezleri ya da Amerika-Häuser, Alman ilişkilerinin dönüşeceği çerçeveyi belirlemek için kaldılar.

1950'nin ortası ile 1954'nin ortası arasında ABD yüksek komisyonu ve ilgili kurumlarının bütçesi %75 azaltıldı; personel 2264 Amerikalı ve 12.131 Almandan 780 Amerikalı ve 3650 Alman'a indirildi. Daha da çarpıcı olanı, yeni eğitimcilerin acil

ihtiyaçları için kullanılan otomobil sayısının (genellikle Alman ofrleri ile) azaltılarak, 1952'nin ortalarında 1545'ten, 1954'n ortalarında 251'e drlmesiydi. Sivil faaliyetlerdeki azalma, Almanya'daki Amerikan askeri teşkilatının olabildiğince hızlı bir şekilde yeniden gelişmesinden daha fazlası niteliğindediydi. 1954 sonbaharında, Almanya'nın yeniden askeriletirilmesi henüz yasal düzeyde olmamasına rağmen, Robert S. Ailen Washington'daki ke yazısında, Almanya'daki tüm Amerikan kuvvetlerine ve tesislerine ek olarak, Amerika Birleşik Devletleri tarafından iki yüz elli milyon dolarlık bir silah deposu inşa edildiğini ve altı Alman ordusu tümeni için yüz milyon dolarlık yiyecek stoku temin edildiğini bildirdi.

Amerikan işgalinin başarısızlığının Alman direniiyle çok az ilgisi vardı ya da hiç ilgisi yoktu. Almanlar iktidar zafiyetleri, yaşadıkları kısıtlıklar ve igalin mutlak kontrolü dışında, en azından bir süreliğine bitap dmlerdi. On Nazi arkadaımdan dokuzu bir daha asla bir siyasi partiye, herhangi bir partiye katılmayacaklarını iddia ediyordu. Her zaman güvenilir ve itaatkâr olan Almanlar, tam bir saflık ve tam bir itaatkrlık konusu üzerine on iki yıllık yoğun bir eğitim almışlardı; igalciler, Almanları doğuştan karakterleri itibariyle olağnst derecede uysal, hatta huysuz bulmulardı.

Aslında Amerikan karaborsasının getirdiğ nc Reich döneminde bile bilinmeyen bir şey olan genel sivil yolsuzluğa kayıtsız kalmışlardı. Yeni yöneticilerinin ahlaki değerylerinden ikyet etmek onlara göre iyi bir Almanın yapacağı bir şey değildi. Yoksullukları içinde, onları demokratikletirmeye gelen zenginler bir paket sigaraya on sent derken kendilerinin elli sent ödemek zorunda kaldıkları için homurdanabilirlerdi aslında; ama Amerikan sigaraları, karaborsayı o kadar coturmutu ki homurdanmanın bir manası yoktu artık. Zengin Amerikalılar daha da zenginlemişti ancak fakir Almanlar kendi ülkelerinde karaborsadan, yasal fiyatın yarısına iyi kahve satın alabiliyorlardı; öyle ya da böyle,

her üç Almandan biri karaborsadan doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanıyordu. Birkaç yıl içinde, bir zamanlar dürüst olan *Bürger*, yani halk için korkunç mali skandallarla şartlar zorlaşmıştı. Dışişleri Bakanlığının Amerikalı yetkililer için beş tane yüz bin dolarlık evin yanı sıra, bir tane iki yüz kırk bin dolarlık evi “Ren Nehri kenarında ABD’deki Westchester’a benzer mekânlar” şeklinde inşa etmesi 1953’te federal meclisteki muhalefeti bile harekete geçirmemişti. Almanya’nın yöneticileri her zaman kral gibi olmamış mıydı zaten?

İşgalin başarısızlığı belki de gerekçesinin doğası gereği önlemezdi, ancak hafifletilebilirdi. Bunun hafifletilmesi, işgalcilerin tarihlerinde asla yapmak zorunda olmadıkları bir şeyi yapmalarını gerektirecekti. Yaptıkları şeyi yapmayı bırakıp kendilerine bazı sorular, zor sorular sormaları gerekirdi; örneğin, Almanların tipik karakteri nasıldır? Nasıl bu hale geldiler? Bu şekilde olmalarının neyi yanılttı? Hangi halleri daha iyi olabilirdi ve herhangi biri bu konuda ne yapabilirdi?

28. BÖLÜM

Yeni Öğretmenlerin Yeniden Eğitilmesi

Amerikan işgali, başından beri demokrasiden uzak işleyen bir modeli ve yüksek baskı altındaki pazarlamacılığın gösterisinden ibaretti. Ama pazarlanan ürünlerin alıcıları neredeydi? Demokrasiye kazandırılması çok da elzem olmayan tek kişi olan Bay Hildebrandt hariç, on arkadaşımın hiçbirisi Kronenberg Amerika-Haus'un kaynaklarından faydalanmamıştı. Büyük Kanyon ve Niagara Şelaleleri üzerine sürekli tekrarlanan ücretsiz filmlerine katılan çocukların yanı sıra, Amerika-Haus patronları çok eskiden beri Amerikan yanlılarıydı ve öğrenciler, aceleyle Amerikanlaştırılmış öğretmenleri tarafından kendilerine atanan Amerika odaklı konular üzerine makaleler yazıyordu. 1952'de McCarthyizm hamlesinden önce, Amerika-Häuser'de hâlâ her türden Amerikan kitabı bulunuyordu ama maalesef hepsi İngilizceydi. Nazi dönemindeki Berlin'in popüler otellerinde satışa sunulan Nazi karşıtı *New York Times* haricinde arkadaşlarım tarafından bu kitaplar hiç okunmamıştı ama yakılmamıştı da.

Almanların ihtiyacı olan şey demokrasinin tam olarak ne olduğunu anlamaktı, nasıl lanse edildiğini dinlemek değildi. Ancak Kronenberg'de geçirdiğim bir yıl içinde Amerikan sponsorluğu veya kontrolü altında tartışmalı bir kamuoyu tartışması veya münazarası olmamıştı. Birkaç kilometre ötedeki Doğu Almanya'da komünistler, komünizm rejiminin tanıtımını yapıyorlardı; Kronenberg'de ise Amerikalılar kendi Amerikancılık rejimi hakkında böbürleniyorlardı; her iki tarafta da daha kısa bir süre önce

Naziler, Nazizm meşaleleri yakıyorlardı. Ama Almanlar –kendi kibarca ifadeleriyle– tanıtım yapma, böbürlenme ve meşale yakma konularının kokusunu alabiliyorlardı.

Almanlar 1945’ten sonra, keşke başka bir şekilde deneyim yaşamaya başlayabilselerdi ama nimetleri ve lanetlerini deneyimledikleri Nazizmi artık yargılayabilecek bir konumdaydılar. Ancak öncelikle, gözlerinin önünde başka türden bir işlem süreci görmeleri ve uygulamanın hoşlarına gitmesi gerekirdi. İlk başta ya da ikinci adımda kesinlikle bocaladılar ama herkes böyle yapmaz mıydı zaten? Yanlış anlayabilir ve suiistimal edebilirlerdi de. Ama bu yeni yöntem sürecinin nasıl bir şey olduğunu başka nasıl keşfedeceklerdi? Bu durum şuna benziyordu: Küçük oğlum kedinin kuyruğunu kesse ve ben, “İyi bir çocuk olmayı ne zaman öğreneceksin?” diye sorsam, o şöyle dese: “Ben zaten biliyorum bana bir milyon kez iyi biri olmamı söyledin ya!”

Özgürlük riskli bir şeydir; küçük oğlumun ilk kez caddeden tek başına karşıya geçmesine izin verdiğimde bir anlamda hayatını riske atmasına da izin veriyordum ancak bunu yapmazsam büyüyüp tek başına karşıdan karşıya geçemeyecekti. Amerikan işgalinin Nazi sonrası Almanlara özgürlük bahşetmesi de tehlikeli olurdu, hatta tamamen Alman olan Nazi karşıtı arkadaşlarım bile “neo Naziler” için konuşma, basın ve toplanma özgürlüğüne karşı çıkıyorlardı. Ancak Almanların hep başını belaya sokan, tüm tehlikeleriyle birlikte özgürlük korkusuydu. Amerikalılar, Almanların özgürlüğünü “sağlayamayacaklarına” karar verdiklerinde aslında Hitler’in haklı olduğunu da teyit etmiş oluyorlardı.

Özgür bir platformda olanları özgürce sorgulama özgürlüğü köle toplumundan ayıran tek uygulamadır ve eğer Nazi dönemi sonrasında Almanlar güce ihtiyaç duysaydı, Almanya’da hiç böyle bir yaşam tarzı uygulanmayan bir amaç uğruna mücadele etmeleri gerekirdi, yani platformu özgür tutmak için böyle bir şeye ihtiyaçları vardı. İhtiyaç duydukları şey Cracker Barrel gibi bir kafede, şehirde kamuoyuna açık bir toplantıda olanları idrak

etmek, duymak ve sonunda totalitarizme karşı kendilerinin canı gönülden verilen savaşına katılmaktı.

İhtiyaç duydukları şey Büyük Kanyon veya Niagara Şelaleleri değil, pazar öğleden sonra Bughouse Meydanı'ndaki forum ya da Amerikalı yetkililerin otoritesinin şunun gibi gürleyen çılgılığı değildi: "Bırakın adam konuşsun! Bırakın adam konuşsun!"

Eski polis olan arkadaşım Willy Hofmeister şaşkına dönmüştü; Hitler'in *Kavgam* adlı kitabının nasıl olur da savaş sırasında Amerika'da yasaklanmadığını söyleyip duruyordu. Almanların ihtiyaç duyduğu şey, o kadar acımasızca çaba sarf etmeden, masraf yapmadan hiçbir ordunun onlara yardım edemeyeceğini bilmelerinin yanı sıra, birbirleriyle nasıl konuşulacağını ve karşılık verileceğini öğrenmektir. Amerika-Häuser'de ve diğer Amerikan kontrolündeki platformlarda Goethe'den Amerikalı Edgar A. Guest'e kadar konferanslara katıldılar, ayrıca eskiden beri defalarca işittikleri onlar için neyin iyi ve neyin harika olduğuna dair nutuklar da dinlediler.

Tüm Amerikan işgali boyunca ihtiyaç duydukları ve ihtiyaç duymaya devam ettikleri şey, belli hukuk çerçevesinde değil, ruhsal bir çerçeve içinde sunulan, kavga halinde ve sürekli konuşmalarda dillendirilen o tuhaf Amerikan dehasıydı. İhtiyaç duydukları diğer her şey hususunda ise ülkelerinde yeterince dahi ve kendileri için üretecekleri çok şeye sahip olmalarıydı.

Her şeyden önce, Amerika neden kendi elindekileri sürekli olarak heba edip başkalarınınkinin üzerine çöken bir halka, özgürlüğü 1945'te dışarıdan getirmeyi taahhüt etsindi? Bu soru önemli olabilir, veya olmayabilir, ancak 1945'te bu soruyu sormak için çok geçti artık. Amerikan işgali, işgallerin tarihine yeni bir unsur eklemişti: idealizm. Cezalandırmaktan, toplamaktan ve kontrol etmekten daha fazlasını yapmayı garanti etmişlerdi: ABD, Almanları uygarlaştırma görevini de üstlenmişti.

Avrupa'nın sallanan iki eski medeniyeti, Fransa ve İngiltere, imkânsız bir hırs olduğunu düşündükleri bu unsura karşı çok az

bir istek gösterdiler ve her seferinde ayak sürüdüler. Ancak Alman sahasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği olmak üzere iki yeni medeniyet vardı artık. Onlar medeniyete dair çelişkili görüşleriyle, kendi kontrol alanlarında bir hayli hevesliydi; eğer ikisi de orada olmayı istemese bile, diğerinin şevkine bakıp yine de harekete geçme dürtüsüne kapılırlardı.

Bölünmüş Almanya'nın doğu-batı sınırında bir araya gelen bu iki yeni medeniyetin her biri dünya devrimine bağlıydı, ikisi de o kadar uzun süre izole olmuşlardı ki ancak karşı karşıya geldiklerinde taahhütlerini dikkate almaya mecbur kalmışlardı. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi tüm İngilizlerin veya onların denizaşırı sömürgecilerinin eşit vatandaşlar olarak yaratıldığını söylemiyordu. Tüm insanların eşit ve bazı devredilemez haklarla yaratıldığını söylüyordu. *Komünist Manifesto* da tüm insanların eşit hakları olduğunu beyan ediyordu ancak yaradılışı reddediyor, onları devredilemezlik haklarından da mahrum bırakıyordu. Almanya'nın ortasında, kaçınılabilir olan bu mücadelede, iki ayrı devrimci dünya gücünün iki zengin kaynağında kök salmamış olsaydı yine bir şekilde 1945'teki Almanya'da olurdu.

Uygarlaşmayı bu kadar zor kılan şey, ilkel şahıslar kendi koşullarını ilkel olarak kabul etseler bile (ki bunu kabul edip etmediklerini bilmiyoruz), uygar olanları her zaman üstün olarak kabul etmemeleridir. Örneğin Almanlar başkalarını değil hep kendilerini üstün görmüşlerdir. Ayrıca uygarlaşma niyetindeki kusursuzluk algısı, her zaman şüpheyle ve yakın zamanda yaşanan sıcak hadiselerin güçlendirdiği bir şüpheyle gölgelenmişti. Mağlup edilmek, uygarlaşmanın, yeniden eğitilmenin ya da yeniden yönlendirilmenin en önemli ön koşulu değildi. Nazi rejimi sonrası Almanlar, kendilerini bu kadar kanlı bir şekilde mağlup eden ve ülkelerini yakanların bunları kendi iyilikleri için yaptıklarına veya artık kendi çıkarlarına odaklandıklarına inanmakta zorlanacaklardı elbette. Bu durum niteliği itibarıyla –özellikle de 1948'den sonra artık elde edilemeyen gerçek barış zamanı koşullarında bile– işgalcilerin aleyhine bir algı yaratmıştı.

Ama buna rağmen Amerikan işgali on asırda yapılanların on günde geri alınamayacağını öğrettiğinden, zaman içinde küçük bir ilerleme kaydedilmiş de olabilirdi. Cezalandırma, toplama ve kontrolün acısı hafifledikçe, Amerikan dünyasının devrimci çabalarına karşı duyarlılık Almanya'da artabilirdi, ayrıca bu çaba Amerika'da yeni bir soyutlama yanlısı tavırla terk edilmeseydi daha yaratıcı bir hale de gelebilirdi. 1948'de umut belirtileri vardı. Resmi bir açıklamanın dışında hiçbir Batı Almanya vatandaşı hükümetinin özgür veya çok daha az demokratik olduğunu söylemezdi fakat "özgürlük" ve "demokrasi" gibi sözler her yerde, özellikle de yeni kuşak arasında sık sık dillendiriliyordu artık.

Devlet okullarında, her şeyden önce barışa övgü niteliğinde, özgürlüğü ve serbest teşebbüsü teşvik eden ücretsiz kitaplar, bedava filmler ve ücretsiz konferanslar sunuluyordu. Ve öğrenciler demokrasinin nimetlerini, tıpkı ağabeylerinin nasyonal sosyalizmin nimetlerini ezberledikleri gibi titizlikle ezberliyorlardı. Daha da önemlisi, devlet okulu reformunun her zaman ortaya çıktığı özel ilk ve ortaokullar ülke çapında yeniden faaliyetteydi.

James M. Read 1951'de Amerika Birleşik Devletleri yüksek komisyonunun eğitim şefliği görevinden istifa ettiğinde, çok dikkatli bir şekilde üniversiteler hakkında, "Neler olacağını öngörmek zor ama bir başlangıç yapıldı," demişti. Entelektüel görünen küçükler henüz on ya da on bir yaşındayken ayrılmışlardı, bununla birlikte yükseköğrenim hâlâ halkın dörtte üçünün çocuklarının gidemediği yerlerdi. Ancak çoğu veli, öğrenciler için revaçta olan Batı Alman üniversitelerine gitmek üzere artık yalvarmak zorunda değildi. Artık Doğu Alman üniversitelerinin kabul için bir koşul olarak yoksulluğa prim koyduğu komünist ithamlarını kabul etmek zorunda kalmayacaklardı, Batı'daki üniversitelerin ise işçinin oğlu diye reddettikleri ve tamamen dışladıkları ortamlara artık muhtaç değillerdi. Pek çok yerde akademik düzeyde bir siyaset bilimi veya sosyal araştırmacı ortaya çıkmıştı; ayrıca Amerikan ve İngiliz, hatta Fransızlara ait

Tübingen'deki işgal bölgelerinde, hükümet destekli veya en azından hükümet tarafından tolere edilen beş veya altı üniversite de bulunuyordu. Uzmanlarca hazırlanan özel müfredat ise çok nitelikli olmasa da bir genel eğitim programı vardı ülkede artık.

1948'de hiçbir Amerikalı resmi bir raporun dışında, Alman ulusal kimliğinden bir nebze bile dönüşümün yapıldığını, hatta bir şeylerin araya sıkıştırıldığını ve bunun militarizm olduğunu söyleyemezdi. Müttefik Sefer Kuvvetleri Yüksek Karargâhı'ndan General Eisenhower, 1944'te Henry Morgenthau ve Harry Dexter White'a, "Almanya'nın savaş yapıcı gücü ortadan kaldırılmalıdır," demişti ve orada bulunan ve bulunmayan herkes onunla hemfikir di. 1945'te Amerikalılar, on üç milyon civarında Almanı sorguladılar ve bunların üç buçuk milyonu "Almanya'nın Nazilerden ve Askerden Arındırılması" yasası uyarınca suçlu buldular. ABD dışışleri Bakanı Byrnes, 1946'da Stuttgart'taki konuşmasında, Potsdam'ın Almanya'nın kalıcı olarak askerden arındırılması gerektiği ilkesini yeniden teyit etti ve şunu ekledi: "Almanya'nın bir piyon olması Alman halkının ya da Doğu ile Batı arasındaki askeri güç mücadelesine dâhil olması dünya barışının çıkarına değildir." Neticede 1949'da yeni Bonn hükümeti, "Federal toprağın askerden arındırılmasını sürdürme ve her türlü silahlı kuvvetlerin yeniden oluşturulmasını önlemek için elinden gelen her şekilde çaba gösterme konusundaki kararlılığını" taahhüt edecekti.

Almanların kafalarını çevirdiği her yerde kendilerine Amerikan idealizmi anlatılırken aynı zamanda militarizmin lanetinden, para maliyetinden, yaşam maliyetinden ve karakterini cephe köleliğine indirgeme maliyetinden sonsuza kadar kurtarmaya geldikleri söyleniyordu. Ve belki de rahatsız edici olması gereken bir tavırla, kendilerine anlatılanlara inanıyorlar gibiydi.

Bu Amerikan ideali denen şeyin Almanlar üzerinde yarattığı izlenimi dillendirmek zordu; elbette, onların 1914-1945 İkinci Otuz Yıl Savaşları'ndaki kendi deneyimleriyle desteklenen bir

izlenimdi bu. Yüksek Komiser McCloy, “Alman halkı askerlik hizmeti için hiç heves göstermiyor,” şeklinde üstlerine rapor edebilirdi. “Askerlik hizmetine duyulan hoşnutsuzluk, Alman yaşamında yeni bir şey,” diyebilirdi. Ancak hemen sonrasında da 1948’de Berlin’de Soğuk Savaş’ın sıcak hale gelmesiyle o pohpohlanan Amerikan ideali tersine dönüverirdi.

29. BÖLÜM

İsteksiz Anka

1948'in sonlarında zikredilen ilk mütevazı öneri, Rusların zaten Doğu Alman polis kuvvetlerini silahlandırması gerekçesiyle, Batı Alman polisini de silahlandırmaktı. Ancak bu küçük kısasa kısas muamele, kısa sürede on iki tane Batı Almanya tümeninin kurulması çağrısına dönüştü. Oklahoma'dan Senatör Thomas 1949'un sonlarında, "Almanlar harika savaşçılardır, eğer ABD bir savaşa girerse savaşçılara ihtiyacımız olacak," diyecekti. 1950'de ABD'nin üst düzey komutanlarından General Collins, "Eğer silah göndereceksek, yeterli sayıda olmalı. Evlatlarımızın kanları Avrupa'da dökülmemeli," diyordu. Kısa bir süre sonra, *New York Times* bu durumu sade bir Amerikan üslubuyla ortaya koydu: "Amerika, harcadığı her dolar için o ölçüde mücadele talep etme hakkına sahiptir."

Ancak Anka kuşu küllerinden yeniden doğma eğilimi göstermedi. "Savaş müdavimi adamlar" yorgundu, savaştan bitap düşmüştü ve NATO'dan General Eisenhower 1950'de onları rahatlatmak için bir demeç vermesi gerektiğini hissetti: "Müttefikler Almanları yeniden silahlandırarak olsalar, bir dizi anlaşmayı reddedeceklerdi. Resmi olarak Washington, Londra ve Paris'te böyle bir eylemin tasarlanmadığı beyan edilmiştir." Öyleydi de zaten. Ancak Almanlar o kadar yorgun, o kadar yorgundu ki 1951'de General Washington, Londra ve Paris'e "komutası altındaki bir orduda gönülsüz tümenlerin olmasını istemediğini" bildirerek oradan gitmek durumunda kaldı.

Ancak onları da yanına alacaktı. Tabii ki de savaş bakanlığının olmadığı Batı Almanya'nın güvenlik komiseri Almanya'dan üç yüz-dört yüz bin erkeğin askere alınacağını duyurdu. (Woodrow Wilson'ın "Prusyacılığın kökenindeki kötülük" olarak adlandırdığı barış zamanındaki zorunlu askerlikti.) Almanlar (Fransızlar da) barış zamanına ek olarak, dokuz yeni panzer tümeni ve Alman birliğinden yetmiş beş bin asker, bin beş yüz avcı uçağı ve avcı-bombardıman uçaklarında oluşan kendi hava kuvvetlerinden doğrudan imha edilmesine dair Amerikan "antlaşması"nı kabul etmeye ikna olabilirlerdi. Buna göre "Alman birliği" (güvenlik komiserinin eklemesine gerek yoktu), Hitler'in 1939'da Batı'ya saldırdığı kuvvetler kadar güçlü olacaktı ve (güvenlik komiseri eklemedi ancak Pleven Planı kapsamında eklenecekti) Avrupa Savunma Topluluğu "başlangıçta" uluslararası değil ulusal denetim altında olacaktı.

Kore'de düşmanlıkların başlamasından birkaç ay sonra Amerikan, İngiliz ve Fransız Dışişleri Bakanları kendi görüşlerini ifade etmeden, "Almanya'da ve başka yerlerde Almanların entegre bir güce katılımları lehine hassasiyetlerini" belirttiler. Bu hassasiyet de ne Almanya'da ne de başka yerde hükümetle veya militarist çevrelerle sınırlıydı; Amerika'da çok muhafazakâr ve enternasyonalist bir gazete olan *New York Herald Tribune*'de yazan Walter Lippmann, "Bir ulus olarak Almanya, ancak onlara askeri güce sahip olduğumuzu ve savaşı Vistül Nehri'nin hemen ve süratle ötesine taşımamızın stratejik amacımız olduğunu ispatlayabilirsek, isteyerek Batı koalisyonuna girebilirler." (Savaşın Vistül Nehri'nin hemen ve hızlı bir şekilde ötesine taşınması ilk kez olmayacaktı; en son Hitler yapmıştı zaten bunu.) Ve Almanya'daki çok muhafazakâr ve milliyetçi bir gazete olan *Stuttgarter Zeitung* şunları yazacaktı: "ABD açısından bir müttefik olarak Büyük Britanya'nın değeri yakında hızla azalacak. Bu vaziyet, biz Almanlar için çok önemli olacaktır. (...) Eğer Anglo-Amerikan sürtüşmesi artarsa ve Britanya'nın konumu zayıflarsa Amerika'nın Almanya'nın Avrupa kıtasındaki rolüne daha da bir önem vermesini bekleyebiliriz."

Almanya'daki 1953 seçimlerinden sonra, Adenauer hükümeti, Alman yüksek mahkemesinin Almanya'nın yeniden askerileştirilmesinin 1945'in muzaffer Müttefik Devletleri tarafından zorunlu kılınan anayasa kapsamında izin verildiğini tespit etme konusundaki isteksizliğini geçersiz kılmak için parlamentoda yeterli güce sahipti. (Aynı şey, askerileştirilmeyi sonsuza kadar yasaklayan yeni anayasanın gerçekten değiştirilmesinin gerektiği Japonya'da da oluyordu.) Amerikalı yüksek komiser yardımcısı General Hays, "Alman endüstrisi, siparişleri aldıktan sonra altı ila dokuz ay içinde silah üretmeye başlayabilir," dedi ve 1953'te Nazi savaş makinesini inşa eden Essen'den Krupp, kule yerleştirmeleriyle tamamlanan yeni araç serisini sergiledi. Dış yardım direktörü Stassen, 1954'teki başarısızlıkta ABD Temsilciler Meclisi Tahsis Komitesi'ne verdiği demeçte, "Başlama kararı verildiğinde, modern dönemde bir ordu inşa etmenin en hızlı örneklerinden birini göreceksiniz. Çoğu Amerika Birleşik Devletleri tarafından temin edilecek olan gerekli teçhizat ise yola çıktı bile," dedi.

Bu arada Batı Almanya'nın "Coca Cola Bölgesi"nde her şey değişmişti. Yeniden eğitim ve yeniden yönlendirme için Amerikan motorlarından kalan teçhizatlar, yeni bir Alman silahlı kuvvetlerinin operasyonlarına destek için geri yollandı. Militarizmin lanetinin hâlâ ıslak olan resmi her duvarda tekrar çevrilmiş ve anavatan savunmasının henüz tozlu olmayan eski başyapıtı yeniden canlandırılmıştı. Komünizme karşı hâlâ çok şey söylenebilir ve yapılabilirdi. Ancak Almanların yeniden eğitilmesi konusunda daha fazla bir şey yapılamazdı. Yeniden eğitimleri, militarizmin Alman totalitarizminin, Alman savaşının ve Alman yıkımının temel taşı olduğu temasına fazlasıyla dayanıyordu.

Her yerde aksaklıklar vardı. 1952'de Frankfurt'ta bir arbede de Alman polisi, uzmanlık alanı komünist, sosyal demokrat ve tarafsız toplantıları dağıtmak olan Alman Gençlik Derneği *Bund Deutscher Jugend*'in uçuş ekibini karakola götürdü. Birkaç hafta sonra Hessen Eyalet Bakanı Zinn, bu derneğin "ABD tarafından

kurulduğunu ve finanse edildiğini” ve ABD’nin emriyle, komünist işgali durumunda eyleme geçmek için bir “teknik servis” oluşturduğunu açıkladı. Bu “teknik servis birliği”, tamamı otuz beş yaşın üzerinde ve albay rütbesine kadar olan kişilerden oluşan, bin ile iki bin arası eski Alman subayından oluşuyordu. Birçoğu eski Nazi SS askerleriydi. (Sadece siyah üniformalı *Schutzstaffel* birliği mensubiyeti bile Nürnberg’de suç olarak hüküm verilmişti.) Bu “teknik servis birliği”, Amerika Birleşik Devletleri tarafından Odenwald’daki gizli bir kereste kampında her türlü hafif silahla eğitim alıyordu. (Müttefik Devletleri kontrol yasası uyarınca Almanları silahlandırmanın cezası ölümdü ve hâlâ yürürlükteydi.)

Bir sosyal demokrat olan Başkan Zinn’in en önemli uyguladığı şey, “teknik servis birliği”nin Batı Almanya’da “güvenilmezler listesinden kaldırılması”ydı. Liste, sosyal demokrat partinin tüm ulusal liderlerini göz ardı eden on beş komünisti ve seksen sosyal demokrati içeriyordu. Buna ek olarak, Alman parlamentosunun tek Yahudi üyesi de listede vardı. Başkan Zinn, “teknik servis birliği”nin ABD vergi mükelleflerine ayda on bir bin dolara mal olduğunu söyledi. ABD Almanya İşgali Yüksek Komisyonu ise bu konuda hiçbir şey bilmiyordu. Ne NATO’dan General Eisenhower ne ABD başkanı Truman’ın ne de tabii Almanya başbakanı Adenauer’nın bu konuda bilgisi vardı.

Ama diğer herkes bu konu hakkında bir şeyler biliyordu. “Teknik hizmet birliği”, Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan ve söylentilere göre, ABD kongresinin departman ödeneklerinde tamamen gizlenmiş beş yüz milyon dolarlık bir bütçeyle oluşturulan ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı tarafından idame ediliyordu. Batı Almanya yanlısı *Frankfurter Rundschau* gazetesi bu konuda şunları yazacaktı: “Amerikan sponsorlarının suikast planları hakkında hiçbir şey bilmediklerini varsaymak isteriz. Ancak faşist bir yeraltı hareketine verdikleri destek, Amerikalı yetkililere yönelik güvensizlik telkin etmeye mahkûmdur. Faşizmin desteğiyle Stalinizme karşı savaşmayı reddediyoruz.”

Tabii ki bu, sadece bir aksaklıktı. Ve Almanlara tecrübeleri esnasında kısa hatıralar edinmeleri öğretilmişti. Yine de iki yıl sonra, Dr. Otto John'un, "Batı Almanya'dan J. Edgar Hoover"ın ortadan kaybolmasının söz konusu olduğu curcunada, Doğu Almanya'da yeniden ortaya çıkan Dr. John'un Nazilerden hoşlanmadığı ve Güney Almanya Endüstriyel Kalkınma Örgütü'yle sorunlar yaşadığı anlaşıldı. Bu örgüt geliştikçe Amerikan bölgesindeki rüya gibi bir yer olan Bavyera köyü Pullach'ta otuz dönümlük dikenli tellerle çevrili bir arazide konuşlanmıştı. Örgüt, Sovyetler Birliği topraklarında dört bin ajanlı bir casus ağı geliştiriyordu. 27 Ağustos 1954 tarihli ılımlı ve merkez sağ eğilimli *Paris Presse'e* göre, bu geliştirme maliyeti yılda altı milyon Amerikan dolarına mal oluyordu. Ve kalkınma direktörü, İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nde Nazi istihbarat şefi olan eski Tuğgeneral Rheinhardt Gehlen'di. *Paris-Presse*, onun yeni görevinin "Hitler için başlattığı görevi ABD himayesinde sürdürmek" olduğunu söylemişti.

Elbette bu da sadece bir aksaklıktı ancak bu tür aksaklıklar idealizmi karıştırmak için ölümcül nitelikteydi. Almanlara kısa hatıralara sahip olmaları öğretilmişti fakat onları eski Alman yüzbaşısına kadar götüren çok az sayıda hatıraları vardı; İtilaf Devletleri'ni, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bavyera'daki komünistleri püskürtmek için "özgürlük hareketi"nin birkaç paslı eski silah almasına o yüzbaşı ikna etmişti. Yüzbaşının adı Röhm, Ernst Röhm'dü. Nasyonal Sosyalist Parti'yi kuran Yüzbaşı Ernst Röhm olabilir miydi?

30. BÖLÜM

Dünkü Çocuklar

Almanların hepsi dünkü çocuk değillerdi. Ama bazıları öyleydi; neticede gençlik, idealler zamanıydı. Batı Almanya güvenlik komiseri barış zamanında zorunlu askerlik de dahil olmak üzere, yeniden askerileştirmenin ayrıntılarını açıklamaya başladığında, *London Observer*'ın muhabiri kamuoyu anketlerine dayanarak, "Alman savunma katkısına verilen desteğin %15'in altına düştüğünü ve genel olarak nüfusun yaklaşık kırk ila elli olan aleni muhalefet yüzdesinin yaklaşık %75'ine ulaştığını" bildiriyordu. Bu durum daha ziyade yaş gruplarıyla doğrudan ilgiliydi, yani gençler, muhaliflerin artışına etki eden faktördü. Almanya'daki üç üniversitede, resmi bir yaptırım veya denetim olmaksızın yapılan öğrenci anketleri, muhalefetin ezici bir oy çokluğuna sahip olduğunu gösteriyordu fakat anketin bilimsel temeli pek tartışılmamıştı. Gençlik, idealler zamanıydı ve yalnızca savaşın dehşetini bilen ve zaferlerinin hiçbirini deneyimlemeyen yeni Alman neslinde, 1948 öncesi tepelerine inen Amerikan işgali, Almanya'da yepyeni bir ideal oluşturmıştı.

Yalnızca Amerikan yanlısı olan Almanları Amerika'ya getirmek amacıyla Alman öğrenciler, profesörler, gazeteciler ve kamu görevlilerine yönelik en başından itibaren Amerikan "değişim programları" tanıtımları gerçekleştirilmişti. Artık (1948'den sonra) bu programlarda adaylara ülkelerinin yeniden askerileştirilmesi hakkında ne düşündükleri soruluyordu. Programa kabul edilen lise son sınıf öğrencilerinden biri bana, "Buna karşıyım,"

dedi, “ama ben orada karşı olmadığımı, desteklediğimi söyledim. Biliyorsunuz, *Realgymnasium*’dan, yani liseden mezun sınıfımızın %90’ı askerileştirilme aleyhinde bir dilekçe imzalamıştı. Bu imza ben lise giriş sınavına girmeden bir ay önceydi. İsmim o imza dilekçesinde yazılıydı ancak şehrimizdeki Amerikalı yetkililerin bunu Frankfurt’taki Amerikalı sınav görevlilerine göndermediğini varsaydım ve haklıydım; göndermemişlerdi.”

“Nasıl?” dedim. “Dilekçenin Frankfurt’a hiç gönderilmediğini nasıl tahmin ettiniz?”

“Çünkü herkes amirine onun duymak istediğini söylüyor, Frankfurt’taki amir yeniden askerileştirmeye karşı muhalif bir şey duymak istemiyordu. İşte sayın profesör, Almanya’da biz bu durumu kanıksamış durumdayız.”

Gençlerin yeniden askerileştirmeye karşı direnişine Alman kilise mensupları, Protestanlar ve Katolikler önderlik etmişti; bu kişiler özellikle Nazi karşıtı İkrar Kilisesi’nde, Alman Protestanlığının en güçlü ve en çok sayıdaki kolu olan “Kilise içindeki kilise” hareketinin temsilcileriydi. 1950 ortalarında, İkrar Kilisesi Konseyi Sekreteri Rahip Mochalski yeniden askerleşmeye karşı Darmstadt Eylem Grupları’nı kurduğunda, bu hareket Darmstadt Teknoloji Enstitüsü’nden Frankfurt, Mainz, Heidelberg, Tübingen ve Freiburg üniversitelerine yayıldı. Amerika Birleşik Devletleri’nin Frankfurt’taki konsolosu tarafından bu “komünistlerin egemenliğindeki birlik”ten uzak durmaları için “ihtar verilmişti” ve delilleri görmek isteyen Amerikalılara, “Bu imkânsız, kanıtlar gizlidir,” denilmişti.

Niemöller-Heinemann-Wessel’in askerileştirmeye karşı çıkan Protestanlar ve Katolikler grubunun toplantı bildirileri, bilinmeyen birileri tarafından imha edilmişti. Ancak 1952’nin sonlarında, Kronenberg’de, büfelerde, “*Deine Frau, Herr Ohne Mich!*” yazısının üzerinde, bir kadının ince beyaz kolunu yakalayan, çekiç ve sivri dövme kılı kırmızı bir eli gösteren kocaman posterler asılmıştı. Yazıda, “Karınız, Bay ‘Gelecek Savaşta Ben Savaşmayacağım!’”

diyordu. Asanlar bilinmediği için normalde posterlere polis tarafından el konulurdu. Ama böyle olmamıştı. Değişim programı öğrencisi arkadaşım, “Biz buna da alışkınız,” dedi. “Bu poster, Dr. Goebbels’in odasından kalmış olabilir.”

Almanya’da, halk arasında, hiçbir şeye inanmamak yerine en mantıksız inançlara yönelen derin bir alaycılık vardır hep. Gençlik, alaycılık ve gençlik ideallerinin aynı anda yaşandığı bir dönemdir. Ancak bu, büyüklerin daha az alaycı olduğu anlamına gelmezdi, ama yaşlandıkça alaycılık büyüsünü kaybetmeye de meyliyordu. “Sanırım,” dedi ve sözüne devam etti marangoz arkadaşım Klingelhöfer, “Almanya’nın Nazilerden Arındırılması ve Askersizleştirilmesi’ yasası artık yeniden askerileştirileceğimiz için yürürlükten kaldırılmıştı. O halde biz, bir de yeniden Nazileşecek miydik?”

Nazileşecekler miydi? Almanlar arasında, Amerikan tarzının belki de kendilerinininkinden daha iyi olduğu görüşünün miadı dolmuş; Amerikan tarzının gerçekten çok iyi olduğu, ama onlarınkinden daha iyi olmadığı görüşüne geçiş başlamıştı. İşgalciler tarafından kontrol edilen Alman basını, haber verdiği sayfalardaki alan miktarıyla kendilerini ifade edebiliyordu; Amerika Birleşik Devletleri’ndeki “McCarthycilik” akımı ve özellikle Amerika-Häuser’in kütüphanelerindeki kitap baskını ve yangını hakkında basında çok haber çıkıyordu. Daha cesur gazeteler kendilerini başyazıyla ifade ederken, Komünist Parti’ye fahri üyelik için Senatör McCarthy’yi aday gösteren komünizm karşıtı *Münchener Merkur* ve *Weser-Kurier*, Goebbels’in Wisconsin senatörünü destekleyeceğini söylemişti. Komünizm karşıtı *Mannheimer Morgen* ise, “Almanya’da McCarthycilerin partisi düşüncemizi kontrol etmeye çalıştığında, yaşadığımız şeyler bizi bezdirmişti,” diyordu. Bazı Almanlar bunları anlayamayacak çünkü çocuklar olabiliirdi ama neticede hepsi de öyle değildi.

31. BÖLÜM

Barış Mücadelesi

Yeni Alman esprisi şuydu:

“Almanlar bu durum hakkında ne düşünüyor?”

“Bir kemik iki köpek arasında kalınca nasıl hissederse öyle!”

Mevcut baskının üzerine bir kez daha, savaş, yıkım ve yenilginin gideremediği tüm eski baskıların üzerine yeni bir baskı eklenmişti. Nazi savaş narası “Almanya uyan!” olmuştu. Şimdi Amerikalılar ve Ruslar da aynı narayı atıyorlardı. Zamanla Almanlar yeni baskılara boyun eğecekti. Almanlara militarizm üzerine tekrar tekrar eğitim vermek, onları uzaktan tekrar eğitmekten kesinlikle daha kolay olurdu. “Keşke,” dedi Alman bir rahip, “biz Almanlar buna öyle kolay inanmasaydık.”

Yakın zamanda dünyanın dokunulmazları olmuş olan bu kişilerin gittikleri her yerde kur yapmaları, yeniden savaşmak için ihtiyaç duyulmaları ve istenmelerine dair baskıların sonuçları sadece tahmin edilebilirdi ama Almanların ne yapacakları tahmin edilebilir bir şeydi zaten. Almanya’nın o dönemde yaşayan en büyük edebiyatçılarından biri olan Reinhold Schneider şöyle diyor: “Alman trajedisi, her zamanki kadar derin. Her şeyin kendine has bir yaşam tarzı olduğu iddia edilemez. Her şey –müzik, sanat ya da din veya edebiyat– yalnızca kendi aklınıza gelebilecek siyasi boyuta göre değerlendirilebilir. En çok kafa patlattığınız ve ulaşılması zor sonuçlar, yalnızca yaratıcılık dürtüsüyle veya bir amacınız varsa insan ruhunun erişim alanını genişletme dürtüsüyle ortaya çıkarılır. Tabii ki sanatçının sosyal sorumluluğunun farkındayım ancak Batı’nın yaptığı gibi Marksist teze

kulak verirsek, her şey sadece büyük bir politik ve nihayetinde ekonomik bir hareket uğruna yaşanan bir olaydan ibaret demektir. Dünyayı yoksullaştıracak bir şeyi ortaya çıkarmak, kesinlikle insan doğasında yeni bir şeyin Almanya'nın acısından ortaya çıkabileceğine dair erken bir ümitten kurtulmak demektir.”

Bu, Almanlar hakkında bir şeyler ifade etmenin bir yoluydu ama bunları bu şekilde söyleyen pek kimse de yoktu. Yeniden askerileştirmeyi egemenliğe giden tek yol olarak görenlerin sayısı daha fazlaydı, bunlar milliyetçilerdi. Bunu profesyonel faaliyete giden yol olarak gören daha çok insan vardı; bunlar eski subaylardı. Son olarak bu askerleşmeyi bir iş bulmaya giden yol olarak gören daha da çok insan vardı; bunlar da işsizlerdi. Ve Potsdam'da Hitler'in haklı olduğuna karar veren galipler tarafından kurtarılmış ülkelerden Nazi sonrası Almanya'ya zorla gönderilen on milyon kadar “sürgün” (kimse onları saymaya zahmet etmemiştii) vardı: Potsdam'da “Alman etnik kökenleri” olarak sınıflandırılan “Alman ırkı” mensupları Almanya'da yaşamak zorunda kalacaktı. “Sürgünler”, memleketlerine dönmek için tek umutları olan Rusya'ya karşı savaşta muazzam ve sürekli büyüyen bir kuvvet olacaktı neticede.

Büyümek Almanlar açısından da herkesin hissettiği en yoğun baskıydı, yirmili yıllarda kaybedilen kolonileri yeniden kazanma baskısından çok daha yoğun olan şey, ülkelerini yeniden birleştirme baskısıydı. Batı (ve Doğu) Almanya'dakilerin Batı Afrika'da Alman akrabaları yoktu ancak hepsinin Doğu (ve Batı) Almanya'da akrabaları vardı. Şayet Batı Almanya'da yeni bir Hitlerizm ortaya çıksaydı, platformunda yalnızca bir payandaya ihtiyaç duyacaktı: yeniden birleşme ülküsüne. 1953'te Batı Almanlar yeni bir şansölye seçti ve onlara, “Amerikalıların birleşme hakkında söylediklerini çok konuşuyoruz, bağımsızlıktan bahsedelim biraz da,” demişti. Ancak Almanya, Batı veya Doğu'daki herhangi bir konuşmacı *Einheit*, yani birlik kelimesini kullandığında, onu nasıl kullanırsa kullansın, sert bir şekilde ve spor salonlarındaki tezahüratlar gibi sözü kesilip tepki görürdü.

Maalesef, *Einheit* da eski bir Nazi terimiydi. Yine de ne yazık ki *Einheit*, *Friede* yani barış kelimesiyle birlikte, komünistlerin nefret edildiği Doğu Almanya'da duvarlara ve reklam panolarına, özellikle de batıya bakan duvarlara ve reklam panolarına boyayla yazdıkları slogandı. Doğu ve Batı'daki Almanlar Ruslar gittikten beş dakika sonra Amerikalıların da Almanya'dan çıkmasını istedi. Ancak son savaşta on yedi milyon kişiyi kaybeden Ruslar ve bir sonraki savaşta on yedi milyon kişiyi kaybetmek istemeyen Amerikalılar da çekip gitmeyecekti. İşgal denen şey hem Batı hem de Doğu'da bir iktidar meselesiydi. İktidar da eğitilmeden veya yeniden yönlendirilmeden Almanların anlayabileceği bir şey olabilirdi neticede.

Doğu'daki Almanlar, Ruslardan hem *Einheit* hem de *Friede*'yi aynı anda alacaklarına inanmış görünmüyorlardı. Amerikalılar da Batı'daki Almanlara *Einheit* ve *Friede*'den bahsetmediler. *Verteidigung*'dan, yani savunmadan bahsettiler ve bunu bedelsiz sağlamayı teklif ettiler. Almanlar da her şeyden önce "Bolşevizm"e karşı bir savunma istiyordu. Ancak savunma, 1914'te ve 1939'da kendi hükümetleri tarafından da yapılan teklifti; hem 1914'te hem de 1939'da savunma, savaş anlamına geliyordu. Almanlar savaş istemiyordu. Barış uğruna bedel ödemek istemedikleri gibi, ölüm pahasına savaş istemiyorlardı ve bu, düşünmelerine izin verildiğinde, ödemek zorunda kalacaklarını düşündükleri bedeldi sadece.

Alman ikilemi denen şey, belki de Almanya'da en şiddetli düzeydeydi ama aslında bu bir Alman ikilemi değildi, Avrupa'nın ikilemiydi. Savunma ölüm anlamına geliyorsa savunmayı çok ciddiye almanız gerekirdi. Ancak Almanlar ikilemi çok net şekilde görebiliyorlardı çünkü Amerikalılar ile Rusların birbirleriyle savaşmak zorunda kaldıkları takdirde, ikisinin de bu savaşı Almanya'da yapmayı tercih edecekleri konusunda hemfikir olduklarını görebiliyorlardı. Almanlar, Üçüncü Dünya Savaşı'nın yaşadıkları her yerde başlayacağını ve kırılmış olan tuğlaların bu kez toz dumana dönüşeceğini de idrak edebiliyorlardı.

Muhafazakâr Adenauer koalisyonunun 1953'te yeniden seçilmesinde asıl mesele ekonomiydi. Bonn bütçesinin neredeyse yarısı sosyal hizmetlere gidiyordu; nüfusun beşte biri doğrudan devlet tarafından emekli maaşı veya işsizlik ödeneğiyle destekleniyordu. Buna rağmen Avrupa Zafer Günü'nün ertesi günü, nüfusun tamamı artık hiç destek alamıyordu ve 1953'te Almanlar, cılız bir Noel Baba'yı vuracak havada bile değildi. 1954 baharısız seçimlerinde ise ruh hali biraz değişmişti, daha doğrusu odak noktası değişmişti. Adenauer her yerde, hatta Katolik Bavarya'da bile desteğini kaybetmiş ve çok kötü hezeyan yaşamıştı. Ne olmuştu peki? Olan şey, uluslararası bir ordu görünümündeki "Avrupa Savunma Topluluğu"nun çöküşü ve Amerika Birleşik Devletleri'nin çok yoğun baskısı altındaki Adenauer hükümetinin, yeni "Londra Anlaşması" çerçevesinde Alman Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde tam teçhizatlı bir Alman ordusunu göndermeye çalışmasıydı.

Anka kuşu pençelerini sürüklüyordu. Chicago Üniversitesi'nden Profesör Hans Morgenthau, 1954 yazında memleketine yaptığı ziyaretten dönmüş, Almanların yeniden silahlanması sorununu "çok sayıda insanla" gündeme getirdiğini bildirmişti. "Bunun lehinde konuşan tek bir kişi buldum ve o Adenauer hükümetiyle yakından bağlantılıydı," derken ayrıca şöyle de diyordu: "Papen'in aşırı sağından Wirth'in aşırı soluna kadar siyasi yelpazenin en farklı renklerini temsil eden Almanya'nın yaşayan dört eski şansölyesi, Bonn rejiminin Batı tarafa yönelimine karşı olduklarını ifade etti." 1954-1955 kışında Batı Alman "güvenlik komiseri", genç erkekleri olası bir "savunma birliği"ne gönüllü olarak kaydolmaya ikna etmekte çok sıkıntı yaşıyordu. *US News & World Report* dergisi Köln'deki kapsamlı bir toplantıda, güvenlik komiserini, "Her şeyden önce oldukça vicdani retçi bulduğunu," söylemişti. Şunları da eklemişti: "Almanya'nın kilit bölgelerinde yapılan bir kontrol, Köln'deki gençlerin tavrının çok tipik olduğunu gösteriyor. Neredeyse hiç kimse askerlik

için kaydolmuyor. Antimilitarizm birdenbire en popüler siyasi meselelerden biri haline geliverdi.”

Gönüllü askerliğe karşı “vicdani retçiler”, elbette zorunlu askerlikle alınmaya karşı olan vicdani retçiler değildi. *US News & World Report* bu konuda şu sonuca varıyordu: “Aslında Batı Almanya’da hiç kimse ülkenin şu veya bu şekilde bir orduya sahip olacağından artık ciddi manada şüphe duymuyor. Ancak geleceğin Alman askerlerinin 1870, 1914 ve 1939’da savaşa giden Alman askerlerinden çok farklı olacağı aşikâr hale geliyor.” Berlin’de konuştuğum ismini vermeyen yetkililerden biri şunu demişti: “Savaş mı? Elbette Almanlar savaşacaktır. Ama Fransızların 1940’ta yaptığı gibi, yorgun bir savaş yapacaklardır.”

Normal olarak Almanlar da yaşamak istiyordu. İyi yaşamak istiyorlardı ama her halükârda iyi ya da kötü şartlarda da olsa yaşamak istiyorlardı. Bu tutumları pek kahramanca olmayabilirdi, belki de sürünerek yaşamaktansa ayaklarının üzerinde ölmeyi tercih etmeliydiler. Fakat savaş tercihleri değildi ve bu iki tercihi de deneyimlemeyen biz Amerikalılardan farklı olarak, iki tercihi de acı bir şekilde deneyimlemişlerdi zaten. Asla esir düşmemiş olmamış olan bizlerin esaret dediğimiz şeyi, onlar ölümden daha az iğrenç buluyorlardı. Bu komünizm denilen şeyden nefret ediyorlardı ama özgürlük dediğimiz şeyi uğruna ölecek kadar sevmiyorlardı. Öyle olsaydı muhtemelen, Hitler’e karşı koyarak özgürlük deyip ölürlerdi.

Doğu-Batı mülteci trafiğinde ve Doğu Almanya ayaklanmalarında özgürlüğe olan düşkünlüklerini gösteren Amerikalılar, Doğu Almanya’da yaşayanların 1933-1945 yılları arasında on iki yıl totaliter esaret rejimi altında yaşadıklarını ve özgürlüğü gerçekten sevdiklerini o zaman da hatırlatmalıydılar. Buna esaret bile demediler. Esaretten nefret edenler (tabii ki de bunlardan çok sayıda vardı), Doğu taraftan göç edenlerde olduğu gibi çok daha iyi bir yaşam biçimine göç edebilirdi ancak bu on iki yıl boyunca, totaliter diktatörlüğün sürgün ettiği kişiler hariç, göç oranı neredeyse sıfırdı.

32. BÖLÜM

“Ruslarla Aynı Mıyız?”

Avrupa’da on dokuzuncu yüzyılda, otokrasinin yalnızca üç büyük küpeştesi olan Rusya, Prusya ve Avusturya’ya hiç dokunulmamıştı. Bunlar, dönemin ifadesiyle, Batı’da mevcut itaatkâr bir kiliseyle birlikte tarımsal ve askeri bir soyluya hizmet eden, feodal mutlakiyetçilik modelinin hâlâ hayatta kaldığı doğudaki üç büyük güçtü. Alman kraliyet ailesinin Fransa ve İngiltere’yi tercih etmesi ve İngiliz asilleriyle evlilikler yapması Bismarck yönetimindeki yeni imparatorluğun sanayileşmeyle olağanüstü güçlenen Batı yönetimi hakkında dünya çapında net bir anlayış ortaya koyuyordu. Ancak Almanya’nın okumuş kesiminin Rusya’yla (ve bunun tersi) uzun yıllardır süren münasebeti, saray mensuplarının muzipliklerinden ziyade, Avrupa’nın geleceği adına daha iyi bir ipucu olabilirdi.

Rusya (tarihi, sıcak liman arayışından ibaretti) ve Almanya, ortaçağ sonrası kıta kolonizasyonu (Polonya’nın yarım düzine sevimli kısımları dahil) ve yurtdışında kolonileşmemeye (veya kolonileşememe) başlayarak benzer ve işbirliğine dayalı uzun bir geçmişe sahip iki yoksul devletti. Bismarck’ın Rusya’nın Karadeniz emellerine verdiği destek, Alman Genelkurmay Başkanlığı’nın Ekim Devrimi’ne verdiği destek, Rapallo; Molotov-Ribbentrop Paktı; bunların tümü sürekli bir kıskaç durumundaki Alman politikası gibi görülmüştü. Ancak Alman-Rus ilişkileri, her ikisinin de diğer Avrupalı büyük güçlerle olan ilişkilerinden her zaman daha mutlu olmuştu. Yakın geçmişte yaşanan olayların ardında, Alman

tüccarlar ve ziraatçılar tarafından Batı Slav dünyasına beş yüzyıl boyunca ciddi manada ve barışçıl biçimde girilmesinin yanı sıra, Doğu Prusya ve Silezya mizaçları üzerindeki Slav etkisi de söz konusuydu.

Belki Almanların “ileri düzey”deki durumuyla, belki Sovyet komünizminin demokratik sosyalizmle karıştırılmasıyla anlamından saptırılan komünizm ve Nazizmin temel benzerliğini keşfetmekte geç kaldık, belki de bu süreçte her ikisi de etkili oldu. Ancak antisemitizm dalgası dolaşım seyri itibarıyla on dördüncü yüzyıl Almanyası’ndan Rusya’ya (on sekizinci yüzyılın sonunda Polonya’nın bölünmesi yoluyla), on dokuzuncu yüzyılda Rusya’dan Avusturya’ya ve yirminci yüzyılda Avusturya’dan Almanya’ya geri dönmüş gibi görünmektedir. Bu dalgalanmanın kendisi Panalman ve Panrus milliyetçilerinin kendi samimiyetinin bir işareti olması gerekiyordu. Ama 1930’larda, nasyonal sosyalizm Almanya’yı tepe taklak ettiğini keşfettiğimizde bu duruma hayret etmişizdir, öte yandan Aborjin “halk ailesi”nin, kabilenin sürü duygusunun Almanlarda olduğu kadar Ruslara da derinden yerleşmiş olduğunu fark ettik.

Almanlardan bazıları ise bu durumu henüz keşfetmemişti. Hamburg’da bir grup öğrenciyle buluşmuştum ve tartışma konusu Rusya’ya döndü. Öğrencilerden biri görünüşe göre sadece bana değil, genel olarak gruba hitap ederek, “Rusları tanımıyorsunuz siz,” dedi. “Rusları tanımadığınızı söylüyorum. Ben tanıyorum onları. Özgürlük hakkında hiçbir fikirleri yok. Eğer özgür olsalardı onu nasıl kullanacaklarını herhalde bilirlerdi. İlkel, hayvani içgüdülere sahip insanlar. İnsanlık veya insan hakları kavramlarından bihaberler. Rus toplama kampında olan bir arkadaşım vardı. Orada yaptıkları şeyler iğrenç. Yaptıklarına inanamazsınız.” Başka bir öğrenci şöyle dedi: “Alman toplama kampında olan bir arkadaşım vardı. Orada yapılanlar iğrençti. Yapılanlara inanamazsınız.” İlk öğrenci öfkелendi. “Ne yani, sen şimdi Ruslarla aynı olduğumuzu mu söylüyorsun?” diye bağırdı.

33. BÖLÜM

Marx, Michel ile Konuşuyor

“İki Rus kavga ettiğinde,” diye başlayan fıkra şöyle devam ediyor: “Birbirlerinin giysilerini parçalarlar ve sonra el sıkışırlar. İki Alman kavga ettiğinde, birbirlerini öldürürler ancak üstlerinde bir düğme bile eksilmemiş olur.” Almanlarda, burjuva yaşam tarzının gelişimi geç gerçekleşmişti, Rus vatandaşı ise böyle bir şeye hiç sahip olmadı; ancak Almanın özel mülkiyet anlayışı bir çocuğunki kadardı. Ama 1914-1945 Otuz Yıl Savaşları, bu özel mülkiyet sahibi adamları, özellikle de burjuvazi kesimdekileri proleterleştirdi. 1945-1948 enflasyonunda, 1919-1923’te olduğu gibi (ancak stokları olan perakendeciler işlerini sürdürebildiği zaman), çiftçi sadece kendi kendine geçinmekle kalmayıp, istediği şey için yiyecek ticareti de yapıyordu ve “domuz ahırlarında bile İran halıları” vardı artık. Sonra her iki durumda da para reformu çiftçiye vurdu ve aşağı doğru gidişatı burjuvazinininki takip etmeye başladı.

Yüksek burjuva kesimdekiler, ilk ve en zor ve en ısrarlı şekilde proleterleştirilmiş olanlardı. Bunu henüz bilmiyordular belki de; Doktor Bay Schmidt veya Avukat Bay Schmidt veya Profesör Bay Schmidt veya Mimar Bay Schmidt veya Mühendis Bay Schmidt halen mesleki unvanına sahipti ve Batı dünyasının başka hiçbir yerinde olmadığından unvanı kendisi için mülkiyet niteliğindeydi. Ama hiçbir gayrimenkulü yoktu, toplumsal düzende somut bir çıkarı da kalmamıştı. Emeği dışında başka bir şeyi yoktu. Marx, ona hitap ediyordu.

Kronenberg’deki üniversitenin bir bölüm başkanının, dört yetişkin ve iki çocuktan oluşan bir hane halkının bulunduğu dört

odali dairesinde sıcak su ve kalorifer yoktu. Savaştan sekiz yıl sonra ailesi, sadaka niteliğindeki kullanılmış kıyafet hediyelerini memnuniyetle kabul ediyordu. Şimdi ise o profesörü, piposunun dibindeki tütün artıkları içinde yanmamış parçalar ararken görüyorum; karısının aynı çayı ikinci kez, üçüncü kez, dördüncü kez kullandığını görüyorum. Kronenberg’de bir yıl içinde yalnızca bir tane özel otomobili olan biriyle karşılaştım; buzdolabı olan ise hiç yoktu. Yumurtalar kutu halinde değil tane olarak satılıyordu; bir seferde bir düzinesini stoklayacak paraya ya da onları taze tutacak serin bir yere sahip olan kimse var mıydı?

Büyük oğlumuzun sınıfında, endüstrinin olmadığı burjuva ilçe merkezimizdeki bir okulda, çocukların sadece %10’u savaştan sekiz yıl sonra kahvaltı yapmadan okula gidiyordu; bir %10’daki çocukların ekmeklerine bir şey sürülmemişti; bir diğer %10’da üzerine yağ sürülmeden hazırlanmış ekmek vardı ve yalnızca en yüksek miktardaki %30’unun beslenme çantalarının içinde herhangi bir türden süt veya süt yerine geçen içecek vardı. Birinci sınıftaki küçük oğlumuz, yeni arkadaşı Bienet’i beraberinde eve getirdi ve ona bir muz verdi. Bienet muzunu kabuğuyla birlikte yedi!

Tüm bunlar yaşam standardının her zaman Doğu’dakinden daha yüksek olduğu –ve sonra tabii ki çok daha yüksek olduğu– Batı Almanya’da “iyileşme” süreci içinde yaşanıyordu. Ayrıca ormanlarla çevrili küçük bir şehirde, bu “iyileşme” sürecindeki Almanya’da, kışın mutfaklar birkaç sentlik çıra odunuyla ısıtılıyordu. Nazi arkadaşım genç Schwenke bana plastik rulolu olanı değil, kumaş bezli olan sigara sarma makinesini tavsiye etmişti; kendisinin neden plastik rulolu olanı kullandığını sordum: Çünkü fiyatı diğerinden iki buçuk sent daha ucuzdu.

Düsseldorf’ta vizon paltolar da vardı, *Kırmızı ve Siyah*’taki gibi iskambil oynanan Baden-Baden kafe gece gündüz tıklım tıklımdı ve Berlin’de yol boyunca Mercedes limuzinler sıralanmıştı. Ancak limuzinler oradan geçtikten sonra çöp kutularından bir şeyler toplayan adamların, (sanki bir Alman çöp tenekesinde yenilebilir

bir şey varmış gibi!) gençlerin, orta yaşlıların, yaşlıların sayısının Batı Almanya'da servet ile yoksulluk arasındaki uçurumun Nazi-ler döneminde olduğundan çok daha fazla olduğu aşikârı.

“Üretim, savaş öncesinin %150'si oranındaydı.” Ama önemli olan neyin üretildiği ve üretilenlerin nereye gittiği idi. “İyileşme” sürecindeki Almanya'da üretilenler yerli tüketim malları değildi, neticede makine parçaları yenemezdi. Büyüyen Batı Alman ekonomisi, büyüyen (o kadar yüksek olmasa da) Doğu Alman ekonomisi gibi bir siyasi, soğuk savaş ve propaganda pompalama operasyonundan ibaretti. Altın ve dolar bakiyesini biriktirmek için, vergi imtiyazları (nihayetinde Alman komedisinin standart aptal temsilcisi Michel tarafından ödenen) ihracatçılara veriliyordu. I. G. Farben'ın savaştan sonra parçalanan kimyasal bileşimleri her zamankinden daha büyüktü, tek bir daktilo üreticisi bile yüz otuz dokuz ülkeye ihracat yapıyordu artık.

“Üretim, savaş öncesinin %150'siydi.” Ancak Volkswagen'in yirmi bin çalışanının (yöneticiler dahil) yalnızca %2'si yaptıkları arabalara şahsen sahipti. “%150” artış oranındaki üretime rağmen 1953'te, Batı Almanya sanayisindeki maaşlar Amerikalıların dörtte birinden daha azdı, yaşam standardı silahlanmış Fransa'ninkinin %15 altında, kişi başına et tüketimi kemer sıkma politikası izleyen İngiltere'den (karneyle satılmıyordu) daha düşüktü (karneye bağlanmıştı çünkü). “%150” üretim artışı elli milyon nüfuslu Batı Almanya'dakilerin cebine ulaşmıyordu.

Savaşın sona ermesinden bu yana, Avrupa'da ulusal bütçesinin üçte biri ile yarısını askeri bir teşkilatlanmaya harcama ayrıcalığına sahip olmayan tek ülke olan Almanya, “muzaffer” Fransa'dan altı kat daha fazla yeni konut inşa etmişti ancak yine de onlardan dört milyon birim azdı ve konutlar hâlâ oda başına en fazla bir kişi olacak şekilde paylaştırılıyordu. Herkesin bildiği üzere, o dönemde güvenilir olmayan işsizlik rakamları, beklenmedik şekilde iki milyondan bir milyona kadar değişebiliyordu. Yarı zamanlı

istihdamı tam istihdamdan ayıran kesin rakamlar ve on milyon “işten çıkarılma” hakkında ise ortada net rakamlar yoktu.

Berlin'deki Potsdam Meydanı'nı geçerek yapabileceğiniz, yapmaktan vazgeçemeyeceğiniz bazı basit ayrımlar vardı. Komünist Doğu Berlin'de hiçbir işçi özgür ya da işsiz değildi. Kapitalist Batı Berlin'de her dört işçiden biri işsizdi ama özgürdü. Ağır sanayisi olmayan Kronenberg'de, 1953'teki normal istihdam içindeki işsizlik oranı (“sürgünler” nedeniyle şişmişti) %20'ydi; ayrıca bir odada dört kişilik bir ailesi olan işsiz bir beyaz yakalı işçi, ayda toplam 31,74 dolarlık işsizlik ödeneği alıyordu. Onlar ABD'de bizim ödediğimiz kira bedelinin dörtte birini, yemek için harcadığımız paranın yarısını ve imal edilen tüm eşyalar için (yakıt ve giyim dahil) ödediğimiz miktarı ödüyorlardı. Bizdeki on sentlik kalıp sabun, Batı Almanya'da yirmi dört sentti.

Alman malzemeleri arttıkça Alman erkeklerinin ceplerindeki paranın değeri de düşüyordu; bir ayakkabıcı deri veya lastik gerektirmeyen onarımlar yapmak için yarım saat çalışıp on iki sent bedel ancak alıyordu fakat kırılan ya da delinen ayakkabıya bir çift yarım pençe taban veya topuk takarak on dakika çalışıp aldığı para iki buçuk dolardı. Alman halkı (Alman ihracatı ve Alman sanayisindekiler aynı değildi) eski haline dönmemişti. Amerikan yardımıyla da eski hallerine dönememişlerdi. Evet, “onlar” üç milyar dolarlık yardım almışlardı ve evet, onlar (hepsi birden) işgal maliyeti olarak on milyar dolar ödemişlerdi. Ve hangi biçimde almış olursa olsun ve hangi kişilere ulaşmış olursa olsun, Marshall planı ve sonradan gelen antlaşmalar uyarınca, Almanya'da kişi başına gelir yirmi sekiz dolarken, İngiltere'de kişi başına altmış üç dolar ve Fransa'da ise altmış beş dolardı.

Almanya'da rehabilitasyon denen şey, buralardaki yıkılan şehirlerin olağanüstü bir hızda yeniden inşası değil, yetmiş milyon Alman Michel'in yorucu zahmetinin neticesiydi. Hizmetçimiz Tante Kätthe, bu tür Michellerden biriydi. “Çalış ve para biriktir, Michel,” denirdi hep. Tante Kätthe de çalıştı ve para biriktirdi. İki

kez işe girdi ve her seferinde iki bin dolara yakın tasarruf etti ve her seferinde, 1918 ve 1945'ten sonra iki bin doları ancak kenara atabildi. Sadece eski Alman alfabesini okuyan ve yazan Tante Käthe, çok fazla okumaz, olanlara kafa yormazdı. Marx'ın esasında ona hitap ettiğini (malzemeleri emeğinden daha değerli olan ayakkabıcıdan daha çok) bile bilmiyordu.

1914-1945 arasındaki ikinci Otuz Yıl Savaşları boyunca Alman vatandaşları, aşırı mülkiyet duygusu ve aşırı güvenlik kaygısıyla da savaş halindeydi. Güvenlik kaygısı daha ağır basıyordu. Yüzyılın sonlarında Alman antikapitalizminin gelişimi olağanüstü düzeydeydi. 1871'deki ilk parlamento esnasında Sosyal Demokrat Parti'nin iki sandalyesi vardı; 1903'te seksen bir; Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ise yüz on sandalyeyle ülkenin en güçlü partisiydi. 1932'de antikapitalist güçler olan sol merkez, sosyal demokratlar, komünistler ve Naziler (son Alman başkentinden özel destek alıyorlardı) parlamento sandalyelerinin üçte ikisini elinde tutuyordu.

Almanların, özellikle orta sınıfın (özellikle de üst orta sınıfın) mülklerini kaybetmesi Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarından beri, "iyi" zamanlarda ve "kötü" zamanlarda amansızca devam ediyordu. Mülkiyetsiz kalan *Bürger*, payını proletaryaya veremezdi ama er ya da geç kaderi onu da alaşağı edecekti. İlk kayzer imparatorluğunun altın zamanlarını anılarında yaşıyordu (ve eğer yeterince yaşlıysa da ölürdü zaten) ama bu adamın çocukları, hatta torunları da olabilirdi, adamın kafasındaki o büyülgünleri kişisel hafızasında tutulmadan zihninden silinmiş olurdu. Durum uzun süre boyunca kötü bir şekilde sürmüşken üç ayrı aile için yalnızca bir giriş kapısı olan, üzerine isimleri kazınmış aile yadigarı kapı plakasının nesilden nesile sürdürülmesinde de nevrotik bir uyumsuzluk var gibi görünüyordu. Böylece torun ya da oğul, gün gelir atalarının ismini kapıdan indirirdi. Marx ona da hitap ediyordu.

Marx, bu tür bir garibanlık salgınında veya şu ya da bu bölgede, bir garibanın kendisine Nazi, faşist, komünist, milliyetçi ya da tuhaf adam denmesini umursamazdı. Marx yakasındaki nişanla değil, ruhunun en saf haliyle ona şöyle bir şeyler anlatıyordu: “Savaş öncesinin %150’si, ölmüş sermaye sahiplerinin saçma laflarıdır.” Birileri kazansın ya da kaybetsin, hiçbir şeyin savaş kadar maliyeti yüksek değildir. Birileri kazansın ya da kaybetsin, savaş kadar büyük çapta proleter sınıf üreten başka hiçbir şey yoktur. Birileri kazansın ya da kaybetsin, Marx evi ve birikimleri biten, emeğinden başka yapacak bir şeyi olmayan adama hitap ediyordu. Ölü finansörler “savaş öncesinin %150’sinden” söz etseler de Marx, üretim kapasitesine zarar vermek bir yana, neredeyse hiç dokunulmayan İngiltere ve Fransa’nın, Birinci Dünya Savaşı’ndan hiçbir zaman çıkamadığını iyi bilirdi. Kırık taşların, bükülmüş çeliklerin, yanmış dükkânların ve su basmış maden ocaklarının ortasında yeni proleter öylece duruyordu: Almanlar.

Almanlar bir zamanlar Avrupa standartlarına göre zenginken şimdi fakirdiler, öznel olarak, her zaman fakir olanlardan bile çok daha kötü durumdaydılar. Belli bir noktaya yaklaşıyorlardı (kimse bu noktanın nerede olduğunu bilmiyor) ama nereye doğru gittiklerini bir şekilde öğreneceklerdi: Proleter olmaya doğru gidiyorlardı. 1945 ile 1955 arasında, Michel’in ülkesini işgal eden askeri güçleri idame ettirmek ayda yalnızca yüz elli beş milyon dolara mal oluyordu; kendi askeri kuvvetlerini, yani “Avrupa savunması”na karşı kendi “savunma kuvvetleri”ni elde ettiği anda bu ona başlangıç olarak ayda iki yüz on beş milyon dolara mal olacaktı.

Michel komünizmin isminden bile nefret ediyordu. Ancak Hitler onu nasyonal sosyalizm adı altında komünist bir sistemle yönetmişti aslında ve o bunu hiç bilmiyordu. Dünyadaki bu aşağı iniş süreci, aşağıda olma değil, aşağı iniş süreci devam ederse Michel yeni, henüz tasarlanmamış “antikomünizm” anlayışlarının bazılarını kabullenecekti. Daha önce nasyonal sosyalizmde olduğu gibi komünizm de yeni bir şeyler tasarlayacaktı ancak

insanların değeri düştükçe değeri yükselen materyaller, yalnızca toplu biçimde daha fazla bulunabilir hale geldikçe bu anlayışlar da daha gelişmiş olacaktı. Ve 1941-1945 dönemine olan nefret ortadan kalktığında, komünizm (belki de “antikomünizm” olarak adlandırılabilir) rejimin Rus veya Rus-Alman, hiçbir şeyi olmayan ancak her şeye sahip olmak isteyip hiçbir şeyi olmayanların üçüncü Rapallo Antlaşması olmaması için bir neden yoktu. Elbette, üçüncü Rapallo’nun taraflarının birbirlerini yok etme şansında (Churchill’in bir kez bahse girip kaybettiği) vardı ama bu şans da her zaman zengin adamın hayali olmuştu.

Burjuva gururu, unvan, kapı tabelası, yüksek askeri subay (Beamte) astlarından aldığı baş selamı, Almanya ile Rusya arasında kalmak gibi şeyler söz konusuydu ama gurur, unvan, kapı tabelası ve baş selamı değersizleşiyordu. Savaşın sonlarında Almanların Rusya’da yaptıkları ve daha sonra Rusların Almanya’da yaptıkları da söz konusu olan şeylerdi. Nazi Hükümeti ve daha sonra Amerikan işgali ile Almanların aklına kazınan antikomünizm sloganları da bir süre daha devam edecekti. Ancak yüzlerini doğuya çeviren Büyük Frederick ve Bismarck hem Nazilerden hem de Amerikan işgalinden daha uzun yaşayacaktı. 1954 sonlarında Walter Lippmann gerçekçi yaklaşımla şöyle demişti: “Batı Almanya ile Sovyetler Birliği arasında böyle bir anlaşmaya doğru çekilmenin çok şiddetli olacağını, Almanya’nın kendi başına büyük bir askeri güç elde ettikçe daha da güçleneceğini herkes biliyordu.” Sonra şöyle devam etti: “Ruslar, Almanlarla bir anlaşma için büyük avantajlara sahipti: birleşme, işgal ordusunun geri çekilmesi, sınırların düzeltilmesi, sınır dışı edilen mültecilerin yeniden yerleştirilmesi, ticaret ve Avrupa’nın kaderine yönelik büyük siyasi nüfuz.” Realistler daha gerçekçi olabilirdi ve Marx’ın o günlerde, 1914’te veya 1939’da olduğundan daha fazla Almanlara hitap ettiğini de mutlaka sözlerine eklerdi.

34. BÖLÜM

Hesaplanmamış Risk

Baskıyı azaltmanın en iyi yolu, baskıyı azaltarak rahatlama sağlamaktır. Ne pahasına olursa olsun Almanya'nın, dolayısıyla Avrupa'nın ve medeniyetin kurtuluşu sağlanacaksa alınan her tedbirin test edilmesi, merhum Hindistan başbakanı tarafından teşvik edilen bir test gibi olmalıdır: "Alınan tedbir, gerilimi artırıyor mu yoksa artırmıyor mu?" Hem hakları hem de güçlerinden vazgeçmekten endişe eden o malum Batılılar, şaşkın şaşkın etrafa bakan Doğululara gözlerini dikmeli ve dikkat kesilmeliydi. Almanlar kendileri acı çektiği için dünyanın geri kalanına da acı çektiriyorlarsa ve baskı altında oldukları için kendileri de acı çekiyorlarsa, yapılacak ilk şey üzerlerindeki baskıyı azaltmak olacaktı. Güç ve hak gibi hoş teraneler biraz bekleyebilirdi.

Üzerlerindeki baskıyı kaldırırsanız da dayanılmaz bir şekilde sinir bozucu hale gelebilirlerdi. Ama üzerlerindeki baskıyla beraber zaten çekilmez hale gelmişlerdi. Üzerlerindeki baskıyı kaldırıncaya son dünya savaşını kazandıklarını bile iddia edebilirlerdi. Ancak bu, bir sonraki savaş kazanacaklarını iddia etmelerinden daha iyi olurdu. Üzerlerindeki baskıyı kaldırırsanız yeniden silahlanabilirlerdi. Her zaman silahları vardı zaten. Üzerlerindeki baskıyı kaldırırsanız komünist de olabilirlerdi. Ama Nazi olmuşlardı.

Sorun şu ki Almanların rahatlama, dünyanın önceki haline göre yeniden inşasını gerektirecekti. Şayet Almanlar suçlarından ötürü şımartılacak olsa ve başlattıkları savaşları kaybettikleri için para ödeyeceklerse bir rahatlama planını başlatmak,

hatta düşünmek için bile, retorik olarak, bu teklif edildiğinde tepki verilmeyecek türden bir dünya olması gerekirdi. Onlar da bunu başlattı. Burnunun ucunun ötesinin görülebildiği ve ortada o burnu, yüzün geri kalanıyla birlikte geçmişten geleceğe çevirebilen bir dünya olmalıydı. Bunun için de *Weltanschauung*, yani dünya görüşüne sahip bir dünya da olması gerekirdi.

Bunların içinde yaşadığımız ya da yakında yaşayacağımız türden bir dünya olmadığını söylemek lafûgüzaf olurdu. Almanların baskısını hafifletme eğiliminde olan bir dünya, kendisi de baskı altında olmayan, özgürce nefes alan bir dünya olmalıdır. Öyle bir dünyada yaşamaktan o kadar uzaktayız ki artık dünyayı bölen iki güç, Almanya'yı bugünkü haline getiren paranoyak paniğin kurbanı oluyor, ikisi de kendilerini kuşatanları kuşatmak için diğer tüm hedeflerini feda ediyor. En azından bu açıdan Goebbels'in sapkın tahmini doğrulanmıştı: "Kaybetsek bile kazanacağız çünkü ideallerimiz düşmanlarımızın dahi yüreğine işlemiş olacak."

Böyle bir dünyada, içinde yaşadığımız dünyada, Avrupa'da Avrupa Birleşik Devletleri gibi hayaller, buradaki dünya federalizmden daha gelişmiş değildir. Avrupa Birliği hareketi, başka yerlerde olduğu gibi Almanya'da da yalnızca hükümet dışı entelektüeller arasında ve özellikle de gençler arasında yaygındır. Rastgele örneklemlerle bir araştırmada, Münih Üniversitesi'ndeki öğrencilerin %88'i, "Avrupa'nın birleşmesi"ni "Alman egemenliği"ne tercih ettiğini söylüyordu. Ancak "Avrupa'nın birleşmesi" farklı insan gruplarındaki bazılarına barış, diğerleri için ise farklı şeyler ifade ediyordu. Üstelik demokrasiden çok daha belirsiz ve çok daha sınırlı bir idealdi bu. Dünya mücadelesi bağlamında, Avrupa Birliği ilk olarak, komünist olmayan Avrupa'nın askeri birliği anlamına gelmektedir; ikincisi, ekonomik birlik (şu anda hem genç idealistler hem de ihtiyar kartelciler tarafından destekleniyor) demektir; son olarak da şayet varsa, siyasi birlik ülküsüdür. Almanya'yı bölünmüş olarak bırakan herhangi bir Avrupa Birliği olursa da bu birliktelik muhtemelen yalnızca kâğıt üzerinde gerçekleşebilir.

Almanların rahatlamasının, sonuçta Rus ruletini icat eden Rusların ilgisini çekmesi de muhtemeldi. Artık Almanlar gibi, Ruslar da haklı bir gerekçeyle onlardan korkuyordu. *London Times* 1954'te şunları yazacaktı: "Artık şu aşikârdır ki ne Rusya ne de Batı, kendi ulusal çıkarlarıyla uyumlu koşullarda Almanya'nın birleşmesini kabul edebilir. Batı savunmasının kilit noktası olan Batı Almanya iş birliği, Rusya'nın korkularının temelini oluşturmaktadır. Batı'nın esas kaygısı olan Avrupa'nın kalbinde Rus ordularının konuşlanması meselesi, Ruslar açısından Sovyet güvenliğinin vazgeçilmez koşuludur. Bugünkü dünya şartlarında, bu korkuların hiçbirisi salt bir propaganda olarak görmezden gelinemez."

Dünyanın söz konusu şartlarında Amerika Birleşik Devletleri, inisiyatifi ele alarak ve müzakere edilemez koşullar dışında Almanya'nın yeniden birleşmesini önererek Rusları anlaşıyla kendi çıkarlarına hizmet edeceği (veya en azından çıkarlarının bozulmayacağı) konusunda ikna etmek için acil ulusal çıkarlarını feda etmek zorunda kalacaktı. Eğer böyle bir şey daha önce hiç yapılmadıysa, bir ulus diğerininkini ilerletmek için doğrudan ulusal çıkarlarını asla feda etmediyse, tarihte ilk kez Almanların rahatlaması gibi ütöpik temelde yapılabilir olan ulusal çıkarlardan fedakârlık etmek, bir medeniyeti kurtarma olasılığını yaratacaktı.

Almanların iyileştirilmesi hiçbir durumda bedelsiz olmayacak ve herhangi bir reçeteyle garanti altına da alınmayacaktı. Almanya, şimdilerde de olduğu gibi yanlışlıkla birinin uydusu olarak düşünülüyorduydu hiç kimse onu iç savaş da dahil olmak üzere savaşa hazırlamak dışında bir şey yapma zahmetine girmezdi. Savaş da Almanlar için iyi bir şey değildi. Ama müdahil olan büyük güçler nihai kişisel çıkarların anlık kişisel çıkarlardan daha elzem olduğuna karar verirse Almanların baskısını hafifletmekle de ilgileneceklerdi. Bununla birlikte, büyük güçlerin bu kurtarma operasyonunu bizzat kendilerinin üstlenmeleri de hiç işe yaramazdı. Yardımseverlik olarak (başarısızlıkla) gizlenmiş sömürüden gerçek bir iyilik programına hızlı bir geçiş ise Almanları etkileyebilirdi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Almanya İşgal Birliği'nin emekli yüksek komiseri Bay McCloy bunu uzun yıllar düşündükten sonra, 1946'da Nürnberg'de çok yakın temaslarla tarafsızların kürsüde bulunmasının yararlı olabileceği sonucuna vardı. 1946'da Nürnberg'de tarafsız bir mahkeme önerenler vardı fakat onları dinleyen olmadı, artık onları dinlemek için çok geç kalmıştı. Tarafsızların Berlin sınırında konuşlandığını öne sürenleri dinlemek için ise henüz çok geç değildi.

Almanya'yı yeniden birleştirmenin bir yolunu bulmanın Batı ya da ABD açısından dezavantajları da çok büyüktü. Komünizm karşıtı olmasına rağmen birleşik bir Almanya sosyalist olacaktı çünkü Doğu Almanların beşte dördü sosyal demokratı, ayrıca sosyalizm rejimini sevmeyen bazı Amerikalılar da vardı. Buna ek olarak, Almanya'nın öylece "terk edilmesi", Batılılar için de en kötü olasılık olan ABD'nin itibar kaybı anlamına gelecekti. Hepsiinden de kötüsü böyle bir süreç, tüm mevcut çevreleme politikasının, en azından Avrupa'da, zorla ifa edilmesi ve tüm mevcut bağımsızlık hırsının yıkılma ve ayaklanma yoluyla tetiklenmesi de demek olurdu. Komünist yayılmanın ne zaman ve nasıl gerçekleşeceği durdurulsa dahi, bu tür şeylerin askeri yollarla önlenilebileceği varsayılsa bile, Vistül, Oder, Elbe veya Ren nehirleri üzerinden yayılmanın savaşla da durdurulmayacağı anlamına gelirdi. Neticede bu tür bir hamle, Avrupa'nın "elde tutulamayacağı" demek oluyordu.

Ancak Almanlara "buraları ellerinde tutmaları" için güvenmek gibi bir alternatif beklenti de hiç cazip değildi. Almanlar, sonraki altı ay veya altı yıl içinde birinci sınıf totaliterlerden birinci sınıf özgür insanlara dönüşmezdi. Bu adamların çoğunun son zamanlarda ve alışılmış olarak ne zihniyette olduklarını ya da en azından neler yaptıklarını hatırladığınızda, başkalarından ziyade Almanları komünizmden kurtarmak gibi bir zahmete değmez gibi görünüyordu.

Herhangi bir gerçek rahatlatma planının, belki de dikkate alınmaya değmeyecek kadar gerçekçi olmadığı bir durumda, yine de ABD'nin ütopyacılıkla suçlanmadan en azından yapmaktan kaçınabileceği birkaç şey daha vardı. 1953 Almanya seçimlerinin arifesinde, *New York Times*'in bir manşetinde şöyle deniyordu: "ABD, Doğu Almanlar İçin Gıda Yardımı Arayışında. Adenauer'e Yardım Etmek ve Rusları Mahcup Etmek İçin Fazla Stokların Sevk Etmek Planlanıyor." İki hafta sonra Berlin Protestan Katedrali'nden başpapaz Heinrich Grüber, cemaatine şunları söyleyecekti: "Gerçek sevgi ruhu olmadan bir hayırseverlik projesi yapıldığında lütuf bir lanete dönüşür. Sadece zihinsel çekinceler olmadan ve aldatıcı niyetleri olmadan bunu yapmaları koşuluyla, zorlukları hafifletmek için çalışanlarla memnuniyetle iş birliği yapacağız. Ancak siyasi ve propaganda savaşlarını gizlemek için hayır işlerini kullanan kişiler veya güçlerle iş birliği yapmayı reddediyoruz."

Açlıktan kıvranan bir dünyada, pazarlanamayan fazlalıklarla dolu hiçbir ülke, bir seçimi kazanmak için muhatabının açlığını birkaç hafta sömürerek bir muhatabını rahatlatamaz. Kamu politikası gereği bunu yapmaya çalışan bir ulus, yapmaması gerekeni yapmaya çalışır. Ne *New York Times* manşeti ne de başpapaz Grüber'nın vaazı *Amerika'nın Sesi* radyosu tarafından yayınlanmıştı; Almanların üzerindeki baskıyı kendileri istediği şekilde kaldırmanın yollarını bulmak aslında hiç de zor değildi.

Uydurulduğu düşünülen şu hikâye hep anlatılır: John Dewey küçük oğluyla beraberken yağmurlu ve rüzgârlı havada bir arkadaşıyla sokakta karşılaşır. Çocuk bir su birikintisinin içinde ayağında lastik ayakkabı olmadan öylece duruyordur ve Dewey onu kenardan izler. Arkadaşı, "Çocuğu o su birikintisinden çıkarsan iyi olur," der, "yoksa zatürreye yakalanır." "Biliyorum," der filozof da. "Elimden geldiğince hızlı bir şekilde, onun sudan çıkmak istemesini sağlamanın bir yolunu bulmaya çalışıyorum." Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin de Almanların zatürreye yakalanması konusunda bir risk alması pek olası görünmüyordu. Almanların

kendilerine has sağlık durumu vardı; kendilerine has denilmese de üzerinde düşünülmesi gereken bir sağlık kaygıları vardı. Amerikan devleti kendi gerekçelerinden ötürü, Almanların bir gün ulaşacağı umuduyla, Almanlara demokrasinin ne demek olduğunu gösteremese bile, bunu yapmayı özel kurumlar da deneyebilirdi. Almanya'daki her Amerika-Häuser'in karşısında, diyelim ki bir Vereinigte-Staaten-Häuser'in (Amerika Birleşik Devletleri Evi) inşasını engelleyecek bir Alman ya da Amerikan yasası falan yoktu. Bol miktarda boş arsa da vardı. Amerika-Häuser şöyle reklam verebilirdi: ÜCRETSİZ DERS. Vereinigte-Staaten-Häuser ise, ÜCRETSİZ MÜNAZARA reklamı yapabilirdi.

Çocuklar baskı altındayken de yaramazlık yaparlar. Baskı ne kadar yüksekse, yanlış davranış o kadar kötü olur. Sürekli baskı altındaki çocuk sessiz kalabilir ama bir gün gelir bütün evi yakar. O çocuğun anne veya babasıysak onun küçük yıkıp dökmelerini görmezden gelerek onu rahatlatabiliriz; aynı zamanda çocuğa iyi bir örnek oluşturarak ve mümkünse onu severek de onu rahatlatırız. Çocuk ebeveyn otoritesini tanıdığı, sadece bunu yaptığı ölçüde nazıkçe kontrol edilebilir. Almanlar ne kadar iyi davran-salar da ebeveyn otoritemizi tanımıyorlardı ve yanlış bir çıkarıma göre hareket etme riskleri çok yüksekti. Dahası ortalığı yağma-layıp yıkıp dökmeleri hiç ufak çaplı değildi, bu durumda onlara sevgi göstermek pek kolay değildi. Ancak iyileştirme süreci bir şekilde çocuğunkiyle benzerdi. En azından Almanları dövüp hırpalamak da çocuğu dövmekle aynı sonuçları doğururdu.

Amerika'nın Almanya'da muteber bir namı vardı; ABD, Almanlar arasında bir sevgi gösterisi olarak "küçük Almanya" olarak adlandırılırdı ve on Nazi arkadaşımın her birinin, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş ikinci dereceden bir kuzeni veya amca ya da dayı tarafından akrabalığı olan bir veya daha fazla tanıdığı vardı. Almanların biz Amerikalara şimdilerde bile yaşamlarına bir ışık tutmamız için yönlerini çevirdiklerini varsaymak pek küstahça olmayabilir. Eğer bizden bir şeyler isterlerse de biz

Amerikalılar olarak bu kompulsif çocuğu rahatlatan şefkatin bir kısmını ortaya koyabilirsek iyi olur. Görünüşe göre, yapılması gereken büyük şeyler, devletin kendi gerekçeleriyle bunları yapmamak devletin yıkılması anlamına gelse bile yapılamaz herhalde. O halde küçük şeyleri yapmak çok daha acil ve makul olabilir; neticede Aziz Francis'in "Ben size küçük şeylerle gelirim" sözü Almanların dertlerinden kurtulup iyileşmelerindeki ipucu olabilir.

Ama belki de Almanlar için hiçbir şey yapılamaz; bu durumda başka biri ne yaparsa yapsın, onları rahat bırakmak durumundayız demektir. Herhangi birinin başkası hakkında herhangi bir şey yapabileceğini önermesi kesinlikle açıklanamaz bir olgudur. Vücudu tedavi edecek doktorlar çok sayıdadır ancak ruh veya aklı tümüyle iyileştirecek doktor pek yoktur. Bir zamanlar büyük bir psikanalist, eski bir hastasından gururla bahsederken şöyle demişti: "Eskiden şehirdeki en mutsuz ve ciğeri beş para etmez bir adamdı o. Şimdi en mutlusu odur." Tüm bir halk olarak kendi örneğimizden hareketle, başka bir halkın karakterlerini tümüyle dönüştürmesine yardım etmek pekâlâ imkânsız olabilir, bu yüzden de böyle bir şey 1945'e kadar hiç denenmedi. Ama %1'inin onda biri kadar bir şans, hiç şans olmamasından %1'in onda biri kadar iyidir. İnsanları yalnız ve kendi haline bırakmak risklidir. Ancak on Nazi arkadaşına ve onların yetmiş milyon hemşerisine militarist antikomünizmi bir ulusal yaşam biçimi olarak yeniden benimsemeleri için baskı yapmak çok daha riskliydi.

Katkılar ve Teşekkürler

Bu kitabın yazılması sürecinde desteği olan pek çok kişiye minnettarım, hiçbiri bu kitapta anlattığım şeylerden ötürü sorumlu tutulamaz:

Almanya'da bir şeyler öğrenebileceğime dair fikir veren arkadaşlarım, özellikle Chicago Üniversitesi'nden Robert M. Hutchins; Haverford College'dan Gilbert White ve Douglas Steere; ABD Fellowship of Reconciliation programından A. J. Muste; ayrıca *The Progressive* dergisi editörü Morris H. Rubin.

Frankfurt Üniversitesi'ndeki Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nden meslektaşlarım, özellikle bana "çocuğu" gibi muamele ederek rehberlik eden Profesör Frederick Pollock üzerime titredi ve benim için hep dua etti ve baştan sona kadar bana hep tahammül etti.

İki gayretkeş asistanım ("esirlerim" desem daha iyi olurdu belki de!) olan Kronenberg'deki, Bayan Eva Hermann ve Bayan Martha Koch.

Kronenberg'deki üç gayretkeş dostum, genç hanımefendiler Dr. Gisela Prym, Dr. Leonora Balla Cayard ve Horstmar Stauber.

Notlarıma baktığımda, bu kitapta zikredilen tüm araştırmaları yapmış gibi görünen Cambridge, Massachusetts'ten (ve Kronenberg'den) John K. Dickinson ve ben el yazmasını incelerken kitabın bölümlerini 1954'te *Harper's Magazine*'de yazı dizisi olarak hazırlarken bütün yazılarını bitirmiş olduğu anlaşılan New Yorklu merhum Frederick Lewis Ailen.

California Üniversitesi'nden Profesör Robert H. Lowie'nin dikkate değer çalışması *The German People: A Social Portrait to 1914*, New York: Rinehart & Co., 1945, yoğun bir şekilde alıntıldığım diğer değerli yazarlarıyla birlikte en zengin içerikli olanıydı.

Carmel ve Monterey, California, Isabel Devine, Louise van Peski, Janet Farr, Marion Chamberlain, Liesel Wurzburg, Fritz Wurzburg, Charles Mohler, Harlan Watkins, Ephraim Döner, Francis Palms, Dr. Bruno Adriani ve merhum R. Ellis Roberts.

Robert C. McNamara, Jr., Chicago.

Özellikle Heine ve Talmud'daki benim bozuk Almancamı düzenleyen kızım Julie.

Bir yerlerde kendisinden hep bir şeyler öğrenebileceğimi düşündüğüm sevgili annem.

Mutti, biricik karım.

Sonsöz (2017)

RICHARD J. EVANS

Özgür Olduklarını Sanıyorlardı adlı bu eser olağanüstü bir kiptir; sıradan Almanların nasıl birer Nazi haline geldiklerine ve geçmişe bakıldığında Hitler'in Üçüncü Reich'inin tarihini nasıl gördüklerine dair neredeyse ilk ciddi savaş sonrası araştırmadır. Başka bir zamanı bizimle paylaşırken capcanlı ve içimizi yakan ifadeler ile fikirleri barındıran bu kitap, çağdaş yaşamlarımızda içlerimizi titreten yansımaları berberinde getirecek gibi görünmektedir.

Profesyonel bir gazeteci olan yazar Milton Sanford Mayer, reformist Yahudilik alanında aktif olan bir ebeveynin oğlu olarak 24 Ağustos 1908'de Chicago'da doğdu. Englewood Lisesi'nde klasik bir eğitim aldıktan sonra, 1925'ten 1928'e kadar Chicago Üniversitesi'nde eğitim gördü ancak bir yurt penceresinden bira şişelerini dışarı fırlatmaktan dolayı disiplin cezası aldıktan sonra diplomasını almadan okuldan ayrıldı. ("Okulu bitirememem bir başarısızlık," diyordu kendisi samimi bir pişmanlıkla, "ancak şişenin hedefi dekanı!")¹ Mayer ayrıldıktan sonra, William Randolph Hearst'in de sürekli yazdığı bir akşam gazetesi olan *Chicago American* için çalıştı. Bu gazete sokak köşelerinde satılan, saldırgan haberciliği, sansasyonel hikâyeleri ve müstehcen tarzıyla dikkat çekiyordu. Mayer burada popülist, oldukça kişisel bir İngilizceyle yazmayı âdet edindi ki bu, *Özgür Olduklarını Sanıyorlardı* kitabının üslubunun çarpıcı bir özelliği olacaktı.

¹ Milton S. Mayer, "Keeping Posted" 28 Mart 1942 *Saturday Evening Post*.

Mayer'ın hayatı, hitap ettiği kesimleri güvenli ya da sessiz bir yaşamla yetinmemeye, ayrıca geleneksellik bağlarını koparmaya kararlı olarak dünyaya açılmaya teşvik eden Chicago Üniversitesi'nin rektörü Robert Maynard Hutchins'in 1935'teki açılış konuşmasını okuduğunda değişti. Mayer, Hutchins'e Hearst için çalışmaktan nasıl kurtulabileceğini sordu; Hutchins ona büyük kitapların öğretiminde öğretmenlik ya da "Batı Medeniyeti" dersinde öğretim görevlisi olarak bir iş teklif etti, Mayer o kadar etkili bir performans gösterdi ki daha sonra lisans derecesi bile olmamasına rağmen yardımcı doçentliğe terfi etti.

Aynı zamanda Mayer, serbest gazeteci olarak gazetelere ve dergilere makaleler yazmaya başladı. Bunlardan en ünlülerinden biri, 7 Ekim 1939'da *Saturday Evening Post*'ta "Sanırım Ben Bu Savaştan Uzak Duracağım" başlığıyla yayımlanan İkinci Dünya Savaşı'na katılmaya karşı kaleme aldığı bir hicivdi. Bir sosyal hizmet konutu olan Hull House'da yaşıyordu ve savaşın sonuna doğru Quakers Cemiyeti'ne (mevcut Hristiyan mezheplerinden ve tarikatlarından karşı çıkanların mezhebi) katıldı ve burada insan doğası hakkındaki temel iyimserliklerini, şiddet ve savaşa karşı duygularını paylaştı. Mayer, liberal-pasifist görüşteki aylık *The Progressive* dergisinde sık sık köşe yazarlığının yanı sıra, American Friends Service Committee'nin (Amerikan Dostluk Hizmet Komitesi) de aktif bir üyesi oldu. Bir toplantıda yayınlamak üzere oldukları bir broşür için ani bir kararla "*Spek Truth to Power*" (İktidara Gerçeği Söyleyin) başlığını önerdi, bu ifade hemen günlük dile girdi ve o zamandan beri güncelliğini koruyor.

Mayer, bireylerin her zaman güçlü devlete karşı haklarını savunmaları gerektiğine inanıyordu. Şunu merak ediyordu: "Bu, neden 1930'larda ve 1940'lardaki Almanya'da gerçekleşmedi?"²

² H. Larry Ingle, "Milton Mayer, Quaker Hedgehog," *Quaker Theology* 8 (Spring/Summer 2003), Milton S. Mayer, *Robert Maynard Hutchins: A Memoir* (Berkeley, CA: University of California Press, 1993). Mayer'ın yazılarının şurada güzel bir seçkisi var: W. Eric Gustafson (ed.), *What Can a Man Do? By Milton Mayer. A Selection of His Most Challenging Writings* (Chicago: University of Chicago Press, 1964).

Ülkeyi 1935'te ziyaret etmişti ancak tatmin edici bir izahat bulamamıştı. Chicago ziyareti sırasında Mayer'ın evinde kalan seçkin bir Alman nükleer fizikçi olan Carl Friedrich von Weizsäcker'le konuşunca nispeten bu husus zihninde netleşti. Savaştan sonra Weizsäcker ahlaki konulara giderek daha fazla odaklandı ve sonunda bir Hristiyan pasifist oldu. Weizsäcker ile yapılan sohbetler ve ABD İşgal Yüksek Komisyonu'nun eğitim ve kültür ilişkileri başkanı olan James M. Read'le yazışmalar, Mayer'ı bir süre "tipik" bir küçük Alman şehrinde yaşama fikrine yönlendirdi. Bu şehirde de daha önce Nazi Partisi'nin taban üyesi olan bir adamı tanıma fırsatı olacaktı.³

Amaç, "herhangi bir yerde 'küçük adam'ın totaliter kötülüğün gelişmesine müdahil olduğu kişisel koşulların ve buna katılım için ahlaki sorumluluk üstlendiği veya bundan kaçındığı yolların tasviri"ydi.⁴ Mayer, projenin finansmanını yüksek komisyondan ayarlayan Read'in aracılığıyla ve Hutchins ve Weizsäcker'in tavsiyesi üzerine sol görüşlü sosyoloji ve sosyal teorinin merkezi olan Sosyal Araştırma Enstitüsü'yle temasa geçti. 1933'te Nazilerin iktidarı ele geçirmesiyle Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınmak zorunda kaldıktan sonra, Frankfurt am Main'da yeniden açılma sürecindeydi.⁵ Mayer, 1950'de aylar boyunca, faaliyet gösterdiği ilk akademik yıl (1951-1952) boyunca kendisini ziyaretçi akademisyen olarak atayan enstitünün önde gelen isimlerinden Max Horkheimer'le yazışarak projenin temel kapsamını geliştirdi.

³ Morton Grodzins'den Martin Niemöller'e, 26 Nisan 1954, University of Library, Special Collections Research Center, University of Chicago Press(UCP), Box 321 Folder 9.

⁴ "Nihai Saha Çalışması Raporu", Profesör Milton Mayer, 15 Eylül 1952" ("Final Fieldwork Report"), 1, Archive of the Institute for Social Research, Frankfurt am Main, Sig. F8. "Küçük adam" kavramı belki de son derece popüler roman olan Hans Fallada'nın *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* adlı eser ilk kez Nazilerin iktidarı ele geçirdiği 1933'te yayımlanmıştır, totaliter siyaset dünyasının içine düşen sıradan bir adamın ikilemlerini tasvir ediyor.

⁵ Horkheimer'den Adorno'ya, 4 Haziran 1954, *Theodor W. Adorno, Max Horkheimer: Briefwechsel 1927-1969*, Vol. 4, eds. Christoph Gödde & Henri Lonitz (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2000), 263-64.

Mayer, Ağustos 1951'in başlarında enstitüde Horkheimer, Friedrich Pollock (enstitü müdürü) ve muhtemelen en tanınmış figürü olan Theodor Adorno'yla ilk kez görüştü.⁶

Enstitü üyeleri Mayer'ın teklifiyle özellikle ilgileniyorlardı çünkü savaş sırasında ve sonrasında Nazizmin yükselişini ve zaferini açıklamaya çalışan bir dizi çalışma yayımlamışlardı. Bunlardan en bilineni, *The Authoritarian Personality* (1950) Adorno'nun ekibi tarafından, Nazi haline gelmiş bir bireyi tanımlamak ve bunu toplumsal ve tarihsel ve daha kapsamlı analizlerle izah edip ilişkilendirmek için Freudyen kavramlar kullanarak yazılmıştı. Hızla İngilizceye çevrildi ve savaş sonrası Amerikan sosyolojisi üzerinde önemli bir etkisi oldu. (Bu çalışmanın etkisi, Mayer'ın kitabında, özellikle bazı bireylerin babalarıyla iletişimlerine ilişkin açıklamalarında net olarak görülmektedir.) Mayer'ın önerdiği proje, Horkheimer ve Adorno'ya, bazı teorilerinin ampirik olarak test edilebileceği potansiyel olarak önemli bir vaka çalışması gibi göründü.⁷

Mayer'ın Eylül 1952'de Enstitü'ye son raporunda yazdığı gibi proje şöyleydi:

Bu proje ailemle bir yıl boyunca küçük ve neredeyse mümkün olduğu kadar tipik bir Alman toplumunu tanıırken o toplumun bir üyesi olarak yaşamayı içeriyordu. Nasyonal sosyalist kariyerindeki ahlaki (içsel) çatışmanın kaynağı olarak tarihsel şartlanmasına özel bir referansla, küçük statülü tipik bir Almanı (yeniden, mümkün olduğu kadar) araştırarak ve bir Nasyonal Sosyalist olarak o şahsın gelişimini inceleyecektim. Son raporum, Amerika Birleşik Devletleri'ne döndüğümde kitap olarak basıma hazırlanacak olan bu adamın özgeçmişi niteliğinde olacaktı.⁸

⁶ "Nihai Saha Çalışması Raporu," 1-2

⁷ Mayer'dan Grodzins'e, 29 Aralık 1953, UCP, Box 321 Folder 9; Martin Jay, *The Dialectical Imagination: A History of the Frankfurt School and the Institute of Social Research, 1923-1950*, 2. baskı. (Berkeley, CA: University of California Press, 1996).

⁸ "Nihai Saha Çalışması Raporu" 2-3.

Mayer, 1952 Ağustos'undan Aralık ayına kadar sayısız görüşmelerde bulundu, Batı Almanya'yı dolaştı ve "böyle bir adamı bilen veya tanıyan kişiler aracılığıyla ona benzer bir adamı bulmak için" yazışmalar yaptı. Ama başarılı olamadı. Ocak 1952'de karısı ve çocuklarıyla birlikte Frankfurt'tan çok uzak olmayan küçük bir şehre yerleşti ve yerel bir papazın "aldatıcı yardımı" sayesinde yerel sinagogu yakmaktan mahkûm edilen eski bir Nazi'yi teşhis etti. Üstelik bu adam, *Reichskristallnacht*, yani Kristal Gece 9-10 Kasım 1938'de ulusal çapta katliamını incelerken nasyonal sosyalist kariyerinden vazgeçen "Protestan Kilisesi'ne yeniden kabul için başvurmuştu." Mayer, eski bir SS üyesi olan adamın oğluyla tanışarak babasıyla bağlantı kurdu⁹

Başlangıçta Mayer, "Gerhard Schultz"u (kitapta "Gustav Schwenke" olarak geçiyor) ilk kez dillendirdiği bir terzi olan bu adamın, projesi için ideal bir kişi olacağını hissetti ve 1952 yılı Ocak ayında Enstitü'ye sunduğu özette bir biyografi kaleme aldı. Kendisi de bir terzi olan babası Friedrich ("Karl-Heinz Schwenke") 1920'lerde Nazi olduğu için işine uygulanan boykotlardan mustaripti ve 1930'ların başında, Nazi fırtına askerlerine katılmadan önce "Gerhard" adlı bu adam hayatta kalmak için yalvarmak zorunda kalmıştı.

Adam polis olmuştu ve ülkenin Hitler'in imparatorluk idealine katılmasının ardından 1938'de Avusturya'ya gönderildi. Savaşın son safhalarında ağır şekilde yaralanmış, babasının Kristal Gece katliamına katıldığını itiraf edene kadar Amerikalılar tarafından işkence gördüğünü ve 1948'den 1951'e kadar hapse atıldığını iddia etmişti. Gerhard Schultz, Nazilerin tüm Yahudi karşıtı politikalarına katılmıyordu ancak Yahudilerin Almanları maddi olarak sömürmesi olarak gördüğü şeyi engellemek için bir şeyler yaptıklarını düşünüyordu ("Yahudiler" ve "Almanlar"ı özellikle ayrı ayrı tasnif ediyordu). Genel olarak, Almanya'yı ekonomik çöküşten

⁹ Age., 2-3. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Protestan Kilisesi'nin benzeri Lutherci kilisedir.

kurtardığı ve kendisi ve babası gibi insanlara iyi bir yaşam sağladığı için Nazilere minnettardı. Mayer şu sonuca varmıştı: “Gerhard Schultz ve ben Alman bilimine en iyi katkının iki kuşağın, başka bir deyişle, kendisinin ve babasının deneyimini kaydetmemle yapılabileceği konusunda hemfikirdik.”¹⁰

Ancak Adorno ve Horkheimer, Mayer’ı “Schultzlar”ın olanları ne kadar açığa çıkarabileceğinin hâlâ belirsiz olduğuna ve sonuçta ortaya çıkan çalışmanın fazla yüzeysel olabileceğine ikna etti. Bu arada, diğer Protestan papazlar daha eski Nazilerin bulunmasına yardımcı olurken, Alman Quaker Cemiyeti’nden birisi Mayer’ı “birebir inceleme yapmak amacıyla” düzenli olarak toplanan Hitler’in eski takipçilerinden oluşan bir grupla irtibata geçirdi. Buna karşılık, Mayer’ın seçtiği şehirde başka bir eski Nazi buldular. Mayer: “Çocuklarımıza bakmaya yardım eden bir *Gymnasium* (lise) öğrencisi, beni öğretmenlerinden birine, bir arkadaşımızın hizmetçisi bir diğerine götürdü.”¹¹ Başlangıçta tasarlanandan daha geniş bir çalışmayı gerektirecek yeterli sayıda birey var gibi görünüyordu. Adorno ve Horkheimer bu nedenle tüm bu on kişinin üzerine odaklanabilmek için Mayer’ı ikna etti, Mayer bu konuyu şöyle aktarır:

Ocak ve Şubat 1952’de Nazizmin yükselişi sırasında yetiştirilme, din, mizaç, yerel zekâ, meslek ve kişisel durum bakımından geniş çapta çeşitlenen on “küçük” nasyonal sosyalistin keşfi, meslektaşlarımı ve beni projenin gözden geçirilerek şöyle olması gerektiğine ikna etti. Bu on kişiyi birbirini takip eden altı ay boyunca olabildiğince yakından incelemeliyim; hayat hikâyelerini (kendi hayatlarına dair kendi görüşleri dahil) yazılı hale getirip hep birlikte sundukları resimden sonuçlar çıkarmalıyım.¹²

¹⁰ “Kişisel, gizli, dağıtımına sunulmayan”, Ocak 1952, 1-8 ve “Ekleme”, aynı şekilde Archive of the Institute for Social Research, Frankfurt am Main, Sig. F8.

¹¹ “Nihai Saha Çalışması 2-3.

¹² Age., 4: “Projenin Revizyonu.”

Bu on adam Hans Steih ("Karl-Heinz Schwenke") ve oğlu Georg ("Gustav"), Heinrich Moeller ("Hans Simon"), Heinrich Haye ("Heinrich Hildebrandt"), Conrad Kilian ("Karl Klingelhöfer"), Heinrich Doerr ("Heinrich Damm"), Karl-Otto Straub ("Johann Kessler"), Wolfgang Heyer ("Willy Hofmeister"), Ludwig Schweinsberger ("Heinrich Wedekind") ve Wilhelm Brautigam ("Horstmar Rupprecht") idi.¹³

Mayer, bu adamlara sormak için sorular formüle etti ancak soruları doğrudan resmi bir formatta sormadı; her seferinde farklı tarzlarda yaptıkları konuşmalarda bir konu açarak cevaplar almaya çalıştı, bu nedenle Enstitü'ye rapor ettiği gibi, her durumda aynı metodoloji kullanılmadı, dolayısıyla Adorno ve Horkheimer'in en başta önerdiği araştırma şablonundan koparak çıkarım yapmıştı. Mayer'ın izlediği prosedür, deneklerin evlerine bir dizi sosyal ziyaretten oluşuyordu, burada kendisine her zaman çay veya kahve veya bazen şarap ve nihayetinde sekiz vakada da birer yemek ikram edilecekti. Deneklerin küçük çocukları varsa Mayer bazen kendi elindeki oyuncaklardan birini getiriyordu, uygun görülürse o kişinin eşi de onlara eşlik ediyordu. Neredeyse tüm görüşmelerde Mayer, denek kişinin eşiyle de konuştu. Her görüşme iki ila üç saat, en fazla on iki saat sürdü, toplamda kırk saat süren görüşmeler yaptı. O zamanlar Almanya'da hüküm süren kemer sıkma politikaları göz önüne alındığında, yanında hediyeler de getirdi; bunlar ilk başta jeton, sonra çoğunlukla gıdadan oluşan toplam iki bin mark harcadı; ayrıca yoksul görünen Steih ailesine toplam beş yüz mark verdi.¹⁴

Mayer görüştüğü adamlara, "Amerikalıların sıradan Almanlar için Nazi döneminde hayatın nasıl olduğunu anlamayı istediğini," söyledi ve herhangi bir resmi sıfatla hareket etmediğini açıkça belirtti. Ancak Nazi Partisi ile ilişkisi olan insanların ve diğer ayrıntıların tam bir kaydını içeren Nazilerden arındırma belgelerinin

¹³ Age., 5-6.

¹⁴ Age., 7-9.

elinde olduğunu söylemedi. Bu belgeleri adamların verdikleri bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek için kullandı (önemli bir çelişki de bulamadı) ve o şehirdeki Nazi olmayan tanıdıkların bunları teyit etmesini de istedi. Ve anlatılan öykülerdeki kendi fark ettiği çelişkileri ve gerçekten saptırmaları dikkatlice irdeledi. Pek Almanca bilmiyordu ancak bunun bir dezavantaj değil, önemli avantaj olduğunu belirtmişti: “Bu durum, profesör ile sıradan Alman arasındaki geleneksel eşitsizliği neredeyse anında azalttı. İyi dil bilen üstatların huzurunda, alçakgönüllü ve ciddi bir öğrenci bir tavrında, her biri benim aptallığımla sabırla başa çıkabilecek kadar neşeli bir konumdaydım.” İncelenen vakaların yedisinde bir tercümanla işe başladı; bir kişiyle bu amaçla hizmet veren iki Alman kadın vasıtasıyla, diğer üç vakada ya Fransızca iletişim kurdu (Straub ve Haye) ya da o kişi çok net Almanca konuştuğu ve biraz da İngilizce (Bräutigam) anladığı için söylenenleri takip etmesi mümkün oldu.¹⁵

Mayer, görüşme yapılan yerlere arabayla gitmek yerine mütevazı yaşayarak ve adamların evine yürüyerek de aradaki engeli azaltmayı başardı. Her görüşmesinde soyunun, 1848 Devrimi’nin başarısızlığından sonra politik nedenlerle Amerika’ya göç eden Almanlardan geldiğinden bahsetti. Görüşme yapılan adamlar İkinci Dünya Savaşı sırasında onun pasifist tavrını pek onaylamamıştı, ancak en azından Almanya’ya karşı savaşmayı da reddetmişti kendisi. Sohbetler sırasında uygun olduğunda Yahudi olduğunu açıklamayı da düşünmüştü, ancak Adorno ve Horkheimer buna karşı tavsiyelerde bulundular, bu yüzden Yahudi olduğundan hiç bahsetmedi. Öte yandan, muhatapları onun (mevcut Hristiyan mezheplerinden ve tarikatlarından karşı çıkanların mezhebi olan) Quaker olduğunu biliyorlardı ve genellikle Arkadaşlar Cemiyeti’ni (Society of Friends) olumlu bir topluluk olarak görüyorlardı. Bir Quaker olarak, günah çıkarma tarzında konuşmaya alışmıştı. Adamlar ise “günah yüklü ruhlarından arınma

¹⁵ Age., 9-11.

konusunda isteksizlerdi” ama, “Bu açıdan değerlendirildiğinde, onlara kendimi göstermeyi hem daha avantajlı, aynı zamanda da doğal buldum; kendimiz için birlikte ağlayabiliriz,” diyordu. Sonunda ona bildikleri her şeyi olabildiğince söylediklerini düşündü ve artık samimi arkadaş olduklarından, “Son birkaç gün boyunca yaptığım vedalaşmalar çok içimi burkmuştu,” diyecekti.¹⁶

Başlangıçta Yahudi düşmanlığını tartışmaktan kaçınacağını düşünmüştü ancak Sosyal Araştırmalar Enstitüsü’ndeki profesörler “ve özellikle Profesör Adorno, bunu yapmam gerektiği konusunda ısrar etti, Nazizm ile gelen yaşantılar böylece kanıtlanmış olacaktı.” Aslında söz konusu adamlar bu konuyu kendiliğinden gündeme getirdiler. Yaşadıkları süreçteki suçluluklarını buna atfettiler. Ve Haye, Straub ve Bräutigam vakaları dışında, 1945’ten beri Yahudi düşmanlığı algısı azalmış görünmüyordu. Yahudi düşmanlığının Nazizmin savlarında merkezi rolü olması, her şeyden önce 9-10 Kasım 1938 katliamı ile sembolleşmişti. Mayer, o sırada Avusturya’da Alman ordusuyla birlikte olan genç Steih dışında tüm denek kişilerin bu katliama katıldığını fark edecekti. Böylece Mayer yerel sinagogun yakılmasıyla ilgili izahatını bitirmeyi de planladı.

Mayer romancı Thomas Mann’ın ünlü eseri *Reflections of an Unpolitical Man* (1918) adlı kitabındaki hâkim görüş olan “Alman yaşamının politik olmayan, sosyal açıdan sorumsuz ve umursamaz modeli” nedeniyle Almanların Nazizmin çekiciliğine karşı savunmasız olduğunu düşünüyordu. Birinci Dünya Savaşı öncesinden beri Almanların seçimlere son derece yüksek katılım oranlarına ve Weimar Cumhuriyeti’nin canlı siyasi yaşamına inanıyordu. Ancak temelde Mayer, “bu adamlara olanların herhangi bir yerde benzer insanlara da olmuş ve olabileceğini” düşünmeye başladı. Bu düşünce tarzı, Enstitü’nün Alman kültürünün özelliklerinden ziyade, otoriter aile gibi evrensel insan özelliklerine ve bunların Almanya’da nasıl ortaya çıktığına daha çok odaklanan genel yaklaşımı ile uyumluydu. Mayer, dönemin

¹⁶ Age ve sonrakiler için de 10-13’e bkz.

büyük dini kurumlarının Nazizm gibi ideolojilere ciddi bir direnç göstermediğini düşünüyordu. Benzer suçların meydana gelmesini engellemenin tek yolu, kendi ifadesiyle, “insan yaşamının ruhsal koşulları”nın yeniden şekillendirilmesiydi. Ancak yazmaya başladığında bu görüşlerin çoğunu revize edecekti.¹⁷

* * *

Mayer, Almanya'dan ayrılmadan çok önce, 30 bin mark (7140 dolar) ve daha fazla hibesini kendisi ve ailesi için seyahat ve yaşam masraflarına harcadığı için parası bitmeye başlamıştı; ayrıca mahkeme kayıtlarını bulup yazıya dökmesi ve yerel Yahudi cemaatinin tarihi hakkında bilgi derlemesi için oradaki bir araştırmacıya (Enstitü'ye bağlı bir Amerikalı olan John Dickinson) da ödeme yapmıştı.¹⁸ Mayıs 1952'de Mayer, Amerikan Üniversiteleri Radyo İstasyonları Derneği ile bir hibe sözleşmesi yaptı ve Ford Vakfı'ndan, Batı Avrupa'daki insanlarla savaş sonrası yaşam hakkında yirmi altı İngilizce röportaj kaydetmek için fon temin etti. Enstitü ona sekreterlik desteği de sağlamıştı, ancak ofis tesisi talebini geri çevirmişti.¹⁹ Mayer, Enstitü'ye 1953 baharına kadar kitabını yazmaya başlayamayacağını, o zamana kadar Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Almanya'daki yayıncılardan kendisine destek olmak üzere telif hakları konusunda avans alması gerektiğini söyledi.²⁰ Araştırmasını Eylül 1952'de tamamladıktan sonra, Chicago'ya döndü ve *Harper's Magazine*'deki röportajlarından bazılarını benzer bir dizi makale yayımladı; bu makaleler, bir yayıncının dikkati çekecek bir temel oluşturmuştu bile.

Mayer, üniversitede siyaset bilimi profesörü ve basında yarı zamanlı editör olan Morton Grodzins'in kendisine beş yüz dolarlık

¹⁷ Age 13.

¹⁸ Age., 14-17.

¹⁹ Profesör Milton Mayer ile 1 Mayıs 1952'de saat 19.30'da “Viktoria” restoranında akşam yemeği konferansı hakkında muhtıra: Prof. Adorno, “12, para. 3, Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Arşivi, Frankfurt am Main, Sig F8.

²⁰ “Nihai saha çalışması raporu,” 16-17.

telif ücreti için iyi bir meblağ avans teklif eden University of Chicago Press'ten olumlu bir yanıt aldı.²¹ Mayer, Grodzins'e, on kişinin her birini basitçe ele alan "tam anlamıyla akademik bir proje raporu" değil, Nazizm rejimi ve onun Alman halkına nasıl hitap ettiği hakkında daha kapsamlı noktalara değinmek için bu kişileri baz alan daha popüler bir izahat yazdığını söyleyecekti. Kitabın nasıl yapılandırılacağı konusunda Grodzins'in tavsiyesini aldı. Mayer, on kişi hakkında daha ayrıntılı bilgi vermek ve "bu yaşam öykülerinin veya bunların bölümlerinin" ayrı ayrı yaşam öyküleri olarak anlatılması yerine, "belli noktaların öne çıkarılmasını sağlamak" istiyordu. Belki de onları bu şekilde çok daha okunabilir kılıyor ve gerektiğinde bunu basitçe şimdi göründükleri noktalarda genişleterek çözebiliriz," diyordu.²² Grodzins, Mayer'ın Kristal Gece katliamının uzun bir anlatısına yer verme önerisini onayladı. Ancak bunu yapmak, kitabın bitirilmesi yerine yeni sayfalar açmak demekti artık.

3 Şubat 1954'te Mayer makalesini gönderdi. Kalem aldıklarından gayet memnundu:

Ya ben bu yazdığım şeyle kaçıp uzaklara gitmişim ya da o benimle... Yazdığım bu kitabın iyi olduğuna ve sonraki genelleme ve yazılanları çürütme açısından yazı dizisine hem derinlik hem de hayat kattığına ve her şeyden önce okunabilir olduğuna inanmak istiyorum.²³

Garip bir şekilde, yazdıklarım kurgu değil, tek bir figür ya da tek olay da değil (tabii ki 1638 yılında avcı hanındaki içki partisi hariç). Elbette asıl kurgusal olan, karakterlerin kendi kendilerine düşündükleri veya söyledikleridir ve buralarda bile, kendilerinin ve diğerlerinin çoğu durumda bana söylediklerini yeniden yapılandırdım.²⁴

²¹ "Morton Grodzins, siyaset bilimci" (ölümü üzerine biyografi), 10 Mart 1964), *New York Times*.

²² Mayer'dan Grodzins'e, 29 Aralık 1953, UCP Box 321 Folder 9.

²³ Age.

²⁴ Mayer'dan Grodzins'e, 3 Ocak 1954, UCP Box 321 Folder 9.

Bu ifadeler, tüm okurları ikna etmemişti. İlk bölümün makale halini, “çok zeki bir kız arkadaşına, eski Dodd Mead Yayınevi’nden samimi olduğu arkadaşına” yollamış o kız arkadaşı da ona baz ifadelerin esasen kurgu olduğunu söylemişti. “Benim yaptığım şekilde, gecenin saatlerini bir bir takip ederek ve on Nazi arkadaşına has bazı karakterlerin bazı sessiz düşüncelerini dahil edip seçerek belirledim.” Buna karşılık o da “Ben kurgusal olmayan bir kitap yazıyorum,” demişti.²⁵ Ancak Mayer, “Bence, bu kısım harika bir giriş ve açılış cümlesi. Hikâyeyi bir sarsıntıyla açar. Bir kitap da bir sarsıntı yaratarak açılmalı zaten,” diye düşünüyordu.²⁶

Morton Grodzins, “giriş kısmının harika bir sarsıntı niteliğinde olduğunu, iyi yazılmış olduğunu, son derece ilginç olduğunu, sorunu güzelce ifade ettiğini, ama bir bakıma da son derece kurnazca olduğunu” düşünüyordu. Dodd Mead Yayınevi’ndeki arkadaşı ile “kitabın kurgusal nitelikten çıkarılması” konusunda hemfikir. Arkadaşı şöyle yazacaktı:

Mayer, Hitler’in hükmettiği küçük kasabalardaki küçük adamlarla ilgili gerçekleri açığa çıkarmış. Bu gerçekler başka bir yerde yok. Bu adamları Mayer kadar kimse anlamıyor. Henüz hiç kimse bu tür bir kişiyi aynı derinlikte birinci elden veri, ilgi veya yorumlama becerisiyle herhangi bir yerde tanımlamadı. Kitabın yayımlanmasının nedeni de budur. Bu yüzden kitap çıktığında büyük ses getirecektir. Sadece genel okuyucuların ilgisini de çekmeyecektir ama bence bu, sosyal bilimcilere bir şamar atarak profesyonel gerçekliği yeniden canlandıracak. Önemli olan Mayer’ın gördükleri ve şahit oldukları hakkında kendisinin ne düşündüğüdür. Başka hiçbir şey önemli değil.²⁷

Bu nedenle, kitabın herhangi bir şekilde bir kurgu eseri gibi görünmesinin talihsiz olacağını düşündü. O ve Mayer, “insanların

²⁵ Age.; Mayer’dan Grodzins’e, 8 Mart 1954. Dodd-Mead, Chicago Üniversitesi yurdundaydı (ve hâlâ orada).

²⁶ Age.

²⁷ Grodzins’dan Mayer’a, 11 Mart 1954, UCP Box 321 Folder 9.

düşüncelerinin doğrudan tasvirlerini” çıkarmayı ve kitabın merkezindeki on kişinin gerçek insanlar olduğunu başlangıçta açıkça belirtmeyi kabul ettiler.²⁸ Ancak Mayer yazılanların “kulağa kurgusal gibi geldiği” konusunda hemfikirdi.²⁹ Ve gerçekten de öyleydi.

University of Chicago Press yayınevi, yapılan açıklamalar ve her şeyden önce bir avukatlık firmasından iftira davası riski konusunda tavsiyede bulunmalarını talep ediyordu; ayrıca kitapta Mayer’ın yaptığı yargılama niteliğindeki yorumlar hususunda da oldukça endişeliydi. Mayer yayıncı firmaya, “Kitaptaki hadiselerin geçtiği şehrin ve oradaki insanların adlarını değiştirdiğini, ancak gerçek şehri bilen herkes için orası tanınabilir olacaktır ve o şehri iyi biliyorlarsa muhtemelen en azından bazı insanları tanımlayabilecekler,” demişti.³⁰ Hukuki tavsiyeye göre risk düşüktü. Almanların bir Amerikan mahkemesinde dava açma olasılığı düşüktü ve eğer eser Almancaya çevrilmezse orada da yargılanamayacaklardı. Ve eğer Birleşik Devletler’de dava açarlarsa, davacı şahıs Nazi Partisi’nin bir üyesi olacağından (mektubunuzu okuduğum gibi) davayla ilgili çok fazla sorun yaşanmazdı zaten. Chicago’daki bir jürinin (Chicago’yu tanıımıyorsam tabii) bir Nazi partisi üyesine çok fazla zaman ayırmayacağı gerçeğine dikkat çekmek için harika bir avukat olmanıza gerek yoktu.³¹

Nihai ürün, Grodzins tarafından coşkuyla desteklendi. Hitler’e karşı Protestan direnişinin önde gelen isimlerinden Martin Niemöller’e, özellikle kitaba kısa bir önsöz yazmasını istediğini, Mayer’ın aradığı adamları bulmak için aylarca zaman harcadığını açıkladı; Almanya’da olduğu gibi her yerde milyonlu rakamlarla kimlik numaraları vardı ama tek tek nasıl bulunacaklardı? Bay Mayer’ın bazı iş arkadaşları, normal olarak bu arayışının başarısız

²⁸ Age.

²⁹ Mayer’dan Grodzins’e, 13 Mart 1954, UCP Box 321 Folder 9.

³⁰ Alexander Morin’den Harry Bachman’a, 31 Ağustos 1954, in UCP Box 321 Folder 10.

³¹ Age; Harry Bachman’dan Alexander Morin’e, 2 Eylül 1954.

olacağını düşünüyordu, kendisi de bunun ne kadar zor olacağını tahmin edemezdi. O bir Amerikalı olarak bir “işgalci” gibi görülüyordu ve yabancılarla yakın teması (en azından “işgalci yabancılar”la) en olağandışı olarak mülahaza eden adamlarla yakın temas kurmaya çalışacaktı.

Ama o, sıradan bir Amerikalı değildi; bu adam, “düşman” kelimesinin ortak imalarını kabul etmeyi reddeden, ulusal düşmandan nefret etmeyen ve eskiden hiç nefret etmemiş olan bir Amerikalıydı. Ömrü boyunca bir Nazi karşıtı ve antikomünist olan Milton Mayer, çok azımızın yapabildiği bir şeyi yapabiliyordu: Günahı günahkârdan ayırt edebiliyor ve kendisinin hemcinslerinin günahına dahil olduğunu idrak edebiliyordu. Ve savaş sonrası Almanya’da, aralarında yaşadığı insanların dilini (ve hatta lehçesini) öğrenmiş olan, basit yaşayan, cömertçe yaşayan, cömertliğine muhatap olan kişileri siyasi bir sınava tabi tutmak istemeyen, karısıyla semt pazarında alışveriş yapan, çocuklarını mahalle okullarına gönderen bir adamdı. O, bisiklete binen bir Amerikalıydı!

Onun başarılı olması şaşırtıcı değildi; bu Amerikalı, ataları eski Nazi aktivistleri ve “işsiz” olarak sınıflandırılan, günlük masasında iki veya üç çocuğun oturduğu bir Yahudiydi. Bir Amerikan ailesine göre bu çocuklar sonuçta birer çocuktur. Büyükleri için Mayer ailesindekileri “bizim gibi insanlar” olarak kabul etmeleri kolaydı.³²

En azından Grodzins’in tanıtımı sayesinde, kitap gayet olumlu eleştiriler aldı. Alman fikirlerinin önde gelen tarihçisi Hans Kohn, *The New York Times*’ta şöyle yazmıştı: “Nazi rejimi altındaki ortalama bir Almanın zihniyeti daha önce hiç Bay Mayer’ın raporunda olduğu kadar dışarıdan bakanlar için anlaşılır bir şekilde dillendirilmemişti.”³³ 1966’da ikinci baskısını yaptı ve ciltsiz

³² Grodzins’ten Niemöller’ya, 26 Nisan 1954, içinde UCP Box 321 Folder 9.

³³ Hans Kohn, “Yaşamlarının En İyi Zamanı (Best Time of their Lives),” *New York Times*, 8 Mayıs, 1955.

baskı en az on bir kez yeniden basıldı.³⁴ Bir klasik haline geldi ve Nazizm ile ilgili üniversite derslerinde, özellikle de bu alandaki kitaplar arasında nispeten rakipsiz düzeyde okunabilirliği nedeniyle yaygın olarak kullanıldı.

* * *

Grodzins'in Rahip Niemöller'e söylediği gibi, "Kronenberg" adı, Lahn Nehri kıyısındaki bir üniversite şehri Marburg adlı kentin gerçek adını hafifçe gizlemişti.³⁵ Mayer'ın 1930'larda, 1940'larda ve 1950'lerde olduğu gibi şehir tanımı, değiştirilen isimler dışında oldukça doğrudu. Almanya'nın geri kalanındaki küçük kentlerin temsilcisi olmaktan çok uzak olsa da Marburg, kendisini Nazizmin çekiciliğine özellikle kaptıran bir takım tuhaf özelliklere sahipti ve Mayer'ın görüştüğü on kişinin tipik Almanlar olduğu iddiası ("yetmiş milyonluk millet, altmış dokuz milyon artıydı") yanıltıcıydı aslında. Üniversitenin, memur personelin ve öğrencilerin yoğun olduğu şehirde çok az sanayi vardı ve alışılmadık derecede çok sayıda insan hizmet sektöründe çalışıyordu. 1933'te Marburg nüfusunun yalnızca %23'ü sanayide istihdam edilmişti ya da dolaylı olarak bu kesime hitap ediyordu; buna karşılık imparatorluk döneminde tüm ülkedeki oran %39'du. Üniversite personeli ve bakmakla yükümlü oldukları kişiler dahil olmak üzere devlet çalışanları, imparatorluk dönemindeki %8'lik orana kıyasla işgücünün %20'sini oluşturuyordu. Devlet çalışanları imparatorluk dönemindeki oranın iki katından fazlaydı, beyaz yakalı işçiler neredeyse iki katıydı, mavi yakalılar ise %32 ile işgücünün %46'dan fazlasını oluşturdukları imparatorluk döneminden çok daha küçük bir yüzdelik oluşturuyordu.³⁶

³⁴ University of Chicago Press'ten edinilen bilgi.

³⁵ Grodzins'ten Niemöller'ya, 26 Nisan, 1954, in UCP Box 321 Folder 9.

³⁶ Rudy Koshar, *Social Life, Local Politics, and Nazism. Marburg, 1880-1935* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1986), 34-35.

Çarpıcı bir şekilde burada eksik olan şey, Komünist Parti'ye ya da daha ılımlı solcu sosyal demokratlara bağlı olan kitlesel bir işçi hareketiydi. Kasım 1932'de, Weimar Cumhuriyeti'nin son özgür seçimleri sırasında, bu iki parti, İmparatorluk'ta bir bütün olarak oyların üçte birini alarak Nazilerin kendisinden bile daha fazlasını kazandı. Komünistlerin ulusal olarak %17'ye kıyasla oyların yalnızca %8'ini ve imparatorluğun tamamında %21'e kıyasla sosyal demokratların %14'ünü kazandığı Marburg'da ise tablo çok farklıydı. Buna karşılık, Naziler ulusal olarak %33'e kıyasla %49'luk bir puan aldı. Orta dereceli liberal ve muhafazakâr partiler, her yerde olduğu gibi Marburg'da da çöktü, oyları Nazilere gitmişti. Kısmen özgür olan Mart 1933 seçimlerinde de tablo benzerdi. O zamana kadar Adolf Hitler, iktidar üzerinde henüz bir tekel elde etmemiş olmasına rağmen, imparatorluk şansölyesiydi. Yalnızca Nazilerin kampanya yapmasına izin veriliyordu ve komünistlerin çoğu tutuklanmıştı ya da saklanıyordu ancak Hitler, Komünist Parti'nin diğer büyük işçi sınıfı partisi sosyal demokratları zayıflatacağı için aday belirlemesine izin verdi. Mart 1933'te, Sosyal Demokratlar, ulusal olarak %18'e kıyasla, Marburg'da hâlâ %14 ve komünistler %12'ye kıyasla %5 oy aldılar. Almanya genelinde oyların yalnızca %44'ünü alabilen Naziler, %57 ile Marburg'da mutlak çoğunluğu elde etmişti.³⁷

Dolayısıyla Marburg, Almanya'daki diğer şehirlerin çoğundan olmasa da pek çoğundan çok daha güçlü bir Nazi kentiydi. Bu durum, kısmen de kentin dini yapısını yansıtıyordu; genellikle Protestan olmak üzere, Katolik Merkez Partisi'nin sürekli olarak Weimar yıllarında oyların yaklaşık %6'sını oluşturan aynı zamanda Katolik azınlık vardı. (Katolik Merkez Partisi'nin destekçileri, Nazilere oy verme olasılığı en düşük olanlar arasındaydı.) Bununla birlikte en önemli nokta olarak, Nazilerin Marburg'daki göreceli gücü, küçük ve büyük ölçüde örgütsüz bir sanayi işçi sınıfı ve düşük orta sınıf sakinleri olarak adlandırılabilir büyük

³⁷ Koshar, *Social Life*, 80.

bir sektörle, Almanların bir kesiti nispetinde kentin kendine özgü toplumsal yapısını yansıtıyordu. Dolayısıyla bu şehirde Nazileri destekleme olasılığı diğerlerinden daha fazla olan nüfus oranı mevcuttu.

Mayer, kadınların Parti'ye katılabilesine ve Üçüncü Reich döneminde oy kullanmaya devam etmesine rağmen, görüşme yapılan denek kişilere kadınları dahil etmedi. Mayer, Nazizmin tam bir erkek hareketi olduğunu veya kadınların bu toplumdaki siyasi görüşlerinde kocalarını veya babalarını takip edeceklerini düşünmüş olabilir. Yine de Mayer, kadınları dışlamasının gerekçesi olarak herhangi bir şekilde açıklama yapmayı düşünmemişti. Hazırladığı taslaklarının zeki bir eleştirmenine "Dodd Mead Yayınevi'ndeki samimi kız arkadaşım" ve *The Progressive*'deki köşesinde düzenli olarak yer alan ikinci karısına sürekli "bebeğim" şeklinde atıfta bulunan bir adamın (feministlerin eleştirisine kadar onu ironik bir şekilde "hanımefendi bebeğim" olarak yeniden adlandırmasını istemişti), kadınların siyasi bağlılık açısından pek de hevesli partizanlar olmadığını varsayıyordu. Yine de kadın seçmenler Nazilerin seçim başarılarının temel taşlarıydı: Seçimlere erkekler kadar katılırlardı ve Hitler'e ve yerel örgütlerine milyonlarca oy getirirlerdi. "Sıradan Almanlar"ın Hitler'i neden desteklediğine ve harabeye döndükten birkaç yıl sonra hakkında ne düşündüklerine ilişkin soruları tam olarak yanıtlayabilmek için, ankete kadınları ve erkekleri de dahil etmek gerekiyordu.

Mayer'ın anketine yalnızca erkekleri dahil etme konusundaki bilinçsiz kararı, şüphesiz, kişisel önyargılarının bir ürünü değildi. 1950'lerin başları, savaş ve bunalım ayaklanmalarından sonra aile yapılarının kurulduğu "aile değerleri" dönemi idi. 1930'lar da kitlesel işsizliğin ardından milyonlarca erkeğin öldürüldüğü veya esir alındığı yıllar süren savaşla birlikte, erkekler ve kadınlar arasındaki geleneksel rol dağılımını yeniden vurgulayan bir tür istikrarı yeniden tesis etme yönünde güçlü bir dürtü vardı. Amerika'da, Betty Fried'in kadınların itaatine ve savaş sonrası siyasette marjinalleşmelerine yönelik güçlü ve ikna edici bir eleştiri

olan *The Feminine Mystique*'i yayımladığı 1963 yılına kadar durum öyle değildi. Batı Almanya'da yeni bir feminizm dalgasının ortaya çıkması 1970'lerin ortalarına kadar sürdü. *Özgür Olduklarını Sanıyorlardı* adlı bu eser, birden fazla yönden o zamanları yansıtıyordu.

* * *

Mayer, görüştüğü kişilerin çoğunu çok iyi tanıyordu, onlarla dostça bir şekilde muhabbete dalıp birkaç ay boyunca sık sık röportaj yaptı. Ama ona sahiden de gerçeği mi anlatıyorlardı? Bazı durumlarda, pek şüphelenmedi. Marburg'da kaldığı sırada, 9-10 Kasım 1938'de Kristal Gece olayları esnasında meydana gelen sinagogların yakılması ve Yahudi dükkanlarında camların kırılması da dahil olmak üzere, Nazi döneminde işlenen suçlar için kovuşturmalar devam etmekteydi. Yine de Marburg'da kasabanın sinagoguna ilk saldırı 8 Kasım'da, Nazi propaganda bakanı Goebbels katliam emrini henüz vermeden önce gerçekleşmişti. Sinagogun pencereleri kırılmış, insanlar binayı ateşe vermeye çalışmıştı ama başarısız olunmuştu. Ertesi sabah SS Güvenlik Servisi'nden iki görevli Marburg'a gelip sinagogun yakılmasını emretmişti. SA Albayı Stolberg, bu işi yapacak adamlar bulmak için kahverengi gömleklilerin bulunduğu mahalledeki hana gitti. On beş ila yirmi kişi, Nazi SA olarak tanınmamak için sivil giysilere büründü, bir merdiven getirdi ve kırık bir pencereden binaya tırmandılar. Birkaç saat içinde tüm sinagog alevler içindeydi. Ertesi sabah kalıntılar hâvaya uçuşacaktı. Otuz bir Yahudi erkek, Hitler'in kişisel emriyle tutuklandı; Reich genelinde otuz bine yakın kişi tutuklandı ve göç etme sözü verdikten birkaç hafta sonra serbest bırakılmak üzere Buchenwald'a götürüldü.³⁸

³⁸ Dok. 5, "Aus dem Urteil des Landgerichts Marburg vom 16. September 1952", içinde Wolf-Arno Kropat, *Kristallnacht in Hessen. Der Judenpogrom vom November 1938* (Wiesbaden: Kommission für die Geschichte der Juden in Hessen, 1988), 39-41.

Mayer'ın bu olaylara ilişkin anlatımı, on kişiyle yaptığı görüşmelere dayanmaktadır. Hiçbirinin katliamda doğrudan bir rol oynamadığını kabul etmemesi şaşırtıcı değildi, ama Mayer onların gerçeği söylemediklerini biliyordu. "Eminim," diye yazdı, "Terzi Schwenke'nin Kronenberg sinagogunu yakarken bir eli tetikte hazır bekliyordu." Oğlunun, duruşmada itirafçı olması için babasına işkence yapıldığına dair iddiası ise açıkça yalandı. Diğerleri de muhtemelen doğrudan işin içindeydi. Gönüllü itfaiye teşkilatının hevesli üyesi, belgeleri ve objeleri yangından nasıl kurtardığını anlatırken gerçeği söylüyordu çünkü objelerden bir tanesi daha sonra ABD Holokost Anı Müzesi koleksiyonunda yerini alacaktı.³⁹ Ancak itfaiyecilerin yalnızca "Aryanlar"ın sahip olduğu binalara yayılması durumunda yangını söndüreceklerine dair emirlerinin de farkında olması beklenirdi. Parti yetkilileri veya SA üyesi olan diğer görüşmeciler de katliama yakından dahil olacaktı. Nazizmin suçlarıyla nasıl başa çıktıkları, adli olarak cezalandırılma korkusuyla çok güçlü bir şekilde netleşti: Gerçekten de kitabın son bölümünde, Mayer, yerel mahkemenin Kasım 1948'de katliamın failleri hakkında verdiği karardan alıntı yapıyor. Aralarında on yıl önceki olaylarda oynadığı rol için cezasını çekmekte olan "Schwenke" de vardı. Yahudi nüfusunun topluma iyi entegre olduğu böylesine küçük bir şehirde, polis ve diğerlerinin, Mayer'ın röportajlarında anlatıldığı gibi, otuz bir Yahudi erkeğin tutuklanmasını nispeten nazikçe ele almaları kesinlikle mümkündür ancak eğer öyleyse bile tam olarak böyle değildi. Nazi fırtına askerlerine bazen polisin yardım ve yataklık ettiği, Yahudi evlerine girdiği, orada yaşayanları hırpaladığı, evin içindeki şeyleri çöpe attığı ve Nazi Partisi tarafından belgelenen doksana bir vakada, bir bütün olarak Almanya'ya özgü, bazı sakinleri öldürdüğü bilinmekteydi.

³⁹ "Marburg'daki bir sinagogdan gelen hasarlı Tevrat parşömeni, "Birleşik Devletler Holokost Anı Müzesi (United States Holocaust Memorial Museum), en son 15 Kasım 2016'da güncellendi," <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn4375>.

Bu suçlardan dolayı o sırada kimse cezalandırılmadı. Dolayısıyla Mayer'ın on adamına inanılacaksa Marburg deneyimi tipik bir gerçek deneyim değildi aslında.⁴⁰

Bununla birlikte, bir bakıma Marburg örneklemdi ve bu, Yahudi olmayan kişiler tarafından satın alınan veya zorunlu olarak devredilen veya tasfiyeye zorlanan Yahudilere ait işletmelerin sözde “Aryanizasyonu”nda kaydedilen hızlı ilerleme orada da vardı. 1933'te Marburg'da bu tür altmış dört işletme vardı: Nazi rejiminin ilk birkaç ayında on bir, 1934'te yedi, 1935'te sekiz, 1936'da dokuz, 1937'de altı tane vardı; 1938 yılının ilk dokuz ayında beşi kapatıldı veya satın alındı. Katliam sırasında, şehirde neredeyse Yahudilere ait hiç dükkân kalmamıştı, bu yüzden röportajlarda Kristal Gece'nin vandalizminden hiç bahsedilmiyordu.⁴¹ O adamlar, küçük bir şehrin ekonomik yaşamında aktif olan insanlar olarak bunu bilmeliydi ve muhtemelen Nazi Partisi üyeleri olarak bunu onaylamış olsalar da “Aryanlaştırma”nın esaslarını inkâr edeceklerdi. Mahkemelerin, Yahudi iş insanlarına mülkleri için piyasa değerinde ödeme yapıldığını iddia ettiler, ama durum böyle değildi: “Aryanlaştırma” adı altında Yahudi mülkleri neredeyse her zaman elden çıkarmak amaçlı fiyatlar karşılığında satılıyordu ve Mayer'ın küçük kentindeki Almanlar bu türden kurnazlıklardan bihaber-diler. Mayer, “1933'ten itibaren Yahudilerin oradan uzaklaştığını” biliyordu ve savaşın patlak vermesinden önce küçük bir azınlık zaten göç etmişti. Mayer'ın “arkadaşlarından” biri savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, tehcir başlamadan önce Yahudilerin zorunlu çalıştırıldığını da gözlemlemişti. 1942-1943 yılları arasında iki yüz altmış yedi Yahudi o şehirden ve çevresinden sürüldü ve doğudaki kamplarda öldürüldü. Mayer'ın görüştüğü kişilerin

⁴⁰ Kapsamlı bir özet için bkz. Richard J. Evans, *The Third Reich in Power* (New York: Penguin, 2006), 580-98.

⁴¹ Barbara Handler-Lachmann & Thomas Werther, *Vergessene Geschäfte, Verlorene Geschichte: Jüdisches Wirtschaftsleben in Marburg und seine Vernichtung im Nationalsozialismus* (Marburg: Hitzeroth, 1992).

çoğu bunun yanlış bir uygulama olduğunu kabul etmişti, ancak ne yazık ki bundan dolayı da Yahudileri suçlamışlardı.

Bu konuda, diğer birçok açıdan olduğu gibi, okul öğretmeni dışında, Mayer'ın on arkadaşı, Nazi dönemine ait nispeten sıkıntılı anılara sahip olmaları gerçeği vardı. Ancak bu, çoğu Almanın özelliği değildi. Nasyonal sosyalizmin nihai neticesi olan İkinci Dünya Savaşı, Almanya'da muazzam yıkıma neden olmuştu. Yarım milyondan fazla Alman sivil, Alman şehirlerinin hava bombardımanında öldürüldü. Büyük kasaba ve şehirlerdeki konut stokunun %40'ı tahrip edilmişti. Molozu temizlemek yıllar almıştı; örneğin Köln'de on üç buçuk milyon ton moloz vardı; evlerin ve apartman bloklarının yaklaşık %70'inin oturulamaz halde bırakıldığı Berlin ve Hamburg gibi şehirlerde ise kıyaslanamayacak kadar daha fazlası vardı. Buna karşın Marburg, başta Müttefik Devletleri bombardıman uçaklarının hedef aldığı tren istasyonu çevresinde olmak üzere, toplam iki yüz seksen bir bina ve konut stokunun yalnızca %4'ünü kaybetmişti. Küçük bir şehirdi burası, silah üretimi açısından önemli bir konuma sahip değildi ve bu yüzden bombardıman uçakları orayı büyük ölçüde es geçmişti. Savaşta yaklaşık beş milyon Alman denizci ve havacı askeri de öldü, ancak hiçbirisi ailelerinde herhangi bir kayıptan bahsetmediği için bu Mayer'ın oradaki tebaasına da dokunmamış gibi görünüyordu.⁴² Bu felaketler, çoğu Almanı olmasa da, pek çoğunu savaşın bitiminden önce bile Nazi rejimine karşı çevirtmişti, ancak Marburg'da durum öyle değildi.

Dahası, Mayer'ın görüşmelerini yaptığı sırada Alman ekonomisi hâlâ zayıftı. Görüşülen kişilerin, gelecekte ekonomik bir toparlanma olabileceği bir zaman tasavvur edememelerine şaşmamak gerekirdi (62). Pek çok Almanın Nazizm döneminde işlerin asla o kadar iyi olamayacağına dair inancı, Almanya'da "ekonomik

⁴² Benno Hafener & Wolfram Schäfer, eds., *Marburg in den Nachkriegsjahren, Marburger Stadtschriften zur Geschichte und Kultur*, vols. 65 and 68 (Marburg: Rathaus, 1998); daha kapsamlı bilgi için, bkz. <http://www.tracesofevil.com/search/label/Marburg>.

mucize” olarak bilinen hızlı ekonomik büyüme döneminden sonra ancak 1960’larda değişecekti. 1990’larda yaşlı Almanlarla yapılan bir dizi yoğun röportaj, Nazilerin Weimar Cumhuriyeti’nden kalan ekonomik kaosu ve felaketleri sona erdirdiği için onları sevgiyle yâd ettiklerini ortaya koydu. Aslında 1930’lardaki toparlanma, neredeyse tamamen Hitler’in başlattığı, II. Dünya Savaşı için tasarlanmış ve bu savaşa yol açan baştan sona yeniden silahlanma sayesinde gerçekleşmişti. Bu bakımdan, en azından Mayer’ın on Nazi arkadaşı tipikti.⁴³

Elbette, Nazi diktatörlüğünün “alenen, tam bir tiranlık” olduğu fikrini reddetmelerinde daha az ön plandaydılar. Röportajlar sırasında, tarihçiler ve siyaset bilimcileri tarafından Üçüncü Reich gerçekten de böyle görülüyordu ancak bu değerlendirmeler Soğuk Savaş’ın bir sonucu olarak değildi. 1950’lerde Nazi Almanyası’nı incelemenin arkasındaki en önemli itici güç, Batılı bilim adamları arasında bu rejimin Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği’ne çok benzediğine olan inançtı. İkisini de “totaliter” olarak nitelendirmek, aslında temeli itibarıyla çok az benzerlik olan bütün bir nüfusun imajını tam yansıtmıyordu. Mayer’ın, röportajlarının bu sonucu ortaya koymadığını düşünmesi şaşırtıcıydı. Röportajlarını, mesela Marburg’un konformist vatandaşlarından çok daha fazla baskıya maruz kalan milyonlarca eski komünist ve sosyal demok-ratın yer aldığı Ruhr’un sanayi bölgesinde yapmış olsaydı oldukça farklı cevaplar alabilirdi. Tarihçiler birkaç yıl sonra Nazi Almanyası’nda var olan çok çeşitli muhalefet ve uyumsuzluk düzeylerini ortaya çıkarmaya başladıklarında, Nazizmin Alman halkına tam bir tek biçimlilik veya tek tip denetim dayatmadığı da anlaşılacaktı.⁴⁴

⁴³ Eric A. Johnson & Karl-Heinz Reuband, *What We Knew: Terror, Mass Murder, and Everyday Life in Nazi Germany. An Oral History* (New York: Basic Books, 2005).

⁴⁴ 1950’ler ve 1960’ların başlarındaki çalışmaların özeti için bkz. Carl J. Friedrich & Zbigniew Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy* (Cambridge, MA: Praeger, 1965) ve bu görüşün sonraki revizyonları için, bkz. Ian Kershaw, *Popular Opinion and Political Dissent in the Third Reich: Bavaria, 1933-1945* (Oxford: Oxford University Press, 1983).

Mayer'a bilgi verenlerin kendilerinin ve dolayısıyla Alman halkının Üçüncü Reich bünyesindeki kurumsal zorunluluklarına uymaları hakkında söylediklerine dair yorumu, her şeyden önce tüm sosyal kurumların Nazi Partisi'ne asimile edilmesi anlamına gelen *Gleichschaltung*'un Nazi politikasını yansıtıyordu. Yerel topluma veya yerel futbol kulübüne katılmak istiyorsanız, o zaman buralara bir Nazi organizasyonu olarak katılmak zorundaydınız çünkü başka bir alternatif yoktu. Ancak bu, tüm Nazi ideoloji paketini yalayıp yutmaya zorlanacağınız anlamına da gelmiyordu. Bu durum özellikle Yahudi karşıtlığı için geçerliydi. Yine de Mayer'ın görüştüğü kişiler alt-orta sınıf erkeklerdi, bu yaş grubundakiler Yahudi karşıtı kızgınlıkları en çok içlerinde barındıran kişilerdi. Yahudi karşıtlığı, Marburg ve çevresinde uzun süredir destek görürken, Berlin veya Hamburg'da Yahudi karşıtlığı geleneksel olarak zayıftı. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında öfke dalgası kısa ömürlü olsa da Otto Böckel gibi şahısların önderlik ettiği, kentli ve kırsal "küçük adamlar"ın büyük şehir kapitalistlerine duyduğu kızgınlık açık bir şekilde Yahudi karşıtı siyasi partilerin ortaya çıkışına yol açmıştı. Çünkü kendilerini ekonomik krize sürüklediğine inandıkları kişiler Yahudilerdi. Mayer'ın arkadaşlarından biri, babasının ve büyükbabasının Böckel'in destekçileri olduğunu ve fikirlerinin diğerlerini de çok etkilediğini anlatmıştı. Böckel hareketi çöktükten sonra bile kızgınlıklar devam etti. Bu, muhtemelen Almanya'nın tamamındaki en ısrarlı Yahudi karşıtı bölgeydi.⁴⁵ "Karl-Heinz Schwenke"nin Yahudilere karşı tutumu ve onları ekonomik sıkıntılarından dolayı suçlayan tavrı, esasen bu savaş öncesi ortamın bir ürünüydü ve Almanya'nın çoğu yerinde olan tipik bir durum değildi.

Nazi zulmü ve Avrupalı Yahudilerin imha edilmesi, yirminci yüzyılın sonlarına kadar tarihsel araştırmalara geçen kayıtlarda ve

⁴⁵ Bkz. Peter Pulzer, *The Rise of Political Antisemitism in Germany and Austria*, gözden geçirilmiş baskı (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988).

halkın hatıralarında büyük çaplı bir kaygı halinde değildi. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, Mayer'ın Alman arkadaşları bu konuyu birlikteyken laf arasında açmaları gerektiğini biliyorlardı, genellikle bu soru soruya muhatap olmadan görüşmeyi tamamlamışlardı ve “özellikle ikinci sohbetin başlangıcı ile dördüncünün sonu arasında bir yerde”, ardından tekrar tekrar bu konuya atıfta bulunuyorlardı. Suçlu olarak görülebilecekleri duygusunu çeşitli şekillerde ele aldılar. “Karl-Heinz Schwenke”, Naziler tarafından altı milyon Yahudinin öldürüldüğünü inkâr etmeye çalıştı. Bu alışılmadık bir durumdu. Diğerleri, Nazi antisemitizminin gerçekliğini inkâr etmedi. Ancak, “Schwenke” ve diğer üç kişi de tutuklanan ve bir toplama kampına tek tek götürülen Yahudilerin bir şekilde Alman davasına ihanet eden kişiler olduğunu iddia etti. İroni şuydu, Mayer'ın işaret ettiği gibi, görüşülen kişilerden bazıları Yahudi karşıtlıklarını dini açıdan gerekçelendirirken, Marburg'daki ve Almanya'nın diğer bölgelerindeki Yahudilerin kendilerinin giderek inançlarını terk edip Hristiyanlığın cemaatlerine asimile olmuşlardı. Görüştüğü eski Naziler, partinin sözde akademik ırk teorilerini küçümsemiş olabilirler ancak derinlerde Yahudilere olumsuz nitelikler atfetmeleri yine de bir ırkçı yaklaşımın yansımasıydı.

Bu adamların kızgınlıkları, o dönemde çoğunluğu değilse de pek çok Alman'ın gibi, yenilgi ve yıkım meselesinin ötesine geçmişti; Nürnberg savaş suçları davaları ve Almanların insanlara ve mülke karşı işlenen suçlardan ötürü diğer yargılamalarından ötürü “galiplerin adaleti” durumuna kızmışlardı. Savaştan sonra üç yıl boyunca gözaltında tutulan “Karl-Heinz Schwenke”, talihsizliklerini Yahudileri, belirli bir kişiye atıfta bulunmaksızın genel olarak Yahudileri suçlamıştı, ancak Mayer'ın dediği üzere, on arkadaşının tümü az çok benzer kızgınlık duygusuyla doluydu ve “sızlanıp duruyorlardı”. Kendilerini haksızlığa uğramış olarak görüyor, bunun için de Yahudileri suçluyorlardı.

Bu görüşler elbette Nazi döneminden sağ kurtulan ve sonunda parti örgütlerini yeniden kurmak, ideolojilerini ve programlarını diriltmek için ortaya çıkan milyonlarca eski komünist ve sosyal demokrat tarafından paylaşılmıyordu. Doğu Almanya'da Kızıl Ordu'nun uygulamaya koyduğu iki partinin birleşme süreci, buradaki sosyal demokratların yükselen Stalinci rejimin bir aracı gibi algılanmasına indirgenmişti; Soğuk Savaş ile birlikte bu algı da Batı Almanya'daki Komünist Parti'yi 1957'de resmen yasaklanmadan önce bile kitlesel desteği olmayan bir azınlık güruhuna indirgemiş oldu. Ancak Batı Almanya'nın sosyal demokratları, 1959'da daha ılımlı ve daha gerçekçi olan Godesberg programıyla değiştirilene kadar Batı Almanya ekonomisinin ve toplumunun sosyalist çizgide toptan dönüşümü talepleriyle birlikte Marksist programı sürdürülecekti. Mayer Marburg'da yaşadığı sırada, Alman birliğini savunan ve müttefikleri Doğu Almanya'daki işçi sınıfını komünizmin prangalarından kurtarmak için hiçbir şey yapmamakla suçlayan Kurt Schumacher tarafından yönetiliyorlardı. Öte yandan Schumacher, Batı Almanya'da kapitalist bir ekonominin restorasyonu olarak gördüğü uygulamalardaki Müttefik Devletler'in rolünü de fazlasıyla eleştiriyordu.⁴⁶

Schumacher'in duruşundaki milliyetçi unsurdan fazlasıyla etkilenen Mayer, sosyal demokratları hem bulundukları zaman hem de geçmişteki hadiseler itibarıyla olanları yanlış yorumlamıştı aslında. Parti 1912'de *Reichstag*, yani parlamentonun en büyüğü haline gelmişti ve Mayer'ın iddia ettiği gibi "hükümetin temelini değiştirmek için kendi başına bağımsız bir program"dan yoksun olmaktan çok uzaktı; öte yandan böyle bir programı Birinci

⁴⁶ Mayer'ın sosyal demokrasi tarihi ve onun ılımlı sosyalist ve komünist partilere bölünmesinin gelişimi hakkındaki araştırmalarıyla çağdaşı olan iyi bir bilimsel izahat kaynağı için, bkz. Carl E. Schorske, *German Social Democracy 1905-1917: The Development of the Great Schism* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1955).

Dünya Savaşı'nın sonunda iktidara gelene kadar olabildiğince uygulamaya da çalışmıştı. Sosyal demokratlar ve onların sol-liberal ve Katolik merkez siyasi ortakları tarafından kurulan modern demokratik Weimar Cumhuriyeti, 1920'lerde varlığını büyük ölçüde parti üyelerinin ilkelerine olan bağlılığına borçluydu. Mayer, Prusya sosyal demokratlarının bu ilkelere aykırı hareket etmelerinin yanı sıra "sağlam bir direniş içinde olduklarını" kabul etmek zorunda kalmıştı ancak Prusya'nın o dönemde Almanya'nın çoğunu oluşturduğunu ve nüfusunun çoğunu içerdiğini de unutmamak gerekirdi.

Mayer, sosyal demokratların önemini ve nihayetinde Nazizme karşı nafile olsa da cesur muhalefetlerini tartışmak zorunda kaldı çünkü savaş sırasında Müttefik Devletler tarafından propaganda olarak popüler hale getirilen bir fikir olan Alman ulusal karakteri fikrine dair konuşmayı sürdürmek istiyordu. Milyonlarca örgütlü işçi, Mayer'ın iddia ettiği Alman toplumunun hiyerarşik yapılarına ve siyasetinin herkes tarafından kabul edildiğine uzun süredir karşı çıkıyordu. Mayer'ın Almanya'daki "özgür ruhlu pek çok kişinin pes ettiği veya ülkeden kaçtığı" iddiasını sorgulamak için de pek çok neden var: Weimar Cumhuriyeti'nin canlı hiciv ve muhalif kültürü ve çok sayıda Alman yazarın yazıları eski düzenin muhafazakârlığını eleştiren kişiler, bu iddiayı yalanlıyordu aslında. On dokuzuncu yüzyılda Amerika'ya gitmek için Almanya'yı terk eden göçmenlerin yalnızca küçük bir kısmı bunu siyasi nedenlerle yapmıştı. Ezici çoğunluk, tıpkı 1815 ile 1914 arasında göç eden milyonlarca Avrupalı gibi, denizaşırı ülkelerde daha iyi bir yaşam arayışındaydı.⁴⁷

Mayer'ın Almanlar hakkındaki genellemeleri, kitabın son bölümlerinde daha da kapsamlı hale gelmiş gibi görünmektedir. Kendisi Alman karakteri hakkında pek çok savaş zamanı teorisini kabul

⁴⁷ Bkz. Richard J. Evans, *The Pursuit of Power: Europe 1815-1914* (New York:Viking, 2016), 346-54.

etmemiş. Bununla birlikte Almanları ağırkanlı ve mizahtan uzak insanlar olarak değerlendirmiş; ayrıca Polonya veya Ukrayna insanları gibi diğer birçok ülke için de aynı şeyin söylenebileceğini göz ardı ederek, Alman tavrının ülkenin net doğal sınırlarının olmamasıyla şekillendiğine dair o dönem moda olan jeopolitik bir teoriyi savunmuş. Mayer'ın düzensiz bir şekilde ele aldığı kitabın son bölümlerinin içerikleri zayıftır, öncekilerden daha az ilgi çekici ve demode bilgilerle doludur. Gerçekte görüşme yaptığı o on kişi iddia ettiği gibi sözde Alman küstahlığı, Alman ırkçılığı, Alman önyargısı ve Almanların düzen arzusu hakkında genelleme yapmak için iyi bir temel teşkil etmemektedir.

Mayer'ın bu görüşleri, araştırmasına rehberlik eden ancak ondan çıkardığı daha geniş sonuçları paylaşmayan Frankfurt'taki Sosyal Araştırma Enstitüsü ile bir anlaşmazlığa neden oldu. Nisan 1952'de Offenbach'ta yaptığı bir konferansta, bulguları üzerine bir ön rapor hazırlayarak heyecan yarattı⁴⁸ ancak 22 Ekim'de, Amerika Birleşik Devletleri'ne döndükten yaklaşık bir ay sonra Los Angeles'ta bir dinleyici kitlesine hitap ettiğinde daha da büyük bir gürültü kopardı. *Frankfurter Neue Presse-Generalanzeiger*'daki bir habere göre, Almanların demokratik rejime dönüştürülebileceği fikrini gerçekten çok uzak bir iddia olarak değerlendirmişti. İngilizler, Fransızlar veya İskandinavlardan çok daha az politik eğitilmişlerdi ama diğer yandan teknik olarak çok daha yetenekli, daha çalışkan ve daha çok sayıdaydılar. Onun bu on "küçük Nazi"si, otoriteye olan inançlarından veya Hitler'e olan hayranlıklarından uzaklaştığına dair hiçbir emare göstermemişti nihayetinde. Gazete, tüm Almanları tek bir kalıba sokan bu tür genellemeleri çok açık bir şekilde önyargılı olarak yorumladı ki, yalnızca en sınırlı eleştirel yeteneklere sahip birinin bile bunları görebileceği aşikârdı.⁴⁹

⁴⁸ "Profesör Milton Mayer ile 1 Mayıs 1952'de 19.00'dan 21.30'a kadar restoran-da bir akşam yemeği konferansı bildirisi, 'Viktoria': Prof. Adorno," 12, para. 3, içinde Archive of the Institute for Social Research, Frankfurt am Main, Sig. F8.

⁴⁹ Adorno'dan Horkheimer'a, 12 Kasım 1952, bkz. Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, *Briefwechsel 1927-1969*, Vol. 4, editörler. Christoph Gödde and Henri Lonitz (Frankfurt am Main: Surhkamp, 2000), 68-70.

Adorno ve Horkheimer, Almanya'daki Müttefik Devletleri Yüksek Komutanlığı fonunun bu kurumdan kanalize edilmesini istediği ölçüde, daha sonra Enstitü'ye yalnızca tamamen resmi anlamda bağlı olduğunu iddia ettikleri Mayer'dan uzaklaşmaya çalıştılar. Asla Enstitü'de görev yapmamıştı. İyi bir adam olduğunu söylediler ancak "birçok açıdan garip ve naif bir adam gibi görünüyor,"⁵⁰ dediler. Aslında Mayer'ın projesinde, Enstitü, Alman karşıtı kapsamlı hususlar kamuoyuna açıklandıktan sonra kabul etmeye istekli olmaktan çok daha büyük bir rol oynamıştı: Adorno ve Horkheimer ona birkaç önemli noktada tavsiyelerde bulunmuştu, özellikle çalışmanın çok daha küçük bir kapsamdan ziyade on kişilik denekleri kapsaması büyük ölçüde onlardan kaynaklanıyordu. Gerçek röportajların ve bu adamların aktardığı ayrıntılı gözlemlerin (her ne kadar bunlar Mayer'ın sonuçları olmasa da) Sosyal Araştırmalar Enstitüsü tarafından hem entelektüel hem de idari olarak yönlendirilen bir projenin parçası olarak görülebileceğini söylemek doğru olurdu.

Mayer'ın bakış açısından çalışmalarının yayımlanması, diğer şeylerin yanı sıra pasifist, yani savaş karşıtı mücadeleye de bir katkı olmuştu. 1950'lerin başlarında Doğu Avrupa'nın durgunlaşması ve Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte ABD önderliğindeki Batılı güçler, büyüyen bir Sovyet tehdidi karşısında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO) güçlendirmek için Batı Almanya'yı silahlandırmayı gerekli gördüler. Alman militarizminin uzun tarihi ve Almanya'nın Avrupa'nın diğer bölgelerine yönelik saldırıganlığı düşünüldüğünde, Batı Almanya'nın "yeniden silahlanması" son derece tartışmalı bir karardı. Mayer kitabındaki son cümlesinde, Almanların "militarist antikomünizmi bir ulusal yaşam biçimi olarak yeniden benimsemesi" olasılığına karşı uyarıda bulunuyor, ayrıca ülkenin yeniden silahlanmasına karşı güçlü muhalefeti ni ifade ediyor. Diğerleri gibi, Alman ulusal karakteri olarak düşündüğü şeyin, temel militarizm anlayışları tümüyle değişmeden

⁵⁰ Age., 263-64: Horkheimer'dan Adorno'ya, 4 Haziran 1963.

yeniden ortaya çıkacağından şüpheliydi. Ancak yeniden silahlanma, 1955'te yeni bir Alman silahlı kuvveti olan *Bundeswehr*'in yaratılmasıyla ilerleme temayülüne girecekti. Kısıtlamalar ve koşullarla koruma altında tutulan ve NATO'ya sıkı sıkıya bağlı olan bu yeni kuvvet, Batı Almanya'da çok sayıda Amerikan, İngiliz ve Fransız askerinin devam eden varlığıyla bağımsız eylem kapasitesi bakımından genel manada eli kolu bağlıydı. Mayer'ın ve diğer yeniden silahlanma karşıtlarının korkularının temelsiz olduğu da böylece ortaya çıkmıştı.

Mayer, en nihayetinde, tipik Alman karakterindekilerin ülkeyi yeniden silahlandırmayla güvenli hale getirmek için yeterli derinlik veya hızla değişebileceklerine inanmakta zorlanıyordu. Yine de 1960'ların "ekonomi mucizesi" Almanların ezici çoğunluğunu demokrasinin, barış ve refahla uyumlu olduğuna ikna ettikten sonra muazzam değişiklikler meydana geldi. Neo Nazilik, Üçüncü Reich nostaljisiyle birlikte, günümüz Almanyası'nda marjinal bir güçtür ve kırk-elli yıldır da öyle olagelmıştır. Çağdaş Alman kimliği, Nazizmin korkunç suçlarının yaygın bir şekilde kabul edilmesini, her şeyden önce Nazi zulmünü ve Yahudilere yönelik imhasını hemen hemen hiç tasvip etmemektedir. Bugün Marburg, Mayer'ın orada kaldığı 1950'lerin başında olduğundan çok farklı bir şehirdir. Doğu ve Batı Almanya'nın 1989 ve 1990'da birleşmesinden sonra, Almanlar sonunda geçmişlerini yeniden değerlendirmeye başladılar. Bu konuda profesyonel tarihçiler tarafından pek çok çalışma yapılmıştı ancak ulusal kimliklerini kapitalist ya da sosyalist demokrasiye bağlılıktan başka bir şeyle tanımlamaya çalışan Almanlar, özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra, herhangi bir ihtilaf ve münazara olmaksızın Nazi dönemindeki halkın suçlarından sorumlu olduklarını vicdanen ikrar ettiler. Artık büyük çoğunluk, o dönemdeki sıradan Almanların çoğunun şu ya da bu şekilde bu zulüm sürecine dahil olduğunu kabul etmiş durumdadır. Mayer'ın eskiden Nazi olan dostlarının kademeli olarak vefat etmesi ve savaş sonrası Avrupa'nın demokratik

ruhunda eğitim almış yeni nesil Almanların ortaya çıkışı da bu tür bir yeniden değerlendirmeyi kolaylaştırmıştır.

Marburg'un Yahudi nüfusunun kaderi artık tamamen ve ailen kabul edilmiş vaziyettedir. Kasabanın sinagogu Şubat 1946'da yeniden inşa edildi ancak artık binanın merkezinde orijinal yapının küçük bir modeli ile bir anıttan başka hiçbir şey kalmamıştı. Günümüzde Naziler tarafından sınır dışı edilen ve öldürülen Marburg Yahudilerine ait çok sayıda anıt bulunmaktadır. Kasabanın sokaklarında, bir zamanlar öldürülen Yahudilerin yaşadığı evlerin dışındaki kaldırıma yerleştirilmiş yirmi dört *Stolpersteine*, yani şehrin birçok yerine monte edilmiş pirinç tabelalar var. Bu tabelalarda, yaklaşık elli beş Yahudi ve aile üyesinin isimleri zikrediliyor. Kasabanın ana tren istasyonunda, 6 Eylül 1942'de Theresienstadt'taki toplama kampına gönderilen yetmiş dokuz Yahudinin ismi, 8. Peron'daki metal bir rayın üzerine yazılıdır.⁵¹

Bütün bunlar Milton S. Mayer'ın kitabının, çok eskide kalan uzak bir geçmişe ait gibi görünmesine neden olabilir. Evet, ulusal karakter hakkındaki genellemeleri güncelliğini yitirmiş gibi görünüyor. Bugün Almanya, liberal değerlerin ve demokratik istikrarın kalesidir. Buna rağmen Mayer'ın röportaj yaptığı kişilerin sesleri, yıllardır hâlâ kışkırtabilecek ve şoke edebilecek bir tonda bize hitap ediyor. Hitler'in Üçüncü Reich ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanların büyük resminin küçük bir kesitinin sunulduğu Mayer'ın kitabı farklı, dikkat çekici ve birçok yönden makul insanların, demagoglar ve popülistler tarafından nasıl baştan çıkarılabileceğinin yanı sıra, kendini savaşa ve soykırım boyutuna kadar giderek daha fazla suç işleyen bir rejimi kabullenip nasıl göz yumduklarının bir hatırlatıcısı olarak tarihin sayfalarında yer almaktadır.

⁵¹ Kategori: Marburg'daki Holokost anıtları,” *Wikipedi*, https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Holocaust_memorials_in_Marburg.

